

AMMATTIKUNTAMAALARINA TURUSSA. GABRIEL GOTTHARD SWEIDELL JA
HÄNEN TUOTANTONSA.

Lisensiaatintyö
Jyväskylän yliopisto
Taidehistorian laitos
Kevätlukukausi 1999
Ilkka Tarvainen

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos TAIDEHISTORIAN LAITOS
Tekijä Ilkka Tarvainen	
Työn nimi Ammattikuntamaalarina Turussa. Gabriel Gotthard Sweidell ja hänen tuotantonsa.	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Lisensiaatintyö
Aika 9.4.1999.	Sivumäärä 219
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkielma käsittelee turkulaisten maalareiden ja erityisesti Gabriel Gotthard Sweidellin (1744-1813) toimintaedellytyksiä 1700- ja 1800-luvun alun sosiaalishistoriallisessa kontekstissa. Maalarit kouluttautuivat ammattikunnassa aikana, jolloin vallan ote käsityöläisammattien harjoittajista kiristyi. Merkantilistisen talouspolitiikan hengessä ammattikuntien sulkeutuneisuutta pyrittiin murtamaan ja käsityöläiset keskittämään kaupunkikeihin, jossa heitä oli helpompi verottaa. Ammattikuntia koskeva lainsäädäntö antoi lisää valtaoikeuksia maistraatille, joka päätti uusien kaupunginmaalareiden työllistamisestä; hakijaa arvioitiin laajemmin kaupunkiyhteisön jäsenenä, pelkkä ammattitaito ei riittänyt. Käytännössä turkulaiset maalarit olivat enemmän maistraatin kuin Tukholman maalariammattikunnan alaisuudessa, johon he kuuluivat ennen kuin turkulaisten maalareiden oma ammattikunta perustettiin 1782. Lisääntyneiden maksujen ja maistraatin kontrollin tähden maalarit eivät olleet halukkaita perustamaan kaupungin omaa ammattikuntaa. Aloite tehtiin maistraatissa koska lisääntynyt rakennustoiminta oli kasvattanut käsityöläisten tarvetta. Maalareita työllistivät kirkon lisäksi myös vaurastuneen porvariston tilaamat koristelutyöt; raja taidemaalareiden välillä ei ollut yhtä jyrkkä kuin nykyään. Turkulaisista maalareista Sweidelliltä tunnetaan myös muotokuvia.</p> <p>Ammattikuntamaalareilla oli suurempi vapaus työtehtäviensä valintaan kuin taidemaalareilla, joille taiteilijan status antoi mahdollisuuden vapautua ammattikuntajäseniä velvoittavista maksuista. Ammatikunnalle on voinut olla sisäisen organisaation kannalta edullista lukea jäseniksi kaikenlaisia ammatinharjoittajia. Tiukasti rajattuna vain pelkän pintamaalauksen tekijöiden olisi pitänyt kuulua maalareiden ammattikuntaan.</p>	
Asiasanat Ammattikunta, Turku, Sweidell, kirkkotaide	
Säilytyspaikka Taidehistorian laitos	
Muita tietoja	

AMMATTIKUNTAMAALARINA TURUSSA. GABRIEL GOTTHARD SWEIDELL JA
HÄNEN TUOTANTONSA.

JOHDANTO	3
AMMATTIKUNTAMAALARIN KOULUTUS JA TYÖ	8
Oppipojasta kisälliksi	8
Mestari- ja porvarioikeuksien hankkiminen	15
Taiteilijana ja käsityöläisenä	20
Kirkkoihin tehty maalaus	23
Maalaus profaaniin tilaan	28
AMMATTIKUNTAMAALAREIDEN TURKU	31
Lähtökohdat käsityöläisammatin harjoittamiselle	32
Toiminta-alueen hengellinen tausta	36
Kaupungin taide-elämä	37
Alttaritauluja, lehterikaide- ja saarnatuolimaalauksia	41
TURKULAISET AMMATTIKUNTAMAALARIT SUHTEESSA AMMATTIKUNTAAN	45
1700-luvulla kaupungin palveluksessa toimineet maalarit ennen oman ammattikunnan perustamista	45
Ennen maalariammattikunnan perustamista toimineiden kaupunginmaalareiden tuotannon vertailua	65
Maalareiden oman ammattikunnan perustaminen Turkuun	73
Oman ammattikunnan merkitys maalareille	78
G. G. SWEIDELLIN ELÄMÄNKAARI LAPSUUDESTA PORVARIOIKEUKSIIN	82
Sweidell-suvun vaiheista	82
Oppipoika- ja kisälliaika	85
Opetus akatemiassa vuosien 1769-1773 välisenä aikana	87
Mestariksi ja porvariksi tulo	89
SWEIDELLIN TYÖ TURKULAISENA AMMATTIKUNTAMAALARINA	91
Urakehitys ja sosiaalinen nousu	91
Tilaussysteemi ja siihen vaikuttaneet sosiaaliset kontaktit	99
Työpajakäytäntö: oppipojat ja kisällit	102
Teostyyppit, aiheet ja tekniikka	109
Maalausten esikuvat	119
IKONOGRAFISIA JA TYPOLOGISIA HAVAINTOJA SWEIDELLIN TUOTANNOSTA	
Taulumaalaukset	122
Lehterikaiteiden ja saarnatuolien figuurimaalaukset	136

TEOSLUETTELO	141
Uusikaupunki 1779	141
Längelmäki 1784	142
Nauvo 1785	145
Angelniemi 1786	147
Kokemäki 1786	151
Mynämäki 1789 ja 1795	152
Köyliö 1791	160
Korppoo 1792	161
Kuusisto 1794-1795	162
Kuhmalahti 1795	165
Kullaa 1796	166
Teijo 1800-1810-luku	169
Teisko 1802	170
Kökar 1803	177
Kalanti 1805	178
Lieto 1807	184
Kakskerta 1810-luku	188
Ypäjä 1811	190
Kiuruvesi 1811	192
G. G. Sweidellin omakuva	193
KOKOAVA KATSAUS	194
KUVALUETTELO	203
LIITELUETTELO	211
PAINAMATTOMAT LÄHTEET	212
PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	218

JOHDANTO.

Keväällä 1995 sain valmiiksi pro gradu-tutkielman Käsityöläismaalari Gabriel Gotthard Sweidell ja hänen kirkolliset taulumaalauksensa. Monografia-tyyppinen tutkielma yhdisti Sweidellin koulutustaustan teosten morfologiseen tarkasteluun. Työt loivat pohjaa jatkotutkimukselle, jossa Sweidelliä ja muita turkulaisia käsityöläismaalareita suhteutetaan laajemmin oman aikakautensa elämään. Laajemmassa sosiaali- ja kulttuurihistoriallisessa kontekstissa on mahdollista kartoittaa niitä turkulaisten maalareiden ammattitaidon hankintaa ja toimeentulon turvaamista ohjanneita tekijöitä, jotka olivat myös Sweidellin tekemien valintojen taustalla.

Sweidell eli aikana jolloin maalarin ammatillinen status ja työtehtävät määräytyivät ulkoa päin tietyn koulustradition ja tekoperinteen, ryhmäyhteenkuuluvuuden ja ympäröivän yhteisön tarpeista käsin. Ammattikunnassa koulutetut, taiteellista toimintaa harjoittavat maalarit eivät olleet omaehtoisia ja itsenäisesti luovia taiteilijoita siinä mielessä mitä taiteilijalla tänä päivänä ymmärrämme. Tämän vuoksi olen ottanut tutkimukseni lähtökohdaksi käsitellä turkulaisia maalareita ja erityisesti Sweidelliä enemmän tietyn ammattiryhmän ja tradition edustajana kuin yksilöllisenä tekijänä.

Käsittelytapaa määrittää sosiaalishistoriallinen aspekti. Kartoitan turkulaisten kaupunginmaalareiden toimintaedellytyksiä 1700-luvulla. Yksittäisen maalarin tekemät ratkaisut tulevat ymmärrettäväksi tietyssä koulutus- ja kulttuuritraditiossa, suhteessa ammattikuntaan ja sen tekoperinteeseen, maalareita koskevaan lainsäädäntöön ja erilaisiin työtehtäviin kirkollisessa ja porvarillisessa kulttuurissa.

Tutkimukseni rakentuu kolmeen päälukuun, joista ensimmäinen hahmottaa turkulaisia ammattikuntamaalareita yleisellä tasolla suhteessa valtakunnalliseen käytäntöön ja lainsäädäntöön. Toinen luku kohdentuu tarkemmin turkulaisen ammattikuntamaalauksen ominaispiirteisiin: Turku nähdään "näyttämönä", jossa ammattikunnassa koulutautuneet maalarit ovat liikkuneet ja ratkaisujaan tehneet; kaupungista tulee se mikrotaso, jossa makrotason käytännöt saavat merkityksensä ja ominaislaatunsa. Koska Turun maalariammattikunnan pöytäkirjoja ja muuta kokouksista kertovaa materiaalia ei ole säilynyt painottuu tutkimus väistämättä aikaan, jolloin Turun maalarit kuuluivat Tukholman maalariammattikuntaan.

Kolmas luku, Sweidelliä koskeva monografia-osuus syventää sosiaalishistoriallista aspektia yksilötasolle. Selvitän hänen

elämäänsä ja uraansa turkulaisena ammattimaalarina, tietyn yhteisön jäsenenä, käsityöläisluokan ja ammattikuntatradition edustajana, mutta myös taiteilijana kartoittamalla niitä vaihtoehtoja, joita hänellä on ammattikunnan puitteissa ollut. Teosanalyysit olen laajentanut kattamaan taulumaalausten lisäksi myös lehterikaiteet, saarnatuolit ja muotokuvat. Tulevalle tutkimukselle jätän pintamaalausten tarkemman käsittelyn.

Sweidellin tekemät ja hänen tekemikseen arvioidut teokset olen ryhmitellyt projekteittain. Kronologisessa lähestymistavassa on helpompi seurata tyylin kehitystä, vaikka joistakin teoksista tiedetään pelkkä hankintavuosi, mikä ei välttämättä ole sama kuin tekovuosi. Kronologia myös edesauttaa epävarmojen töiden attribuointia, ne voidaan suhteuttaa ajallisesti maalarin toimintaan ja hänen tuotantonsa tiettyyn kehitysvaiheeseen. Teosluettelossa pääpaino onkin töiden hankintahistorialla ja attribuoinnilla.

Vertailevana materiaalina olen käyttänyt Sweidellin elinaikana Turussa vakituisesti asuneiden ja toimineiden maalareiden töitä. Yritän määritellä ammattikuntamaalareita työtapoja vertailemalla keskenään heidän töidensä teknistä toteutusta: perspektiivin ja värien käyttöä, luonnon ja anatomian kuvausta, vaatteiden esittämistä ym. Vertailu Sweidelliin liittää hänet osaksi tiettyä traditiota ja auttaa myös selvittämään kuinka omaperäisinä hänen töitään voidaan pitää, missä suhteessa hän poikkeaa, missä suhteessa samaistuu aikalaisiinsa. Lisensiaatintyötä laajempi vertaileva tutkimus saattaa osoittaa jotkut Sweidellille attribuoitua työtä jollekin toiselle maalarelle ja tasoittaa töiden välisiä keskinäisiä eroja.

Teosanalyysissä käyttämiäni käsitteitä (kaksiulotteisuus, kolmiulotteisuus, muodon kohottaminen valkoisella värillä) en näe tarpeelliseksi erikseen määritellä, mutta olen valokuvien avulla havainnollistanut kohtia joissa niitä mielestäni kulloinkin ilmenee. Käyttämäni tyylikäsitteet -mm. barokki, rokokoo, uusklassismi samoin kuin peruskäsitteetkin on ymmärrettävä ensi sijassa kirjoittajan tutkimuksellisenä apuvälineenä, joilla teosten sisällöllisiä ja rakenteellisia ominaisuuksia tehdään käsitteellisesti ymmärrettäväksi. Henkilöhahmot on nähty vasemmalle tai oikealle kuvasta itsestään, ei katsojasta käsin.

Koska kysymyksessä on yli sata vuotta vanhaa, ajan kuluttamaa ja erilaisten "korjailujen" muuttamaa materiaalia, ei nykyajan katsoja näe työtä enää alkuperäisessä asussaan. Tämän vuoksi olen tuonut esille konservointialan ammattilaisten valo- ja diakuvien

perusteella antamia tietoja teoksiin kohdistuneista toimenpiteistä ja värien muuttumisesta ajan kuluessa. Ne auttavat arvioimaan teosten alkuperäistä asua ja tuovat esille tekniseen toteutukseen liittyvä tietoa, mikä ei näy "paljaalle silmälle".

Lähdekirjallisuudessa käsityöläismaalari on ammattimaalarin, maalarin ja ammattikuntamaalarin tutkimuksellinen rinnakkaistermi, joilla kaikilla ymmärretään erikoistumatonta maalausammattin harjoittajaa. Käsityöläismaalari painottaa maalarin ammatillista statusta käsityöammattiin luetun pintamaalauksen taitajana. Ammattimaalari ja maalari viittaavat henkilöön suuripiirteisemmin maalauksen ammattilaisena. Kaupunginmaalari oli saanut kaupungin porvarioikeudet ja sen myötä oikeuden harjoittaa ammattiaan kaupungissa. Käytännössä tähän ryhmään voidaan lukea myös kaupungissa itsenäisesti toimivat kisällit. Yhteisesti kaikkia edellä lueteltuja maalausammattin harjoittajia voidaan kutsua käsityöläisiksi.

Valitun termin käyttö riippuu siitä, mitä puolta maalarin toiminnasta kulloinkin halutaan painottaa. Itse käytän eniten ammattikuntamaalaria koska tutkin maalareita ensi sijassa suhteessa tähän laitokseen, lainsäädäntöön ja sen edustamiin perinteisiin. Termi käsitetään laajasti koskemaan kaikkia niitä maalausammattin harjoittajia, jotka kuuluivat tai joiden tuli juridisesti kuulua ammattikuntalaitoksen piiriin. Lukemissani alkuperäislähteissä ammattikuntamaalarista/käsityöläismaalarista/ammattimaalarista/maalaris-ta/kaupunginmaalariasta käytetään nimitystä målare eli maalari.

Pintamaalaus on tässä tutkimuksessa pirstotusta ja materiaalin imitointia. Figuurimaalauksella ymmärretään pintaa, johon on maalattu henkilöaihe, käytännössä siihen lukeutuvat taululehterikaide-, seinä- ja saarnatuolimaalaukset. Koristemaalaus on ornamentti, kukkakuvio tms. Kumpiakin saattoi esiintyä tapeteissa, joihin tehtiin myös esim. silkkiä imitoivaa pintamaalauksia.

Maalauksesta puhuttaessa samassa kuvassa voi esiintyä sekä figuuri- että koristemaalauksia. Muotokuvien ja figuurimaalauksien teko oli ominaista myös taiteilijalle, jota ammattikunnan lainsäädäntö ei sitonut. Käsityöläismaalareista muotokuvia tekevät kiertelevät konterfejjarit kuuluivat ammattikuntalaitoksen alaisuuteen. Tässä tutkimuksessa tehty ero taiteilijoiden ja muiden maalausammattin harjoittajien välillä on juridinen. Se on tehty suhteessa ammattikuntaan. Työtehtävien, toimintatapojen ja tyyllillisten seikkojen perusteella yhtä selvää rajaa on vaikeampi tehdä.

Turkulaisten maalareiden vaiheita olen hahmottanut tutkimalla Tukholman maalariammattikunnan pöytäkirjoja, Turun kaupungin arkiston (nyk. Turun kaupungin tietopalvelutoimisto) ja Turun historiallisen museon/maakuntamuseon kokoelmia. Kaupungin arkistosta löysin maistraatin ja raastuvanoikeuden pöytäkirjoja, historiallisesta museosta joitakin Turun maalariammattikunnan perustamiseen liittyviä asiakirjoja. Turun maalariammattikunnan pöytäkirjoja ei ole säilynyt.

Sweidellin sukuhistoriaa ja elämänkaarta olen selvittänyt rippikirjoista ja manttaaliluetteloista. Manttaali- ja veroluetteloista voi jäljittää asuinpaikkaa ja ruokakuntaa, ketä tietyn henkilön talouteen on kuulunut. Tiedoiltaan ne eivät aina ole täysin luotettavia, mutta puoltavat paikkaansa erityisesti silloin, kun tietystä ajankohdasta ei ole säilynyt kirkonkirjojen tietoa. Ihanteellisin tilanne on silloin kun tietty asia voidaan varmistaa kummastakin lähteestä.

Sweidellin töiden ajoittamisessa ja hankintahistorian kartoittamisessa ensisijaisina alkuperäislähteinä ovat olleet seurakuntien arkistojen pitäjänkokouspöytäkirjat, tilit ja inventaarioluettelot. Museoviraston topografisen arkiston seurakuntakohtaisissa kansioissa hyödylliseksi materiaaliksi osoittautuivat erilaiset tutkimusten yhteydessä syntyneet konservointikertomukset ja seurakunnissa tehdyt muistiinpanot. Seurakuntakohtaisia teostietoja on myös Kansallismuseon konservointilaitoksen konservointikertomuksista.

Kuva-aiheiden tutkimisessa maalareiden käyttämiä esikuvia on vaikea sivuuttaa. Vertailu maalarin tekemän työn ja esikuvan välillä havainnollistaa kuva-aiheen levinneisyyttä ja maalarin tekotapaa. Vertailu esikuvan ja sen mallina olleen alkuperäistyön välillä tuo esille jäljennysajankohtana tehdyt muutokset.

Esikuvatutkimuksessa on käytetty taidehistorian laitoksen esikuvakortistoa sekä alan tutkimuksessa vakiintuneita kirjallisia lähteitä: Sigfrid Christien teoksesta Den Lutherske ikonografi i Norge, sekä F.W.Hollsteinin ja Adam Bartschin grafiikan kuvastoja. Tietyn kuvatradition havainnollistajana säilyneiden esikuvien kartoittamista voidaan pitää perusteltuna, vaikka maalarit ovatkin voineet käyttää niiden pohjalta tehtyjä -ja jo tuhoutuneita jäljennöksiä.

Lehtereiden kuvajärjestyksen tutkimisessa tärkeitä olivat Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallisen retkikunnan mikrofilmatut raportit, jotka edustavat varhaisinta kirkoissa suoritettua tieteellistä tutkimustyötä.

Tätä ennen ei Sweidellistä ole tehty laajempaa tutkimusta. Jo mainitun pro gradu -tutkielman lisäksi hänestä on jonkin verran tietoa Heikki Hangan väitöskirjassa Kirkkomaalauksen traditio ja muutos 1720-1880. Carl Fredrik Blom murrosajan maalarina. Muu tieto rajoittuu taiteen yleisteoksiin ja artikkeleihin (Suomen Museo-aikakauskirja). Yleisesti hänen tiedetään maalanneen alttaritauluja Turussa, menneen naimisiin Gustava Bergstockin kanssa, toimineen Turun käsityöläisammattikunnan perustamisessa apujäsenenä ja myöhemmin ammattikunnan vanhimpana.

Turkulaisten maalareiden osalta tutkimukseni sijoittuu runsaan sadan vuoden aikaiseen traditioon. Pioneerityön keskeisiä nimiä on J.R.Aspelin, joka tutkielmissaan toi esille suuren määrän 1600- ja 1800-luvulla toimineita tekijöitä. Vaikka Aspelinin tutkimuksissa on virheellisyyksiä ja epätarkkuuksia, puoltavat ne silti paikkaansa alan ensimmäisenä peruskartoituksena, joka on antanut suuntaa myöhemmille tutkijoille. Omakin tutkimukseni jatkaa hänen aloittamallaan saralla, täydentäen ja syventäen tietoja jo tunnetuksi tulleista maalareista.

Taideteosten hankintahistorian kartoittamisessa asetun osaksi Suomen Muinaismuistoyhdistyksessä aloitettua ja Suomen kirkotkirjasarjassa laajamittaisesti jatkettua kansallista kulttuuria kartoittavaa perinnettä. Selvitys seurakuntiemme kulttuurisesta pääomasta on taideteoksia ja niiden hankintaa selvittävää perustietoa, mikä antaa teoksille tietyn historiallisen lähtökohdan.

1700-luvun turkulaisista maalareista ei ole aikaisemmin tehty kokonaisvaltaista taidehistoriallista tutkimusta. Sen sijaan aikakauden taide-elämää on Ruotsissa tutkittu aktiivisesti. Oman työni kannalta olennaisia olivat Carl Hernmarckin tutkimus Svenskt Sjuttonhundratat. En stilhistorisk undersökning, Pontus Graten Signum-sarjan osiin kirjoittamat artikkelit ja Ing-Mari Danielssonin väitöskirja koristemaalauksista porvariasunnoissa. Näiden tutkimusten avulla olen nivonut turkulaisten maalareiden työn laajemmin osaksi ruotsalaista yhteiskuntaa selittämällä maalareiden työhön vaikuttaneita taide- ja sosiaalishistoriallisia taustatekijöitä. Turun kulttuurihistoriaa käsittelevässä osuudessa keskeisiä painettuja lähteitä olivat Oskari Nikulan, Raimo Rannan ja Aimo Wuorisen kirjoittamat Turun historiat.

AMMATTIKUNTAMAALARIN KOULUTUS JA TYÖ.

Oppipojasta kisälliksi.

Ammattikunnat avustivat jäseniään taloudellisissa ja oikeudellisissa asioissa, pyrkivät suojelemaan heitä ulkoista kilpailua vastaan, hankkivat raaka-aineita ja järjestivät jäseniä yhdistävää sosiaalista toimintaa.¹ Jäseniä avustettiin myös sairauden tai kuolemantapauksen sattuessa.² Saman alan ihmisten keskinäinen vuorovaikutus oli tehokas keino kontrolloida käsityöläistuotteiden tasoa.³ Yksinoikeus tiettyjen tuotteiden valmistukseen pyrittiin takaamaan säätelemällä ammattikoulutusta ja mestariksi valmistamista, rajoittamalla kilpailua ja valvomalla suoritettavan työn laatua.⁴

Ensimmäinen valtakunnallinen ammattikuntalainsäädäntö syntyi vuosina 1621-22. Yleisen ammattikuntajärjestyksen lisäksi siihen sisältyi myös joukko yksittäisiä aloja koskevia erillisiä järjestyksiä, joukossa maalariammattikunnan ohjesääntö.⁵ Se muodosti perustan vuoden 1720 asetukselle, joka oli voimassa aina ruotsalaisen ammattikuntalaitoksen lakkauttamiseen asti, vuoteen 1846.⁶ Taustalla olivat valtiovallan pyrkimykset voimakkaasti keskitettyyn hallintoon. Taloudelliseen omavaraisuuteen pyrittiin kotimaista tuotantoa lisäämällä ja ulkomaista vientiä vähentämällä.⁷

Ammattikuntien koulutusjärjestelmässä oli kolme vaihetta: oppipoika, kisälli ja mestari eli valmis ammatinharjoittaja.⁸ Tuleville maalareille opetettiin pinta- ja koristemaalauksen

¹Ambrosiani 1920, 2-3; Saukkonen 1959, 274.

²Saukkonen 1959, 274.

³Holmberg 1909, 9.

⁴Edgren 1989, 13.

⁵Ervamaa 1977, 12. Vuoden 1621-22 säädäntö ei vielä ollut kovin kattava. Sitä ei sellaisenaan voitu soveltaa kaikkiin ammattikuntiin, vaan tarvitsi täydennyksiä yksittäisten ammattikuntien omista säädöksistä. Vuosien 1621-22 säädöksen johtoajatuksena oli kaikkien kaupungin käsityöläisten kuuluminen johonkin ammattikuntaan (Edgren 1989, 15-16.) Käsityön harjoittamiselle pyrittiin antamaan yhtenäinen muoto ja edistää sen leviämistä kaikkialle maahan (Brunius 1965, 68).

⁶Söderlund 1949, 168-169.

⁷Magnusson 1997, 243.

⁸Ehrström 1894, 509.

lisäksi myös taidemaalauksta,⁹ jonka aiheet ja figuurit perustuivat tiettyihin mallikuviin.¹⁰ Maalariammattikuntien pöytäkirjoista löytyy mainintoja ammattikuntien kokouksista, joissa oppipoikien piirustusvihkoja tarkastettiin. Mestareita saatettiin sakottaa, jos oppilaiden taitoja ei pidetty riittävinä.¹¹

Oppipoikana aloittaminen edellytti vähintään 14 vuoden ikää ja kahden kuukauden koeaikaa, ammattikunnalle maksettavaa sisäänkirjoittautumismaksua ja mestarin kanssa kirjoitettua oppisopimusta.¹² Säädetty oppiaika oli vähintään 3, mutta enintään 5 vuotta.¹³

Useimmissa käsityöammateissa kisälliksi pyrkivältä oppipojalta edellytettiin valvotuissa olosuhteissa suoritettavaa kisällinäytettä, vaikka vuoden 1720 ammattikuntasäädöksessä ei sitä erikseen mainitakaan.¹⁴ Tavallisesti maalariammattikunnan kisällinäyte oli piirros¹⁵ tai jokin maalaus, esim. alttaritaulu,¹⁶ mikä viittaa tuleviin työtehtäviin kirkon palveluksessa. Turun maalariammattikunnassa 1780-1820-luvulla yleinen kisällinäyte oli punaliitupiirros. Toisinaan saatettiin vaatia myös harmaata laveerausta, 1810-luvulla myös lyijykynäpiirustusta.¹⁷ Tänä aikana aihepiiri laajeni ihmishahmosta laatukuvapiirroksen.¹⁸

Näyte suoritettiin mestarin työpajassa hänen välittömässä valvonnassa ja tarkastettiin ammattikunnassa.¹⁹ Hyväksytyt näytteet ja ammattikunnalle suoritettavien maksujen jälkeen kisällille

⁹Brunius 1965, 78.

¹⁰Hallbäck 1947, 189; Lindgren 1983, 225.

¹¹Brunius 1965, 78.

¹²Ehrström 1894, 509-510. Sopimus solmittiin mestarin ja oppipojan vanhempien kesken. Se voitiin purkaa esim. oppipojan sairauteen tai rikolliseen käyttäytymiseen vedoten (Edgren 1989, 38). Ammattikunnan ohella myös maistraatti valvoi oppisopimuksen noudattamista (Saukkonen 1959, 274).

¹³Ehrström 1894, 510.

¹⁴Ehrström 1894, 511; Saukkonen 1959, 274.

¹⁵Saukkonen 1959, 274.

¹⁶Elenius 1937, 8.

¹⁷Lempa 1976, 44. TYTHL.

¹⁸Lempa 1976, 46. TYTHL.

¹⁹Ehrström 1894, 511-512.

myönnettiin kirja, johon mestarit merkitsivät hänen tulevat suorituksensa.²⁰ Ellei ammattikuntaan kirjoittautunut kisälli matkustanut ulkomaille tuli hänen pysyä vähintään vuosi vanhan mestarinsa palveluksessa tai suorittaa sitä vastaava rahallinen korvaus.²¹ Suhteessa mestariinsa kisällillä oli oppipoikia itsenäisempi asema. Hän sai työstään palkkaa ja kuului kisällien etuja ajavaan omaan yhdistykseen, kisällien veljeskuntaan.²² Turun kisälliyhdistys perustettiin vuonna 1823.²³

Kisällillä oli oikeus ansaita omalla työllään vapaa-aikanaan ja lähteä toisen mestarin palvelukseen 14 päivän varoitusajalla.²⁴ Aloillaan pysyttelemällä kisälli tutustui perinpohjaisesti tietyn mestarin työtehtäviin ja niiden tekotapaan. Kiertelemällä hänellä oli mahdollisuus laajentaa ammatillista tietämystään tutustumalla erilaisiin tekniikoihin ja työtehtäviin.²⁵ Mestareiden hallitsemia taitoja ja hänen luonaan opittujen asioiden vaikutusta onkin vaikeaa sulkea pois arvioitaessa kisällin toimenkuvaa ammattimaalarina, ryhtyikö hän maalaamaan esim. muotokuvia.

Monet eri tekijät saattoivat vaikuttaa kisällin tekemään valintaan: ammatilliset tavoitteet, viihtyvyys työpaikalla ja mestarin sukulaisuussuhteisiin liittyvä taktinen laskelmointi (mahdollisuudet päästä mestariksi esim. naimakauppojen välityksellä).²⁶

Vanhempien säädösten mukaan ei kisälli voinut viettää koko kisälliaikaansa saman mestarin palveluksessa, vaikka olisi niin

²⁰Saukkonen 1959, 274. Vaelluksillaan kisällillä tuli olla myös maistraatin antama matkapassi, ulkomaanmatkoja varten myös ammattikunnan vanhimman antama ammatti- eli kisällinpassi.

²¹Brunius 1965, 77.

²²Edgren 1989, 160; Brunius 1965, 75. Ensimmäinen maalari-kisällien veljeskunta perustettiin Tukholmaan vuonna 1708, muihin kisälliveljeskuntiin verrattuna suhteellisen myöhään. Ammattikuntamestarien valvoma yhdistys saattoi boikotoida tiettyjä mestareita tai ryhtyä lakkoon. Se myös avusti kisällejä taloudellisesti, käsitteli kisällien tekemiä rikkomuksia, välitti töitä kaupunkiin saapuneille uusille kisälleille ja valmensi heitä ammattinsa harjoittamiseen. Suomessa kisälliveljeskuntien merkitys oli vähäinen verrattuna Keski-Eurooppaan, missä ne järjestivät mm. laajoja lakkoja palkkariitojen johdosta. Tämä lyhyt yleiskatsaus pohjautuu seuraaviin lähteisiin: Holmberg 1909, 65,89; 1989, 33; Ambrosiani 1920, 12, 18; Lundell 1846, 66; Saukkonen 1959, 274.

²³Elenius 1937, 13.

²⁴Ehrström 1894, 518; Edgren 1989, 33.

²⁵Pousar 1982, 27.

²⁶Edgren 1989, 39.

halunnutkin.²⁷ Kisällivaellusta kotimaassa tai ulkomailla ei vuoden 1720 ammattikuntasäännössä edellytetty, ainoastaan kolmen vuoden työkokemus kotimaassa tai ulkomailla.²⁸

Kisällien kehittämä tapa muodostui vähitellen yleiseksi käytännöksi.²⁹ 1600-1700-luvuilla kisällit vaelsivat Suomesta usein Ruotsiin, Saksaan tai Baltiaan, jonne oli helppo siirtyä ammattikuntien samankaltaisuuden tähden.³⁰ Vapauden aikana (1718-1772) kisällien vaellusta pyrittiin rajoittamaan eri tavoin taloudellisiin syihin vedoten. Vaeltavien kisällien katsottiin aiheuttavan työvoiman epätasaista jakautumista. Kisällipassin ja kisälleiltä vaadittavan ilmoittautumisen avulla pyrittiin liikkuvan työvoiman aikaisempaa tiukempaan kontrollointiin ja sillä tavoin ehkäisemään tilannetta, jossa kilpailijoiden puute tekisi mahdolliseksi hintojen korottamisen.³¹

Käsityöläisillä oli mahdollisuus osallistua myös Tukholman Kuninkaallisessa maalaus- ja kuvanveistoakatemiassa järjestettävään opetukseen. Käsityöläisioikeuksia myöntäessään maistraatti huomioi hakijalle eduksi vähäisenkin akatemiakoulutuksen.

Taideakatemit pyrkivät kohottamaan taidemaalareiden sosiaalista arvostusta ja taloudellista asemaa ja takaamaan heidän itsenäisyytensä suhteessa ammattikuntiin.³² Opetukseen kuului historiamaalauksessa tarvittavia taitoja kuten perspektiiviä, tilan hallintaa ja anatomiaa.³³

²⁷Lundell 1846, 67.

²⁸Ehrström 1894, 519.

²⁹Lundell 1846, 67.

³⁰Danielsson 1998, 80; Saukkonen 1959, 275. Vaelluksen perustana oli kisällien keskinäinen homogeenisuus. Paikallisen kisälliyhdistyksen jäsenenä ruotsalainen kisälli kuului myös kisällien saksilais-balttilaiseen veljeskuntaan, joka takasi työtilaisuuksia ja majoituksen ulkomailta saapuville ammattiveljilleen (Danielsson 1989, 80).

³¹Danielsson 1998, 80-82. Tukholmalaista kisällinvaellusta tutkineen Danielssonin mukaan viranomasten tiukentunut kontrolli selittää osittain sen miksi kisällien vaellukset Saksaan ja Baltiaan vähenivät 1740-luvulla. Sisustustaiteessa yleistynyt rokokootyyli on myös voinut siirtää mielenkiintoa enemmän Ranskaan kuin perinteisiin vaelluskohteisiin (Danielsson 1989, 83).

³²Lindwall 1986, 12; Fåhraeus 1899, 116.

³³Lindberg 1988, 165.

Taiteilijat olivat irtautuneet ammattikuntien vaikutuspiiristä vähitellen 1740-50-luvuilla.³⁴ 1750-60-luvulla akatemia alkoi itsenäistyä niin, että ammattitaitoisten ihmisten kouluttaminen Tukholman linnan koristelutöihin -akatemian varsinainen perustarkeitus- jäi aikaisempaa vähemmälle.³⁵

Vuonna 1767 akatemian johtajaksi tulleen **Carl Fredrik Adelcrantz** (1716-1796) johdolla laadittiin akatemian ensimmäiset kirjoitetut säädökset vuonna 1773. Niissä vedettiin tiukempi raja käsityöläisten ja taiteilijoiden välille sekä vakiinnutettiin siihen saakka säännöissä ollut opetus.³⁶ Taiteilija vapautettiin ammattikunnan jäseniä koskevasta velvollisuuksista kuten ammattikuntamaksuista.³⁷

Säädösten 25. pykälä sallii kenen tahansa osallistua professorin johtamaan opetukseen, missä piirrettiin ja muotoiltiin antiikin patsaista, akatemian malleista ja taideteoksista.³⁸ Opetusohjelmaan otettiin myös figuurien ja ornamenttien piirtämisen perusteet.³⁹

Opetuksen laajenemisen taustalla olivat taloudelliset intressit. Pyrkimys korkeatasoisen ja vientikelpoisen taidekäsityön kehittämiseksi säilyi säätyjen tavoitteena koko vapauden ajan⁴⁰ ja on sillä tavoin vaikuttanut myös Sweidellin saamaan koulutukseen. Taidekä-

³⁴Nilsson 1967, 190. Tiukempi raja käsityöläisten ja taiteilijoiden välille vedettiin Kuninkaallisen kuvanveisto- ja taideakatemian säädöksissä vuodelta 1773. Siinä taiteilija vapautettiin ammattikunnan jäseniä koskevasta velvollisuuksista kuten ammattikuntamaksuista (Brunius 1965, 65-66).

³⁵Looström 1887, 109; Lindwall 1986, 20.

³⁶Looström 1887, 111, 139; Brunius 1965, 65-66.

³⁷Brunius 1965, 65-66.

³⁸Looström 1887, 150-151. Varsinaiseksi oppilaaksi Tukholman kuninkaalliseen kuvanveisto- ja maalausakatemiaan otettiin säätyyn katsomatta kuka tahansa akatemian virkamiehen suosittama henkilö. Opetukseen osallistuvien määrää säädeltiin siten, että akatemian matrikkeliin kirjoitetut henkilöt saivat erityisen lipukkeen, jota vastaan he saivat osallistua opetukseen kolmen kuukauden jaksoissa. Akatemian sääntöjen pykälä 22 rajoittaa tämä menettelyn akatemian varsinaisiin oppilaisiin, mutta pykälä 26 ulottaa sen myös käsityöläisiin. Korkeamman taiteellisen opetuksen ei tullut rajoittaa yksinomaan jaloimpien taiteiden harjoittajiin.

³⁹Looström 1887, 198.

⁴⁰Looström 1887, 158-159; Danielsson 1998, 56.

sityön kohottaminen ja ammattikuntien monopoliaseman murtaminen säilyi myös Kustaa III:en (1771-1792) päämääränä.⁴¹

Tähänastisen tutkimuksen nojalla Sweidellin lisäksi tiedetään ruotsalaisen taidemaalari **Pehr Hörbergin** (1746-1816) ja pohjalaisen kirkkomaalari **Emanuel Almin** (1768-1809) opiskelleen akatemiassa.⁴² Myös kuuluisinta ja tuotteliainta kirkkomaalariamme, muotokuvia, alttaritauluja, lehtereitä, saarnatuoleja ja huonekaluja maalannutta pohjalaista **Mikael Toppeliusta** (1738-1821) ja Emanuel Almin isää, **Johan Almia** (1728-1810) arvellaan akatemiakoulutusta saaneiksi.⁴³ Myös Almin lähipiiriin kuulunut pohjalainen käsityöläismaalari **Gustaf Erik Hedman** (1777-1841) on voinut opiskella akatemiassa.⁴⁴ Kukkakoristeisiin erikoistunutta, myös kaksi alttaritaulua tehnyttä maalaria ei mainita akatemian oppilasluettelossa.⁴⁵ Hänen poikansa, toistakymmentä alttaritaulua maalannut **Johan Gustaf Hedman** (1800-1841) oli Taideakatemian varsinaisena oppilaana vuosina 1818 ja 1819.⁴⁶ Helsingissä ja Porvoossa toiminut, alun perin Ruotsissa syntynyt **Carl Peter Elfström** (1774-1836) oli akatemian varsinaisena oppilaana ja tuli palkituksi Tessinin mitallilla. Elfströmiltä tunnetaan Ouluun maalattu taulu "Tempelissä" (1829).⁴⁷

Jakob Rijf (1753-1810) kävi akatemian arkkitehtikoulun ensimmäisenä suomalaisena vuosina 1783-1784. Vuonna 1790 akatemiaan kirjoittautui ensimmäinen kuvanveistäjäamme **Erik Cainberg** (1771-1816). Laatukuvamaalauksistaan myöhemmin tunnettu **Alexander Laureus** (1783-1823) lähetettiin akatemiaan erityisesti tätä

⁴¹Looström 1887, 158; Hernmarck 1954, 60.

⁴²Ullen 1998, 5-10, 12-14; Appelgren 1974, 9.

⁴³Mähönen 1975, 74; Appelgren 1974, 9. Johan Almin kohdalla olettamusta on vaikea todistaa. Osallistuessaan Tukholman linnan koristelutöihin Johan Paschin (1706-1769) oppipoikana vuosina 1751-52 on Toppelius tämän kehotuksesta voinut osallistua akatemiassa annettuun opetukseen. Oppiaika olisi kuitenkin jäänyt lyhyeksi (Mähönen 1975, 68, 74).

⁴⁴Aspelin 1942, 260; Pousar 1977, 660.

⁴⁵Akatemian oppilaista ks. Hultmark 1935. Hedmanista ks. Rönkkö 1979. HYTHL.

⁴⁶Rönkkö 1979, 9. HYTHL.

⁴⁷Rönkkö 1979, 33-34. HYTHL.

tarkoitusta varten kerätyillä varoilla vuonna 1802.⁴⁸ Merkittäväksi muotokuva- ja historiamaalariksi kehittynyt **Gustaf Wilhelm Finnberg** (1784-1833) pääsi kisälliksi Turussa 1805 ja aloitti akatemiaopinnot seuraavana vuonna.⁴⁹ Myös **Carl Gustaf Pilon** (1711-1793), **Pehr Hörbergin** (1746-1816) ja **Per Hillerströmin** (1732-1816) taiteilijaura alkoi maalarin työpajasta.⁵⁰ On myös huomattava, ettei kaikista akatemiassa opiskelleista tullut taiteilijoita; monet päätyivät harrastelijoiksi tai sivutoimisisiksi taiteen harjoittajiksi.⁵¹

Ammattikunta- ja taidemaalauksen välillä ei siis välttämättä ole ollut jyrkkää rajaa. Korkeampaa taiteellista opetusta on voinut ilmetä myös ammattikuntajärjestelmän sisällä. Kiertelevinä kisällleinä ammattikuntamaalarit ovat voineet hankkia taitoja, joita he itsenäisiksi mestareiksi tultuaan ovat välittäneet myös "oppilailleen". Ainakin Sweidellinkin mestarina toiminut **Jonas Bergman** (1727-1810) ja muut turkulaiset ammattikuntamaalarit ovat hallinneet taiteellisesti vaativia esittämisen tapoja kuten maisemamaalausta, syvyys- ja väriperspektiiviä. Lisäksi on syytä huomioida Tukholman maalariammattikunnassa toimivien opettajien taipumus esim. maisema- ja historiamaalaukseen (joihin voidaan lukea myös alttaritaulut), mikä on myös voinut kaventaa ammattikunta- ja taidemaalauksen välistä rajaa.

Vuoden 1720 ammattikuntasäädöksessä ei vedetty jyrkkää rajaa taiteilijoiden ja käsityöläismaalareiden antamaan opetukseen. Muualta tulleita ammattikuntaan kuulumattomia taiteilijoita, manufakturisteja ja käsityöläismestareita velvoitettiin opettamaan käsityöläiskisällillejä.⁵²

Ammattikuntasäädökset kielsivät kisälliä menemästä oppiin ammattikuntaan kuulumattomien mestarien luokse. Jotkut kisällit kuitenkin rikkoiivat tätä määräystä menemällä oppiin aatelisen henkilön luokse, jolla oli laillinen oikeus pitää palveluksessaan

⁴⁸Ringbom 1988, 14. Laureuksen ja Finnbergin lähettämisessä akatemiaan voidaan nähdä yhteyksiä Suomessa 1700- ja 1800-luvun vaihteessa heränneeseen omanarvontuntoon ja sen kohottamiseen korkeatasoisilla maalareilla (Sinisalo 1989, 54).

⁴⁹Leväinen 1988, 2. JYTHL.

⁵⁰Fernlund 1983, 10.

⁵¹Estlander 1871, 18.

⁵²Ambrosiani 1920, 77-78. He saivat oikeuden harjoittaa ammattiaan itsenäisinä yrittäjinä sen jälkeen kun olivat antaneet näyttöön ammattitaidostaan maistraatissa.

ammattikuntaan kuulumattomia käsityöläisiä.⁵³ Sama oikeus kuin aatelisilla oli myös Turun akatemian palveluksessa toimineilla piirustusmestareilla, linnalla, hovioikeudella ja tuomiokirkolla.⁵⁴

Myös näiden instituutioiden piirissä kisälli on saattanut saada erilaisia vaikutteita. Turun akatemian piirustusmestarit eivät välttämättä ole aina kiinnittäneet huomiota työllistettävän ammatilliseen statukseen, vaan enemmän hänen taitoihinsa. Vuonna 1749 oli kuninkaallisen päätöksen nojalla akatemian piirustusmestari **Anders Dahlstenille** myönnetty riittävän toimentulon takaamiseksi oikeus työskennellä sekä kaupungissa että maaseudulla yhteistyössä toisten maalareiden kanssa. Hänen työskentelyään ei tulisi rajata ainoastaan akatemiaan.⁵⁵

Mestari- ja porvarioikeuksien hankkiminen.

Vähintään 3 vuoden kisälliajan jälkeen oli ensimmäisen kerran oikeus anoa porvarioikeuksia ja mestariksi pääsyä. Yritys onnistui jos ammattikunta ja pormestari havaitsivat hänet työssään kykeneväksi ja rehelliseksi ammattimieheksi.⁵⁶ Mestarioikeuksien hakijan tuli osoittaa kyvykkyytensä piirtää ja kopioida ammatissa esiintyviä töitä.⁵⁷ Hän joutui myös maksamaan tietyn summan ammattikunnalle ennen ja jälkeen näytteen suorittamisen.⁵⁸

Ammattimaalariksi pyrkivä maalasi taulun ammattikunnan valitsemasta graafisesta esikuvasta. Suoritus tapahtui ammattikunnan vanhimman työpajassa ja läsnäollessa. Vuoden 1622 maalareita koskevassa säädöksessä mestarinäytteen aiheeksi oli määrätty ristiinnaulittuaiheinen öljy- tai vesivärimaalaus. Tukholman maalariammattikunnassa tavallisia aiheita olivat Jeesus

⁵³Holmberg 1909, 65. Aatelisen palveluksessa työskennellyttä kisälliä ei välttämättä aina hyväksytty takaisin ammattikunnan pariin.

⁵⁴Ervamaa 1977, 14.

⁵⁵Raastuvanoikeuden ptk.4.9.1749, kohta 10. TKA.

⁵⁶Ambrosiani 1920, 75.

⁵⁷Ehrström 1894, 521-523.

⁵⁸Pousar 1965, 71-72.

laskeminen ristiltä, Ehtoollinen ja opetuslasten jalkojen pesu.⁵⁹

Turussa saattoi mestariksi pyrkivä maalata myös laatukuvan.⁶⁰

Ammattikunnassa suoritettun mestarinäytteen raamatullinen henkilö-
hahmo tai mytologinen kohtaaminen voidaan lukea perinteisen akateemisen
historiamaalauksen piiriin. Tässä mielessä käsityöläiset saattoi-
vat pitää itseään taiteilijoina.⁶¹

Vaikka mestarinäytteelle asetettavat vaatimukset saattoivat olla
hyvinkin vaatimattomia venyttivät suoritettavat maksut ja muodol-
lisuudet, sekä mestarinäytteelle asetettavat kohtuuttomat vaatimuk-
set mestariksi pääsyä.⁶² Monet kisällit eivät koskaan yltäneet
mestareiksi.⁶³ Pätevienkin kisällien urakehitystä pyrittiin jar-
ruttamaan, jotta uusi tulokas ei kaventaisi jo mestareiksi hyväk-
syttyjen ansiomahdollisuuksia.⁶⁴

Oman työpajan pystyttäminen edellytti tiettyä alkupääomaa ja
maistraatilta saatavaa lupaa.⁶⁵ Jos mestari halusi harjoittaa
itsenäistä yritystoimintaa jossakin kaupungissa oli hänen hankitta-
va porvarioikeudet.⁶⁶ Ne antoivat oikeuden pitää oppipoikia ja
kisällejä sekä osallistua ammattikunnan kokouksiin äänioikeutettuna
jäsenenä.⁶⁷

Turussa isonvihan jälkeen merkantilismin hengessä alkanut
taloudellinen kehitys oli lisännyt porvariston merkitystä.⁶⁸
Kaupunkilaiselinkeinojen harjoittajat pyrittiin keskittämään
samoihin kaupunkeihin, jossa elinkeinoja oli helpompi verottaa.⁶⁹

⁵⁹Brunius 1965, 72.

⁶⁰Pousar 1982, 28.

⁶¹Hanka 1997, 30-31. Hanka on luokitellut taiteilijoiksi ne,
jotka olivat saaneet syvällisempää opetusta akatemiassa tai
jossakin muussa taideoppilaitoksessa (Hanka 1997, 32).

⁶²Brunius 1965, 71.

⁶³Nikula 1971, 519.

⁶⁴Ervamaa 1977, 13.

⁶⁵Fernlund 1983, 36.

⁶⁶Ervamaa 1974, 12-13; Lundell 1846, 82.

⁶⁷Lundell 1846, 82.

⁶⁸Tästä ks. Wuorinen 1959, 153-157, Vainio-Korhonen 1994, 27-
29.

⁶⁹Nikula 1981, 156.

Suutarit, räätälit ja sepät saivat oikeuden harjoittaa ammattiaan maaseudulla. Muiden tuli toimia kaupungeissa.⁷⁰

Maistraatin keskeisimpiä tehtäviä oli päättää uusien porvareiden hyväksymisestä. Porvareiden erikoisosaamisen lisäksi kaupunki hyötyi heille langetettavista erilaisista veroista ja maksuista. Verojen ja muiden velvollisuuksien vuoksi kaupunki vaati porvareilta takuita kaupungissa pysymisestä.⁷¹

Vuonna 1773 Kustaa III pyrki kohti suurempaa elinkeinoharjoittamisen vapautta antamalla porvari- ja mestarioikeuksien saamista helpottavan asetuksen. Porvariksi pääsy tiukentui vuonna 1789, jolloin kuningas yritti saada porvariston tuen aatelistoa vastaan samana vuonna suunnatussa vallankaappauksessa.⁷² Porvari- ja mestarioikeuksien myöntämisessä maistraatin jäsenille annettiin nyt oikeus vedota mm. kaupungin sijaintiin ja asukkaiden lukumäärään.⁷³

Turun maistraatissa tehdyt päätökset viittaavat siihen, että samanlainen oikeus kaupungeilla oli ollut jo huomattavasti aikaisemmin. Vuonna 1760 myönnettiin Matthias Björckgrenille maalarinoikeudet vedoten vuoden 1734 valtiopäivien päätökseen, jonka nojalla kaupungilla oli oikeus hankkia riittävästi asukkaiden tarvitsemia porvareita ja käsityöläisiä. Päätöstä perusteltiin myös ympäröivän maaseudun tarjoamalla työtehtävillä, joiden kustannuksella kaupungin maalarit olivat laiminlyöneet kaupungin asukkaiden tarpeita.

Nikula onkin huomauttanut, etteivät vuonna 1789 annetut asetukset antaneet porvareille kovinkaan paljon uusia etuuksia.⁷⁴ 23. helmikuuta antamassaan asetuksessa kuningas oli vahvistanut ruotsalaisten ja suomalaisten käsityöläisten vapauksia ja oikeuksia käsittelevän asetuskokoelman. Ehrströmin mukaan se merkitsi

⁷⁰Ehrström 1894, 507.

⁷¹Tästä ks. Ahonen 1988, 86.

⁷²Söderlund 1949, 230. Söderlundin mukaan vuoden 1773 asetusta ei olennaisesti muuttanut käytännön tilannetta: viime kädessä kauppakollegio päätti porvarinoikeuksista kuten ennenkin (Söderlund 1949, 231).

⁷³Söderlund 1949, 230.

⁷⁴Nikula 160. Olennaisia oli lupaus kieltää yrityksiltä monopolioikeus mihinkään tuotteeseen ja selvä raja suhteessa maaseudulta tehtävään kauppaan. Lupausta uusien porvareiden lukumäärän rajoittamisesta ei käytännössä noudatettu (Nikula 1978, 159-160).

käytännössä kaupunkien oikeuksien, vapauksien ja velvollisuuksien vahvistamista.⁷⁵

Turussa porvari oli tasavertainen kaupungin muiden asukkaiden kanssa niin veronmaksajana kuin porvariaseman edellyttämien oikeuksien käyttäjänä. Näitä olivat oikeus osallistua kaupungin valtiopäiväedustajan vaaliin⁷⁶ ja omistaa kaupungin maata.⁷⁷ Kaupunkielämässä ei ammattikuntajäsenyydellä sinänsä ollut suurta merkitystä. Poliittisesti tärkeämpää oli jäsenyys käsityöläisten yhdistyksessä (hantverkssocietet), mikä toimi kaupungin käsityöläisten omana paikallistason edustuselimenä.⁷⁸

Nähdäkseni porvarioikeudet liittyivät siis yleiseen turvallisuuteen, itsenäisyyteen, tasavertaisuuteen ja vallankäyttöön. Niitä ei voida pitää puhtaasti ammatin harjoittamiseen liittyvinä. Kirkot näyttävät työllistäneen sekä kisällejä että porvarioikeudet hankkineita mestareita.

Porvariksi pyrkivän oli maksettava tietty, vaimonkin syntyperän huomioon ottava maksu ja takuumiehin taattava kykynsä elättää perheensä.⁷⁹ Porvarioikeudet myönsi maistraatti, jonka tuli huomioida myös ammattikunnan ja porvariston vanhimman mielipide.⁸⁰

Niissä kaupungeissa, joissa ei ollut omaa ammattikuntaa ei maistraatti saanut myöntää porvarioikeuksia, jos hakijalla ei ollut todistusta toisen ammattikunnan alaisuudessa suoritetusta mestarinäytteestä.⁸¹ Turussa tästä käytännöstä tehtiin poikkeuksia 1730-40-luvuilla. Mestarinäyte ei siis aina ollut välttämätön edellytys maalarin ammatin harjoittamiselle.⁸² Sitä ei myöskään edellytetty ammattikunnan lainsäädännössä.⁸³ Käytännössä lupa ammatin harjoittamiseen riippui viime kädessä maistraatista, jonka

⁷⁵Ehrström 1894, 505.

⁷⁶Ahonen 1992, 45.

⁷⁷Nikula 1981, 142.

⁷⁸Edgren 1994, 127.

⁷⁹Karskela 1987, 209.

⁸⁰Ehrström 1894, 522-523.

⁸¹Ehrström 1894, 522.

⁸²Brunius 1965, 73.

⁸³Brunius 1965, 72.

ei päätöksissään tarvinnut huomioida ammattikunnan kantaa.⁸⁴

Ahosen mukaan kaikkiin kaupunkeihin sopi periaate, jonka mukaan porvarioikeudet myönnettiin, jos siitä oli kaupungille jotain hyötyä.⁸⁵ Turussa maalareille myönnettiin porvarioikeuksia kaupungin asukkaiden kulloistenkin tarpeiden mukaan. Samalla maistraatti vaikutti myös maalareiden ehtoihin ja työpajojen käytännön järjestelyyn.

Tässä tutkimuksessa maalareiden lukumäärä näyttää korreloivan asukkaiden lukumäärään ja heidän tarpeisiinsa. Maistraatti kontrolloi yksittäisten maalareiden toimintaedellytyksiä sen mukaan minkä verran kaupungissa oli maalaustöiden tarvitsijoita ja niiden tekijöitä. 1730-luvulla Claes Lang vanhempi kutsuttiin kaupunkiin ja hänelle luvattiin suojelua laittomasti toimivia ammatinharjoittajia vastaan koska maalareita vielä oli vähän. Myöhemmin Claes vanhemman ja toisen kaupungin maalarin ehtoja kavennettiin uudella maalarilla, koska kaupungin asukkaat katsoivat tarvitsevan sa lisää maalareiden palveluja.

Maalareiden lukumäärän lisääntyessä maistraatti saattoi keskittyä valitsemaan halukkaista, tiukentamaan kriteereitä ja päättämään suhteesta aiempaan työpajaan. 1760-luvulla maistraatti hylkäsi Gabriel Prychtenin ja Adam Lindströmin hakemukset ja hyväksyi Gustaf Lucanderin vuonna 1771 uudeksi kaupunginmaalariksi kymmenen kisällivuoden jälkeen. Claes Lang nuoremman anomus hylättiin puutteelliseen työkokemukseen vedoten ja siihen, että hänen isänsä työpaja oli vielä toiminnassa. Myöhemmin hänet määrättiin työhön isänsä työpajaan.

Rakennustöiden lukumääräinen kasvu puolestaan saattoi motivoida uusien maalareiden hankintaan aiempaa keveimmillä perusteilla kuten osoittaa Anders Sjöblomin hyväksyminen maalariksi pelkän mestarinäytteen perusteella. Sweidellin maalariksi pääsy ei osunut yhtä suotuisaan ajankohtaan, joten hän pääsi päämääräänsä perinteistä tietä kymmenen kisällivuoden jälkeen.

Turun maistraatin pöytäkirjoista ilmenee, että kaupunginmaalariksi pyrkivältä edellytettiin ammattitaidon lisäksi myös moitteetonta käytöstä ja aviollista syntyperää. Kokemuksen ja todistusten lisäksi hakijan hyväksi saatettiin lukea myös ase (kivääri) omistaminen ja liittyminen porvarikaartiin. Hakijaa on siis arvioitu laajemmin tulevana kaupunkiyhteisön jäsenenä, pelkkä

⁸⁴Ervamaa 1977, 17.

⁸⁵Ahonen 1988, 101.

ammattitaito ei ole riittänyt. Lindström on huomauttanut kunniakäsittelyn merkityksestä myös ammattikunnalle. Uusia tulokkaita katsastettiin tarkkaan osittain sen tähden, etteivät he myöhemmin pääsisi pilaamaan ammattikunnan hyvää mainetta.⁸⁶

Taiteilijana ja käsityöläisenä.

Monet maalarit eivät asuneet missään vakituisesti, vaan kiertelivät työhaussa paikkakunnalta toiselle joko vaeltavina kisälleinä tai siksi, ettei kotipaikkakunnalla ollut riittävästi töitä.⁸⁷ Vaellukseen lienee vaikuttanut myös pyrkimys välttää ammattikuntamaksuja sekä kilpailu niiden ammatinharjoittajien kanssa, jotka eivät kuuluneet ammattikuntaan. 1700- ja 1800-luvulla toimineista maalareista he olivat enemmistönä; ammattikunnan valvonta ei ulottunut läheskään kaikkeen ammattimaalaukseen.⁸⁸ Ammattikuntaan kuulumattomat ammatinharjoittajat olivat ristiriidassa virallisiin säädöksiin nähden; kaikki valtiovallan yritykset ammattikuntien toiminnan säätelemiseksi eivät täysin onnistuneet.⁸⁹

Kilpailua pyrittiin lisäämään myös erityisillä säädöksillä. Vuonna 1719 oli kauppakollegio pyrkinyt lisäämään käsityöläisten määrää saattamalla voimaan ns. vapaamestaruuden. Se salli kenen tahansa ammattitaitoisen käsityöläisen asettua kaupunkiin, perustaa työpajan ja pitää palveluksessaan oppipoikia ja kisällejä.⁹⁰ Vapaamestaruus lakkautettiin virallisesti vuonna 1731.⁹¹ Turkulaisista maalareista Klaus Lang vanhempi toimi vapaamestarina vielä vuonna 1736.

Myös sotilailta ja valtion pienipalkkaisilla virkamiehillä oli oikeus hankkia lisätuloja maalaustöillä.⁹² Ervamaan mukaan taiteilijat saivat harjoittaa työtään "miten parhaiten taitavat".

⁸⁶Lindström 1997, 102.

⁸⁷Ehrnrooth 1973, 16.

⁸⁸Hanka 1997, 30.

⁸⁹Edgren 1989, 18. Niin ammattikuntien mestarit kuin kisällitkin pitäytyivät vanhoissa perinteissä ja esimerkiksi kisällien tapaa pitää maanantai vapaata säilyi niin kauan kuin ammattikunnatkin.

⁹⁰Söderlund 1949, 191, 196.

⁹¹Edgren 1997, 123.

⁹²Hanka 1997, 30.

Heidän tuli ilmoittautua ammattikunnan vanhimmalle ja maksaa tietty summa ammattikunnan kassaan.⁹³

Ammattikunta-asetukset eivät kieltäneet maalarilta taidemaalaukseen luetun muotokuvamaalarin eli konterfeijarin työtä. Taiteilijoita sen sijaan kiellettiin harjoittamasta ammattimaalarin tehtäviin luettua pintamaalausta.⁹⁴ Tässä mielessä Sweidellille oli taloudellisesta kannattavampaa pysytellä myös muotokuvia maalaavana käsityöläisenä kuin niihin erikoistuneena taiteilijana.

Pelkällä taidemaalaukselle oli Suomessa niin vähän kysyntää, ettei se pitkällä tähtäimellä ollut taloudellisesti kannattavaa.⁹⁵ 1700-luvulla ei kotimaisilla maalareilla ollut mahdollisuutta erikoistua.⁹⁶ Samoja maalareita työllistivät erilaiset työtehtävät alttaritauluista huonekalujen koristemaalaukseen, kattomaalauksista puhtaaseen pintamaalaukseen, tapettimaalauksesta muotokuviin.⁹⁷

Käsityötä oli maalaus, jonka harjoittajan tuli kuulua ammattikunnan alaisuuteen.⁹⁸ Vapaan taiteen harjoittajat maalasivat muotokuvia ja kertovia aiheita.⁹⁹ Käytännössä tämä raja näyttää olleen lähinnä juridinen. Hangan mukaan rokokooajan koristemaalarit saattoivat saada ammatilleen ylevämpää statusta harjoittamalla myös vapaiden taiteilijoiden harjoittamaa sisustustaidetta.¹⁰⁰ Alttaritauluja ja koristemaalauksia tehneet kirkkomaalarit voitiin lukea vapaan taiteen harjoittajiksi. Ammattikunnan juridiset rajoitukset koskivat vain tavanomaista pintamaalausta.¹⁰¹

Nähdäkseni juridinen erottelu ammattikuntamaalareiden ja taiteilijoiden välillä on ilmentänyt taloudelliseen toimeentuloon liittyviä käytännön tavoitteita. Maalarinammatin harjoittajalle taiteilijastatuksen korostaminen tarjosi syyn erottautua ammatti-

⁹³Ervamaa 1977, 15. Tämä näkemys pohjautuu ammattikuntasäädöksiin. Käyttämässäni lähteissä tällaisia tapauksia ei mainittu.

⁹⁴Ks. Vidstrand 1900.

⁹⁵Ervamaa 1977, 15; von Bonsdorff 1988, 306.

⁹⁶von Bonsdorff 1988, 306.

⁹⁷Pousar 1982, 40-41.

⁹⁸Hanka 1997, 29.

⁹⁹Hanka 1997, 30.

¹⁰⁰Hanka 1996, 138.

¹⁰¹Hanka 1997, 30-31.

kunnasta ja jäseniä velvoittavaista maksuista. Tunnetuin esimerkki tästä lienee 1730-40-luvulla Tukholman kuninkaanlinnan koristelutöissä auttanut Johan Pasch, joka vuonna 1749 sai vapautuksen porvarismaksuista vetoamalla hänelle myönnettyyn taiteilijastatukseen.¹⁰²

Ammattikuntalaitokselle selvällä erotuksella on saattanut olla tietty valtapoliittinen merkitys. Taiteilijastatuksen tunnustaminen jollekin tietylle maalarille olisi merkinnyt juridista vapauttamista ammattikunnan säädöksistä. Siksi "Konterfejareiden ja maalareiden" (ruots. Konterfejare- och målarskrå) ammattikunnalle oli edullisinta lukea kaikenlaisten ja kaikentasoisten maalaustöiden harjoittajat saman maalari-nimikkeen alle; erotus tehtiin muotokuvamaalareiden (konterfejjarit) ja muuta maalaustyötä tekevien, mutta ei taide- ja pintamaalareiden välille. Tiukasti rajattuna ammattikuntaan kuuluviksi maalareiksi olisi pitänyt kuulua vain pelkkään pintamaalaukseen erikoistuneet käsityöläiset, figuurimaalaus liukuu jo taidemaalauksen puolelle.

Manufaktuurilainsäädäntö ei koskenut maalareita. Hernmarckin mukaan 1700-luvun käsityössä ammattikunnilla oli suurempi osuus. Manufaktuurit keskittyivät etupäässä lasiin, keramiikkaan ja tekstiiliin.¹⁰³ Maalareiden taulumaalauksia lieneekin ollut vaikea "tehtailla" sarjavalmisteinä tuotteina.

Maalarit kuuluivat ammattikuntaan, tapettimaalajaajat ja lakkaajat manufakturisteja koskevan hallioikeuden piiriin.¹⁰⁴ Toisaalta hallioikeuteen, toisaalta ammattikuntaan kuuluvat työt oli kuitenkin määritelty epämääräisesti tavalla, mikä mahdollisti sellaisten ammattien harjoittamisen, jotka perinteisesti oli luettu ammattikuntaan kuuluville mestareille.¹⁰⁵ Turkulainen maalari Gustaf Lucander oli lukenut tällaiseksi tapetteihin tehtävät

¹⁰²Brunius 1965, 66.

¹⁰³Hernmarck 1954, 114.

¹⁰⁴Nilsson 1967, 149; Nikula 1971, 516. Turussa manufaktuureita perustettiin 149 vuosien 1719 ja 1738 välisenä aikana osana hattupuolueen tuotantomäärän lisäämiseen tähtäävää talouspolitiikkaa, johon kuuluivat olennaisena osana myös suojelutullit, maahantuontikiellot ja vientipalkkiot (Nikula 1971, 590; Magnusson 1997, 251-252). 1760-luvulla tukitoimet loppuivat Myssyjen noustua hallitsevaksi puolueeksi, mutta jotkut manufaktuurit jatkoivat toimintaansa siitä huolimatta (Magnusson 1997, 252). Turussa tällaisia olivat erilaiset tekstiilialan yritykset kuten silkkikutomot, kehruuhuoneet ja verkatehtaat (Nikula 1971, 591. Tarkemmin näistä yrityksistä ks. Nikula 1971, 591-615).

¹⁰⁵Ehrström 1894, 501.

raamatullisia ja muita kertomuksia sisältävät aiheet. Vuonna 1775 hän oli haastanut kupariseppä Carl Petter Blomqvistin oikeuteen koska hän oli maalannut kiinteitä tapetteja, jotka usein maalattiin edellä mainituin kuvin. Jo ennestään kiinteiden tai jo pystytettyjen tapettien maalaaminen kuului Lucanderin mukaan ammattikuntamallareille, ei tapettimaalareille.¹⁰⁶

Lainsäädäntöä enemmän lienevät maalareiden toimintaa säädelleet aluekohtaiset tarpeet. Koska pienissä kaupungeissa ei aina ollut riittävästi töitä vastaanottivat ammattimaalarit myös ympäröiviltä maaseutupaikajiltä tulleet työtarjoukset.¹⁰⁷ Tästä hyvänä esimerkkinä käy turkulaisten maalareiden kiertelevä toiminta, mikä aiheutti valituksia kaupunkilaisten taholta.

Kirkkoihin tehty maalaus.

Kuvien hankinnassa oli aluekohtaisia eroja. Lounais-Suomessa turkulaisia ammattimaalareita työllistivät lehterimaalauksarjat ja saarnatuolien peiliosat. Pohjanmaan kirkkotaiteen erityispiirteeksi vakiintui seinä- ja kattopintoihin tehdyt kertovat kuva-aiheet.¹⁰⁸ Saarnatuoleja ja alttaritauluja maalattiin niin kuin Lounais-Suomessakin, mutta laajat lehterimaalaukset olivat harvinaisempia.¹⁰⁹ Itä-Suomessa maalarit kuvittivat kirkoissa usein esiintyviä kuorilehtereitä.¹¹⁰ Vilkkaasti liikkuvien maalareiden työtehtävät vaihtelivat pintamaalauksista lehtereihin, taulumaalauksista saarnatuoleihin.¹¹¹

Kirkkomaalareina ammattimaalareilla oli vakiintuneet markkinat tietyn tyyppisten töiden tekijöinä. Kirkkojen seiniä, kattoja ja alttareita koristeltiin kuvilla jo keskiajalla. Tapa periytyi luterilaiseen kirkkotilaan. Sven Axel Hallbäck on selittänyt kirkkojen koristemaalauksista vanhalla perinteellä, mikä hyljeksi tyhjää tilaa ja sen tähden suosi kuvia mitä moninaisimmissa paikoissa.¹¹²

¹⁰⁶Bäcksbäck 1988, 253.

¹⁰⁷Fernlund 1983, 91.

¹⁰⁸Hanka 1997, 52.

¹⁰⁹Hanka 1997, 53.

¹¹⁰Hanka 1997, 68.

¹¹¹Ks. Hanka 1997, 65-69.

¹¹²Hallbäck 1973, 158.

Taideteosten hankintaan motivoivat ohjeet kirkkojen asianmukaisesta kunnossapidosta ja ajankohtaisen muodin mukana tulleet tarpeet, esim. alttaritaulun puute tai tyytymättömyys aikaisemmin hankittuun.¹¹³ Taloudellisesti vakaa tilanne oli myös tärkeä edellytys.¹¹⁴ Suomessa iso- ja pikkuvihan koettelemuksista oltiin Paloposken mukaan selvitty erityisen Suomeen suunnatun reformiohjelman avulla. Ohjelma jäi taka-alalle 1760-luvun puolivälissä, mutta sen turvin maa oli päässyt kehittymään tavalla mikä mahdollisti maan aineellisen ja henkisen omavaraisuuden merkittävän, aina Venäjän valtaan asti jatkuneen kasvun.¹¹⁵

Poliittisesti kirkkojen kohentaminen liittyi yhtenäistämispoliitiikkaan, jolla suomalainen kirkko pyrittiin sitomaan kiinteämmin emämaahan. 1600-luvulla annettiin määräys kirkkojen sisustamisesta. Erilaisten esineiden luettelossa mainittiin alttaritaulu, saarnatuoli, urut ja penkit.¹¹⁶ Niiden maalaus työllisti myös turkulaisia ammattikuntamaalareita.

Puhutun sanan korostaminen teki saarnatuolista luterilaisen kirkkosalin keskeisen elementin. Koska kaikkien seurakuntalaisten tuli kuulla Jumalan sanaa, rakennettiin joihinkin kirkkoihin lehtereitä lisätilan saamiseksi.¹¹⁷ Suuremman pinta-alansa tähden lehteri-maalaukset tarjosivat saarnatuoleja paremman mahdollisuuden evankelisten opinkappaleiden havainnollistamiseen.¹¹⁸

Sekä visuaalisesti että teknisesti alttaritaulut liittyvät itse alttarilaitteeseen.¹¹⁹ Alttaritauluiksi voidaan lukea myös taulut, jotka on maalattu puu- tai kangaspohjalle ja jotka liittyvät tai joskus ovat liittyneet alttarin yhteyteen. Aihe on

¹¹³Hanka 1997, 149-150.

¹¹⁴Hanka 1997, 149.

¹¹⁵Paloposki 1979, 197. Yksi reformiohjelman pysyviä, koko valtakuntaa hyödyttäviä saavutuksia oli Isojaon kehittäminen.

¹¹⁶Pirinen 1996, 58. **Johannes Rudbeckius vanhemman** vuonna 1621 painattamassa lomakkeessa ja sitä kahdeksan vuotta myöhemmin täydentämässä listassa mainittiin myös kuoriaita, kastemalja, kuoriin sijoitettu piispanpenkki ja kirjojen säilytykseen varattu kaappi.

¹¹⁷Rinne 1921, 229. Ikkunoiden poikki kulkevien lehtereiden pimentävää vaikutusta saatettiin myös yrittää lieventää niihin tehtävillä maalauksilla (Rinne 1921, 230).

¹¹⁸Hanka 1997, 112.

¹¹⁹Komulainen 1986, 239.

usein raamatullinen¹²⁰ ja se erottuu kauempaakin kirkkosalista katsottaessa.¹²¹ Luterilainen evankelinen ohjelma ilmenee kuva-aiheiden jakamisella pää- ja sivuaiheisiin. Jälkimmäiset esitetään mielellään pääteeman yhteydessä, sitä alleviivaamassa ja täydentämässä. Pääteemojen perusta on kirkkoteksteissä, erityisesti pääsiäisen ja toisen adventin tuomioteksteissä.¹²²

Turkulaistenkin maalareiden töissä Ehtoollisen ja Ristiinnaulitun suurta määrää voidaankin selittää niihin yleisesti liitettyllä liturgisella funktiolla. Alttaritaulun tuli kuvata Kristuksen kärsimyshistoriaa kuolemaan ja ylösnousemukseen, kärsimyksestä voittoon. Taulua tuli "lukea" alhaalta ylöspäin. Alimpana kuvattiin ehtoollista, keskiosassa ristiinnaulittua ja ylimpänä ylösnousemusta.¹²³

Kaikkia tauluja ei sijoitettu alttarille. Teiskon kirkon lehtereitä ei maalattu vaan niiden eteen sijoitettiin kolme Sweidelliltä tilattua figuurimaalausta. Suomessa varsin poikkeukselliseen ratkaisuun päädyttiin kustannusyistä (tästä myöhemmin alaluvussa Teisko 1802).

Samaan aikaan Raamatun figuurimaalauksen kanssa voitiin tehdä myös kirkkoon tarvittava puhdas pintamaalaus. Koko kirkkotilan kattavat seinämaalaukset olivat harvinaisia. Figuuriaiheet liittyivät usein kuoriseinän koristeluun, jolloin ne saattoivat muodostaa illusorisen alttarilaitteen tai -taulun.¹²⁴ Saarnatuolien ja lehterikaiteiden tapaan voitiin maalata myös kirkon penkkien etumukset ja kuoriaitausten alaosat.¹²⁵ Turussa lehterikaiteiden ja saarnastuolien kuvat rinnastuvat Matti Komulaisen mukaan Kuopion emäseurakunnan alueella tehtyihin vastaaviin maalauksiin. Niissä kuvatut hahmot liittyvät Raamattuun, mutta eivät suoranaisesti kuvaa mitään siinä esitettyä tapahtumaa tai

¹²⁰Hanka 1997, 28. Alttaritaulun määritelmästä ks. myös Pekka Vähäkankaan väitöskirja Taide alttarilla. Alttaritaulutraditio Suomessa 1918-1945. Jyväskylä Studies in the Arts 52. Saarijärvi 1996 (22-27).

¹²¹Tarvainen 1995, 43. JYTHL.

¹²²Kainulainen 1993, 25-26. JYTHL.

¹²³Ångström 1992, 29. Ångströmin mukaan suurin ero katoliseen kirkkoon nähden oli alttaritaulussa kuvattujen tapahtumien keskinäinen järjestys. Luterilaisissa teoksissa oli tiukempi kronologinen järjestys.

¹²⁴Hanka 1997, 109.

¹²⁵Hanka 1997, 27.

kertomusta. Henkilöhahmo on tunnistettavissa Raamatun kuvauksen perusteella.¹²⁶

Päätökset kirkkoon hankittavista taideteoksista tehtiin useimmiten pitäjänkokouksissa, joista pidettiin pöytäkirjaa.¹²⁷ Pitäjänkokousten toimivallan perustana olivat vuonna 1723 säädetyt papiston privilegit, jotka aiemmista säädöksistä poiketen antoivat aloiteoikeuden myös seurakunnalle.¹²⁸ Emäseurakuntien edustajat olivat läsnä myös kappeliseurakuntien kokouksissa.

Tavallisesti kirkkomaalauhankkeet rahoitettiin seurakuntalaisten keskuudessa järjestetyllä keräyksellä. Varoja saatettiin myös lainata kirkon muista rahastoista.¹²⁹ Maalarille saatettiin maksaa myös luontaistuotteina (ks. alaluku Kökar 1803).

Lahjoittajista kirkkojen taidekokoelmia kartuttivat aateliston ja papiston ohella myös alempia säätyjä edustavat henkilöt. Isojako ja kauppasäännösten lieventäminen paransivat väestön taloudellista asemaa ja myös talonpoikien ja kauppiaiden varallisuus alkoi kanavoitua konkreettiseksi avuksi.¹³⁰ Lahjoitukseen on saattanut liittyä vanha votiiviperinne. Niitä on saatettu tehdä lahjoittajan muiston säilyttämiseksi, henkilökohtaisen hurskauden osoituksena ja kiintymyksestä kotiseurakunnan kirkkoon.¹³¹

Yleisenä käytäntönä tilaajat ja lahjoittajat valitsivat maalarin, jonka kanssa keskustelivat työn toteuttamiseen liittyvistä asioista. Paikkakunnalla, missä oli useita maalareita työ on saatettu teettää heistä halvimmalla. Oli halvempaa palkata ammattimaalari kuin taiteilija, joita ei pienessä kaupungissa edes aina ollut saatavilla. Myös maalarin tuttuus voidaan katsoa merkittäväksi. Erityisesti pitkäaikainen toiminta tietyllä paikkakunnalla lienee edellyttänyt sosiaalisesti toimivia ihmissuhteita.

¹²⁶Komulainen 1986, 227-228. Esim. profeetta Samuelilla voi olla Samuelin kirjan mukainen voitelusarvi, Johannes Kastajalla Matteuksen ja Markuksen evankeliumeissa mainittu kamelintalja.

¹²⁷Suolahti 1919, 185.

¹²⁸Juva 1955, 160.

¹²⁹Hanka 1997, 152.

¹³⁰von Bonsdorff 1988, 304-308.

¹³¹Hanka 1997, 151-152.

Kuvien toteutuksessa jäljiteltiin esikuvia, joina käytettiin erilaisten kuvitettujen Raamattujen, rukous- ja hartauskirjojen kuvia, yksittäisgrafiikkaa tai muiden maalareiden töitä. Jokin erityinen kuva kuten Merianin Raamatun kuva saattoi esiintyä yli kymmenessä kirkossa.¹³²

Esikuva antoi tilaajalle käsityksen valmiista työstä ja sillä tavoin edesauttoi tilauspäättöksen syntymistä. Ehdotuksia saattoi tulla sekä maalarilta että tilaajalta. Maalarin kanssa ovat seurakunnissa voineet pappien lisäksi neuvotella myös ylempää säätyä edustavat tai muulla tavoin vaikutusvaltaiset henkilöt.

Kokonaisvaltaisen tutkimuksen puutteessa on vaikea arvioida kuinka itsenäisiä 1700- ja 1800-luvulla toimineet maalarit ovat olleet suhteessa käyttämiinsä esikuviin, mutta sen voi olettaa kytkeytyneen maalarin hallitsemiin taitoihin ja työn tilaajan esittämiin toivomuksiin. Maalauspinnaalle saatettiin siirtää kaikki siinä kuvatut hahmot tai pelkkä kompositio.¹³³

Meredith Lindgren on jakanut työn sommittelussa tapahtuneet muutokset työn selvyyteen, moraaliseen painotukseen ja dogmaattisiin syihin liittyviksi.¹³⁴ Mielestäni sommitteluun on vaikuttanut myös käytettävissä olleen kuva-alan muoto, leveys ja korkeus; kapeammassa tilassa kompositiota on voitu tiivistää. Sweidellin kohdalla voidaan todeta, että alttaritaulussa suorakulmainen muoto ei aina ole ollut itsestään selvää. Kuva on saatettu sijoittaa myös monikulmaisiin kehyksiin (ks Kökar 1803).

Sweidellin kaltaiselle varsin kyvykkäälle maalarelle esikuva on voinut tarjota tilaisuuden soveltaa esim. anatomian, perspektiivin käytössä tai kasvopiirteiden kuvauksessa opittuja taitoja. Pienikokoisen ja laadultaan huonon jäljennöksen merkitys on voinut olla vain ohjeellinen. Oma harkintaa on voinut joutua käyttämään siksi, ettei käytettävässä olleessa esikuvassa joko ole ollut haluttua vaikutelmaa tai tiettyjä figuurin edellyttämiä piirteitä tai ne ovat olleet siinä hyvin ylimalkaisesti esitettyinä. Kasvopiirteitä ja joitakin henkilöahmoja on voitu keksiä itse, henkilöahmojen asentoja ja kädenliikkeitä muuttaa, vaatteiden laskoksia pidentää yms. Oma luovuus ei ole kuitenkaan välttämättä ollut sidoksissa maalarin kyvykkyyteen. Vähemmänkin taitava maalari on voinut yrittää tehdä paremmin kuin on osannut.

¹³²Hallbäck 1947, 177; Lindgren 1983, 36-37.

¹³³Ehrnrooth 1973, 134.

¹³⁴Lindgren 1985, 205.

Voidaan kysyä onko onko orjallinen, tekijän omasta käden jäljestä vapaa kopioiminen ylipäättään mahdollista ja eikö jäljentämisen/kopioiminen ole aina yksilöllistä toimintaa. Tämä selittänee viime kädessä sen, miksi maalareiden työt poikkeavat toisistaan.

Ammattikuntamaalareiden toimintaan vaikuttivat myös kirkkotilan sanelemat vaatimukset. Jarl Pousarin mukaan kirkkoon maalattuja kuvia katsottiin usein hämärässä valaistuksessa tai tietyn etäisyyden päästä. Vastatakseen sijoituspaikan asettamiin vaatimuksiin maalarit kehittivät yksinkertaista illusionistista viivaa ja voimakkaita värikontrasteja.¹³⁵ Turussa toimineissa maalareissa tämä näkyy erityisesti ihmisvartaloa yksinkertaistavana, anatomisia piirteitä vääristävänä tyylittelynä. Tässä mielessä ammattikunta-maalarit voidaan liittää esittävän taiteen perinteeseen, jossa havainnollisuus on ollut luonnonmukaisuutta tärkeämpää. Esiytystapa on kulkeutunut perintönä sukupolvelta toiselle. 1700-luvun turkulaiset maalarit ovat omaksuneet tietyn työtavan, mutta eivät välttämättä ole olleet tietoisia sen historiallisista lähtökohdistta.

Vastavärejä on käytetty tavalla, mikä erottaa eri henkilöhaamot suhteessa sekä toisiinsa että taustaan. Hallbäckin mukaan öljyväri mahdollisti hienovaraisemman ja nyansoidumman maalaustavan väri- ja valoeefekteillä. Puhdas koristemaalauksen saattoi vaihdella realistisen maisema- ja figuurimaalauksen kanssa.¹³⁶ Maavärien lisäksi 1700-luvun maalareilla oli käytössään myös synteettisiä pigmenttejä.¹³⁷ Myös liimaväriä käytettiin seiniin ja kattoon¹³⁸, huonekaluissa yleensä vain kansiin sisäpintoihin tarvittavaan koristeluun.¹³⁹

Maalaus profaaniin tilaan.

Suurta pohjan sotaa seuranneessa jälleenrakentamisessa ja talouteen kohdistuneissa uudistuksissa ylellisyystavaroille annettiin vähitellen aikaisempaa suurempi merkitys kansantaloudellisesti merkittävinä myyntituotteina.¹⁴⁰ Oppi ylellisyystuotteiden

¹³⁵Pousar 1982, 43.

¹³⁶Hallbäck 1956, 29.

¹³⁷Ekström 1989, 14.

¹³⁸Fallgren 1934, 147.

¹³⁹Ekström 1989, 15.

¹⁴⁰Josephson 1932, 47.

oikeutuksesta ja ylijäämästä kulttuurista kantavana tekijänä yleistyivät 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.¹⁴¹ Puolestapuhujina olivat kansliapresidentiksi vuonna 1752 kohonnut **Anders Julius von Höpken** (1712-89) ja Tukholman kuninkaallisen kuvanveisto- ja maalausakatemian johtajaksi noussut Carl Fredrik Adelcrantz.¹⁴² Selkeä kohderyhmä tämän teorian käytännön sovellutukseen oli yritteliäs porvaristo, joka vaurastui vanhoja kaupunkielinkeinoja, ulkomaankauppaa ja yritystoimintaa tukevan merkantilistisen talouspolitiikan tuella.¹⁴³ Erilaiseen yritystoimintaan sijoitettu liikkuva pääoma (aateliston varallisuus oli etupäässä maaomaisuutta) muodosti perustan yhteiskuntaluokalle, jonka elinkeinoelämässä saavuttama vaikutusvalta ulottui myös muualle yhteiskuntaan.¹⁴⁴

Ylellisyystavaroita koskevilla säädöksillä määriteltiin millä tavoin eri säätyjen edustajien tuli pukeutua ja kuinka heidän tuli sisustaa kotinsa. Ulkomaiset tapetit kiellettiin sakon uhalla.¹⁴⁵ Kotimaisten tapettien kulutusta pyrittiin lisäämään kohottamalla niiden statusarvoa. Ulkomaisten tapettien tuonti oli kielletty **Carl Gustaf Tessinin** (1695-1770) tultua valtaneuvokseksi hattujoh-toiseen hallitukseen vuonna 1739.¹⁴⁶

Omilla esimerkeillään kulutustottumuksiin vaikuttivat taide-elämän näkyvät vaikuttajat, hoviarkkitehti **Jean Erik Rehn** (1717-1793) ja Carl Fredrik Adelcrantz valitsemalla kotimaassa maalattuja tapetteja julkisiin tiloihinsa.¹⁴⁷ Hyvät edellytykset koristemaalaukselle loivat myös ison- ja pikkuvihan jälkeen vapauden aikana rakennetut kartanot, virkatalot, kaupunkirakennukset ja väestön lisääntynyt varallisuus.¹⁴⁸ Lisääntynyt pyrkimys "säädynmukai-

¹⁴¹Josephson 1932, 47.

¹⁴²Josephson 1932, 47-48.

¹⁴³Kärki 1988, 143.

¹⁴⁴Nikula 1978, 140. Jotkut taloudellisesti vaurastuneet porvarit osoittivat pätevyytensä myös poliittisissa tehtävissä. Monet porvareiden lapset saivat yliopistokoulutuksen erilaisiin hallinnollisiin tehtäviin.

¹⁴⁵Danielsson 1998, 55.

¹⁴⁶Danielsson 1998, 56.

¹⁴⁷Danielsson 1998, 56.

¹⁴⁸Fridell Anter-Wannfors 1989, 93; Siltanen 1993, 49; Bäcksbäck 1988, 249.

seen" rakentamiseen lisäsi rakennusalan työtilaisuuksia rakennusalan ammattilaisille¹⁴⁹, joihin luen myös pinta- ja tapettimaa- lausta tehneet maalarit. Maalaukseen suorittivat niin kisällit kuin mestaritkin, eikä heidän välilleen muodostunut yhtä jyrkkää jakoa opettajiin ja oppilaisiin kuten muualla Euroopassa.¹⁵⁰

Tukholma säilytti Ruotsin vallan loppuun keskeisen asemansa suomalaistenkin kaupunkien kulttuurivaikutteiden lähtökohtana. Pienempien kaupunkien kulttuuriyhteydet Tukholmaan olivat vilkkaamat kuin Turussa, mutta muuten ne eivät ratkaisevasti poikenneet suhteessa provinssikaupunkeihin.¹⁵¹

Tukholman linnan sisustustyöt 1730- ja 1740-luvuilla olivat tehneet rokokootyylistä valtakunnallisesti tunnetun. Seiniä maalattiin vaaleilla värisävyillä, koristeltiin kukilla ja muilla luontomotiiveilla. Myös sohvia ja tuoleja koristeltiin maalauksin.¹⁵² Ranskalaista arkkitehtuuria ja maalaustaidetta tekivät tunnetuksi myös Jean Eric Rehn, Carl Fredrik Adelcrantz ja Gustaf Lundberg, jotka vierailivat Pariisissa 1750-luvulla.¹⁵³

Kustaa III:en vuosina 1783-1784 tekemä Italian matka ja **Louis Masreliezin** (1717-1806) sisustustyöt Kuninkaan Haagan paviljonkiin vauhdittivat usklassistisen sisustus- ja arkkitehtuurin läpimurtoa. Masreliez suunnitteli huonekaluja, joiden maalaaminen ja koristaminen työllisti myös maalareita.¹⁵⁴ Vaikka porvariarkkitehtuurin katsotaan kehittyneen valtakunnallisesti aikaisempaa yhdenmukaisempaan suuntaan, niin jätti se kuitenkin sijaa alueellisille ja paikallisille erityispiirteille.¹⁵⁵ Interiööreissä rokokoo ja kustavilainen klassismi saattoivat täydentää toisiinsa.¹⁵⁶

Sisätilojen koristelussa maisemamaalaukset yleistyivät erityisesti 1700-luvun puolivälin jälkeen. Seiniin ja oviin maalattiin

¹⁴⁹Kärki 1988, 143-144.

¹⁵⁰Holmberg 1909, 95.

¹⁵¹Kärki 1988, 144.

¹⁵²Söderström 1997, 298.

¹⁵³Söderström 1998, 349.

¹⁵⁴Söderström 1998, 359-361.

¹⁵⁵Kärki 1988, 143; Grate 1998, 198.

¹⁵⁶Söderström 1997, 297.

maisemanäkymiä ja topografisia kuvia.¹⁵⁷ 1700-luvun lopulla talojen sisätilaa alettiin huomioida huonekalujen ja tapettien muodostamana yhtenäisenä kokonaisuutena, johon myös taulumaalaus kuului yhtenä sisustusta rikastuttavana elementtinä. Muotokuva ei enää ollut ainoa kodin seinälle ripustettava taulumaalaus.¹⁵⁸

Herraskartanoista maalauskoristelu levisi myös porvariskoteihin ja pappiloihin. Kuvauskohteet vaihtelivat maisemista mytologisiin aiheisiin.¹⁵⁹ Myös talonpoikaistaloissa oli kangas- ja paperitapetteja, joihin tehtävät yksiväriset kuvalliset maalaukset työllistivät maalareita.¹⁶⁰ Tapettimaalauksessa saatettiin jäljitellä myös erilaisia materiaaleja kuten marmoriammattikunnan pöytäkirjojen mukaan oli imitoiva tapetti- ja koristemaalaus hyvin yleistä.¹⁶² Öljymaalattujen kudottujen tapettien kuvat tehtiin yleisesti samalla tekniikalla kuin taulumaalaukset.¹⁶³ Maalattujen tapettien lisäksi tukholmalaisiin porvariskoteihin vakiintuivat ovenpäällystaulut.¹⁶⁴

AMMATTIKUNTAMAALAREIDEN TURKU.

Lähtökohdat käsityöläisammatin harjoittamiselle.

1600-luvulta lähtien porvaristo oli jakaantunut kauppaporvareihin, pikkuporvareihin eli "suomalaisiin" porvareihin ja käsityöläisiin. Kauppaporvarit harjoittivat lähinnä ulkomaankauppaa, pikkuporvarit ruokakauppaa. Käsityöläiset muodostivat porvariston kolmannen ryhmän. Heillä oli oikeus omien tuotteidensa myyntiin joko

¹⁵⁷Fernlund 1983, 116.

¹⁵⁸Bonsdorff 1978, 107.

¹⁵⁹Rinne 1911, 58.

¹⁶⁰Rinne 1911, 59.

¹⁶¹Cardberg 1979, 312.

¹⁶²Pousar 1982, 22.

¹⁶³Appelgren 1991, 87.

¹⁶⁴Danielsson 1998, 55.

asuntonsa yhteydessä sijaitsevissa puodeissa tai kaupassa.¹⁶⁵

1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Turku koki taloudellisen kukoistuksen mm. tapulioikeuksien laajenemisen, hyvien liikenneyhteyksien, lisääntyvän ulkomaanviennin ja vilkkaan sisämaakaupan ansiosta.¹⁶⁶ Kaupankäynnin lisääntyminen lisäsi varallisuutta, edisti elinkeinoelämää ja piti yllä kilpailukykyä.¹⁶⁷ Turun talous ja teollisuus toipuivat 1740- ja 1750-lukujen taloudellisesti tasapainoisen ja rauhallisen kehitysjakson kanssa niin, että kaupunki 1760-luvun puolivälissä oli yhdessä Gävlen kanssa siirtynyt suostuntaverotuksen ensimmäiseen luokkaan.¹⁶⁸

Ruotsin vallan lopulla Turusta oli tullut Suomen porvarivaltaisina kaupunki. Kauppaelinkeinojen ja yleensä tuotantoelämän palveluksessa olevien lukumäärä oli suurempi kuin maamme muissa kaupungeissa. Prosentuaalisesti suhteessa muuhun väestöön se jää verrattain alhaiseksi muiden kaupunkien paitsi Loviisan rinnalla. Yliopisto-, koulu- ja hiippakuntakaupungissa sivistyneistön merkitys vuosisadan loppua kohti kasvoi, mikä alensi porvariston suhteellista lukumäärää.¹⁶⁹

Kaikesta huolimatta porvaristoon ja säätyläisiin kuulumattoman väestön korkea lukumäärä merkitsi kaupungin elinkeinoelämän lisääntymistä porvariston ulkopuolelle ja kaupunkiyhteiskunnan sosiaalisen rakenteen vähittäistä muuttumista, mikä ulotti vaikutuksensa vähitellen sekä porvariston harjoittamaan elinkeinotoimintaan että kauppaan.¹⁷⁰ Porvari-nimitys vakiintui tarkoitta-

¹⁶⁵ Wuorinen 1959, 159. Useissa muissakin sekä Suomen että Ruotsin rannikkokaupungeissa oli käsityöläisten lisäksi erillinen kauppiasluokka, jonka hallussa oli tukkukauppa tai rihkamapuodit, sekä erillinen ruokatavarakauppiaiden (hökare) tai pikkuporvareitten ryhmä, joka harjoitti elintarvikkeiden vähittäiskauppaa.

¹⁶⁶ Vainio-Korhonen 1994, 27-29.

¹⁶⁷ Wuorinen 1959, 157.

¹⁶⁸ Wuorinen 1959, 153. Pikkuvihan (1742-43) jälkeistä toipumista edisti se, että suurin osa Ruotsiin paenneen porvariston sotaa edeltäneestä omaisuudesta oli tallella heidän palatessaan takaisin.

¹⁶⁹ Wuorinen 1959, 157. Vuonna 1805 oli Turun väestöstä aatelisia 73, oppineistoa 277 ja muita "säätyläisiä" 365 eli yhteensä "säätyläisiä" 665. Porvareita oli 1974 eli 18% kaupungin koko lukumäärästä (vuonna 1805 Turussa oli asukkaita 10 814).

¹⁷⁰ Wuorinen 1959, 157-158.

maan suomalaiseen kauppiasluokkaan kuuluvaa, kun taas kauppias oli ruotsalaisen kauppiasluokan jäsen.¹⁷¹

Käsityöläistuotteiden kaupan laajeneminen vähensi ammattikuntien valtaa. Heikentynyt porvariston ammatillinen säätyrakenne lisäsi ja laajensi muidenkin kuin varsinaisten kauppaporvarien ja suomalaisten porvarien kaupankäyntimahdollisuuksia.¹⁷²

Maistraatti toimi ammattikuntia valvovana elimenä ja valitusinstanssina, jolla oli tuomiovalta käsityöläisiä koskevissa erilaisissa kysymyksissä kuten mestarien ja oppipoikien välisissä erimielisyyksissä tai oikeudessa harjoittaa tietyn alan ammattia. Asiakas saattoi valittaa esim. tuotteiden liian korkeista hinnoista. Päätöksissään maistraatti saattoi vedota viralliseen lainsäädäntöön, mutta se saattoi toimia myös virallisesta juridiikasta poikkeavasti omaan auktoriteettinsa vedoten.¹⁷³ Maistraatissa tehdyistä päätöksistä voitiin valittaa Tukholman kauppakollegioon, joka vähitellen oli ulottanut käsityöläisiä koskevan lainsäädännön koko maan laajuiseksi. Joissakin tapauksissa valituksia saattoi käsitellä myös lääninhallitus tai ylikäskynhaltija.¹⁷⁴

Kilpailun lisäämiseksi pyrittiin estämään ammattikuntia saamasta monopoli-asemaa valvomalla erityisesti elintarvikkeiden hintaa ja laatua.¹⁷⁵ Ammattikuntalaitoksen organisaatio- ja toimintamuotoon sinänsä ei puututtu.¹⁷⁶ Sen järjestetty koulutusohjelma helpotti hinnan- ja laaduntarkkailua tähdentävän hallituksen merkantilistista kauppapolitiikkaa. Tuotteiden laatua kontrolloitiin siis myös ammattikunnan sisällä.¹⁷⁷

Ammattikunnan sulkeutuneisuuden murtuessa se alkoi menettää vaikutusvaltaansa tavalla, mikä salli suuremman taloudellisen vapauden. Käsityöläinen itsenäistyi ryhmänsä jäsenyydestä omaa etuaan ajattelevaksi "kapitalistiseksi" yrittäjäksi.¹⁷⁸ Tähän

¹⁷¹Nikula 1971, 273-274.

¹⁷²Wuorinen 1959, 193.

¹⁷³Söderlund 1949, 242.

¹⁷⁴Söderlund 1949, 254-255.

¹⁷⁵Nikula 1971, 510.

¹⁷⁶Nikula 1971, 509-510.

¹⁷⁷Nikula 1971, 510.

¹⁷⁸Vainio-Korhonen 1994, 290.

ryhmään on helppo lukea myös varsin suureen varallisuuteen yltänyt Sweidell.

Turun taloudellinen etupiiri oli varsin laaja. Nikulan mukaan siihen saattoi lukea Varsinais-Suomen ja Satakunnan lisäksi myös huomattavat osat Hämettä ja Uttamaata. Vauraan kaupungin tulliaitauksen sisäpuolella oli tärkeitä manufaktuureja, runsaasti käsi työläisiä sekä vilkasta merenkulkua harjoittavia laivanvarustajia.¹⁷⁹ Neljästi vuodessa pidettäville markkinoille saapui väkeä Pohjanmaalta, Savosta ja Karjalasta asti.¹⁸⁰

Laajassa ja verraten tiheään asutussa Turussa sisämaakauppa sai suuren merkityksen. Rahvas ja ympäröivän maaseudun vaurastunut väestö muodostivat kauppiaiden tärkeimmän asiakaskunnan. Merkantilismin periaatteiden mukaisesti rahvas oli houkuteltava tuomaan omasta kulutuksestaan liikenevät tuotteensa kaupunkeihin. Sieltä maalaisväestön oli määrä ostaa vuorostaan välttämättömyystarvikkeensa ja myös ylellisyystavaroihin luetut tuotteet, joiden hankkimiseen heillä vähitellen alkoi olla varaa.¹⁸¹

Isonvihan jälkeen maanviljelyksen ja maatalouden kohottamiseksi tehdyt toimenpiteet olivat vaurastuttaneet myös Turkuja ympäröiviä talousalueita Varsinais-Suomessa.¹⁸² Tästä seurannut maalaisvarallisuuden lisääntyminen vaikutti elintason kohoamiseen ja tavaroiden kasvaneeseen kysyntään.¹⁸³ Sweidellinkin tuotantoa on ostettu etupäässä juuri Turkuja ympäröiviin seurakuntiin Varsinais-Suomessa. Säteittäisesti suuntautunut tieverkko loi hyvät yhteydet eri puolelle Suomea.¹⁸⁴

Itä-Suomen kaupunkien jääminen rajan taakse vuoden 1743 rauhassa vilkastutti Helsingin kauppaa myös Turulle suotuisaan suuntaan. Koska Porvoo ja Tammisaari eivät kyenneet kilpailemaan tapulikaupunkien kanssa, suuntautui sisämaankauppa yhä enemmän länteen, pohjoisempaan Pohjanlahden rannikkoa ja sen kaupunkeja, etelämpänä Helsinkiä ja Turkuja kohden.¹⁸⁵

¹⁷⁹Nikula 1971, 403.

¹⁸⁰Nikula 1971, 412-413.

¹⁸¹Nikula 1971, 405. Merkantilistinen järjestelmä pyrittiin säilyttämään myös Venäjään liittymisen jälkeen (Nikula 1981, 162).

¹⁸²Wuorinen 1959, 76.

¹⁸³Wuorinen 1959, 76-77.

¹⁸⁴Nikula 1971, 113.

¹⁸⁵Wuorinen 1959, 73.

Läntisten tapulikaupunkien tarjoama kilpailu ei estänyt Turku luomasta jatkuvasti uusia kauppasuhteita sisämaahan.¹⁸⁶ Maamme muihin kaupunkeihin verrattuna kehittyi Turun talouspoliittinen asema Kustaa III:en sodan aikana (1788-90) varsin hyväksi luoden suotuisat edellytykset kaupalle ja merenkululle vuosisadan viimeisenä vuosikymmenenä,¹⁸⁷ jolloin Sweidellinkin tuotanto oli suurimmillaan. Kauppasuhteet olivat läheiset erityisesti Ylä-Satakuntaan.¹⁸⁸

Käsityöläisten tuotantotapa säilyi pienimittaisena. Keskiaikaiset perinteet eivät olleet menettäneet otettaan.¹⁸⁹ Perinteisesti työpajat olivat pieniä, muutaman työntekijän työpajoja,¹⁹⁰ jossa tehtävät jaettiin erikseen kullekin työntekijälle. Mestarit ja kisällit tekivät vaativimmat työt.¹⁹¹ Perheen naisväelle kuului kehruu, kankaankudonta ja ompeleminen.¹⁹² Kadulle päin avointa puotia ei yleensä ollut, työpaja oli samalla kertaa sekä työhuone että myymälä. Tuotteet myytiin yleensä työpajan asuin- ja talousrakennusten ympäröimän sisäpihan puolelta.¹⁹³ Poikkeustapauksessa ammattikunnalla saattoi olla myös erityinen myyntiä varten tarkoitettu tila.¹⁹⁴

Menekkiin vaikuttivat ostajakunnan määrä, rakenne ja varallisuus sekä kilpailijat, joista merkittävimpiä olivat paikalliset käsityöläiset.¹⁹⁵ Turussa mahdollisuutta työskennellä aateliston

¹⁸⁶ Wuorinen 1959, 74.

¹⁸⁷ Wuorinen 1959, 76.

¹⁸⁸ Wuorinen 1959, 77.

¹⁸⁹ Nikula 1971, 514. Vielä 1600-luvulla suomalaiset ammattikunnat olivat Lasse Raustelan mukaan pieniä ja köyhiä, niiden panos julkisessa elämässä melko merkityksetöntä. Väkiluvultaan pienien kaupunkien ja elintasoltaan alhaisen Suomen edellytykset käsityöammattien harjoittamiseen olivat vaatimattomat. Perinteisesti vapaan käsityön mukautuminen määräysten alle tapahtui hitaasti niin kuin käsityöläisten sosiaalinen yhteenliittyminenkin (Raustela 1968, 104).

¹⁹⁰ Vainio-Korhonen 1994, 117.

¹⁹¹ Vainio-Korhonen 1994, 121.

¹⁹² Vainio-Korhonen 1994, 122.

¹⁹³ Vainio-Korhonen 1994, 106-108.

¹⁹⁴ Söderlund 1949, 284.

¹⁹⁵ Vainio-Korhonen 1994, 293.

palveluksessa ei Nikulan mukaan juurikaan hyödynnetty. 1700-luvun jälkipuoliskolla linnan palveluksessa oli eniten kirvesmiehiä (20), mutta ei yhtään maalaria.¹⁹⁶ Vapaamestarien lukumäärä oli jäänyt pieneksi.¹⁹⁷ Aateliston oikeus pitää joitakin käsityöläisiä suojeluksessaan ei näytä enää tähän aikaan aiheuttaneen harmia käsityöläisluokalle. Turussa lienee ollut käsityöläisiä aatelisten palveluksessa erittäin vähän, mikäli lainkaan.¹⁹⁸

Niin sanottuina patuksina tai nurkkamestareina laittomasti ammattiaan harjoittivat ainakin suutarit ja räätälit, joiden ajojahtiin maistraatilta anottiin lupaa vuonna 1722. 1742-43 valtiopäivillä kuninkaalle valitettiin luvattomien ammatinharjoittajien määrän entisestään lisääntyneen.¹⁹⁹

Toiminta-alueen hengellinen tausta.

1700-luvun henkiseen ilmapiiriin vaikuttivat kirkon ortodoksisen teologian lisäksi myös yksilöllistä uskonnollista asennoitumista tähdentävät herätysliikkeet ja valistuksen rationaalinen ajattelutapa. 1730-luvulla erilaiset pietistiset, yksilöllistä kristillisyyttä ja subjektiivista kokemusta tähdentävät suuntaukset levisivät koko maahan, erityisesti Pohjanmaalle.²⁰⁰ Kansanherätys puhkesi Varsinais-Suomessa 1750-luvun puolivälissä ja levisi Satakuntaan ja Uudellemaalle.²⁰¹ Käsityöläisten ja palkollisten suosima, Jumalan rakkautta ja armoa painottava herrnhutilaisuus levisi 1780- ja 1790-luvuilla Helsinkiin ja Turkuun.²⁰² Sweidelinkin perunkirjoitusluettelossa mainitaan herrnhutilainen virsikirja Siionin virret.

Hengellisinä ilmiöinä pietismin samoin kuin valistuksen ominaispiirteiden tarkka määrittely on suurisuuntainen tehtävä, johon ei tämän tutkimuksen puitteissa ole ryhdytty. Laasonen mukaan

¹⁹⁶Nikula 1971, 517.

¹⁹⁷Nikula 1971, 514.

¹⁹⁸Nikula 1971, 517.

¹⁹⁹Nikula 1971, 518-519. Valituksen oli tehnyt helmenpyynnin tarkastaja, kultaseppä Jonas Lexell Turun porvariston toimeksiantosta.

²⁰⁰Ruuth 1915, 300; Laasonen 1989, 367, 362; Kansanaho 1952, 149.

²⁰¹Heininen-Heikkilä 1996, 153.

²⁰²Salomies 1962, 374, 369.

pietismiä selvästi rajattavana ilmiönä esiintyi vain vähän ja silloinkin satunnaisesti koskaan varsinaiseksi liikkeeksi muodostumatta.²⁰³ Radikaalipietistit erosivat muista, mutta muuten pietismin, valistuksen ajattelutavan ja luterilaisen ortodoksian välille ei muodostunut selvää eroa. Valistukseen pietismin yhdisti aktiivisuus maailman muuttamiseksi.²⁰⁴ Ilmari Salomiehen mukaan valistus ei ollut ensi sijassa uskonnollinen vaan henkiseen elämään laajemmin kuuluva ilmiö. Se ilmeni laajasti ajattelutavan maallistumisena, luonnontieteisiin ja talouselämään kohdistuneena pohdiskeluna.²⁰⁵

Herätysliikkeet eivät siis olleet varsinaisesta kirkkouskonnosta täysin irrallinen ilmiö. Mielestäni tämän vuoksi herrnhutilaisuus ja muut suuntaukset ovat voineet sekoittaa kirkkouskonnollisuuteen ja vaikuttaa siihen sisältä päin. Herätysliikkeiden selvää vaikutusta on kuitenkin vaikea osoittaa muuten kuin silloin, kun alkuperäislähteissä on säilynyt tilaajan omakohtainen käsitys tulevan työn tarkoitusperästä esim. tietyn aatteen manifestaationa. Tällaisia papereita ei toistaiseksi ole löytynyt. Pietististä tai herrnhutilaista hartauskirjaa on voitu käyttää siinä esitetyn kuvan sopivuuden tai miellyttävyyden, ei sen edustaman aatteen tähden.

Tämä ei sulje pois sitä, että esimerkiksi ristillä kärsivä verinen Jeesus voidaan yhdistää herrnhutilaisuuteen; tilaajan käsitykset ovat siis voineet vaikuttaa tietyn esikuvan valintaan. Tietyn näkemyksen edustajakaan ei kuitenkaan välttämättä ole mieltänyt itseään tiukasti johonkin tiettyyn herätysliikkeeseen kuuluvaksi tai sen ideologian edustajaksi. Lienee myös syytä muistaa, että herätysliikkeiden kannattajien parissa on saattanut olla myös kuville vihamielistä ilmapiiriä.²⁰⁶

Kaupungin taide-elämä.

²⁰³Laasonen 1991, 404.

²⁰⁴Laasonen 1991, 363-364.

²⁰⁵Salomies 1936, 341. Erkki Lehtisen mukaan suurin osa Turun yliopiston 1700-luvun teologeista edustivat raamatulliskäytännöllistä suuntaa, mutta jotkut heistä tulivat lähelle pietismiä (Lehtinen 1979, 211). Kustavilaisena aikana luonnonteologiassa esiintyi rationaalinen suunta, joka muistuttaa teologiaa, mutta pyrkii säilyttämään rationaalisen ulkomuodon (Lehtinen 1979, 212).

²⁰⁶Eleniuksen mukaan pietismi jätti myöhempään herännäisyyteen kulttuurikielteen suhtautumistavan: inhimillinen kulttuuri vieroitti ihmisen jumalasta Elenius 1982, 7).

Turussa oli kaupankäynnin lisäksi myös pitkä yliopistollisen toiminnan perinne, mikä väritti myös kaupungin taide-elämää.²⁰⁷ Akatemia oli 1680-luvun alusta lähtien työllistänyt kuvankaivertajia, jotka tekivät puuleikkauksia akatemian painoa varten. Vuosien 1750 ja 1799 välillä akatemiassa oli erityisen kaivertajan virka. Vuodesta 1708 lähtien se työllisti myös piirustusmestarin.²⁰⁸ Akatemiassa tehty grafiikka ja kirjankuvitus vaikuttivat välillisesti myös kirkkotaiteeseen.²⁰⁹ Monet piirustusmestarit tekivät myös itse kirkkomaalauksia²¹⁰ ja sillä tavoin toimivat myös ammattikuntamaalareiden kilpailijoina.

Nikulan mukaan 1700-luvun lopun Turun porvaristolla oli yhä useammin varaa maalauttaa muotokuva.²¹¹ Siitä huolimatta kiinnostus jäi laimeaksi muutamaa yksittäistä keräilijää lukuunottamatta.²¹² Turussa ammattikuntamaalareiden kanssa muotokuvien tilauksesta kilpailivat niin ulkomaiset muotokuvamaalarit ja taiteilijat kuin kiertelevät konterfeijaritkin.²¹³ Bengt von Bonsdorffin mukaan erityisesti aatelisto suosi muotokuviansa tilaajina pääkaupungissa toimineita nimekkäitä taiteilijoita.²¹⁴

1700-luvulla muotokuvien tuotanto oli kääntynyt jyrkkään laskuun ja elpynyt vasta kun **Margareta Capsia** (1682-1759) palasi Vaasasta Turkuun 1730-luvun alussa.²¹⁵ Turussa toimineista taiteilijoista myös alttaritauluja maalannut Capsia oli merkittävin muotokuvamaalari seuraavat kaksi vuosikymmentä. Hänen elvyttämäänsä perinnettä

²⁰⁷Cardberg 1979, 279.

²⁰⁸Ringbom 1988, 15.

²⁰⁹Hanka 1996, 137.

²¹⁰Hanka 1996, 135.

²¹¹Nikula 1971, 329.

²¹²Meinander 1931, 190.

²¹³Aspelin 1942, 176.

²¹⁴Bonsdorff 1988, 306.

²¹⁵Granroth 1988, 273; Granroth 1985, 26. HYTHL. Margareta Capsian mies Jacob Gavelin nimitettiin tuomiokirkon taloudenhoitajaksi vuonna 1730. Vielä seuraavan vuoden keväänä hänet mainitaan Vaasan Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa kahden lapsen holhoajana. Turussa Gavelin on ollut viimeistään helmikuussa 1732, jolloin hänet on merkitty pohjalaisen osakunnan jäseneksi (Granroth 1985, 26).

jatkoi vuosina 1766-71 akatemian virkakunnan muotokuvamaalarina toiminut saksalainen **Johan Georg Geitel** (1683-1771).²¹⁶

Vuonna 1756 Claes Lang vanhempi ja Jonas Bergman olivat raastuvanoikeudessa valittaneet konterfeijari Geitelin tehneen kirkkomaalareille kuuluvia töitä kuten alttaritaulujen ja historiallisten kohtausten maalausta. Tämä oli aiheuttanut heidän työtehtäviensä vähenemisen ja sitä kautta heikentänyt veronmaksukykyä. Asia tulisi korjata semminkin kun Geitel oli saanut töitä paroni Kurjen luona. Lisäksi huomautettiin, ettei Geitel ollut porvari ja siksi ei myöskään oikeutettu käsityöläisammattia harjoittamaan.²¹⁷

Raastuvanoikeuteen kutsuttu Geitel selitti tulleensa kaupunkiin saksalaisilta seuduilta tapaamaan rykmentin palveluksessa työskentelevää veljeään ja aikoi poistua seudulta tulevana kesänä. Hän ei kieltänyt tehneensä kirkkomaalauksia ja niiden yhteydessä myös historiallisia kohtauksia, mutta esitti verukkeena sen kuuluvan hänen ammattiinsa. Paroni Kurjelta hän kielsi saaneensa mitään työtä.²¹⁸

Päätöksessään maistraatti näki aiheelliseksi sallia matkustamassa olevan konterfeijari Geitelin tehdä muotokuvia, mutta ei maalarintöitä, sillä siitä koituu vahinkoa kaupungissa toimiville maalareille. Sitäpaitsi ei Geitel ollut kaupungin porvari eikä sellaiseksi anonut.²¹⁹ Geitelin jäi Turkuun huomattavasti pidemmäksi aikaa jatkaen toimintaansa kirkkomaalarina.²²⁰ Tämän johdosta syntyneistä uusista valituksista ei ole tietoa.

Geitelin kuolema jälkeen turkulaista muotokuvamaalausta harjoittivat Sweidellin lisäksi **Wilhelm le Moine** (1781-1859), joka mainitaan Turun tuomioseurakunnan rippikirjoissa vuodesta 1813 alkaen.²²¹ Turussa muotokuville ei näin ollen ollut pitkään aikaan aiheeseen erikoistuneita ammattilaisia Le Moinen aloittaessa

²¹⁶Ahonen 1992, 47.

²¹⁷Raastuvanoik.ptk. 13.3.1756 pykälä 7. TKA.

²¹⁸ibidem.

²¹⁹ibidem.

²²⁰Vuonna 1763 Geitel maalasi Kiskon kirkkoon kolmiosaisen alttaritaulun: Myöhemmin tulipalossa hävinneen työn aiheena olivat Ehtoollisen asettaminen, Ristiinnaulittu ja Ylönousemus (Riskä 1968, 130-131). Samana vuonna Geitel myös koristemaalasi Paimion kirkon saarnatuolin (Riskä 1968, 127).

²²¹Turun ruotsalaisen tuomioseurakunnan rippikirjat 1812-1831. TKA.

toimintansa vasta 40 vuotta Geitellin kuoleman jälkeen. Pienoiskuvilla aloittanut ranskalainen Le Moine teki myöhemmin myös muotokuvia ja maisemia sekä vesi- että öljyväreillä.²²² Turkulaisen muotokuvamaalauksen perinnettä piti yllä myös akatemian piirustusestari **Johan Erik Hedberg** (1767-1823). Tilauksesta myös alttari- tauluja tehnyt taiteilija oli akatemian palveluksessa vuodesta 1797 kuolemaansa asti. Muotokuvia tehneistä turkulaisista maalareista ja taiteilijoista juuri hän toimi näyttävimmän muotokuvien tekijänä.²²³

Muotokuvia enemmän työllistivät Turussa toimineita ammattikunta- maalareita porvariston ja kirkon tilaamat työt. 1700-luvun jälkipuoliskolla yleistyi Suomen useimmissa kaupungeissa tapa maalauttaa porvariston ja virkamiesten asuintalojen ulkosivut tiiltä jäljittelevällä punamullalla tai hiekkakiveä jäljittelevällä keltaisella värillä.²²⁴ Turkulaisissa herraskartanoissa tai varakkaissa porvarikodeissa maalatut tapetit yleistyivät isonvihan jälkeen.²²⁵

1700-luvun puolivälin jälkeen alkoi rakentajilla olla varaa komeampiin ja rikkaammin sisustettuihin taloihin.²²⁶ Kuvatuissa aiheissa saattoi olla lintuja, puita, kukkia ja ihmisiä erilaisine pukuineen niin kuin turkulaisen Qwensel-talon rokokooaikaisissa, vuodenaikoja kuvaavissa tapettimaalauksissa.²²⁷ Varakkaiden säätyläisten suosimat maalatut seinäpaneelit, kuvioilla koristellut tapetit, yksiväriset kukkakoristeiset kaakeliuunit ja pastellivärein maalatut huonekalut levisivät myös köyhien pikkuporvarien kotiin.²²⁸

Turkulaisten maalareiden tuotannosta tunnetaan etupäässä erilaisia kirkkoon tehtyjä maalaustöitä. Porvaris- ja aatelisko- teihin tehdyistä maalauksista ei ole säilynyt asiakirjoja. Taloja on voinut hävitä rakennuskulttuurin muuttuessa, kun vanhoja rakennuksia on remontoitu, päällemaalattu tai purettu uusien tieltä.

²²²Meinander 1931, 190; Aspelin 1942, 176-177.

²²³Meinander 1931, 192.

²²⁴Cardberg 1979, 309.

²²⁵Nikula 1970, 96.

²²⁶Nikula 1970, 23.

²²⁷Appelgren 1991, 93.

²²⁸Nikula 1970, 94.

1700-luvun turkulaisten talojen kohtalo on toistaiseksi varsin huonosti tunnettua. Tutkimus rakennuskulttuurissa tapahtuneista muutoksista voi tuoda asiaan lisäselvyyttä.

Alttaritauluja, lehterikaide- ja saarnatuolimaalauksia.

Vaikka profaania maalausta on saattanut olla enemmän kuin mitä tänä päivänä tiedämme, ei kirkon perinteinen rooli maalareiden varmana työnantajana voida katsoa vähentyneen, pikemminkin päinvastoin. Hangan mukaan taloudellisesti vakaassa Turun ympäristössä oli vahva kirkkomaalaustraditio ja sinne saapuivat nopeasti myös uudet muotivirtaukset.²²⁹ Uudenkaupungin rauhan jälkeisenä vapauden aikana tehtävät monipuolistuivat entisestään.²³⁰

1700-luvulla Isoviha katkaisi taulumaalauksen hankinnan, mutta 1740-luvulla kysyntä elpyi uudesta miehityskaudesta huolimatta. Isovihan vaikutukset olivat hyvin vähäiset (pienikokoisten maalauksen suosio lisääntyi samaan aikaan).²³¹ 1740-50-lukujen huippuvuosikymmenien jälkeen hankintamäärät vakiintuivat 30-40:en tapauksen paikkeille. 1770-luvulta alkoi varsinainen alttaritaulujen kultakausi. Tällöin muodostui nykyinen käsite alttaritaulusta kuorin seudun keskeisenä elementtinä johon koko kirkon taiteellinen koristelu suurelta osin keskittyi. Tämä vaihe jatkui aina 1950-luvulle saakka.²³²

1770-luvun jälkeen myös saarnatuoli- lehteri- ja seinämaalaukset vähenivät ja vain taulumaalaukset säilyttivät asemansa. Hangan mukaan tämän tilanne saattaa kuvastaa kustavilaisen klassismin myötä levinnyttä koristelemattoman kirkkotilan ihannetta.²³³ Yhtenä ilmeisenä syynä lehterikaidemaalauksen vähäisyyteen voitaneen pitää myös sitä, ettei kaikissa kirkoissa ollut lehteriä. Myöhemmälle tutkimukselle jätän selvitettäväksi kuinka suuressa määrin tämä riippui itse kirkkorakennuksesta, millaisiin kirkkoihin lehtereitä voitiin tai ei voitu rakentaa.

Turkulaisten maalareiden alttaritauluja valmistui samalla tavoin kuin muualla Suomessa. 1740-luvulta 1800-luvun alkuun tehtyjä töitä on eniten 1750-luvun huippukaudesta (10 kpl, ks. liite 1),

²²⁹Hanka 1997, 149.

²³⁰Hanka 1996, 133.

²³¹Hanka 1988, 140.

²³²Hanka 1988, 143.

²³³Hanka 1997, 35.

jolloin seurakuntien talous elpyi.²³⁴ Saarnatuolien ja lehterikaiteiden kuvituksen kukoistuskausi osuu yleisen kehityksen vastaisesti 1770-luvulle (saarnatuoleja kuvitettiin yhteensä viisi, lehterikaiteita kuusi kappaletta, ks. liitteet 2 ja 3).²³⁵

Yhtenä syynä poikkeavaan kehitykseen näyttäytyy maalareiden lukumäärän lisääntyminen. Valtaosa taulumaalauksista, lehterikaiteiden ja saarnatuolien kuvituksista on tehty 1770-luvulla etupäässä Turkuun lähellä oleviin seurakuntiin (saarnatuoleja kuvitettiin viisi ja lehterikaiteita kuusi kappaletta, liitteet 1-3). Tällä vuosikymmenellä kaupungissa vakituisesti toimivien maalareiden lukumäärä oli noussut kuuteen (Jonas Bergman, Gustaf Lucander, Johan Tilén, Anders Sjöblom, Mathias Björckgren ja Gabriel Gotthard Sweidell). Heitä oli kaksi kertaa niin paljon kuin 1760-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, jolloin maalaustöistä olivat Lang vanhemman (k.1761) ja nuoremman jälkeen (k.1764) vastanneet Bergman, Lucander ja Björckgren. Mahdollisuudet maalareiden palveluihin olivat siis paremmat kuin koskaan aikaisemmin.

Työtehtävien määrälliseen lisääntymiseen on vaikuttanut myös 1750-luvulla alkanut ja vuosisadan loppuun jatkunut kirkkojen rakentamisen nousukausi.²³⁶ Tutkimusteni perusteella tiedetään turkulaisten maalareiden tehneen taulu- lehteri- ja saarnatuoli-maalauksia ainakin 67:ään kirkkoon. Näistä 29 rakennettiin 1750-luvulla tai sen jälkeen (kirkkojen rakennusajankohdat liitteissä 1-3).²³⁷

Lukumääräisesti eniten uusia kirkkoja rakennettiin 1770-luvulla (yhdeksän kappaletta), jolloin tehtiin eniten saarnatuoli- ja lehterikaidemaalauksia. Alttaritaulujen huippukautena, 1750-luvulla tehtyjä kirkkoja on hieman vähemmän (kuusi kappaletta).

Alttaritaulujen suosituin aihe koko silloisessa Suomessa oli ristiinnaulittu.²³⁸ Turkulaisista maalareista Jonas Bergmanilla ja Sweidellillä ehtoollinen näkyy yllättäen olleen ristiinnaulittua

²³⁴Hanka 1997, 34. Maalauksia kertyi ennätysmäiset 100 kappaletta.

²³⁵Yleisestä kehityksestä ks. Hanka 1997, 35.

²³⁶Tästä ks. Hanka 1996, 134.

²³⁷Liitteissä mainitut rakennusajankohdat perustuvat lähdeluettelossa mainittuihin teoksiin Colliander 1910, Lindberg 1934, Luostarinen 1980.

²³⁸Hanka 1997, 102-103.

suositumpi aihe (liite 1). Sitä esiintyy eniten 1750-luvun huippukaudella,²³⁹ jolloin Jonas Bergman maalasi niitä eniten: yksittäisinä aiheina kolme, kaksi- ja kolmiosaisiin tauluihin yhteensä kuusi kappaletta.

Ehtoollisen esiintymistä yksittäisenä motiivina voidaan selittää tilaajan intentiolla, halulla muistuttaa ehtoollisella käynnin tärkeydestä. Mikko Juvan mukaan 1700-luku oli yleisesti ottaen maallistumisen aikaa. Perinteisen yhtenäiskristillisyyden hajoaminen ilmeni herätysliikkeiden kannatuksen laajenemisena ja kirkollisen tapakulttuurin höltymisenä, jonka vastavoimana seurakunnat pitivät entistä tiukemmin kiinni omasta tapaperinteestään.²⁴⁰ Niissä seurakunnissa, joissa Ehtoollinen tilattiin yksittäisaiheeksi maallistumiskehitystä vastaan kamppailtiin ainakin Nauvossa, jossa seurakunnan siveellinen elämä oli työn tilanneen papin keskeisenä kiinnostuksen kohteena.²⁴¹

Lehterikaiteisiin Sweidell ja muut turkulaiset maalarit ovat kuvanneet eniten Jaakob vanhempaa (12 kpl), Bartolomeusta (11 kpl), Filippusta (11 kpl), Andreasta (12 kpl), Matteusta (11 kpl) ja Pietaria (12 kpl). Laajempi vertailu osoittaa nämä figuurit yleisiksi myös muissa maahamme 1750-luvulta 1800-luvun alkuun maalatuissa lehterikaiteissa. Samalla tavoin koko silloisen Suomen kattavana ilmiönä voidaan pitää sitä, että suosituimpien hahmojen joukossa on ollut enemmän uusi- kuin vanhatestamentillisiä henkilöitä.²⁴² Ångströmin mukaan ortodoksia suosi vanhatestamentillisiä aiheita. Niiden käyttöä voidaan kuitenkin pitää yhtä paljon tietyn kuvakonvention jatkajana kuin aatteen manifestoitumana.²⁴³

²³⁹Aiheiden yleisyydestä ks. Hanka 1997, taulukko sivulla 102.

²⁴⁰Juva 1955, 176. Monissa Varsinais-Suomen seurakunnissa ehtoollisella käynnin vähenemisestä ja kirkollisen kurin höltymisestä valitettiin kautta koko 1700-luvun (Juva 1955, 176-177). Valistuksen ajattelutavan yleistyessä kirkko toimi entistä voimakkaammin yhteiskunnallisen siveellisyyden vartijana (Juva 1955, 182).

²⁴¹Nauvossa vaikuttaneesta Miödh-suvusta ks. Granström 1992, 80-83.

²⁴²Lehterimaalausten yleisimmistä aiheista ks. Hanka 1997, taulukko sivulla 113.

²⁴³Ångström 1992, 267.

Rajaniemen mukaan vanhatestamentillisten aiheiden lukumäärä oli kasvanut 1740-luvulta lähtien.²⁴⁴ Turkulaisten maalareiden koristelemassa lehterikaiteissa näitä aiheita on enemmän kuin puolet 1750-luvulla maalatuissa figureissa (Halikko ja Lieto). Seuraavan kerran vanhatestamentillisiä aiheita on runsaasti 1770-luvulla (Raisio, Parainen, Nötö), jolloin niiden määrä reformaation jälkeen koko Suomessa oli korkeimmillaan.²⁴⁵ Myös 1780-luvulle Keuruulle ja Punkalaitumelle 1790-luvulla maalatut lehterikaiteen figuurit ovat voittopuolisesti vanhatestamentillisiä. Koko Suomessa hankintatapausten määrä oli vähentynyt 1780-luvulta lähtien.²⁴⁶ Liedon 1800-luvun alussa maalatuissa lehtereissä vanhatestamentillisiä aiheita on jälleen yli puolet kuvastaen vuosisadan alussa tapahtunutta nousua.²⁴⁷

Sweedellin Kalannin ja Mynämäen lehterikaiteisiin maalaamat, Jeesuksen kärsimyshistoriaa kuvittavat kertomukset ovat ainutlaatuisia suhteessa muiden turkulaisten maalareiden vastaaviin töihin (ks. taulukko, liite 3). Keski-Euroopassa ja muissa Pohjoismaissa yleinen kuvatyyppejä oli harvinaisuus kotimaisissa kirkoissa.²⁴⁸ Näissä Kristuksen kärsimyshistoriaa kuvaavissa kaiteissa vanhatestamentillisilla aiheet ovat vähemmistönä, uusitamentillisten aiheiden tyypologisenä vastineena. Vanhatestamentilliset aiheet ovat enemmistönä pelkästään apostoleja kuvaavissa, Lietoon 1800-luvun alussa maalatuissa kaiteissa (liite 2).

Saarnatuoleihin Sweidell ja muut turkulaiset ammattikuntamaalarit kuvasivat myös muissa Suomen lehterikaiteissa suosittuja Matteusta (11 kpl) ja Johannesta (9 kpl).²⁴⁹ Muuten on saarnatuolien aihevalikoima ollut lehterikaiteita yhtenäisempi. Aikavälillä 1750-1800 suosituimmat henkilöt ovat olleet samoja kuin muuallakin Suomessa: Matteus, Markus, Luukas, Jeesus Kristus ja Johannes (ks. liite 3). Myös niiden esiintymistiheys korreloi suhteessa muuhun

²⁴⁴Rajaniemi 1998, 3. JYTHL.

²⁴⁵ibidem.

²⁴⁶ibidem.

²⁴⁷ibidem.

²⁴⁸Hangan mukaan niitä esiintyi kymmenessä vuodessa vain kerran tai kahdesti. Laajimmat kuvasarjat olivat Säämingissä, Hauholla, Mynämäellä ja Kivennavalla (Hanka 1997, 114-115).

²⁴⁹Saarnatuolimaalausten suosituimmista aiheista ks. Hanka 1997, 111.

maahan: hahmojen lukumäärä on suurin 1750-luvulla, seuraavina vuosikymmeninä huomattavasti vähemmän.²⁵⁰

Turkulaisten maalareiden kirkollisessa tuotannossa silmiinpistäväänä piirteenä on luonnon kasvien ja kukkien varsin tarkka kuvaus. Ilmiönä se on kuitenkin huomattavasti laaja-alaisempi. Toppeliuksen Kempeleen kirkkoon maalaaman kukkaköynnösten kohdalla on Mähönen viitannut luonnonromantiikan ja naturalistisen taiteen väliseen yhtäläisyyteen. Hän on huomauttanut myös valistuksen 1700-luvulla mukanaan tuomasta naturalistisesta elämänkäsityksestä, missä luonto sellaisenaan kelpasi ihailun kohteeksi.²⁵¹

Carl von Linnén (1707-78) lisäksi myös Turun akatemian piirissä toiminut fysiikan professori ja myöhempi piispa, luonnonteologiaa edustanut **Johan Browallius** (1707-1755), tutkimusmatkailija **Pehr Kalm** (1727-1797) ja kemisti **Pehr Adrian Gadd** (1727-1797) olivat tehneet koriste- ja hyötykasveja tunnetuksi.²⁵² Browalliusta sekä fysiikan professorina että piispana seuranneen **Karl Fredrik Mennanderin** (1712-86) mukana Turun yliopistossa levisi luonnonhistoriallinen ajattelutapa.²⁵³

TURKULAISET AMMATTIKUNTAMAALARIT SUHTEESSA AMMATTIKUNTAAN.

1700-luvulla kaupungin palveluksessa toimineet maalarit ennen oman ammattikunnan perustamista.

Organisaationa maalarien ja muotokuvamaalareiden ammattikunta (kontrefeijare- och målarskrå) ei ratkaisevasti poikennut muista kaltaisistaan.²⁵⁴ Vain mestarit olivat ammattikuntien varsinaisia jäseniä. Oppipojat kuuluivat siihen mestarin kanssa solmitun sopimuksen kautta.²⁵⁵ Ennen oman ammattikunnan perustamista

²⁵⁰Saarnatuolien yleisimmistä aiheista ja niiden esiintymistiheydestä aikavälillä 1720-1880 ks. Hanka 1997, 111.

²⁵¹Mähönen 1975, 182.

²⁵²Lehtinen 1979, 211.

²⁵³Lehtinen 1979, 218.

²⁵⁴Holmberg 1909, 51. Ylintä päätösvaltaa käytti ammattikunnan kokous, minkä tuli kokoontua neljännesvuosittain. Sen tärkeimmät luottamushenkilöt olivat ammattikunnan vanhin ja kaksi apujäsentä, jotka avustivat ammattikunnan vanhinta päätöksenteossa ja tarvittaessa toimivat tämän sijaisena. Kuninkaan vouti valitsi heidät ammattikunnan suosittelemista ehdokkaista. Ammattikunnan vanhimman tavoin he vannovivat valan ja tulivat virkaan usein eliniäksi (Ambrosiani 1920, 39-40).

²⁵⁵Ervamaa 1977, 13.

kuuluvivat Turun maalarimestarit Tukholman ammattikuntaan maksaen sinne vaadittavan maksun.²⁵⁶

Turussa pysyvästi asuvista maalareista ensimmäisiä oli lyypekkiläiseen maalarisukuun kuulunut **Claes Lang vanhempi** (n.1693-1761). Hänen saamastaan koulutuksesta ei tiedetä mitään varmaa. Efraim Lundmarkin mukaan hän on saattanut työskennellä Johan Paschin alaisuudessa Tukholman linnan koristelutöissä.²⁵⁷ Lang vanhempi sai Helsingin kaupungin porvarioikeudet vuonna 1728, jolloin hän myös vannoi maalarinvalansa. Vuonna 1735 hän luopui porvarioikeuksistaan Helsingissä ja muutti pysyvästi Turkuun. Helsingin maistraatti asettui vastustamaan Lang vanhemman lähtöä koska tämä ei ollut porvarina lain edellyttämää kuutta vuotta. Maaherra ratkaisi asian maalarin eduksi.²⁵⁸

Vuonna 1735 raastuvanoikeuden istuntoon kutsuttua, Turussa aiemmin maalarina toiminutta pohjalaista **Olof Ekelundia** (k.1740) kehoitettiin poistumaan koska Klaus Lang oli saapumassa kaupunkiin. Ekelundin sallittiin tehdä professoreiden Bergiuksen ja Hartmanin, sekä kauppias Henric Rungeenin tarjoamat työt, mutta häneltä kiellettiin oikeus uusiin kaupungissa tarjoutuviin töihin.²⁵⁹ Hän oli juuri saanut valmiiksi tuomiokirkon ovien ja lukkojen maalaamisen.²⁶⁰

Samana vuoden huhtikuussa raastuvanoikeuden istuntoon saapunut Lang ilmoitti saapuneensa kaupunkiin maistraatin tilauksesta. Hän oli saanut luvan asettua kaupunkiin ja anoi sen tähden suojelua laittomasti toimivia ammatinharjoittajia vastaan. Asiasta luvattiin keskustella kun maistraatin jäsenet seuraavan kerran kokoontuvat oikeuden istuntoon.²⁶¹ Voitto Ahosen mukaan Langille taattu mahdollisuus esteettömään ammatin harjoittamiseen kertoo hänen hyvästä maineestaan kaupungissa. Ehkä hän 1730-luvun alkupuolella ajoittain osallistui tuomiokirkon korjaustöihin²⁶² tullen sillä tavoin tunnetuksi kaupunkilaisten ja maistraatin

²⁵⁶Mähönen 1975, 75.

²⁵⁷Lundmark 1925, 146.

²⁵⁸Ahonen 1992, 44.

²⁵⁹Raastuvanoikeuden ptk. 28.4.1735. TKA.

²⁶⁰Ahonen 1992, 44.

²⁶¹Raastuvanoikeuden ptk. 21.5.1735. TKA.

²⁶²Ahonen 1992, 43-44.

jäsenten keskuudessa. Olof Ekelund muutti takaisin kotiseudulleen Vaasaan.²⁶³

Turkuun saapunut Lang anoi Tukholmasta ammattikunnan jäsenyyttä ja oikeutta ammatin harjoittamiseen Turussa. Anomusta käsiteltiin kesällä 1736. Sitä koskevassa pöytäkirjassa Langista käytetään nimitystä vapaamestari,²⁶⁴ mikä viitanee hänen aikaisempaan ammatilliseen statukseensa. Maalarinammattia harjoittanut kisälli Lang hyväksyttiin mestariksi Tukholman ammattikuntaan lokakuussa 1736. Hänelle myönnettiin mestarinkirje hyväksytyksi tehtyä näytettä sekä ammattikuntaan ja köyhäinkassaan suoritettuja maksuja vastaan.²⁶⁵

Siitä huolimatta, että Lang toimi Turun kaupunginmaalarina ulottui hänen toimialueensa huomattavasti laajemmalle (tästä enemmän seuraavassa luvussa). Huhtikuussa 1735 hän anoi maistraatilta lupaa matkustaa muutamaksi viikoksi Lempäälään maalaamaan koska "lukuisat ovat häntä sinne pyytäneet". Sillä hetkellä kaupungissa ei ollut maalarintöitä tarjolla. Jos niitä kuitenkin hänen matkansa aikana ilmenisi, voisi oppipoika tai kisälli huolehtia niistä.²⁶⁶ Mahdollisesti Lang anomuksessaan liioitteli työhön pyytäjien määrää saadakseen paremmin maistraatin suostumuk- sen.²⁶⁷

Lang vanhemman lapsista omat pojat **Petter Lang** (1727-1780) ja **Claus Lang nuorempi** (1740-1764) antautuivat myös maalarin uralle. Petter Lang aloitti maalarinuransa Turussa, mutta saavutti

²⁶³Ahonen 1992, 44.

²⁶⁴Tukholman MAK ptk. 17.6.1736. NMAA. RA MF S712 3/6. Anomusta käsittelevä kohta on seuraavanlainen: "Uppå frijmästarens uti Åbo Claes Langs skriftelige anhållan, at få förena sig med ämbetet ock vinna des rättighet, samt bruka målarekonsten uti Åbo stad, (epäselvä sana): at enär han upvisat sitt profstykke at ämbetet deraf må kunna erfara, huru vida han är denna kånst öfwad och förfahren, will ämbetet sedan om denna hans ansökning sig vidare utlåta."

²⁶⁵Tukholman MAK ptk. 5.10.1736. NMAA. RA MF S712 3/6.

²⁶⁶Raastuvanoikeuden ptk. 21.5.1735. TKA.

²⁶⁷Ahosen mukaan Langin maalarin taloudellinen asema heikkeni puoliso Katarina Röllingin vuonna 1740 tapahtuneen kuoleman jälkeen. Veroluetteloiden perusteella Langin varallisuus oli melko niukkaa koko 1740-luvun. Avioliitostaan Langille oli jäänyt alaikäisiä lapsia. Vuonna 1745 hän meni uusiin naimisiin neiti Maria Hasselbergin kanssa. Langin mentyä uusiin naimisiin lasten holhoojaksi määrättiin porvari A.Petrej, jonka tuli valvoa heidän oikeuksiaan (Ahonen 1992, 45. Holhousasiasta tarkemmin raastuvan oikeuden ptk. vuodelta 1744, s.1308).

pysyvemmän aseman Itä-Suomen alueella.²⁶⁸ Hän kirjoittautui kisällinä Tukholman maalariammattikunnasta 4.11.1745.²⁶⁹ Vuonna 1746 Pietariin muuttanut maalari siirtyi syksyllä 1749 Viipuriin,²⁷⁰ jonne hän anoi Tukholman ammattikunnalta mestarikirjettä vuonna 1769. Se päätettiin myöntää hänelle asianmukaisia todistuksia vastaan.²⁷¹

Lang vanhemman opissa olivat myös Turun akatemian tuleva piirustusmestari **Anders Dahlsten** ja Uuteenkaupunkiin vuonna 1767 muuttanut ja siellä kuolemaansa asti asunut **Gabriel Pryckthen** (1743?-1788)²⁷² ja myöhemmin Turkulaiseen ammattikuntamaalaukseen suuresti vaikuttanut, Sweidellinkin mestarina toiminut **Jonas Bergman** (1727-1810).²⁷³

Pryckthen asui Lang vanhemman taloudessa vuodet 1756-1761. Ennen muuttoaan Uuteenkaupunkiin hän toimi vuoden tukholmalaisen tapetti-maalari Olof Åkerbergin alaisuudessa. Hänestä ei koskaan tullut maalarimestaria.²⁷⁴

Jonas Bergman merkittiin kisälliksi Tukholman maalariammattikuntaan 15.7.1743.²⁷⁵ Kisällinä hän jatkoi Tukholmaan ja Örebrohon,

²⁶⁸Lundmark 1925, 145.

²⁶⁹Tukholman MAK ptk.4.11.1745. NMAA. RA MF s716, 2/4. Petter Langia ei mainita nimeltä, mutta pöytäkirjan ilmaus "Mons. Lang blev utskrifne som han lärt hos sin far Lang i Åbo" tuskin viittaa Lang nuorempaan jonka arvioidaan syntyneen vuonna 1740.

²⁷⁰Lundmark 1925, 145.

²⁷¹Tukholman MAK ptk. 24.11.1769. NMAA. RA MF S713 1/6.

²⁷²Hanka 1996, 139; Ahonen 1992, 46. Dahlsten oli opetellut Johan Paschin alaisuudessa. Hän asui vuonna 1748 henkikirjoitusten laatimisen aikaan Langin luona ja tuli akatemian piirustusmestariksi samana vuonna. Pryckthen pääsi kisälliksi Langin luota 27.7.1761. Samalla hän liittyi kisällien veljeskuntaan ja maksoi tarvittavat maksut (Tukholman MAK ptk.27.7.1761. NMAA. RA MF S716, 2/4). Pryckthenistä ks. Ehrström 1998. ÅAKI.

²⁷³Hanka 1997, 48-49. Bergmanin työpajassa sai oppinsa myös ruotsalaisia kisällejä, heistä merkittävimpanä myöhemmin hoviminiatyristiksi kohonnut **Anders Johan Dahlin** (1763-1812) (Hanka 1996, 142). Tukholman maalariammattikunnan pöytäkirjoissa mainitaan myös **Daniel Lindqvist** ("utlård hos herr Bergman 5.12.1761"), **Niclas Kiern** ("lärt hos herr Bergman 21.7.1771") ja **Gabriel Lindal** ("lärt hos herr Bergman i Åbo 27.5.1780") (Tukholman MAK ptk. NMAA. RA MF S716, 2/4, 3/4).

²⁷⁴Ehrström 1998, 57. ÅAKI.

²⁷⁵Tukholman MAK ptk.15.7.1743. NMAA. RA MF S716, 2/4. "Jonas Bergman gaf sin afbörd 4, 1/2 d 12 s till the fattiga för at han hafwar brukat kokard uti sitt hår."

jossa hänen mestarinaan oli Carl Jöransson Revilius. Vuonna 1748 Bergman oli Pyhäjärvellä (VPL), jossa hän maalasi kirkon saarnatuolin ja neljä kärsimyshistoria-aiheista taulua.²⁷⁶

Samana vuonna Bergman palasi Turkuun, missä hän yhdessä Claes Lang vanhemman kanssa haki yksinoikeutta Turussa harjoitettavaan maalaustöihin. Maistraatin jäsenet yhdessä maaherran kanssa päättivät suostua päätökseen; kaupungissa ei näyttänyt olevan työtä enempää kuin kahdelle maalarille.²⁷⁷

Mestarinoikeudet Bergmanille myönnettiin Tukholman maalariammattikunnasta 10.8.1749. Hänelle myönnettiin mestarinkirje, minkä jälkeen hän suoritti vaaditun maksun. Myönteistä päätöstä perusteltiin sillä, että maistraatti ennestään tunsi Bergmanin taitavana maalarina ja että hän samana päivänä oli osoittanut kyvykkyytensä suorittamallaan näytteellä. Lisäksi huomioitiin se, että Bergmanille oli lokakuussa 1748 myönnetty lupa Turun kaupungin porvarioikeuksiin ja että Turun maistraatti oli suositellut mestarioikeuksien myöntämistä. Porvarioikeuksien myöntäminen todistettiin Turun maistraatista lähetetyllä pöytäkirjaotteella.²⁷⁸ Tukholman näkökulmasta tämä lienee ollut melko painava peruste: Bergmanista ei kovin suurella todennäköisyydellä tulisi kilpailijaa Tukholmassa toimiville ammattiveljille. Myöhemmin Sweidell hyväksyttiin maalariksi Turkuun samankaltaisin perustein. Samana vuonna Bergman meni avioon Langin tyttären Ulrikan kanssa.²⁷⁹

Bergman vannoi porvarinvalansa 2.3.1751.,²⁸⁰ mutta maksoi kisällinmaksuja aina vuoteen 1759 saakka.²⁸¹ Hän esiintyi kisällinä vielä mestariksi tulonsa jälkeen oleskellessaan jonkin aikaa

²⁷⁶Hanka 1997, 49.

²⁷⁷Turun raastuvanoikeuden ptk. 9.11.1748. TKA (Lang ja Bergman muistuttivat asiasta vastustaessaan Björkgrenin hyväksymistä mestariksi. Raastuvanoikeuden ptk. 29.3.1760, s.291-292. TKA). Ks. myös Ahonen 1992, 46.

²⁷⁸Tukholman MAK ptk. 10.8.1749. MNAA. RA MF S313, 4/6. Maksujen suurudesta ks. ko. asikirja.

²⁷⁹Ahonen 1992, 46.

²⁸⁰Raastuvanoikeuden ptk. 2.3.1751., s.214. TKA.

²⁸¹Hanka 1996, 157.

Viipurissa vuonna 1761.²⁸² Heikki Hangan mukaan hän on tällä tavoin saattanut välttää liiallista sitoutumista yhteen kaupunkiin.²⁸³

Näyttää siis siltä, että Bergman pyrki säilyttämään kahtalaisen aseman toisaalta kisällinä, toisaalta kaupunginmaalarina. Vaeltelevalla kisällillä oli kaupunginmaalaria suurempi vapaus kierrellä muualla pitkiäkin aikoja työtä etsimässä (ks. tästä luku Oppipojasta kisälliksi). Tämän kahtalaisen aseman säilyttäminen ei osoittautunut ongelmattomaksi. Se aiheutti valituksia kaupunkilaisten taholta ja johti kolmannen kaupunginmaalarin, **Mathias Björckgrenin** (1722-1773) työllistämiseen.

Maistraatissa 3.11.1759 käsitellyssä kirjallisessa anomuksessa Björckgren anoi maalariolle myönnettäviä porvarioikeuksia. Hän oli 40-vuotias, oppinut ammattiinsa Turussa maalari Langin luona ja työskennellyt 11 vuotta kisällinä.²⁸⁴ Tieto saa vahvistuksensa Tukholman maalariammattikunnan pöytäkirjoista, joihin Björckgren merkittiin "päässeensä kisälliksi herra Langin alaisuudessa" 16.11.1748.²⁸⁵

Päätöksessään maistraatti asettui yksimielisesti puoltavalle kannalle. Kaupungin asukkaat eivät saaneet riittävän nopeasti tarvitsemiaan maalariinpalveluita koska kaupungissa oli ennestään vain kaksi maalaria ja he hinnoittelivat työnsä liian korkealle. Siksi uudelle maalariolle olisi tilaa.

Asiasta päätettiin kuulla myös Langin ja Bergmanin mielipidettä. Björckgrenin anomuskirje toimitettaisiin kummallekin maalariolle. He saisivat tutustua siihen kahdeksan päivän ajan, minkä jälkeen kirje tuli palauttaa takaisin maistraattiin oman kirjallisen lausunnon mukana. Myöhästymisestä langetettaisiin viiden taalarin sakko.²⁸⁶ 26.3.1760 maistraatissa kuultiin Claes Langin ja Jonas Bergmanin mielipiteitä. Tämän jälkeen kaupungin vanhin luki

²⁸²kisälli Jonas Bergmanin anomusta saada mestarinkirje Viipuriin käsiteltiin Tukholman maalariammattikunnassa 11.12.1761 (Tukholman MAK ptk. 11.12.1761. NMAA. RA MF S712 5/6).

²⁸³Hanka 1997, 49.

²⁸⁴Raastuvanoikeuden ptk. 3.11.1759. TKA.

²⁸⁵Tukholman MAK 16.1.1748. NMAA. RA MF S716 3/4. "Hos herr Lang: Mathias Biörckgren."

²⁸⁶Raastuvanoikeuden ptk. 3.11.1759. TKA.

Björckgrenin anomuskirjeen, mikä päätettiin lähettää eteenpäin kuninkaalliselle käskynhaltijalle.²⁸⁷

Maistraatissa Björckgrenin porvarioikeuksia käsiteltiin seuraavan kerran 29.3.1760. Tällöin luettiin raastuvanoikeudelta saatu myönteinen päätös ja kuultiin kaupungin porvariston sekä Bergmanin ja Langin mielipiteet. Viimeksi mainitut asettuivat vastustavalle kannalle vedoten maistraatin ja kuninkaan käskynhaltijan 19.11.1748 tekemään päätökseen, jonka mukaan kaupunkiin ei otettaisi kahta maalaria enempää. Maistraatin edustajat vetosivat kuninkaalta saatuun oikeuteensa hankkia kaupunkiin riittävästi asukkaiden tarvitsemia porvareita ja käsityöläisiä.²⁸⁸ Näin lienee haluttu viitata vuoden 1734 valtiopäivien päätökseen, jonka nojalla maistraatti sai yhdessä ammattikuntien jäsenten kanssa päättää uusien mestarien lukumäärästä.²⁸⁹

Vielä yksi maalari olisi tarpeen. Kaupungin asukkaat olivat valittaneet Langin ja Bergmanin koko kesän kiertäneen ympäröivän maaseudun kirkkoja. Tästä johtuen kesäksi sovitut maalaustyöt ovat siirtyneet syksyyn ja talveen aiheuttaen kaupunkilaisille lisäkuluja ja vaikeuksia. Björckgrenillä oli todistukset sekä Tukholman maalariammattikunnasta että Turusta. Edelliset oli kirjoittanut Jakob Schultz 5.10.1759, jälkimmäiset Claes Lang 15.10.1759. Langin todistuksista maistraatti huomioi Björckgrenin käytöksestä ja ammattitaidosta annetut myönteiset lausunnot. Edellä mainittujen todistusten lisäksi maistraatti huomioi kahden takaajan vahvistaneen, että Björckgren oli maksanut kaupungin verot. Näin ollen maistraatti ei katsonut voivansa tehdä muuta kuin hyväksyä kisälli Björckgren maalarinammatin harjoittajaksi.²⁹⁰ Jakob Schultz toimi Tukholman maalariammattikunnan vanhimpana kuolemaansa saakka eli vuoteen 1790.²⁹¹

Seuraavassa kokouksessa Bergman ja Lang ilmaisivat tyytymättömyytensä maistraatin päätökseen ja ilmoittivat valittavansa Kuninkaal-

²⁸⁷Maistraatin ptk. 26.3.1760. TKA.

²⁸⁸Raastuvanoikeuden ptk. 29.3.1760., s.291-294. TKA.

²⁸⁹Söderlund 1949, 203. Tällä säädöksellä pyrittiin estämään laittomien ammatinharjoittajien toimintaa ja liiallisesta kilpailusta aiheutuvaa köyhyyttä.

²⁹⁰Raastuvanoikeuden ptk. 29.3.1760., s. 291-294. TKA.

²⁹¹Nilsson 1967, 171. Häneltä tunnetaan Alastaroon vuonna 1741 maalattu kolmiosainen alttaritaulu Ylösousemus, Ristiinnaulittu ja Ehtoollinen (Riskä 1980, 22).

liseen kauppakollegioon.²⁹² 5.6.1760. Tukholman maalariammattikuntaan merkittiin Björckgrenille myönnetyn mestarioikeudet Turun maistraatin suosituksesta ja hänen maksaneen asiaankuuluvan maksun.²⁹³ 21.6.1760 pidetyssä raastuvanoikeuden kokouksessa todettiin, että Björckgrenin oikeudet harjoittaa porvarina maalariammattia oli varmistettu. Tähän vedoten Björckgren näytti Tukholmasta saamansa mestarikirjeen ja pyysi lupaa porvarivalan suorittamiseen tai muulla tavoin harjoittaa ammattiaan. Porvarivalan suorittamista ei vielä sallittu. Maaherra oli käskenyt odottaa kunnes kauppakollegiossa oltaisiin käsitelty Bergmanin ja Langin tekemää valitusta. Tämän jälkeen kaikkia kolmea maalaria kuultaisiin seuraavassa oikeuden istunnossa.²⁹⁴

Bergmanin ja Langin vastustusta voitaneen pitää yhtenä esimerkkinä siitä kuinka maalarit pyrkivät ehkäisemään kilpailua ja varaamaan itselleen mahdollisimman laajan työnsaran. Erityisesti tämä on helppo ymmärtää Jonas Bergmanin kohdalla, jonka perheeseen kuului lopulta kymmenen lasta.²⁹⁵ Juridisista pykälistä hyvin tietoiset maalarit olivat aiemmin pitäneet oikeuksistaan kiinni valittamalla "laittomasta" kilpailusta maistraattiin.²⁹⁶

Claes Lang vanhempi kuoli vuonna 1761.²⁹⁷ Hänen poikansa **Claes Lang nuorempi (1740?-1764)** kirjoittautui kisällinä Tukholman maalariammattikunnasta kesäkuussa 1762.²⁹⁸ Saman vuoden elokuussa Turun maistraatissa käsiteltiin hänen anomustaan päästä maalariksi monta vuotta kaupungissa työskennelleen isänsä paikalle. Maist-

²⁹²Raastuvanoikeuden ptk. 31.3.1760, s.297. TKA.

²⁹³Tukholman MAK ptk. 26.7.1760. NMAA. RA MF S716 3/4.

²⁹⁴Raastuvanoikeuden ptk. 21.6.1760.

²⁹⁵Lundström 1988, 72. HYTHL. Pariskunta sai alunperin kaksitoista lasta, mutta kaksi heistä kuoli pian syntymän jälkeen.

²⁹⁶Vuonna 1749 Lang oli käräjäinnyt entistä oppilastaan Anders Dahlstenia vastaan. Akatemian piirustusmestari Dahlsten oli tehnyt ammattimaalarille kuuluvia töitä kuten räätälin liikekilven ja lastenkehtojen maalausta. Konsistoriin ja akatemian kanslerille asti edenneessä -ja Langin tappioksi päättyneessä- jutussa vedottiin kuninkaan päätökseen, jossa akatemian piirustusmestarilla oli vapaus maalata kaupungeissa ja maaseudulla erilaisia hänelle tarjoutuvia töitä (Ahonen 1992, 47).

²⁹⁷Ahonen 1992, 48.

²⁹⁸Tukholman MAK ptk. 4.6.1762. NMAA RA MF S716, 2/4. Pöytäkirjassa tämä on merkitty sanoilla: "monsieur Lang som har utlård hos sin far i Åbo."

raatti kehotti Langia harkitsemaan tämän varauksen tekemistä, sillä äitipuoli Maria Hasselberg kykenee ylläpitämään työpajaa ja Lang itsekin aikoo vielä hankkia työkokemusta. Päätöksessään maistraatti viittasi siihen, että Lang nuorempi vielä tulisi uudistamaan anomuksensa. Tarkempaa päätöstä saataisiin odottaa siihen saakka.²⁹⁹ Ilmeisesti maistraatti päätti jäädä odottamaan kunnes Lang oli hankkinut anomuksessa mainittua työkokemusta muilla paikkakunnilla.

Vuoden 1763 syyskuussa jättämässään anomuksessa kisälli Lang itse viittasi sisämaan ja ulkomaan matkoihin, joiden aikana hän oli yrittänyt tulla taitavaksi ammatinharjoittajaksi. Hän huomautti toimineensa kisällinä jo yhdeksän vuotta. Koska hänen äitipuolensa oli menossa uusiin naimisiin ruukuntekijä Deutschin kanssa, niin eikö hän voisi saada porvarioikeuksia ja oikeuden isänsä työpajaan. Langin anomuskirje päätettiin lähettää muille maalareille, joiden tuli palauttaa se maistraattiin oman lausuntonsa kanssa kahdeksan päivän kuluessa viiden hopeataalarin sakon uhalla.³⁰⁰

Bergmanin ja Björkgrenin vastausta käsiteltiin 29.10.1763. Maalarit olivat jättäneet vastauksen maistraatista 15.9. lähetettyyn tiedonantoon. Heillä ei ollut mitään huomauttamista anomusta vastaan. Asia jätettiin maistraatille, jossa kisälli Lang nuorempi päätettiin hyväksyä kaupungin porvariksi ja mestariksi. Hänelle laskettiin eduksi se, että hän oli syntynyt kaupungissa porvarin ja mestarin poikana, hoitanut äitipuolensa työpajaa ja omasi hyvät todistukset taidoistaan.³⁰¹ Pöytäkirjassa ei mainita Lang nuorem-

²⁹⁹Raastuvanoikeuden ptk. 5.8.1762. TKA. Maistraatin päätös ilmaistiin pöytäkirjassa seuraavin sanamuodoin: "mags ville hafwa honom i åtanke, hwaran han giör sitt förbehåld, åftersom hans stufmoder Maria Hasselberg ännu finnes istånd at hållas verkstaden och Lang jämväl tänker at medelst resor på andre orter göra sig mera öfrad i målare konsten." (tässä saatetaan viitata joko joihinkin Langin mainitsemiin suunnitelmiin tai siihen ettei Langin siihenastisia kisällinvaelluksia pidetty riittävinä). Beslöts. Enär sökanden sig framdeles vidare anmäler at till målare här städes wärckeligen antagen blifwa will magistraten sig thäröfwer närmare yttra, öfwerlemnas till fälliande.

³⁰⁰Raastuvanoikeuden ptk. 15.9.1763. TKA. Mahdollisesti Lang ei ollut jättänyt toista anomustaan aikaisemmin tekemiensä matkojen tähden.

³⁰¹Raastuvanoikeuden ptk. 29.10.1763. Maistraatin perustelut on muotoiltu seuraavasti: "Emedan the här förut warande målare uti sin til Magistraten afgifwen förklaring öfwer målaregesällen Claes Langs ansökning om bur- och mästerskaps vinnande härstädes icke haft något wid thensamma at påminna, utan thetta ärende til Magistratens bepröfwande hänskjutit, ty finner Magistraten skiäligt, at honom Lang, såsom warande infödd borgare- och

man suorittaneen mestarinäytettä tai päässeen mestariksi ammattikunnassa. Vastaavaa mainintaa en myöskään ole löytänyt Tukholman maalariammattikunnan pöytäkirjoista.

Lang nuorempi harjoitti maalarinammattia ilman porvarisoikeuksia. Tämä käy ilmi hänen sisarensa miehen ja ammattitoveri Jonas Bergmanin hänen kuolemansa jälkeen tekemästä valituksesta: Bergmanin langolta oli peritty porvariveroa, vaikka hänen porvarianomukseensa ei koskaan tullut myöntävää vastausta. Näin ollen Lang nuorempi ei myöskään ole nauttinut porvarille kuuluvia etuoikeuksia. Tämän johdosta Bergman oli mennyt maistraattiin mukanaan maaherra Wallenin kuudes heinäkuuta päivätty kirjelmä, jossa vaadittiin maistraatin kannanottoa. Asiasta kirjoitetusta maistraatin pöytäkirjasta ei ilmene milloin Lang oli anomuksensa tehnyt ja kuinka kauan sitä maistraatissa käsiteltiin. Pöytäkirjassa kyllä viitataan maksamattomista veroista käytyihin kuulusteluihin.³⁰²

Bergmanin oppilaana ollut, Nauvossa syntynyt **Gustaf Lucander** (1734-1805)³⁰³ tuli hyväksytyksi Turun kaupungin kolmanneksi maalariksi vuonna 1772 (kaksi muuta olivat Björckgren ja Bergman, Klaus Lang vanhempi oli kuollut vuonna 1761, Lang nuorempi vuonna 1764). Maistraattiin 22.3.1771 toimitetussa kirjeessä Lucander kertoi olleensa kuutena vuotena Jonas Bergmanin oppipoikana. Kisälliksi hänet kirjattiin Tukholmassa vuonna 1762. Tämän jälkeen hän oli työskennellyt neljä vuotta ulkomailla lisäkokemusta

mästareson och nu förestår sin moders wärckstad samt äger goda witnessbörd om sin skickelighet och insigt til målaren här i staden antaga. Som anteknades."

³⁰²Maistraatin ptk. 6.11.1765. TKA. "Målaren Jonas Bergman företrädde och upwiste gglr Landshöfdingen och Riddaren Wallens Communications resolution af den 6: sidst: Julii hwarigenom högwälbemälte herre i anledning af Bergmans heröfver hos Landshöfdingen och Riddaren anförde besvär med thet första infordran maigistratens uttalande, at thes aflidne swäger målaren Claes Lang blifwit kronoutskylder debiterad så som en borgare och mästare ehuru ej något utslag uppå des giorde ansökning om burskaps winnande blifwit expedierat, at han således denne förmån aldrig åtnjutit, i anseende hwartil han sedt sig föranlåten at sådant wid then skiedde rest ransakning anmäla," Maistraatissa ilmoitettiin ettei porvarisveron perintään ole voitu suostua ilman maaherra Wallenin suostumusta. Kämneeriä päätettiin keskeyttämään Langin varojen ulosmittaus. Kämneeri oli kaupungin veronkantaja ja kämneerinoikeuden eli kaupungin alioikeuden jäsen, virka lakkautettiin v.1868).

³⁰³Bonsdorff 1988, 285; Hanka 1997, 50.

etsimässä, minkä lisäksi hän oli johtanut Danzigissa Maria Steinmannin työpajaa puolentoista vuoden ajan.³⁰⁴ Kaikkeen edellä mainittuun vedoten Lucander anoi porvarioikeuksia maalarinammattiin. Tukholman maalariammattikunnan pöytäkirjoihin Lucander on merkitty maksaneen neljännesmaksua herra Kornin alaisena kisällinä marraskuussa 1763.³⁰⁵ Ilmeisesti tällä on tarkoitettu koristemaalarin koulutuksen saanutta, mutta myös maisema- ja historiamaalausta tehnyttä **Johan Filip Kornia** (1727-1796). Finströmin kolmiosaisesta alttaritaulun tehnyttä maalaria³⁰⁶ voitaneen pitää yhtenä välittäjänä taidemaalauksen ja ammattikuntamaalauksen välillä.

Sanojensa vakuudeksi Lucander liitti anomukseensa leski Steinmannin 14.9.1770 toimittaman todistuksen työpajassa hänen aikanaan vallinneista hyvistä olosuhteista sekä pääkirjeessä Danzigista saadun passin. Lisäksi mukana oli Nauvon rovastin Abraham Miödhin kirjoittama takuukirje siitä, että Lucanderin Tukholmasta annettu oppitodistus saapuisi ensimmäisen avoimen veden aikana ja että hän on raitis ja ammatissaan kyvykäs. Näiden suositusten lisäksi Lucanderin anomukseen oli liitetty vielä kaupunginviskaali Rikneckin ja turkkuri Ekelundin lupakirje siitä, että Lucander oli maksanut veronsa viimeiseltä viideltä vuodelta.³⁰⁷ Hän oli siis esteetön muuttamaan Turkuun.

Samana päivänä maistraatti päätti jatkaa asian käsittelyä sen jälkeen kun Tukholmasta oli saapunut todistus hyvin suoritetusta mestarinäytteestä. Päätöksessä vedottiin sekä vuoden 1720 asetukseen, että kauppakollegiolta 19.11.1770 tulleeseen kiertokir-

³⁰⁴Maistraatin ptk. 22.3.1771 ja 13.7.1772. TKA.

³⁰⁵Tukholman MAKK 25.11.1763. NMAA. RA MF S716 2/4. "Herr Korns utlärde Gustaf Lucander till lådan betalt ..."

³⁰⁶Hanka 1997, 46. Friedrik Carl Schultzin luota vuonna 1758 kisälliksi päässyt ja vuonna 1759 mestariksi hyväksytty Korn sai koristemaalarin koulutuksen. Monien muiden 1700-luvun maalareiden tavoin hänkin jäi sosiaaliselta asemaltaan taidemaalarin ja ammattikuntamaalarin välimaille. Hänen yrityksensä elättää itseään vapaana taiteilijana eivät olleet kovin onnistuneita (vuodesta 1782 hän toimi akatemian vahtimestarina). Sven Erik Noreenin mukaan maisemamaalarina itseoppinut Korn oli vanhoillinen, ranskalaiseen rokokooon ja hollantilaiseen myöhäisbarokkiin kiintynyt maalari, jonka työssään hyödynsi enemmän tapettimaalareiden rokokooabloonina kuin ajassa liikkuvia uusia virtauksia (Noreen 1967, 395).

³⁰⁷Maistraatin ptk. 22.3.1771 ja 13.7.1772. TKA. Pääkirje saattaa tässä yhteydessä viitata pääkirjaan eli kirkonkirjaan, johon merkitään kaikki seurakunnan jäsenet sekä erinäisiä heitä koskevia henkilötietoja, vrt. rippikirja.

jeeseen, jonka mukaan ketään ei saanut ottaa maalariammattikunnan jäseneksi ilman hyväksytysti suoritettua mestarinäytettä.³⁰⁸ Ilmeisesti tässä viitataan vuoden 1770 kuninkaalliseen asetukseen, jolla pyrittiin helpottamaan mestariksi pääsyä.³⁰⁹

Sinänsä uutta maalaria pidettiin tarpeellisena. Sillä hetkellä kaupungissa oli vain kaksi tavallisen kolmen sijasta. Työpajan hoitamisessa saatu kokemus esimiehenä olostu luettiin Lucanderille eduksi vuoden 1720 säädöksen kuudennen artiklan kolmannen pykälän nojalla.³¹⁰

Myöhemmin Lucander haki anomuksensa pois ja jätti maistraatille uuden. Siinä oli Tukholmassa kirjoitettu mestarikirje, jonka mukaan hän valvotuissa olosuhteissa oli suorittanut hyvän mestarinäytteen 17.8.1771. Jos maistraatti muuten Lucanderin hyväksyy, julistetaan hänet maalariammattikuntaan kuuluvaksi maalariksi. Tällöin hänellä on oikeus Turun kaupungissa avoimessa työpajassa harjoittaa ammattiaan ja muutkin oikeudet, edut ja vapaudet jotka vuoden 1770 kuninkaallisen päätöksen nojalla ammattikuntamaalarille kuuluvat. Muualla työskentelyyn tarvitaan erityinen todistus.

7.10.1771 allekirjoitettiin Bergmanille ja Björckgrenille lähetetty tiedonanto, jossa kysyttiin heidän mielipidettään. He tulivat maistraattiin ja pyysivät miettimään, eikö uuden mestarin hyväksyminen voisi huonontaa kaupungissa jo olevien maalareiden asemaa: "huruwida Lukander må kunna dem till förfång antagas." Kolme mestaria ei kykene ansaitsemaan riittävästi varsinkin kun laittomat ammatinharjoittajat pienentävät ansioita. Lisäksi maalarit muistuttivat maistraatin hylänneen Prychtenin (Gabriel

³⁰⁸Maistraatin ptk. 13.7.1772. TKA. Tämä päätös on alkupe-
räisiasiakirjassa seuraavasti: "Häröfwer har Magistraten samme dag beslutit at innan öfwer Lukanders förnämde ansökning kunde utlåtande meddelas, ålägs honom så wäl enligt Kongl. skråordningen af år 1720 som Höglgf. Kongl. Commerce Collegii ankomne Circulaire bref af den 19. November 1770: at up behörigt och tilförläteligit bewis af Målare Embetet i Stockholm, at han derstädes swarsgodt mästerstycke förfärdigat hwarefter Magistraten öfwer Lucanders ansökning sig närmare efter beskaffenheten uplåta wille." Elenius saattaa viitata juuri tähän tapaukseen kohdassa, jossa hän mainitsee Lucanderin turhaan anoneen mestarin oikeuksia vuonna 1771 (Elenius 1937, 12).

³⁰⁹Tällä määräyksellä pyrittiin helpottamaan mestariksi pääsyä niin, etteivät varallisuus tai sukulaisuussuhteet enää olisi ratkaisevia. Määräyksestä tarkemmin ks. Söderlund 1949, 217-218.

³¹⁰Maistraatin ptk. 22.3.1771. TKA. Mainitussa vuoden 1720 säädöksen kohdassa "pidettiin parhaana jos mestariksi pyrkivä oli hoitanut myös omaa työpajaa" (Ambrosiani 1920, 75).

Prychtén) ja Lindströmin vuosina 1766 ja 1769 tehdyt hakemukset tulla hyväksytyksi kaupunginmaalareiksi.³¹¹ Pöytäkirjan mainitsemaksi Lindströmiksi sopisi vuonna 1757 mestariksi tullut ja samana vuonna Porvoossa uransa aloittanut Adam Lindström.³¹²

Sekä Lucanderin anomuskirje että maalareiden siitä antama lausunto luettiin kaupungin vanhimmille 13.11.1771.³¹³ Valtaosa asettui Lucanderin puolelle. Uuden mestarin myötä maalareiden välinen kilpailu saattaisi kiristyä ja sitä kautta parantaa tuotteiden laatua sekä alentaa niiden hintoja siedettävälle tasolle.

17.7.1772 asia päätettiin Lucanderin hyväksi. Hänelle luettiin eduksi kymmenen vuoden kisälliaika, lesken työpajan johtaminen puolentoista vuoden ajan ja että hänet oli hyväksytty maalariammattikuntaan 17.8.1771 tehtyään hyvän mestarinäytteen. Lisäksi huomioitiin kaupungin vanhimpien valittaneen jo hyväksytyjen mestareiden työn kalleudesta. Kolmen mestarin määrää ei pidetty liian suurena, olihan heitä aikaisemminkin ollut yhtä monta (Langnuorempi, Bergman ja Björckgren, tekijän huom.). Bergmanin ja Björckgrenin valitus ansioiden puutteesta katsottiin johtuvan enemmän heidän korkeasta hinnoittelustaan kuin tarjolla olevan työn vähyydestä.

Kaiken tämän nojalla maistraatti päätti vuoden 1720 ammattikuntaasetukseen sekä muihin kuninkaallisiin päätöksiin vedoten hyväksyä Lucander kaupunginmaalareiksi. Koska Lucander on suorittanut tarvittavat maksut ja varustautunut jopa kiväärillä saa hän luvan suorittaa tavallisen porvarivalan. Päätökseen tyytymättömällä on oikeus vuoden 1739 annetun asetuksen nojalla tehdä maistraattiin valitus kahdeksan päivän kuluessa sen julkistamisesta. Kivääriin viittaava kohta on muotoiltu seuraavasti: "betalt de häråtföljande

³¹¹Maistraatin ptk. 13.7.1772. TKA.

³¹²Tukholman MAK ptk. 17.12.1757. NMAa. RA MF S712 5/6. Muista 1700- ja 1800-luvulla vaikuttaneista Lindström-nimisistä maalareista tunnetaan Turussa toiminut Erik Lindström (1796-1858), Johan Reinhold Lindström (1818-), Johan Alexander Lindström (1830-) ja Carl Magnus Lindström (1808-1864).

³¹³Kaupungin vanhimmilla ymmärretään suuremmissa kaupungeissa toimivaa laitosta, jonka alkuperäisenä tehtävänä oli toimi välittävänä elimenä suuren yleisön ja maistraatin välillä. Turussa 1680-luvulla toimintansa aloittanut laitos laajeni 1700-luvulla toimivaltaansa koko väestön nimissä tehtäviin päätöksiin (Nikula 1981, 185).

afgifter samt försedt sig öfwer och under gevär."³¹⁴ Tämä saattaa viitata paikalliseen porvarikaartiin mikä suoraan mainitaan myöhemmin käsiteltävän Emmanuel Ahlgrenin kohdalla.³¹⁵

Koska muiden maalareiden yhteydessä ei tätä mainita, ei se liene ollut välttämätön edellytys porvari- ja mestarioikeuksille, mutta selvästi jotain, mikä laskettiin hakijalle eduksi. Jo edellä on käynyt ilmi, että ammattikunnan taholta hakijalta edellytettiin tiettyjä asioita kuten sitä, että hän oli syntynyt avioliitossa ("af äkta börd") ja käyttäytynyt kunnollisesti. Pelkkä ammattitaidon omaaminen ei siis näy riittäneen. Hakijan kohdalla on huomioitu myös se kuinka hän tulisi laajemmin hyödyntämään kaupunkiyhteisöä.

Lucanderin hyväksymisen johdosta Bergman ja Björckgren tekivät maistraattiin kyselyn valitusmenettelystä, mitä käsiteltiin 23.7.1772. Jo tehtyyn päätökseen vaadittiin muutosta. Lucander ei saisi harjoittaa ammattiaan ennen kuin valitus olisi käsitelty. Maistraatti myönsi maalareille valitusoikeuden vedoten vuoden 1739 asetukseen. Valitus tuli tehdä kauppakollegioon kolmen kuukauden sisällä, viimeistään 21.10. kello 12.00. Lucanderille ei myönnettäisi porvarikirjettä tai sallittaisi oikeutta ammatin harjoittamiseen ennen kuin kauppakollegio oli ilmaissut kantansa.³¹⁶ Valitusmenettelyllään maalarit siis kykenivät jarruttamaan uutta kilpailijaa, hidastamaan hänen työnsä aloittamista.

Seuraavaksi Turkuun asettui Matthias Björckgrenin oppipoika, Tukholmassa kisälliksi 16.11.1773 päässyt **Anders Sjöblom**.³¹⁷ Tukholman maalariammattikunnassa huomioitiin Turun maistraatissa tehty päätös: Sjöblomille myönnettäisiin porvarioikeudet Tukholmassa suoritetun mestarinäytteen jälkeen (Vrt. Bergman, Lucander ja Björckgren). Tähän vedoten ammattikunta myönsi oikeuden mestarinäytteen suorittamiseen ammattikunnan vanhimman ja apujäsenen läsnäollessa. Näyte suoritettiin Tukholmassa 4.1.1774.

³¹⁴Maistraatin ptk. 13.7.1772. TKA.

³¹⁵Varsinaisen taistelun lisäksi porvarikaartit juhlistivat kuninkaan vierailua ja muita arvokkaita tilaisuuksia. Vuonna 1742 ne organisoitiin ammattialoittain niin, että kukin komppania määrättiin asuinpaikan mukaan (Nikula 1970, 246).

³¹⁶Maistraatin pöytäkirja 23.7.1772. TKA.

³¹⁷Tukholman MAK ptk. 16.12.1773. NMAA. RA MF S716 2/4. "Anders Sjöblom lärt i Åbo Björckgren"

Tasoltaan se todettiin välttäväksi. Tämän jälkeen Sjöblom suoritti mestarilta vaaditun maksun.³¹⁸ Turun maistraatin päätös näyttää siis vaikuttaneen siihen, että Tukholman ammattikunta myönsi Sjöblomille mestarioikeudet tavallista nopeammin. Turussa hän ei olisi kilpailija Tukholmassa toimiville maalareille.

Sjöblom hyväksyttiin kaupunginmaalariksi poikkeuksellisen nopeasti 1770-luvulla, jolloin maalareita muutenkin hyväksyttiin enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Turkuun muuttaneiden määrä oli lisääntynyt vuodesta 1766 lähtien. Väestömääränkasvu jatkui aina vuoteen 1809.³¹⁹ 1700-luvun jälkipuolella vilkastunut rakennustoiminta³²⁰ on saattanut lisätä maalarin palvelujen kysyntää.

Björckgrenin oppilaista myös **Johan Tilénistä** (1743-1806) tuli kaupunginmaalari. Jaana Kallion mukaan Björckgrenin opissa ainakin vuodesta 1763 ollut Tilén pääsi kisälliksi ilmeisesti vuonna 1770, jolloin hän maksoi Tukholman kisällikunnan maksuja ensimmäisen kerran. Kisällinä hän on voinut jatkaa Björckgrenin luona, mutta samanaikaisesti suorittaen työtehtäviä myös itsenäisesti kuten Raison kirkkoon vuonna 1772 ajoitetut maalaustyöt. Tilén pääsi mestariksi Tukholman maalariammattikunnassa 22.11.1774 Turun maistraatilta lähteneen anomuksen sekä hyväksytysti suoritettun mestarinäytteen perusteella. Samana vuonna hänet kirjattiin ammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumisluetteloon.³²¹

Björckgrenin tavoin Tilén oli ilmoittanut Turussa luvattun porvarioikeudet hyväksytyn mestarinäytteen jälkeen.³²² Langin, Bergmanin ja Lucanderin tavoin hän näyttää päätyneen kaupungin-

³¹⁸Tukholman MAK ptk. 10.12.1773. MNAA. RA MF S 713 2/6. Turun maistraatin suositukseen liittyvä kohta on seuraavanlainen: "i anledning af magistraten i Åbo nu upwiste och d. 15 Septr gifne utslag, som meddelar målare gesällen And. Sjöblom burskap i Åbo sedan han mästerprof härstädes upført, biföll ämbetet, de må Sjöblom som här i staden vistade och hos ålderman sig anmält, under ålderman och bisittare föreläggas mästarprof".

³¹⁹Nikula 1970, 269.

³²⁰Nikula 1971, 555.

³²¹Kallio 1996, 5. JYTHL.

³²²Tukholman MAKK 22.11.1774. MNAA. RA MF S713 2/6. "Berättades at gesällen Joh. Tilén upvist wällof. magistraten i Åbo utd af bref d 15 Septr 1773 som meddelar honom rättighet till mästerskap därstädes, hwartill han ämbetet härstädes hänvist i anledning hwaraf ämbetet vederbörade prov förelagt, och han här må det jämväl upviste samt det forswarligt arbetat befants, så lät ämbetet,, mästarbref för honom expediera".

maalariksi tavanomaista virkatietä saaden ensin mestari- ja sitten porvarioikeudet, ei niin nopeasti kuin Sjöblom, ei sukulaisuuden kautta kuten Lang nuorempi. Kaikkien neljän mestariksipääsyssä on selvästi huomioitu Turun maistraatin suositus. Mahdollisesti myös Tilénin anomuksen käsittelyssä huomioitiin hänen aikovan jäädä Turkuun.

Ainakin jonkin verran uudet maalarit lienevät lisänneet kilpailua ja sillä tavoin rajoittaneet uusien työtehtävien saantia. Jonas Bergmanin taloudellista asemaa huononsi myös hänen vuonna 1765 takaamansa laina.³²³ Ansioita lienevät myös kaventaneet laittomasti ammattiaan harjoittavat. Joka tapauksessa Bergmanin työtehtävät näyttävät 1770-luvulla selvästi vähentyneen (ks. maalareita koskevat taulukot, liitteet 1-3).

Myös Bergmanin oma hinnoittelu on saattanut vaikuttaa työtehtävien vähenemiseen. Joulukuussa 1772 hän menetti kunniaportin maalauksen Turun akatemian piirustusmestari Nordbergille, joka lupasi tehdä saman työn huomattavasti halvemmalla.³²⁴ Tätä ennen työtä oli tarjottu Björckgrenille joka torjui sen vedoten huonoon näkökykyynsä, heikentyneeseen kuntoonsa ja siihen, ettei ollut tottunut maalaamaan vesiväreillä.³²⁵ Episodi valaisee sitä prioriteettijärjestystä, mikä Turussa toimineilla maalareilla maistraatin silmissä tässä tapauksessa oli. Tarvittaessa käännyttiin ensin kaupungin omien maalareiden ja vasta sen jälkeen akatemiassa toimineiden taiteenharjoittajien puoleen.

Huhtikuussa 1775 Jonas Bergman irti sanoi porvarioikeutensa koska aikoi paremman toimeentulon toivossa muuttaa Tukholmaan, missä aikoi anoa porvarioikeuksia. Tätä varten hän pyysi maistraatilta

³²³Tästä tarkemmin ks. Maistraatin ptk. 1765, s.929. Laina oli taattu lakimies Richterin puolesta, joka kuoli kyseisenä vuonna.

³²⁴Maistraatin pöytäkirja 22.12.1772. s.1248-1250. TKA. Bergmanin kanssa neuvoteltiin myös 7.12., 16.12., 19.12., ja 19.12.1772. Asiasta syntyneitä pöytäkirjoja säilytetään Turun kaupunginarkistossa.

³²⁵Maistraatin ptk. 19.12.1772. TKA. "Och emedan Bergman således efter Magistratens och stadsens äldstes omnemde beslut är skild ifrån detta arbete; ty blef målaren Björckgren efterskickad och häröfver hörd, som dels derföre at han ej ware wahn med watufärgs målning, dels ock för sin svaga syn och hälsa detta arbete sig aldeles afsade; i anseende hwartil någon annan skall efterhöras som emot skälig betalning detta arbete sig åtaga."

todistusta porvarillisten velvollisuuksiensa huolehtimisesta, mikä hänelle myönnettiin.³²⁶

Näin Bergman vapautettiin porvarille kuuluvien verojen ja muiden maksujen maksamisesta (tämä saattaa viitata ammattikuntamaksuihin). Hän ei kuitenkaan muuttanut Tukholmaan, vaan jatkoi ammattinsa harjoittamista kisällin ja omien poikiensa kanssa. Tämän vuoksi Gustaf Lucander teki kirjallisen valituksen maistraattiin vedoten maalarien yhdenvertaisen kohtelun puolesta.³²⁷ Tässä Lucander lienee edustanut myös muiden kaupungissa toimivien maalareiden ja heidän oppilaidensa kantaa.

Lucanderin tekemää valitusta käsiteltiin 22.3.1779. Maistraattiin kutsuttu Bergman perusteli porvarioikeuksiensa irti sanomista sillä, että oli aikonut muuttaa Venäjälle ja anoneensa kuninkaalta siihen lupaa. Koska myöntävää vastausta ei vielä ollut tullut, oli hän jatkanut ammattinsa harjoittamista Turussa. Päätöksessään maistraatti huomioi Bergmanin perustelut, mutta ei pitänyt sitä riittävänä perusteena maksuvelvollisuuden laiminlyömiselle. Bergmanin tulisi edelleen maksaa verot ja muut hänelle porvarina lankeavat maksut, jotka Lucander oli valituskirjeessään luetellut. Pöytäkirjassa ei mainita siitä, että Bergmanin takautuvasti olisi pitänyt maksaa laiminlyödyt verot ja muut maksut.³²⁸

Tähän asiaan puuttui Lucander 21.4.1779 tekemässään kirjallisessa valituksessa. Bergman ei saisi jatkaa ammattinsa harjoittamista ennen kuin verot ja muut maksut olisi suoritettu. Lucanderille päätettiin ilmoittaa Bergmanin kuluvana vuonna suorittaneen kuudennestoista osan veronsa. Maksamatta jääneiden vuosien veroista ei Lucanderin tulisi välittää.³²⁹ Bergman oli veroa maksaneiden luettelossa myös vuosina 1780 ja 1781.³³⁰

³²⁶Maistraatin ptk. 3.4.1775. 365-366. TKA.

³²⁷Maistraatin ptk. 22.3.1779. s.243-245. TKA.

³²⁸ibidem.

³²⁹Maistraatin ptk. 21.4.1779. s.364-365. TKA. Pöytäkirjassa Lucanderin valitus kirjattiin ylös seuraavasti: "...Bergman som år 1775 uppsagt burskap war icke des mindre drifva sitt burskap, utan at till några utskylder hafwa blifvit taxerad, med mera." Lucanderin tekemä valitus maksamatta jääneiden vuosien maksuista tulee esille seuraavasti: "Och hvad de förra årens obetalte utskylder angår, finner magistraten vara en omständighet som Lucander icke tillhör." Tehty päätös ilmoitettaisiin Lucanderille lähettämälle hänelle kopio asiaa käsittelevästä pöytäkirjasta.

³³⁰Dahlström 1941, 75.

Vuonna 1782 Bergman sanoi jälleen irti porvarioikeutensa.³³¹ Saman vuoden syyskuussa 1782 hän muutti Loviisaan. Kymmenen vuotta myöhemmin hän oli jälleen siirtynyt Turkuun missä anoi kaupungin maistraatilta oikeutta saada jatkaa toimintaansa paikallisena ammatinharjoittajana. Syynä tähän anomukseen oli Gustaf Lucanderin vierailu Bergmanin luona. Tällöin Lucander oli väittänyt, ettei Bergmanilla olisi enää oikeutta toimia maalarina Turussa, koska hän oli sanonut irti porvarioikeutensa ja siirtynyt Loviisaan. Anomuksen loppupuolen kehoitus jättää Lucanderin väittämän huomiotta viittaa siihen, että tämä olisi kannellut asiasta maistraattiin.

Bergman ei omien sanojensa mukaan koskaan ollut anonut Loviisan kaupungin porvarioikeuksia, vaan toiminut siellä veroporvarina harjoittaen ammattiaan vastineena kaupungille suorittamistaan maksuista.³³² Todisteeksi tästä hän liitti Loviisan kaupungin maistraatissa tehdyn päätösasiakirjan missä ilmeni hänelle 2.9.1782 myönnetty erityisoikeus. Tämän asiakirjan mukaan Bergman oli päättänyt lähteä Loviisasta heikentyneiden ansiotulojen vuoksi. Koska hän oli maksanut kaikki häneltä edellytetyt maksut ja käyttäytynyt moitteettomasti, oli kaupungin maistraatti päättänyt luovuttaa hänelle kaupungin sinetillä varustetun asianmukaisen

³³¹Dahlström 1941, 76.

³³²Vero- eli nimiporvarilla ymmärretään kaupungissa toimivaa ammatinharjoittajaa, jolla ei ollut tai jolle ei haluttu myöntää porvarioikeuksia, mutta joka sai harjoittaa porvarielinkeinoa vuosittaista maksua vastaan. Veroporvariksi hyväksytyille tämä käytäntö tarjosi suoran tien ammatinharjoittajaksi ilman pitkää oppiaikaa ja tavallisille porvareille langetettavia velvollisuuksia. Kaupunkia veroporvarit hyödynsivät sekä veronmaksajina että pääomansijoittajina.

todistuksen.³³³ Kaupungissaoloaikana Bergman oli edelleen maksanut neljännesmaksuja Tukholman maalariammattikuntaan.³³⁴

Turun maistraatille suunnatussa anomuksessa Bergman perusteli porvarioikeuksiensa irtisanomista ja siirtymistä toiselle paikkakunnalle huonoilla taloudellisilla suhdanteilla, millä hän lienee tarkoittanut huonoa työtilannetta. Koska Loviisan raja oli siirtynyt lähemmäksi vuonna 1788 aloitetun sodan seurauksena, oli hän päättänyt palata takaisin Turkuun, missä hän oli asunut ja ammattiaan harjoittanut.³³⁵ Koska rajoja koskeva kohta ei löydä tukea historiankirjoituksesta, on kyseessä saattanut olla tietoinen vääristely halutun päämäärän saavuttamiseksi.³³⁶

On huomattava, että Bergman ei halunnut takaisin porvarioikeuksiaan. Hän vetosi maistraattiin sellaisen päätöksen puolesta, jonka nojalla hän saisi harjoittaa ammattiaan verojen ja maksujen suorittamista vastaan ne vuodet mitä hänellä, kolmen kuukauden päästä 70 vuotta täyttävällä maalarilla vielä oli jäljellä.³³⁷

Mitä ilmeisemmin Bergmanilla oli mielessä samanlainen veroporvarin asema kuin hänellä Loviisassakin oli ollut. 1700-luvun loppua kohden Turun maistraatissa myönnettyjen veroporvarioikeuksien määrä

³³³Allegaatti Turun maistraatille 16.5.1792. TKA. Allegaattiin liitteeksi laitettu Loviisan maistraatilta saatu asiakirja kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti: "Sjö och stapel staden Lovisa giöre witterligt huruledes målaren mästare Jonas Bergman, som alt sedan den 2. september 1782, varit contingent borgare här i staden skrifteligen hos magistraten anmält, sig nu mera i anseende til tidernas om skiften, ej finna sin utkomst härstädes framdeles bärgning, här öfwer äfwen som ock angående des förhållande under ofwannämde tid han anhollit om magistraten bevis. Ock aldenstund magistraten sig bekant att målaren Bergman under den tijd han varit contingent borgare här i staden de honom ålagde onera (suom. rasitus) till kongl. majst. ock kronan samt staden rigligt erlagt och i öfrigit sig wäl och anständigt förhollit. Fördenskull warder detta, honom, som vidare borgerlig tunga här i staden befindes, til han färdigt betyg deröfwer, under stades sigel och med behörig underskrift bestyrkt. meddelt."

³³⁴Tukholman MAK ptk.11.12.1782, 25.6.1784., 7.6.1788., 6.3.1790., 28.11.1794. NMAA. RA MF S947, 3/7.

³³⁵Allegaatti Turun maistraatille 16.5.1792. TKA.

³³⁶Vuonna 1788 aloitetusta sodasta ks. Blomstedt 1986, 261-288 (Suomen historia, osa 4).

³³⁷Allegaatti Turun maistraatille 4.4.1792. TKA. Alkuperäisessä asiakirjassa on ammatin harjoittamista koskeva kohta kirjoitettu seuraavasti: "...af then högtärade magistraten höggemstigt blifwer huggad med ett sådant utslag, som emot behörig och drägelig contingents erläggande, opåtalt (suom. rankaisematta) tillåter mig härstädes nyttill then handtering, som syslohet min lefnad tid uti 54 åhr..."

oli lisääntynyt.³³⁸ Tällä tavoin hän sai oikeuden kaupungissa tarjottuihin työtehtäviin, mutta saattoi siirtyä myös muualle menettämättä oikeuttaan toimia kaupunginmaalarina. Vetoaminen korkeaan ikään, "ne vuodet mitä hänellä oli jäljellä" vaikuttaa tietoiselta taktikoinnilta. Vuonna 1810 kuolleen maalarin viimeinen työ valmistui vuonna 1804.³³⁹

Svante Dahlströmin mukaan Bergman pyrki laajentamaan toimintaansa Venäjällä niihin osiin Suomea, jotka liitettiin Venäjään vuosien 1721 ja 1743 rauhanteoissa.³⁴⁰ Tähän viittaa paitsi maalarin aikaisempi toimintansa Pyhäjärvellä, myös hänen myöhempi tuotantonsa mestarina. Valkjärven kirkkoon vuonna 1798-99 tehdyn maalauksen tekijäksi merkittiin kirkonkirjoihin Jonas Bergman Turusta.³⁴¹ Vuosina 1798-1802 Bergman asui kirkkokorttelissa numero 42.³⁴² Jos Turun maistraatti hyväksyi Bergmanin anomuksen veroporvariudesta, on maalari saattanut toimia ammattimaalarina pitkiäkin aikoja Suomen rajojen ulkopuolella.

Turun kaupunginmaalarina ennen oman ammattikunnan perustamista toimi myös Jonas Bergmanin opissa ollut **Abraham Wahlman**,³⁴³ jonka mestarianomusta käsiteltiin Tukholman maalariammattikunnassa samaan aikaan arbogalaisen **Peter Hallongrenin** kanssa. Kummaltakin oli ammattikunnan vanhimmalle tullut raastuvanoikeuden päätös porvarisoikeuksien myöntämisestä mestariksi tulon jälkeen. Ammattikunnassa mestarinäytteeksi määrättiin öljymaalaukset kankaalle, jossa olisi maisema, henkilöhahmoja ja ornamentteja. Ammattikunnan vanhin huolehtisi käytännön järjestelyistä. Mestarinkirje myönnettäisiin,

³³⁸Nikula 1970, 294. Vuosisadan vaihteen veroporvariuksia evättiin. Nikulan mukaan tällä haluttiin taata kaupan- ja käsityönharjoittajien tasavertainen kohtelu. Porvaristo oli arvostellut järjestelmää omalle luokalleen vahingolliseksi. Nimiporvareiden lisääntyessä varsinaisten porvareiden määrä pieneni.

³³⁹Dahlström 1941, 77. Jaakob Koski Raakelia säilytetään Kemiössä Sagalundin museossa.

³⁴⁰Dahlström 1741, 77.

³⁴¹ibidem.

³⁴²Dahlström 1942, 61.

³⁴³Tukholman MAK ptk. 3.6.1776. NMAA. RA MF S716 3/4. Tämä tieto on kirjattu neljännesmaksujen suorittamisen yhteydessä: "lärt i Åbo hos herr Bergman."

jos näyttöet olisivat tasoltaan välttäviä.³⁴⁴ Mestarinkirjeet myönnettiin 29.5.1780. Samassa yhteydessä maalarit suorittivat vaadittavat maksut ammattikuntaan ja köyhille.³⁴⁵ 5.6.1780. Wahlman vannoi porvarinvalan Turun maistraatissa sen jälkeen kun oli tuonut mestarikirjeensä ja todistanut kuitein maksaneensa kaikki tarvittavat maksut.³⁴⁶

Ennen maalariammattikunnan perustamista toimineiden kaupunginmaalareiden tuotannon vertailua.

Helsingissä mm. Ulrika Eleonoran kirkkoon pintamaalausta (mm. ikkunaraudat, salvat ja saranat) suorittanutta Klaus Lang vanhempaa työllistivät Turussa uuden raatihuoneen rakentamisen yhteydessä tehtävä sisämaalaus (1735-36) ja suuren kunniaportin koristelu (1747-48).³⁴⁷ Langilta tunnetaan myös Paimion kirkon kuoriaidan koristelu ja Lempäälän kirkkoon maalattu lehteri, kuorin aita ja papinpenkki. Viimeksi mainittuun hän teki myös alttarilevyn kultakehyksisen kuvan.³⁴⁸ Vuonna 1759 Lang vanhemman tiedetään myös maalanneen uudestaan luultavasti Mathias Reimanin Saltvikin kirkkoon veistämän kaksiosaisen alttaritaulun, Vapahtajan ylösnousemus ja Ehtoollinen.³⁴⁹

Claus Lang vanhempi on helppo sekoittaa Turkuun maalariksi jääneeseen poikaansa Claes Lang nuorempaan. Paimion kirkon vuonna 1739 rakennetun kuoriaidan ja samana vuonna tehdyn koristelun tekijäksi on alkuperäislähteissä merkitty pelkkä Klaus Lang.³⁵⁰ Lumparlandin vuonna 1759 uudelleen maalatut lehterikaiteet on signeerannut "Claudehus Lang".³⁵¹ Signeeraus saattaa viitata Lang

³⁴⁴Tukholman MAK ptk. 23.5.1780. NMAA. RA MF S713 2/6.

³⁴⁵Tukholman MAK ptk. 29.5.1780. NMAA. RA MF S713 2/6. Ks. myös Nilsson 1967, s.162.

³⁴⁶Maistraatin ptk. heinäkuussa 1780, s.480. TKA.

³⁴⁷Ahonen 1992, 44-46. Ahosen mukaan myös Ulrika Eleonoran kirkon sisämaalausta voi pitää Lang vanhemman tekemänä. Heikki Hangan mukaan hän sopisi myös Espoon kirkkoon vuoden 1730 tienoilla lahjoitetun Ehtoollisen tekijäksi (Hanka 1997, alaviite sivulla 48).

³⁴⁸Ahonen 1992, 47.

³⁴⁹Aspelin 1942, 287 (Muutamia kirkkomaalareita isonvihan jälkeen, Suomen Museo-Finskt Museum 1906).

³⁵⁰Riska 1961, 229.

³⁵¹Lundmark 1925, 145.

nuorempaan, sillä vanheneva isä Lang oli pari vuotta aikaisemmin luovuttanut yhden häneltä tilatun työn toiselle maalarille.³⁵²

Lang vanhemman toinen poika Petter oli muuttanut Viipuriin vuonna 1769, jolloin hän oli pyytänyt Tukholman maalariammattikuntaa lähettämään sinne hänen mestarikirjeensä.³⁵³ Hänen Turun seudulla tehdyistä töistään tunnetaan Vahdon kirkkoon maalattu Viimeinen tuomio (lahjoitettu 1747), Ruskon kirkkoon tehty samanaiheinen maalaus (1752) ja Perttelin kirkkoon 1740-luvun lopussa suoritettut työt, mitkä ovien, penkkien, lippaiden ja arkkujen maalaamisen lisäksi käsittivät myös vanhan alttaritaulun kunnostusta ja lehtereiden peileihin maalattuja raamatullisten henkilöiden kuvia ja kukka-asetelmia.³⁵⁴ Langin Venäjän puolella suoritetuksi työksi arvellaan mm. Virolahden kirkkomuseossa säilytettävää, 1760-luvun lopulla tehtyä taulumaalausta Jeesus ja syntinen nainen (kuva 1).³⁵⁵

Turkulaisista kaupunginmaalareista Jonas Bergman on ollut tuotteliain (liitteet 1-3). Hänen tuotannollaan on ollut myös suurin maantieteellinen levinneisyys. Bergmanin tekemiä ja tekemiksi arveltuja töitä on yli 30:ssa seurakunnassa. Turun ja sitä ympäröivien seurakuntien lisäksi maalauksia löytyy myös Uudeltamaalta (Nummi), Ahvenanmaalta (Eckerö, Sottunga, Föglö), Satakunnasta (Hämeenkyrö, Kuru, Loimaa, Rauma, Sastamala), Hämeestä (Humpvila), Savosta (Kaukola), itä-Suomesta ja silloiselta Venäjän alueelta (Valkjärvi, Pyhäjärvi). Tuotteliaimmillaan hän on ollut 1740- ja 1750-luvuilla, jolloin kilpailu oli vähäisintä.³⁵⁶

Määrällisesti eniten Bergmanilta tunnetaan alttaritauluja ja muita uskonnollisaiheisia tauluja, seuraavaksi eniten saarnatuolien koristemaalauksia. Taulumaalauksista Bergman on tehnyt eniten Ehtoollisia. Bergmanilla on eniten myös muilla turkulaisilla yleisintä aihevalikoimaa, ehtoollisen ja ristiinnaulitun yhdistelmää (liite 1).

³⁵²Aspelin 1942, 287 (Muutamia kirkkomaalareita isonvihan jälkeen. Suomen Museo 1906). Kyseessä on Lempäälään Pyhä ehtoollinen. Lang vanhemmalta tilatun työn valmisti J.G.Geitel. Tästä ks. myös Hanka 1997, 49.

³⁵³Tukholman MAK ptk. 24.11.1769. NMAA. RA MF S713 1/6.

³⁵⁴Hanka 1997, 49; Riska 1966, 60-61. Riskan mukaan länsiparven alareunassa oli Peter Langin signeeraus.

³⁵⁵Kaukiainen 1970, 494.

³⁵⁶Hanka 1996, 141.

Toisiaan lähellä sijaitsevissa Varsinais-Suomen seurakunnissa (Masku-Raisio-Lieto-Piikkiö-Kaarina) aiheiden kirjo on suurempi kuin toisiaan huomattavasti etäämpänä olevissa seurakunnissa (Kaarina ja Rauma). Tämä viittaa siihen, että kuvien aiheet olisivat määräytyneet enemmän Bergmanilla olleen esikuvakokoelman mukaan. Harvinaiset yksittäisaiheet ovat voineet tulla seurakunnan, mutta myös maalarin hallussa olevasta esikuva-aineistosta. Koska kuvavalikoima ei ole aivan yhtenäinen, voi lopullisen tuloksen olettaa muotoutuneen tilaajan toivomuksen mukaan.

Bergman teki myös monenlaista pinta- ja koristemaalauksia koko kirkon kiinteästä sisustuksesta numerotaulun kultaukseen ja kuoripenkkiin marmorointiin (liite 4).³⁵⁷ Näitä töitä on suoritettu enemmän muiden maalaustöiden yhteydessä kuin taulu-, lehteri- ja saarnatuolimaalauksia, joita näkyy tehdyn etupäässä yksittäisinä urakoina (liitteet 1-3, huomaa tämä myös muilla turkulaisilla maalareilla). Bergmanin työ taulujen parissa ei rajoittunut pelkkään maalaukseen. Vuonna 1755 hänen tiedetään korjanneen Hammarlandin ehtoollisaiheista alttaritaulua.³⁵⁸

Profaanista tuotannosta Hatanpään kartanon kymmenen ovenpäällystaulua osoittavat Bergmanin toimenkuvan laajentuneen myös kirkkotaiteen ulkopuolelle. Eläin- ja esineasetelmien lisäksi näissä tauluissa on kuvattu maisemia ja rokokoolle ominaisia fetes galantes- puistoaiheita.³⁵⁹ Yksityiskoteihin Bergman on saattanut tehdä myös vuonna 1804 signeeraamansa, yksityisomistuksessa olleen taulun Susanna kylvyssä³⁶⁰ samoin kuin samana vuonna signeeratun työn Jaakob kosii Raakelia.³⁶¹ Maalaria ovat työllistäneet myös kaksi teksteillä varustettua transparengia.³⁶²

Bergmanin perunkirjoitusluettelossa mainittujen taulujen (konterfej) perusteella on houkuttelevaa ajatella hänen tehneen myös muotokuvia. Bergmanin varsin laajaa ja monipuolista toimenkuvaa

³⁵⁷Dahlström 1941, 78.

³⁵⁸Dahlström 1941, 65.

³⁵⁹Hanka 1996, 141. Hatanpään ovenpäällystauluista ks. myös Lundström 53-61.

³⁶⁰Dahlström 1941, 77.

³⁶¹Hanka 1996, 140-141. Susanna kylvyssä ostettiin Richard de la Chapellen kuolinpesän huutokaupasta Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1935. Jaakob kosii Raakelia säilytetään Sagalundin museossa.

³⁶²Dahlström 1941, 78.

ajatellen voi tätä pitää mahdollisena, mutta toistaiseksi tätä ei ole kyetty varmuudella todistamaan. Dahlström arvelee Bergmanin koristelleen myös kartanoissa muotiin tulleita kangastapetteja.³⁶³ Kari Appelgrenin mukaan hän on tehnyt myös turkulaisen Qwenseltalon neljää vuodenaikaa kuvaavat figuuri- ja maisema-aiheiset tapettimaalaukset.³⁶⁴

Bergmanin varhaisin tunnettu taulumaalaus on Ypäjän Ehtoollinen vuodelta 1742 (kuva 2). Vielä kisällinä tehdyssä työssä maalari on luonut tilavaikutelmaa syvyys- ja väriperspektiivin avulla. Bergmanin muutamassa myöhemmässä ehtoollisaiheisessa työssä ns. oikeaoppisesta perspektiivistä on tingitty havainnollisuuden tähden. Askaisten kirkkoon vuonna 1749 tehdyssä Ehtoollisessa (kuva 3) pöytä on esitetty tavalla, mikä tuo ehtoollisvälineet selvästi esille. Pöytä on kuvattu vinosti alhaalta, mutta taaimmaiset opetuslapset suoraan edestä. Vuonna 1759 maalatuissa Katariinan (entinen Kaariina) ja Föglön Ehtoollisissa (kuvat 4 ja 5) sekä opetuslapset että pöytä on kuvattu suoraan edestä tavalla, mikä luo huomattavasti realistisemmän vaikutelman.

Bergmanin henkilöahmoissa kasvopiirteissä silmät ja suu on piirretty selvin ja yksikertaisin ääriivoin. Poskipäitä, nenävartta ja otsaa on korostettu valkoisin siveltimenvedoin, jotka myös lisäävät kolmiulotteista vaikutelmaa. Valkoisilla väriläikillä voi nähdä myös muita tehtäviä: ne luovat plastista hahmottelua, kuvaavat valon suuntaa ja aikaan saavat vaikutelmaa kiiltävästä materiaalista.

Ihmisruumiin anatomiaa kuten kylkiluita, käsivarsien ja jalkojen lihaksia on merkitty tummalla, paikoin ääriiviivanomaisella varjostuksella. Askaisten ristiinnaulittuaiheisessa, vuonna 1749 tehdyssä työssä (kuva 6) käsivarsien anatomia on huomioitu varsin tarkasti: jännittyneiden lihasten lisäksi on kuvattu myös ihon alla kulkevia verisuonia (kuva 7). Ristillä riippuvat kädet vaikuttavat hieman liian pitkiltä muuhun ruumiiseen nähden (kuvat 6 ja 7).

1740-1750-luvuilla tekemissään saarnatuolien ja lehterikaiteiden maalauksissa Bergman näkyy kehittäneen maisema- ja tunnelmamaalauksia. 1750-luvulla Mietoisten, Paimion ja Kaarinan kirkkoihin maalatuissa kuvissa (kuvat 8,9 ja 10) jäykästi paikallaan olevat

³⁶³Dahlström 1941, 78-79. Transparangien suunnittelusta ks. maistraatin pöytäkirjat 11.9. ja 2.10.1771. TKA.

³⁶⁴Appelgren 1991, 89, 95. Tämä johtopäätös perustuu vertailuun Hatanpään ovenpäällystaulujen ja Qwenseltalon tapettien kesken.

henkilöhahmot on yhdistetty realistisen tuntuiseen luontokuvaukseen. Kasveja ja puita on kuvattu realistisesti kapein siveltimenvedoin. Myös draperian kuvaus on luontevaa.

Bergmanin myöhempää tuotantoa edustaa Humppilan Taivaaseenastuminen vuodelta 1762 (kuva 11). Tässä työssä barokin tummilla väreillä aloittanut maalari näyttää siirtyneen rokokoon vaaleampiin väreihin ja kevyempään muodon käsittelyyn. Gunnel Lundström on ajoittanut tämän siirtymävaiheen Hatanpään ovenpäällystauluhin (1763),³⁶⁵ jotka Heikki Hangan mukaan edustavat Johan Paschin välityksellä tutuksi tulleita rokokootaitteen piirteitä.³⁶⁶

Bergmanin oppilaana olleen Gustaf Lucanderin tiedetään alttari- taulujen, lehterikaiteiden ja saarnastuolien (liitteet 1-3) lisäksi tehneen myös erilaista pinta- ja koristemaalausta, josta valtaosa on tehty lehterikaiteiden figuurimaalausten yhteydessä (liite 5). Hänen tiedetään maalanneen myös tapetteja.³⁶⁷

Lucanderin ja Bergmanin figuureissa on yhtäläisyyksiä. Heikki Hanka on kiinnittänyt huomiota Bergmanin töissä tavattaviin suippo- otsaisaisiin, pienileukaisiin ja silmäluomet alaspainuneina kuvattuihin hahmoihin.³⁶⁸ Näitä esim. Askaisten Ehtoollisen (kuva 3) Jeesuksen henkilöahmossa tavattuja piirteitä on myös Lucanderin maalaaman Kemiön vuonna 1784 maalatun Ehtoollisen vastaavassa hahmossa (kuva 12). Bergmaniin verrattuna Lucanderin toteutustapa on pelkistävämpää ja yksinkertaistavampaa, toisiaan muistuttavat henkilöahmot vaikuttavat kaavamaisemmilta (vertaa kuvia 3 ja 12). Kemiön Ehtoollisessa kuvattu pöytä osoittaa myös Lucanderin tunteneen perspektiivin käyttöä.

Myös Lucanderin vuonna 1776 maalaamassa Piikkiön Ehtoollisessa (kuva 13) on monia Bergmanista muistuttavia piirteitä: pöydän pinnan kallistuminen, ehtoollismaljan yksityiskohtainen kuvaus sekä

³⁶⁵Lundström 1988, 74. HYTHL.

³⁶⁶Hanka 1997, 50.

³⁶⁷Bonsdorff 1988, 285, 253. Tämä tiedetään tapettimaalari Petter Holmin kanssa käydyssä kiistassa syntyneiden asiapapereiden perusteella. Holm oli harjoittanut maalarintöitä halli- ja manufaktuuri-oikeudelta saamansa pöytäkirjan nojalla. Holm myönsi maalanneensa tapetteja, mutta välttäneensä ammattikuntamaalareille kuuluvaa esittävien aiheiden maalausta. Kiistaa voidaan pitää yhtenä esimerkkinä siitä, kuinka vaikeaa oli käytännössä ylläpitää tiukkaa eroa ammattikuntamaalareiden ja manufakturistien työtehtävien välillä.

³⁶⁸Hanka 1997, 50.

valkoisen värin käyttö metallin kiillon, valon suunnan ja plastisen vaikutelman ilmentäjänä. Lucanderin Piikkiöön vuonna 1776 ja Kemiöön kahdeksan vuotta myöhemmin tekemissä ristiinnaulittuuiheisissa töissä (kuvat 14 ja 15) ihmissuhteita on huomattavasti liioiteltu. Ihmisruumin anatomiaa ei ole kuvattu niin tarkasti kuin Bergmanilla (vertaa kuvat 6 ja 15).

Etupäässä Varsinais-Suomessa Turkuun ympäröiviin seurakuntiin maalanneen Lucanderin mittavin yksittäinen työ on Paraisten yli 40 henkilöahmoa käsittävä lehterikaidemaalaus vuodelta 1771 (kuvat 16 ja 17). Turkulaisista kaupunginmaalareista Lucander on kuvittanut eniten lehterikaiteita (6 kpl). Kaiteissa kolmessa (Nauvo, Punkalaidun, Kuusisto) on pelkkiä Vanhan Testamentin, kahdessa myös Uuden Testamentin hahmoja (Parainen, Nötö). Kuva-ala on kapeampi kuin Bergmanin maalaamissa Paimion ja Katariinan lehterikaiteissa (vertaa kuviin 9 ja 10). Henkilöt ovat myös enemmän etualalla.

Bergmanista muistuttavat luonnon realistinen, joskin vähemmän tarkka kuvaus. Näitä samoja piirteitä on myös Punkalaitumen kuva-alaltaan entistä kapeammassa lehtereissä (kuva 18), joita arvellaan Lucanderin tekemiksi. Maalarin taipumus myös Bergmanilla tavattavaan tunnelmamaalaukseen ja väriperspektiiviin tulee selvästi esille. Vaatteiden laskoksia ei ole kuvattu yhtä tarkasti kuin Bergmanin maalaamissa lehtereissä (kuvat 9 ja 10).

Vuonna 1767 Uuteenkaupunkiin muuttaneelta ja siellä kuolemaansa asti asuneelta Gabriel Pryckthenin profaanista tuotannosta tunnetaan taulukehysten kultausta, Uudenkaupungin raastuvan ja majatalon maalausta. Kirkollisiin töihin kuuluvat kaupungin vanhan kirkon kattolistan rocaille-koristenauha vuodelta 1770 ja Laitilan lehtereihin maalattujen pienipäisten apostolien sarja vuodelta 1774³⁶⁹ (kuva 19). Hän on maalannut myös Säkylään voimakkaan ekspressiivisen, ihmisruumiinmittasuhteita voimakkaasti "vääristelevän" alttaritaulun Ristiinnaulittu (kuva 20) ja Ehtoollinen vuodelta 1782.³⁷⁰

Matthias Björckgrenin figuuriaiheisista töistä tunnetaan Piikkiön kirkkoon vuonna 1765 tehty saarnatuolin ja lehterikaiteiden maalaus. Ensiksi mainitussa (kuvat 21 ja 22) on käytetty syvyysperspektiiviä: Henkilöiden vaatteiden laskoksia on kuvattu hyvin

³⁶⁹Ehrström 1998, 59-60. ÅAKI.

³⁷⁰Hanka 1997, 48. Tarkemmin Pryckthenistä ja hänen tuotannostaan ks. Ehrström 1998. ÅAKI.

huolellisesti ja luontevasti hieman Bergmanista muistuttavalla tavalla (vertaa kuviin 8,9 ja 10). Henkilöt on yksilöity aikaisempaa selvemmin, Lucanderiin ja Björckgreniin verrattuna he ovat selvästi ilmeikkäämpiä. Kasvojen erilaisella käsittelyllä on tuotu esille toisaalta nuori, toisaalta vanha henkilöahmo (kuvat 23 ja 24).

Piikkiön lehterikaiteissa (kuva 25) henkilöt on sijoitettu luonnon keskelle syvälle kuvattuun tilaan. Kuvissa on tunnelmallista maisemamaalausta, väriperspektiiviä ja paikoin tarkkaa luonnonkuvausta (kuva 26, vasen alakulma). Vuonna 1768 Björckgren maalasi Paraisten kirkon piispan- ja papinpenkin.³⁷¹ Samana vuonna hän antoi väriä myös kirkon krusifiksiaiheiselle veistokselle³⁷² ja restauroi kirkon vanhaa, vuonna 1666 lahjoitettua alttaritaulua.³⁷³ Vuodelta 1770 Björckgreniltä tiedetään Nousiaisten kirkon sisämaalaus, jossa käytettiin sinistä marmoriväriä.³⁷⁴

Björckgrenin oppilaan Johan Tilénin tuotantoa tunnetaan enemmän, lähinnä Satakunnasta ja Varsinais-Suomesta, hieman myös Hämeestä (Ruovesi) ja Etelä-pohjanmaalta (Munsalan, Nurmon ja Alahärmä, ks. liitteet 1-3). 1780-1790-lukujen vaihteessa maalari asettui Alahärmään, jonka kirkon hän myös koristeli.³⁷⁵

Ainakin kymmeneen kirkkoon maalanneelta maalarilta tunnetaan pinta- ja draperiamaalausta saarnatuolin, lehterikaiteiden ja holvikaton maalausta. Pintamaalauksista varhaisin tunnettu työ on Raison kirkon sisäkoristelu (liite 6). Keuruun vanhaan kirkkoon hän laajojen figuurisarjojen ohella maalasi myös holvikaton. Jaana Kallion mukaan hän on saattanut maalata myös Thomas Kiemen tekemiksi arvioidut Pekkala-tapettien koriste- ja figuuriaiheet. Alttaritauluista Tiléniltä tunnetaan ainakin Ruoveden ja Keuruun kaksiosaiset, Ristiinnaulitsemista ja Ehtoollisen asettamista esittävät työt (ks. liite 1).

Muiden turkulaisten maalarien tavoin myös Tilénin figuurimaalaukset olivat toisinaan yhteydessä muuhun kirkkoon tehtävään maalaukseen. Esim. Keuruulla maalarilta tavataankin saarnatuoliin, alttaritauluun ja lehterikaiteisiin ym. tehdyn figuurikoristelun

³⁷¹Nikula 1975, 47.

³⁷²Nikula 1975, 47.

³⁷³Nikula 1975, 43.

³⁷⁴Riska 1961, 229.

³⁷⁵Hanka 1997, 52.

lisäksi myös kattoon tehtyjä pilviä, enkeleitä ja rokokoo-ornamentiikkaa (liite 6).³⁷⁶

Tilénin Keuruun lehterikaiteisiin vuonna 1786 maalaamissa kuvissa (kuva 27) yleisvaikutelma on primitiivisempi kuin Bergmanin opissa olleilla maalareilla. Yhteisenä tekijänä voidaan pitää hahmon sijoittamista keskeiskompositiossa maisemaan ja luonnon kuvaamista ihmishahmoja tarkemmin.

Tilénin tyylistä saa käsityksen myös Ruoveden entisestä, nykyisin Juupajoen kirkon kellotapulissa säilytettävästä alttaritaulusta. Vuoden 1780 tienoille ajoitetussa Ristiinnaulitussa (kuva 28) on valkoisella värillä ja varjostuksella eritelty ihmisruumiin anatomiaa niin, että pää vaikuttaa liian pieneltä ja lantio liian suurelta muuhun ruumiiseen nähden (huomaa myös Johanneksen epäsuhteiset mittasuhteet). Ristiinnaulitun alle sijoitetussa Ehtoollisessa (kuva 29) eteenpäin kallistunut pöytä tuo ehtoollisasti esille jo tutuksi käyneellä tavalla (vrt. Lucanderiin, kuvat 12-13 ja Bergmaniin kuvat 2-5).

Björckgrenin toisen oppilaan Anders Sjöblomin tuotantoa tunnetaan huomattavasti vähemmän. Vuonna 1782 Oripään kirkkoon maalatun saarnatuolin koristekuvioiden³⁷⁷ lisäksi tiedetään Alastaron vanhaan kirkkoon samana vuonna suoritettut työt: kuoriaidan, länsiparven rintamuksen ja saarnatuolin maalaus.³⁷⁸ Tove Riska arvioi hänen samana vuonna maalanneen Alastaron nykyisen kirkon lehterille neljä apostolia³⁷⁹ (kuvat 30 ja 31). Näissä töissä mittasuhteiltaan varsin oikeaoppiset henkilöahmot (vrt. Prychténiin kuva 19) on sijoitettu maisemaan hieman Bergmanista muistuttavalla tavalla (kuvat 9-10). Abraham Wahlmanin tuotantoa ei tunneta lukuunottamatta Marttilan kirkon kruunun sorvattujen nuppien pintamaalausta.³⁸⁰

³⁷⁶Hanka 1996, 142.

³⁷⁷Riska 1982, 68.

³⁷⁸Riska 1980, 11.

³⁷⁹Riska 1980, 25. SMY:n taidehistoriallisen retkikunnan kertomuksessa näiden kuvien oletetaan olevan peräisin Loimaan kirkon parvesta, jonka rintamuksen Jonas Bergman maalasi vuonna 1752. Riskan mukaan tyyli ei viittaa yksiselitteisesti Bergmaniin. Hän pitää todennäköisempänä, että kuvat olisivat peräisin Alastaron edellisen kirkon parvenrintamuksesta, jonka Sjöblon maalasi vuonna 1782.

³⁸⁰Riska 1985, 42.

Maalareiden oman ammattikunnan perustaminen Turkuun.

Turussa ensimmäisinä oman ammattikuntansa perustivat suutarit, sepät, räätälit ja kultasepät 1620-luvulla. 1730-luvulla oli kirjansitojien, sorvaajien ja savenvalajien, 1770-luvulla leipurien, vaununtekijöiden, peruukintekijöiden ja hatuntekijöiden vuoro. Maalareiden oma ammattikunta perustettiin vuonna 1782. Samana vuonna järjestäytyivät myös kuparisepät ja lasimestarit.³⁸¹ Muut maalareiden ammattikunnat perustettiin vasta autonomian aikana.³⁸²

23.10.1782 päätettiin Turun maistraatissa pyytää kauppakollegiolta lupaa perustaa kaupunkiin oma maalariammattikunta koska kaupungissa toimi vakituisesti viisi maalarimestaria.³⁸³ Maistraatin tekemä aloite poikkeaa virallisesta käytännöstä, jossa mestareiden kuului toimia aloitteentekijöinä tekemällä ilmoitus maistraattiin, mikä laati ehdotuksen kauppakollegioon lähetettävästä ammattikuntakirjeestä.³⁸⁴

18.11.1782 Turun ammattikunnan perustamislupakirja päivättiin Tukholman kuninkaallisessa kauppakollegiossa. Maistraatti nimitti ammattikunnan vanhimman, apujäsenet, puheenjohtajan ja notaarin ensimmäiselle neljänneskokoukselle, mikä pidettiin 15.2.1785. Alkuperäisasiakirjasta tämän voi päätellä tapahtuneen tavalla, mikä huomioi myös maalareiden mielipiteet.³⁸⁵ Tällöin laadittiin

³⁸¹Nikula 1971, 511.

³⁸²Hyvönen 1993, 71. Helsinkiin ja Vaasaan Maalariammattikunta perustettiin vuonna 1820, Poriin vuonna 1830, Ouluun pari vuotta myöhemmin, Kuopioon 1836. Maalarit kuuluivat joko näihin tai kaupunkiensa yleiskiltoihin.

³⁸³Maistraatin pöytäkirja 23.10.1782. TKA. "Som här i staden finnes fem mästare af målare handt werket, nemligen Gustaf Lucander, Johan Thilen, Anders Sjöblom, Gabriel Gotthard Sweidell och Abraham Wallman, så als anodar skråordningen inrätta eget skrå och gille här i staden. Så beslöts at uti til kongl. kommerce collegium afgående bref skall anhållas det behörigt i skråbref ward tu för dem till egit embetes inrättande här i staden."

³⁸⁴Ehrström 1894, 535.

³⁸⁵Turun maistraatin protokolla 24.5.1788. TMM. Tästä asiasta käytetty sanamuoto on seuraavanlainen: "Sedan höglöfl Kongl Commerce Collegium genom skrifvelse af den 18. november 1782. förklarar målare embetet (suom. yhteisö, viittaa kaupungissa toimineisiin maalareihin) här i staden berättigadt at inrätta särskildt skrå och embete; så har magistraten i följe därpå, samt mästarens anhållan under den 18. oktober 1783 utsett ordförande och notarius, samt förordnat ålderman och bisittare i detta ämbete." Protokollissa mainittua pyyntöä en tähän mennessä ole onnistunut löytämään.

ammattikuntaa koskevat säännöt, jotka lähetettiin maistraattiin vasta 28.4.1788 eli kolme vuotta myöhemmin. Mahdollisesti tällä tavoin haluttiin viivästyttää asian käsittelyä. Merkitsihän sääntöjen lähettäminen maistraatin hyväksyttäväksi virallista alistumista sen päätösvaltaan. Nikulan mukaan mestarit eivät itse olleet kovin innokkaita ammattikuntien perustamiseen siihen liittyvien kustannusten tähden. Onnistuipa heidän tällaista hanketta viivästyttääkin.³⁸⁶

Maistraatin 24.5.1788 vahvistamissa säännöissä oli kymmenen kohtaa:

1) Neljänneskokouksia pidetään kaksi kertaa vuodessa, touko- ja lokakuussa. Tällöin suoritettaisiin myös neljännesmaksut ammattikunnan kassaan ja käsiteltäisiin oppipoikien sisään- ja uloskirjoittautuminen ym. juoksevat asiat.

2) Neljännesmaksujen suuruus on 24 killinkiä ja köyhäinmaksuksi 4 killinkiä. Kahdessa erässä ammattikunnan neljänneskokouksissa suoritettavat summat koskevat sekä turkulaisia maalariammattikunnan jäseniä että muualta tulleita maalareita.

3) Oppipoikien oppiaika on vähintään viisi vuotta tai enemmän oppipojan kykyjen mukaan.

4) Sisäänkirjoittautumismaksuna suoritetaan yhdeksän taalaria ammattikunnan kassaan, neljä killinkiä köyhille.

5) Oppiaikansa jälkeen oppipoika suorittaa uloskirjoittautumismaksuna 40 killinkiä ammattikunnalle ja neljä killinkiä köyhille.

6) Sisäänkirjoittautumismaksuna suoritettavat 24 killinkiä ammattikunnan kassaan ja neljä killinkiä köyhille koskevat myös muualta tulleita, jotka anovat mestarinoikeutta ja pääsyä ammattikunnan jäseneksi. Koska muualta tulleisiin maalareihin viitattiin jo ensimmäisessä pykälässä, on "ulkopuoliset" ammatinharjoittajat otettu huomioon selvänä tosiasiana. Turun kaltaisessa sivistys- ja liike-elämältään vilkkaassa kaupungissa heitä on todennäköisesti ollut useampi kuin muutama satunnainen kävijä. Kyseessä ovat voineet olla muissa kaupungeissa vakituisesti toimineet maalarit ja toisissa kaupungeissa toimineet Turun maalariammattikunnan jäsenet.

³⁸⁶Nikula 1971, 514.

7) Mestarinäytteen suorittamisessa menetellään vuoden 1720 ammattikunta-asetukseen mukaisesti kun ammattikunta omasta puolestaan saa määrätä sen suorittamisesta.³⁸⁷

8) Samalla tavoin määrää ammattikunta kisällikirjeen myöntämistä olosuhteista riippuen.³⁸⁸ Tässä samoin kuin edellisessä pykälässä voi nähdä ammattikunnan pyrkimystä tehdä ero maistraatin päätösvaltaan rajaamalla tietyt asiat ammattikunnalle. Mahdollisesti näistä asioista on maistraatin kanssa aiemmin aiheutunut erimielisyyksiä tai sitten niiden syntymistä on pyritty estämään.

9) Oppipoikien tulee näyttää piirustuskirjojaan neljänneskokouksissa. Tällöin tarkistetaan heidän valmiutensa ammattiin.

10) Pöytäkirjaa pitävän notaarin palkka on 40 killinkiä vuodessa. Nämä säännöt hyväksyttiin maistraatissa sellaisenaan 24. toukokuuta 1788. Hyväksymisperusteissa niiden todettiin olevan vuoden 1720 säädöksen mukaisia ja laaditut muissa ammattikunnissa yleisesti hyväksytyllä tavalla. Säännöt tulisivat takaamaan hyvän järjestyksen ja ammattitaidon säilymisen.³⁸⁹

Maalareiden oman ammattikunnan perustamiselle voidaan nähdä useita syitä. Juridisesti sitä voidaan perustella ns. kolmen mestarin säännöllä vuoden 1720 ammattikunta-asetuksessa. Tämän nojalla kaupunkiin piti perustaa ammattikunta kun siellä oli kolme saman alan mestaria.³⁹⁰ Tämän säännön nojalla maalareiden ammattikunta olisi voitu perustaa jo vuonna 1760, jolloin Matthias Björkgren oli hyväksytty kaupungin kolmanneksi maalariksi.³⁹¹

Jos tällaisia aikoja oli, lienevät ne keskeytyneen viimeistään Claes Lang vanhemman seuraavana vuonna tapahtuneeseen kuolemaan. Lainsäädännön nojalla seuraava mahdollisuus olisi tullut muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1763 Lang nuoremman tultua kaupunginmaalariksi tai vuonna 1771, jolloin Gustaf Lucanderille myönnettiin sama oikeus. Koska oman ammattikunnan perustamishanke aloitettiin vasta huomattavasti myöhemmin ja koska maistraatti

³⁸⁷Turun maistraatin protokolla 24.5.1788. TMM. Alkuperäisiasiakirjassa tämä on muotoiltu seuraavasti: "Hwad mästarstycket för sökande angår; så förhålles därmed enligt 1720 års Kongl. skråordning, då Embetet förbehåller sig det samma utstaka."

³⁸⁸ibidem. "Likaledes utstakar Embetet gesällsbrefvet efter omständigheterna."

³⁸⁹ibidem.

³⁹⁰Ambrosiani 1920, 68.

³⁹¹Ks. Nikula 1971, taulukko sivulla 511.

viittaa päätöksessään viiteen eikä kolmeen maalariin lienevät muut syyt ajaneet juridisten edelle.

Painavimpia lienevät olleet puhtaan käytännölliset, kaupunkilais-ten tarpeisiin liittyvät tekijät. Jukka Ervamaan mukaan rakennus- ja interiöörimaalauksen yleistyminen 1700-luvun lopulla teki tarpeelliseksi myös maalareiden ammattikunnallisen järjestäytymisen. Vähäiset työtilaisuudet eivät olleet antaneet aihetta aikaisempaan ajankohtaan.³⁹² Nikulan mukaan rakennustoiminta oli tavallista vilkkaampaa 1700-luvun jälkipuoliskolla. Erityisesti kirvesmiehille ja muurareille oli runsaasti työtä vuonna 1775 tapahtuneen suurpalon jälkeen. Kumpikin ammattiryhmä lisäsi työllistettävien oppipoikien ja kisällien määrää.³⁹³ Ammattikuntamaalareille lisääntyneessä rakennustoiminnassa on voinut avautua uusia työtehtäviä seinä- ja tapettimaalauksen muodossa.

Varsinaiseen rakennukseen liittyvän työn lisäksi on syytä huomioida myös ne talouksiin hankittavat tuotteet, joiden maalaaminen ja koristelemineen kuului maalareille. Myös näiden määrä kohosi 1700-luvun loppua kohden. Lisääntynyt hyvinvointi ja väestönkasvu olivat luoneet hyvät edellytykset huonekalujen entistä paremmalle kysynnälle³⁹⁴ ja lisännyt myös niiden maalauttamista.³⁹⁵ Erityisen suosittuja olivat lipastot, joista esim. matka-arkun muotoisen mallin tuli olla maalattu. Kustavilaisen ajan alkuvaiheessa käytettiin helmiäisvärillä maalattuja ruokapöytiä.³⁹⁶ Pohjalaisilta maalareilta tunnetaan myös kaappikelloihin ja morsiusarkkuihin tehtyjä koristemaalauksia.³⁹⁷

Isovihan jälkeen puuseppiä olivat työllistäneet ovien, kaappien ja ikkunankehysten valmistaminen.³⁹⁸ Viimeksi mainittuja maalasi myös Sweidell. Huomionarvoisia ovat myös kotitalouksissa suositut rukit, joita sorvaajat usein valmistivat mestarinäytteinään.³⁹⁹ Ajan tapa koristella rukin lapa koristekuvioiden on työllistänyt myös

³⁹²Ervamaa 1977, 12.

³⁹³Nikula 1971, 555, 558.

³⁹⁴Nikula 1971, 560.

³⁹⁵Nikula 1971, 563.

³⁹⁶Hyvönen 1992, 74-75.

³⁹⁷Appelgren 1974, kuvat sivuilla 53-55.

³⁹⁸Nikula 1971, 561.

³⁹⁹Nikula 1971, 562.

käsityöläisiksi luettuja maalareita, kuten Kari Appelgrenin tutkimus pohjalaisesta **Johan Almista** (1728-1810) osoittaa.⁴⁰⁰

Kustavilaisella ajalla Pohjanmaan läntisten rannikkoseutujen ja Lounais-Suomen varallisuustaso kohosi emämaan tasolle.⁴⁰¹ 1700-luvun jälkipuoliskolla maalaisväestön köyhtyessä oli säätyläisillä, porvareilla ja suurtalonpojilla varaa kultaseppien tuotteisiin.⁴⁰² Varallisuutensa puolesta he ovat sopineet myös maalareiden asiakkaiksi. Tässä tilanteessa kaupungin oman ammattikunnan perustamiseen lienee motivoinut halu helpottaa maalareiden valvontaa ja rekisteröintiä.

Kaupungin oman ammattikunnan perustamisen jälkeen maistraatille lienee avautunut mahdollisuus aikaisempaa kokonaisvaltaisempaan kontrollointiin. Tarkoitin tällä mestarinäytteen suorittamista. Edellä on käynyt ilmi, että ennen oman ammattikunnan perustamista Turussa maalariksi pyrkivän mestarinäyte tarkastettiin Tukholman ammattikunnassa. Vuoden 1720 asetuksen nojalla näyte tuli mahdolliseksi suorittaa kaupungin oman ammattikunnan valvonnan alaisena.⁴⁰³ Ammattikunnan kokouksissa oli oltava yksi tai kaksi maistraatin jäsentä.⁴⁰⁴

Turkulaisen mestarin työpajassa tapahtuvaa suorituksen arviointia maistraatin jäsenen lienee ollut huomattavasti vaivattomampaa valvoa kuin Tukholmassa tapahtuvaa. Koska maalareiden palveluiden kysyntä lisääntyi 1700-luvun loppua kohden on maistraatti siis voinut haluta hoitaa heihin liittyvät asiat nopeasti ja kontrolloidusti omasta kaupungista käsin, valvoa kuka otettiin maalariksi ja millä tavoin.

Turun kaupungin maistraattia on myös voinut motivoida pyrkimys estää pääoman virtaaminen Tukholmaan, neljännesmaksujen säilyttäminen kaupungin sisällä. Tämä tuntuisi todennäköiseltä erityisesti silloin jos neljännesmaksujen kerääminen Tukholmaan olisi kokonaan loppunut sen jälkeen kun Turkuun oli perustettu maalareiden oma ammattikunta. Tukholman maalariammattikunnan pöytäkirjoissa

⁴⁰⁰Appelgren 1974, 56.

⁴⁰¹Vainio-Korhonen 1994, 295.

⁴⁰²Vainio-Korhonen 1994, 294.

⁴⁰³Ambrosiani 1920, 75-76.

⁴⁰⁴Ambrosiani 1920, 36.

maksuja näkyy kuitenkin maksetun Turusta vielä vuoden 1785 jälkeen.⁴⁰⁵

Turun maalariammattikunnan pöytäkirjojen puuttuessa ei voida sanoa maksoivatko maalarit neljännesmaksuja samanaikaisesti myös oman kaupungin ammattikunnalle. Lisensiaatintyön puitteissa jätän avoimeksi sen maksoiko ammattikunta kollektiivina veroa "omalle" kaupungilleen. Joka tapauksessa voitaneen todeta, että jos Turun kaupungin verotulot olisivat ratkaisevasti lisääntyneet oman ammattikunnan perustamisen myötä, niin olisi asiaan luultavasti ryhdytty huomattavasti aikaisemmin.

Oman ammattikunnan merkitys maalareille.

Turun maalariammattikunnan jäsenistä on jonkin verran tietoa niin painetuissa lähteissä kuin alkuperäisasiakirjoissakin. Gustaf Lucanderista tuli ammattikunnan ensimmäinen oltermanni, Gabriel Gotthard Sweidell ja Abraham Wahlman toimivat apujäseninä.⁴⁰⁶ Sweidell toimi ammattikunnan vanhimpana vuosina 1805-1813.⁴⁰⁷ Näiden lisäksi ammattikunnassa vaikuttivat varmasti myös muut Turussa ennen oman ammattikunnan perustamista toimineet maalarit ja heidän kisällinsä.

Kokouksia pidettiin neljännesvuosittain. Ammattikunnan vanhin saattoi kutsua koolle myös ylimääräisen kokouksen.⁴⁰⁸ Jokaisen ammattikuntaan kuuluvan tuli maksaa ammattikunnan kassaan ns. neljännesmaksu.⁴⁰⁹ Ammattikuntasääöksessä ei ole maksettavan

⁴⁰⁵Esim. Jonas Bergmanilta perittiin myöhästyneitä neljännesmaksuja vielä marraskuussa 1799 (Tukholman MAK ptk.5.11.1799. NMAA. RA MF S713 5/6).

⁴⁰⁶Nikula 1971, 563-564.

⁴⁰⁷Elenius 1937, 12. Kuningas nimitti ammattikunnan vanhimman voutinsa välityksellä. Kustaa III:en aikana myös ammattikunnalla oli mahdollisuus itse valita oma päämiehensä. Ammattikunnan vanhimman tehtäviin kuului kokousten koollekutsuminen, neuvottelujen johtaminen ja kurinpito niiden aikana. Hän myös valvoi oppipoikien sisään kirjoittautumista, jakoi kisällinpassit vaeltaville kisälleille, valvoi työpajassaan mestarinäytteiden suorittamista, jakoi oikeutta joissakin kiistakysymyksissä ja hoiti ammattikunnan taloutta (Ambrosiani 1920, 40).

⁴⁰⁸Holmberg 1909, 53.

⁴⁰⁹Ambrosiani 1920, 40. Ammattikunnan muita tuloja olivat mm. sisään- ja uloskirjoittautumisen yhteydessä suoritettut maksut, kisälleille ja mestareille langetut sakot, erilaiset vapaaehtoiset keräykset sekä mestariksi tulon yhteydessä suoritettut maksut. Eriytyisen maksun joutui suorittamaan myös jos halusi ammattikunnan kokouksessaan käsittelevään jotakin tiettyä asiaa tai epäkohtaa

neljännesrahan suuruutta. Maksettavasta summasta päättivät pormestari, ammattikunta ja raati. Se ei kuitenkaan saanut ylittää ammattikunnan jäsenten maksukykyä. Laiminlyöty maksu nousi neljänneksellä jokaista kuukautta kohden.⁴¹⁰

Kuten edellä on jo viitattu, eivät maalarit itse olleet kovin innostuneita perustamaan kaupunkiin oman alansa ammattikuntaa. Lisääntyneiden maksujen tähden ajatusta on voitu karttaa myös edellä hahmotetun tiukemman kontrollin pelosta. Tukholman maalariammattikunnassa ei turkulaisten maalareiden velvollisuuksiin ole kovin herkästi puututtu. Tämän voi päätellä siitä, että vuonna 1782 myöhästyneitä neljännesmaksuja perittiin samanaikaisesti useammalta vuodelta. Björckgren ei ollut maksanut niitä 11:een, Tilén kahdeksaan, Lucander seitsemään, Sjöblom viiteen ja Sweidell kolmeen vuoteen.⁴¹¹

Mielestäni on huomattava vielä, ettei kaupungin omaan ammattikuntaan kuulumisen ole välttämättä edesauttanut maalarin työnsaantia kuin korkeintaan silloin jos kilpailijana on ollut joku ammattikuntaan kuulumaton, ennestään tuntematon maalari. Kaupunginmaalari on ollut edullisessa asemassa kaupunkiin ajateltavien maalaustöiden kannalta, mutta tämäkään asema ei ole edellyttänyt kaupungin oman ammattikunnan jäsenyyttä, ei myöskään käsityöläiseksi valmistuminen (ks. alaluku oppipojasta mestariksi). Lars Edgrenin mukaan ammattikunnan merkitys onkin piilliytävissä, jolla se on luonut käsityöläisille ryhmäidentiteettiä ja avustanut jäseniään. Ammattikuntaan kuuluva mestari saattoi luottaa esimerkiksi siihen, että odottamattoman kuoleman tapauksen sattuessa hänen vaimonsa saisi ammattikunnalta taloudellista tukea.⁴¹²

Kuitenkaan ei Turun maalariammattikuntaa liene syytä pitää ammatinharjoittamisen kannaltakaan aivan merkityksettömänä. Ammattikuntatoimintaan kuuluvat neljänneskokoukset ovat voineet tuoda maalareita aikaisempaa selvemmin yhteen ja sillä tavoin voimistaa ryhmäyhteenkuuluvuutta, toimintaa yhdessä omien etujen hyväksi. Virallisena yhteenliittymänä maalarit saattoivat torjua

(Holmberg 1909, 53).

⁴¹⁰Ambrosiani 1920, 68.

⁴¹¹Tarvainen 1995, 30. JYTHL. Tukholman ammattikunnan vanhimman tekemä valitus saapui virka- ja rakennuskollegion kautta maistraattiin. Kollegio määräsi maksut perittäviksi ulosoton uhalla. Maistraatissa voutia kehoitettiin ryhtymään asianmukaisiin toimenpiteisiin.

⁴¹²Edgren 1997, 173.

uuden pyrkijän suoraan eikä maistraattiin tehtävän valituksen kautta. Tämä käy ilmi mestarioikeuksia ammattikunnalta anoneen **Emmanuel Ahlgrenin** (1765-1821) vaiheista (Ahlgrenistä ja muista Turun maalariammattikuntaan Sweidellin elinaikana liittyneistä maalareista liitteessä 7).

Ahlgren kirjoittautui Tukholman maalariammattikuntaan Abraham Wahlmanin oppipojaksi viideksi vuodeksi joulukuussa 1782⁴¹³ ja pääsi kisälliksi vuonna 1786.⁴¹⁴ Kahdeksan vuotta myöhemmin hän pyysi Turun maalariammattikunnalta lupaa mestarinäytteen suorittamiseen. Ammattikunnan hylkäyspäätös vahvistettiin maistraatissa 4.3.1795. Ammattikunta hylkäsi myös Ahlgrenin toisen, 10.5.1797 tehdyn anomuksen. Tämän takia hän vetosi suoraan maistraattiin saadakseen ammattikunnan päätöksen kumotuksi. Ahlgren tähdensi, että kaupungissa toimivat kolme maalarin työpajaa eivät riittäneet tyydyttämään kaupungin ja laajalle ulottuvan ympäröivän maaseudun synnyttämää kysyntää. Lisäksi hän korosti omaavansa mestarinoikeuksiin vaadittavan -ilmeisesti kisällivuosiin viittaavan kokemuksen.

Maistraatti saattoi Ahlgrenin anomuksen ammattikunnan tietoon, mikä pysytteli kielteisessä kannassaan työtehtävien vähyyteen vedoten. Ammattikunnassa korostettiin erityisesti sitä, kuinka välttämätöntä ympäröivään maaseudun suuntautuvat työmatkat olivat itse kaupungista löytyvien työtehtävien vähäisyyden tähden. Näkökanta oli siis aivan päinvastainen kuin Ahlgrenin esittämä. Mestareiden lisäksi maistraatissa huomioitiin myös kaupungin vanhimpien mielipiteet.

6.12.1797 annetussa päätöksessä päädyttiin Ahlgrenin puolelle ammattikuntaa vastaan. Ahlgrenin todettiin toimineen kisällinä reilusti yli kolme vuotta, oppineen ammattinsa ja käyttäytyneen moitteettomasti. Lisäksi huomioitiin, että Turussa oli useita muun alan työpajoja, joiden lukumäärä oli suurempi kuin maalarinammattia harjoittavien ja jotka siitä huolimatta saivat riittävän toimeentulon. Ahlgrenin mestari- ja porvarisanomusta puoltavassa päätöksessä vedottiin lopuksi vuoden 1720 ammattikunta-asetukseen ja kauppa-kollegion 16.2.1773 antamaan kiertokirjeeseen. Viimeksi mainittu viittaa Kustaa III:en Helmikuussa 1773 antamaan säädökseen, jolla pyrittiin parantamaan mestariksi pyrkivien kisällien oikeuksia.

⁴¹³Tukholman MAK ptk.29.5.1780. NMAA. RA MF S945 3/7; Turun maalariammattikunnan uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

⁴¹⁴Elenius 1937, 13: Turun maalariammattikunnan uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

Maistraatti ei myöntänyt Ahlgrenille mestarioikeuksia suoraan ammattikunnan ohi, vaan antoi hänelle luvan niihin muodollisuuksiin, joita mestariksi pyrkivältä edellytettiin: mestarinnäytteen suorittamiseen ja vaadittavien maksujen maksamiseen.⁴¹⁵

Tässä tutkielmassa esille tulevissa asiakirjoissa Turun maistraatissa tehtyjä päätöksiä perustellaan usein vuoden 1720 ammattikunta-asetuksella kuten myös muilla säädöksillä, joten on mahdollista että itse mestarinäytteen suorittamistilaisuudessa on toimittu asetuksen edellyttämällä tavalla. Näin ollen joku maistraatin jäsen on voinut olla läsnä Ahlgrenin suorittaessa omaa näytettään. Se ei ole ollut yksinomaan ammattikunnan jäsenten arvioitavissa; Ahlgren on voinut laskea maistraatin jäseniltä saamaansa tukeen.

Ahlgrenin tulisi suorittaa hyväksytysti ammattikunnan hänelle määräämä mestarinäyte, liittyä mestarina ammattikuntaan, suorittaa porvarimaksut, varustautua kiväärillä ja kirjoittautua johonkin porvarikaartiin ("militaire corpser"). Suoritetun porvarinvalan jälkeen hänelle lähetettäisiin oikeudet vahvistava porvarinkirje. Päätökseen tyytymättömien tulisi vuoden 1739 säädöksen nojalla tehdä valitus kahdeksan päivän kuluessa.⁴¹⁶ Edellä mainittu vuoden 1739 säädös viittaa saman vuonna hyväksytyyn hallioikeuteen.

Ahlgrenia koskevissa lähteissä ei ilmene hyväksyttiinkö hänet sillä kertaa mestariksi vai ei. Myöhemmin (vuosina 1813-16) hän toimi Turun maalariammattikunnan vanhimpana⁴¹⁷, mikä oli avoin vain mestarioikeudet saavuttaneille. Ilmeisesti hän siis saavutti päämääränsä (Ahlgrenin tuotannosta ks. liite 7).

⁴¹⁵Turun maistraatin pöytäkirja 6.12.1797. TMM.

⁴¹⁶ibidem. Nämä ehdot on ilmaistu alkuperäisasiakirjassa seuraavin sanamuodoin: "finner magistraten skiäligt, att med anledning af 1720 års Kongl Skrå Ordning samt Höglof Kongl Commerce-Collegii Circulaire Bref af den 16de Februarii 1773: försäkra honom Emanuel Ahlgren, om burskap i denna stad å målareprofessionen, och därest (suom. siinä tapauksessa että) han swarsgodt mästare prof förfärdiga kan, som af målare Embetet honom föreskrifwas, och i hwilket afseende han derstädes bör sig anmäla; och därest mästare profwet blifwer godkänt, och han till mästare warder antagen, sig med ämbetet förenadt, såsom ock utbetalt burafgifterne, försedt sig med öfwer- och under gevär, samt låtit inskrifwa sig wid någondera af borgerskapets militaire Corpser, honom kommer, att after aflagd borgared, burebref att meddelas.

⁴¹⁷Elenius 1937, 13.

G.G. SWEIDELLIN ELÄMÄNKAARI LAPSUUDESTA PORVARIOIKEUKSIIN.

Sweidell-suvun vaiheista.

Alkuperäislähteissä maalarin nimi on kirjoitettu eri tavoin: Sweidell, Sweidel, Sveidell ja Sveidel, Kuhmalahden inventaarioluettelossa myös Svefeld, Punkalaitumen pitäjänkokouspöytäkirjoissa Treidell.⁴¹⁸ Nimen perusteella olen epäillyt Sweidell-sukua saksalaissyntyiseksi.⁴¹⁹ Hypoteesia arvioitaessa on huomioitava, että 1600-1700-luvulla moni säädyssä noussut henkilö otti vierasperäisen sukunimen, esim. latinalais- tai kreikkalaisperäisen, joten olisi kohtuutonta arvioida syntyperää pelkästään nimen perusteella.⁴²⁰

Sukunimi on voitu valita jostakin vanhasta ja kunnioitetusta suvusta. Se saattoi viitata myös koulutustaustaan ja ammattiin. Pojan valitessa toisen ammatin on hän voinut muuttaa myös sukunimeään ja esim. us-pääte oli papeilla yleinen.⁴²¹ Alleniusten pappisuvun kantaisä oli Georgii Lack. Pojat ottivat itselleen latinalaisperäisen sukunimen.⁴²² 1700-luvulla sukunimi on siis voinut toimia eräänlaisena yksilöstä kertovana yhteisölle suunnattuna viestinä. Sosiaalisen erottautumisen välineenä se on voinut luoda mielikuvaa tietystä asemasta hieman samalla tavoin kuin taiteilijoiden tekemät muotokuvat.

Vaikka mitään tietoista pyrkimystä statushakuisuuteen ei olisikaan ollut, niin voidaan Sweidell-nimen olettaa vääntyneen jostakin toisesta 1600-1700-luvuilla käytetystä samantapaisesta nimestä kuten Svedlin, Svedjelinus, Sveins, Svedvall, Svenfors, Svenlin, Sveins, Sved tai Svedberg. Saksalaisista sukukirjoista en löytänyt nimeä Sweidell tai Schweidel.⁴²³ Tulevalle tutkimuk-

⁴¹⁸Heininen 1927, 19. "Maalari Treidell Turusta" oli yhtenä ehdokkaana alttaritaulun maalajaaksi "jollei muuta luotettavaa saada" (työn suoritti Lucander n. 1795)

⁴¹⁹Tarvainen 1995, 5. JYTHL. Ks. myös Bonsdorff 1988. Sweidellin perunkirjoitusluettelon saksankieliset kirjat ovat Raamattuja, jotka kuviensa vuoksi olivat saksankieltä taitamattomien maalareiden yleisessä käytössä.

⁴²⁰Sukututkija Heikki Vuorimiehen tiedonanto 25.2.1998. Esim. Johan Gadolin on "nimestään huolimatta" suomalaista syntyperää.

⁴²¹Sukututkija Pertti Ebelingin tiedonanto 16.5.1996.

⁴²²Colliander 1918, 107.

⁴²³Kävin läpi seuraavat teokset: Meyers Grosses Personenlexikon (Mannheim 1968), Allgemeine Deutsches Biographie 1-50 (Leipzig 1884), Biographisches Wörterbuch für Deutschen Geschichte 1-3 (München 1973), Österreichisches Biographisches lexikon 1815-1950 (Wien

selle jätän nimen etsimisen saksalaisen seurakunnan 1600-1700-luvun rippikirjoista.

Maalarin isästä ja isoisästä löytyneet tiedot viittaavat hämäläiseen syntyperään. Gabriel Gotthardin isoisä Georg Sweidell oli Kartanonkylän isännöitsijänä nykyisessä Ypäjässä (ent. Perttula). Kartanonkylän kartano oli Ypäjän tiloista suurin. Sinne olivat verovelvollisia kaikki tilat kolmea itsenäistä lukuunottamatta.⁴²⁴

Isonvihan aikana Georg Sweidel oli maanpaossa Tukholmassa, missä hänet oli merkitty avustusta saaneiden luetteloon vuosina 1713-1716. Syntymäpaikaksi oli merkitty Hämeenlinna.⁴²⁵ Georg Sweidell kuoli vuonna 1729.⁴²⁶ Samana vuonna leski, satakuntalaisen sukuun kuulunut Susanna Wessman⁴²⁷ muutti Kartanonkylään kuuluvaan Anttilan taloon, jossa hänen poikansa Isaak toimi isännöitsijänä kuolemaansa asti, vuoteen 1732.⁴²⁸

Iisakin sisar Elisabeth Sweidel (s.1704) meni naimisiin Isaak Säkylenin kanssa vuonna 1724. Toinen sisar Susanna (s.1704) nai Kalannin kirkkoherran Johan Gottlebenin (kuollut 1786).⁴²⁹ Kolmas sisar Magdalena muutti Somerolle vuonna 1741. Hänen veljensä, tulevan maalarin isä Gabriel syntyi Ypäjällä (ent. Perttula) vuonna 1709. Hän isännöi Anttilan taloa vuodesta 1738 lähtien. Äiti Susanna Wessman oli kuollut vuonna 1741.⁴³⁰

Gabriel Sweidell nai Kirsti Jaakontyttären (s.1719), joka miehensä kuoltua (1761) meni uusiin naimisiin Jaakko Martinpojan

1994).

⁴²⁴Suurtilat ja niiden omistajat Ypäjällä. Forssan lehti no: 142, sivu 2, 9.12.1925.

⁴²⁵Aminoff-Winberg 1995, 39, 49, 74 ja 98.

⁴²⁶Jokioisten rippikirjat 1695-1740. JoKA.

⁴²⁷Ekman 1945, 120.

⁴²⁸Ypäjän rippikirjat 1707-1732. YpKA.

⁴²⁹Jokioisten rippikirjat 1695-1740, JoKA. Vuosina 1755-1773 Kartanokylä oli Jägerhornien omistuksessa, 1773 vuoteen 1791 Reuterholmien. Willebrandtien omistukseen kartano siirtyi vuonna 1791. Rippikirjoissa Georg Sweidell mainitaan Kartanokylän isännöitsijänä vuodesta 1723 lähtien. Tarkempia tietoja löytyy Hämeenlinnan maakunta-arkistosta, Jokioisten Kartanoiden asiakirjakokoelmasta. Tämän tutkimuksen puitteissa siihen perehtymistä ei ole pidetty tähdellisenä.

⁴³⁰Ypäjän rippikirjat 1738-1758. YpKA. Magdalena muutti myöhemmin Strängnäsiin (Pertti Vuorisen tiedonanto 12.5.1997). Vihkiminen on tapahtunut vaimon kotikunnassa. Tarkka päivämäärä on ilmoitettu silloin kun vaimon syntymäpaikka on tiedetty.

(1693-1769) kanssa. Rippikirjoihin hänet on merkitty tämän miehen puolisosksi vuodesta 1766 lähtien. Asuinpaikkana oli edelleen Ypäjällä Kartanokylän Antilan talo.⁴³¹

Kirsti ja Gabriel Sweidellille syntyi poika, tuleva maalari Gabriel Gotthard. Syntymävuodesta ei ole täyttä varmuutta. Rippikirjoissa se on yleensä 1744,⁴³² mutta joskus myös 1745.⁴³³ Kuollessaan hän oli 68-vuotias.⁴³⁴

Gabriel Gotthard Sweidell muutti Ypäjältä Turkuun vuonna 1762.⁴³⁵ Muista lapsista tytär Eeva Liisa (s.1744) muutti Hämeenlinnaan samana vuonna. Nuoremmat sisaret Anna Katriina (s.1751) ja Hedvig Eleonora (s.1754) sekä veli Isaak Johan (s.1748) jäivät äitinsä talouteen. Kirsti Jaakontyttären/Sweidellin kuoltua vuonna 1799, Anttilan taloa isännöi Anders Johaninpoika (1755-1797) vaimonsa Anna Katriina Sweidellin kanssa. Hedvig Eleonora jäi samaan talouteen sisarensa kanssa.⁴³⁶ Koska varhaisin merkintä Sweidellin maalarinopinnoista on vuodelta 1764 (ks. seuraava luku), niin on mahdollista, että hän on Turkuun muutettuaan hakeutunut ensiksi jollekin toiselle alalle. Hän on voinut olla renkinä tai koeajalla jonkun toisen käsityöläisen luona. Tämän asian tarkemman tutkimisen jätän tämän työn ulkopuolelle.⁴³⁷

⁴³¹Ypäjän rippikirjat 1760-65, 1766-83. YpKA.

⁴³²Turun ruotsalaisen seurakunnan rippikirjat vuosilta 1760-68, 1774-79, 1780-84, 1792-97, 1798-1803, 1812-13. TMA.

⁴³³Rippikirjat 1738-58. YpKA. Ypäjällä syntyneiden luettelosta puuttuvat vuodet 1741-45. Lastenkirjoja ei ole säilynyt. Turkuun muuttaneiden luetteloja löytyy vuodesta 1791 lähtien. Sweidelliä ei mainita myöskään Tammelassa syntyneiden luettelossa. Ypäjä oli kuulunut Perttula-nimisenä Tammelaan 1500-luvulta. Omaksi kirkkoherrakunnaksi se erkani vuonna 1892 (Colliander 1910, 697).

⁴³⁴Kuolleet 22.3.1813. Åbo svenska församling, kuolleiden luettelo 1736-1850. TKA; Åbo allmänna tidning 30.3.1813.

⁴³⁵Rippikirja 1752-65, YpKA.

⁴³⁶Ypäjän rippikirjat 1760-65, 1766-83, 1784-1789, 1790-1810. YpKA; Hirsjärvi 1924, 148-149. Hirsjärven selonteosta puuttuu Hedvig Eleonora Sweidell ja Antilan talon vaiheet Gabriel Sweidellin jälkeen. Isaak Johanista viimeinen rippikirjamerkintä Antilan talossa on vuodelta 1770. Koska muuttopaikkaa ei ole merkitty on hän saattanut siirtyä saman pitäjän alueella johonkin toiseen taloon.

⁴³⁷Turun kaupungin vuosien 1762-1763 rippikirjoissa ei häntä mainita. Manttaaliluetteloissa esiintyy muutama "lärögossen Gabriel", joka saattaisi viitata Sweidelliin. Rippikirjoista voisi löytyä samanlainen merkintä, minkä syntymävuosi osoittaisi samaksi

Oppipoika- ja kisälliaika.

Turun kaupungin manttaaliluetteloissa Gabriel Gotthard Sweidell on merkitty Jonas Bergmanin (1724-1810) oppipojaksi vuodesta 1764 vuoteen 1769. Tänä aikana hän asui Bergmanin luona Turun kaupungin "suurella puolella" (Aurajoen itäinen, tuomiokirkon puoleinen puoli), luostarikorttelissa "winter och Schyttel", numerossa 320.⁴³⁸

Sweidell hyväksyttiin kisälliksi vuonna 1769. Taidonnäytteenä hän oli tehnyt Aabrahamin uhrausta esittävän laveerauksen (kuva 32).⁴³⁹ Erittäin taidokkaasti toteutetun kuvan mallina on ollut jokin kuparipiirros, yksittäinen grafiikanlehti. Jo tässä työssä voi Sweidellin todeta löytäneen oman esittämistapansa. Työ osoittaa selkeää draaman tajua ja pyrkimystä tunnelmalliseen maisemamaalaukseen: voimakkaasti tuntevat ja teatraalisesti elehtivät henkilöahmot on sijoitettu keskeiskompositiossa maisemaan, jossa taivaalle kerääntyneet pilvet luovat alakuloista tunnelmaa (vertaa Kullaan ja Teiskon Ristiinnaulittuihin, kuvat 125 ja 130). Vaatteiden laskoksia, puiden lehtiä ja vuorten muotoja on kuvattu yksityiskohtaisen tarkasti. Henkilöahmoissa viehtymys yksityiskohtiin näkyy tarkkana draperian kuvauksena ja selkeänä anatomian tuntemuksena (vertaa Teiskon ja Kullaan Ristiinnaulittuihin, kuvat 130 ja 125).

Kisälliksi tultuaan Sweidell harjoitteli Tukholman Kuninkaallisessa kuvanveisto- ja taideakatemiassa neljän kuukauden ajan. Pöytäkirjassa käytetty sanamuoto "freqventerat i fyra månader" viittaa useampaan osallistumiskertaan akatemian oppitunneille.⁴⁴⁰

henkilöksi kuin manttaaliluetteloissa (sikäli kun syntymävuosi on merkitty, mitä se ei aina ole). Tämäkään tuskin riittänee kovin varmoihin päätelmiin.

⁴³⁸Turun kaupungin manttaaliluettelot 1764-1769, TMA.

⁴³⁹Työn takalevylle on liimattu seuraava nimi ja kirjoitus (josta noin puolet on säilynyt): "Gabriel Gotthard Sweidells gesällstykke present vid ämbetet i Åbo 17?. Kortti 9603. TMM.

⁴⁴⁰Maistraatin ptk. 15.9.1773. TKA. Pöytäkirjan maininta Sweidellin oppiajasta liittyy hänen anomukseensa päästä mestariksi. Kokonaisuudessaan teksti kuuluu seuraavasti: "Likaledes föredrogs i nerwaro af stadens äldste at målare gesällen Gabriel Gotthard Sweidell ingifwen skrift (suom. anomuskirje) hwaruti han förmäler sig efter utståndens lärotid hos målaren Bergman här i staden hafwa blivit utskrivnen till gesäll vid målare ämbetet i Stockholm uti Juni månad 1769 och derefter i fyra månader freqventerat kongl. målars akademien i berörda stad hwarefter han dock i tre år skall arbetat hos en målare vid namn Bergman och sedermera för 2 år målaren Bergman här i staden. Och somhan förenedar sig under allt

Akatemian varsinaisten oppilaiden luettelossa ei Sweidellia mainita.⁴⁴¹

Kisällinä maistraatti määräsi Sweidellin jatkamaan Bergmanin opissa ensin kolme, sitten kaksi vuotta. Maistraatin pöytäkirjaan tämä on merkitty tavalla, minkä perusteella voisi luulla Turussa olleen kaksi maalaria nimeltä Bergman: "Hwarefter han dock i tre år skall arbetat hos en målare vid namn Bergman och sedermera för 2 år målaren Bergman här i staden."⁴⁴² Pöytäkirjaan lisätyt kaksi vuotta voivat olla vuosityötä. Vuoden 1720 ammattikuntasäädöksen mukaan sitä voitiin määrätä kisällille suoritettuna vähimmäisajan jälkeen hänen nuoruuteensa, kokemattomuuteensa tai muihin seikkoihin vedoten.⁴⁴³

Sweidell jatkoi Bergmanin opissa vuoteen 1773, jolloin hän anoi mestariksi pääsyä ensimmäisen kerran. Matias Björkgrenin kuoltua ammattikunnassa oli vapautunut maalarin paikka, johon Sweidellille myönnettiin lupa pyrkiä. 15.9. 1773 kirjatussa päätöksessä maistraatti katsoi Sweidellin täyttäneen mestariksi pyrkivälle asetetut muodolliset vaatimukset: hän oli päässyt kisälliksi Tukholman ammattikunnassa, opiskellut sen jälkeen 4 kuukautta maalausakatemiassa ja jatkanut kaksi vuotta Jonas Bergmanin opissa.⁴⁴⁴

Syntyneen tyhjiön täyttäminen lienee ollut keino ottaa uusia mestareita ammattikuntaan lisäämättä kilpailua asemansa jo vakiinnuttaneiden välillä. Ilmeisesti tästä syystä Sweidellille annettiin mahdollisuus päästä mestariksi ennen määrätyn koulutuksen päättymistä. Ilmeisesti vaadittu näyte jäi tekemättä tai sitä ei hyväksytty, koska Sweidell merkittiin mestariksi vasta huomattavasti myöhemmin.

detta som af en rättskäftens målare fordras samt här städes målare ledighet genom målare Biörkegrens nyligen tunade död yppats så anhåller Sweidell at till mästare uti målare handtverket wara antagen sig och derå winna burskap."

⁴⁴¹Ks. Hultmark 1935. Luetteloon merkittiin akatemian näyttelyihin osallistuneet oppilaat.

⁴⁴²Maistraatin ptk. 15.9.1773. TKA.

⁴⁴³Ambrosiani 1920, 75.

⁴⁴⁴ibidem.

Vuodesta 1775 eteenpäin ei Bergmanin manttaaliluetteloissa viitata kisälli Sweidelliin. Hän siis suoritti loppuun maistraatin hänelle määräämän oppiajan.⁴⁴⁵

Vuonna 1774 Sweidell on voinut lähteä uudestaan kisällinvaellukselle jonkun toisen mestarin palvelukseen tai ulkomaille lisäoppia saamaan. Hän on voinut oleskella Uudessakaupungissa, jonka kirkkoherran muotokuvan hän maalasi vuonna 1779.⁴⁴⁶ Koska työn valmistumisajankohta ei ole tiedossa, on mahdotonta sanoa tapahtuiko tämä ennen vai jälkeen mestariksi valmistumisen. Vuosien 1778 ja 1779 Uudenkaupungin manttaaliluettelossa ei Sweidelliä mainittu.

Opetus akatemiassa vuosien 1769-1773 välisenä aikana.

Akatemiaa ja ammattikuntaa on yhdistänyt piirustuspainotteisuus. Oppilaiden taholta akatemiaa kritisoitiin liiallisesta piirtämisestä ja alastomasta mallista piirtämistä pelkäksi jäljentämiseksi.⁴⁴⁷ Akatemian johtaja Carl Fredrik Adelcrantz tähdensi piirustuksen opetusta ja kotimaisen taidekasityön kehittämistä akatemian pääasiallisena tehtävänä.⁴⁴⁸

Vuodesta 1767 akatemian piirustuksen professoreina olivat toimineet **Lorents Pasch nuorempi** (1733-1805), **Gustaf Ljungberger** (1733-1787) ja **Jacob Gillberg** (1724-1793). Heidän tehtäviinsä kuului asettaa mallit opetussaleihin, opettaa oppilaita ja korjata heidän töitään. Professori **Per Flodingista** (1731-1791) tuli opettaja anatomiassa, geometriassa ja perspektiivissä vuonna 1768. Professorit jakoivat työn keskenään niin, että kukin opetti kuu-kauden tai kaksi kerrallaan.⁴⁴⁹ Anatomian ja perspektiivin professoreilta edellytettiin myös taidemaalarin taitoja.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵Manttaaliluetteloissa ei Sweidellin muuttoa mainita. Varmin tietolähde olisivat Bergmania koskevat rippikirjat Turun kaupungin "suurelta puolelta" tai Turkuun muuttaneiden luettelo. Ensiksi mainittuja on säilynyt vuosilta 1760-68. Viimeksi mainittuja on säilynyt vuodesta 1791 eteenpäin.

⁴⁴⁶Meinander 1931, 191.

⁴⁴⁷Looström 1887, 120.

⁴⁴⁸Looström 1887, 178-179.

⁴⁴⁹Looström 1887, 114.

⁴⁵⁰Looström 1887, 136.

Maalaus erillisenä oppiaineena otettiin opetusohjelmaan vuonna 1856.⁴⁵¹

Sandströmin mukaan akatemian johtajaksi vuonna 1797 siirtynyt Lorentz Pasch nuorempi edusti kypsää rokokooilmaisua viileällä ja tasapainoitettulla väriasteikolla. Opetuksessaan hän painotti kipsisestä mallista piirtämistä, tarinan kertomista ja piirustusta. Ranskalaiseen traditioon kytkeytyvillä töille oli ominaista kankaan ja aineen ominaislaadun huolellinen kuvaaminen ja plastisten arvojen voimakas korostaminen.⁴⁵²

Jacob Gillberg opetti akatemiassa vuoteen 1792, jolloin hän siirtyi piirustusmestariksi Karlbergin sotilasakatemiaan. Vuodesta 1773 päätoimisena professorina ollut kuparipiirtäjä ja etsaaja teki hieman myös maalarin töitä. Sandströmin mukaan hänen töilleen oli ominaista kankaan ja aineen hienostunut esittäminen.⁴⁵³

Mitalitaiteilija Gustaf Ljungberger oli akatemian jäsen ja päätoiminen professori vuodesta 1773. Rasmussonin mukaan hänen taiteessaan näkyy vaikutteita sekä rokokoosta että klassismista. Pariisissa Boucherin johdolla opiskellut taiteilija hallitsi erilaisia esitystapoja ruhtinasmuotokuvan ihannoinnista yksityisen muotokuvan avoimeen realismiin. Mitaleissa on pitkälle vietyä realismia, psykologista eläytymistä ja dekoratiivista eleganssia.⁴⁵⁴

Akatemiassa varsinaiset oppilaat ja muut opetukseen oikeutetut osallistuiivat luennoille geometriasta, perspektiivistä, ja arkkitehtuurista. Tiettyinä päivinä piirrettiin alastomasta mallista kahden tunnin ajan. Piirustuksen opetuksesta vapaina päivinä -torstaisin, perjantaisin ja lauantaisin- luennoitiin myös anatomiasta. Luennoille oli vapaa pääsy.⁴⁵⁵

Kuparikaivertaja ja piirtäjä Per Flodingin opetustyö jatkui vuoteen 1778. Luennot käsittelivät lihaksia ja niiden sijaintia, mutta myös antiikin pukuja ja Winckelmannia, erityisesti teosta *Geschichte der Kunst des Altertums*. Akatemian opetuksessa Winckel-

⁴⁵¹Lindberg 1988, 168.

⁴⁵²Sandström 1961, 371-372.

⁴⁵³Sandström 1953, 291-292.

⁴⁵⁴Rasmusson 1957, 579-582.

⁴⁵⁵Looström 1887, 151.

mannin teokset loivat pohjaa selkeälle käsitykselle ajan taiteen ja menneisyyden taiteen erityispiirteistä.⁴⁵⁶

Koska Pasch nuorempi, Ljungberger ja Gillberg aloittivat opettajantoimensa ennen Sweidellin oppiaikaa akatemiassa voi heidän vaikutustaan pitää mahdollisena. Ljungbergeriltä ja Pasch nuoremmalta on saattanut tulla virkkeitä ihmiskuvaukseen. Syvällisemmät johtopäätökset edellyttäisivät näiden taiteilijoiden ja heidän opetusmetodiensa tarkempaa tuntemusta. Sweidell on voinut osallistua myös muuhun akatemiassa annettuun opetukseen. Per Flodingin luennoilta on saattanut tulla lisäoppia alastoman vartalon esittämiseen.

Mestariksi ja porvariksi tulo.

19.11.1779 päätti Tukholman maalariammattikunta myöntää Sweidellille luvan mestarinäytteen suorittamiseen jos hän aikoo asettua Turkuun pysyvästi asumaan. Lisäksi huomioitiin hänen anoneen samaa asiaa jo 15.9.1773.⁴⁵⁷ Turkuun asettuminen siis katsottiin painavaksi perusteeksi oikeudelle suorittaa mestarinäyte. Luultavasti Tukholmassa haluttiin varmistua siitä, ettei uudesta maalarista tule kilpailijaa siellä jo toimiville mestareille.

Samassa yhteydessä käsiteltiin itse mestarinäytteen suorittamista. Sweidellin tulisi tehdä luonnos, jonka hänelle määräsi ammattikunnan vanhin ja joku toinen, lyhennyksen epäselvyydeksi selvittämättä jäänyt henkilö (ilmeisesti tällä viitataan maistraattiin, jonka ote ammattikunnista oli kiristynyt vuoden 1720 ammattikuntasäädöksen myötä). Jos näyte todettaisiin tasoltaan välttäväksi, lähetettäisiin Sweidellille mestarikirje.⁴⁵⁸

Sweidell suoritti hyväksytyin mestarinäytteen 19.11.1779 ja suoritti tarvittavat maksut: ammattikunnan vaatiman summan ja 4 killinkiä köyhille. Hänet kirjattiin Turkuun Tukholman maalariammattikunnan alaisuudessa työskenteleväksi maalarimestariksi.

⁴⁵⁶Looström 1887, 174-175.

⁴⁵⁷Stockholms målärämhetets protokoll 19.11.1779, NMAA. RA MF S947. "Gesällen Gabr. Gotthard Sveidel har anmält sig att få giöra behörigt mästerstycke. Så vida han är sinnad (suom. mielivä, aikova) nedsattja sig i Åbo och därtill redan d. 15.9.1773 anhållit välbemälte magists tillståndsutslag (suom. lupapäätös), som ålderman at uppvisa."

⁴⁵⁸Ibidem. "Hvartill hno förelades, att hos välborne ålderm. giöra sitt mästerstycke bestående: ett schets stycke, som ålderman ock (epäselväksi jäävä lyhennys) honom föreskrifva, ock om det försvars giöras hno til mäst. i åbo erkjånna ock behörigt mäst.bref för hno expediera."

tässä yhteydessä hän maksoi nelinkertaisesti kaksi riikintaalaria pankkiseteleissä ja 29 killinkiä. Tätä summaa vastaan hän sai mestarikirjeen samana päivänä.⁴⁵⁹

Sweidell vihittiin mestariksi 26.11.1779.⁴⁶⁰ Huomioon ottaen ammattiin valmistumisen monet eri vaiheet ja siihen liittyvät maksut ei Sweidellin pitkää valmistumisaikaa voida pitää kovin poikkeuksellisena. Se viittaa siihen, että hänellä ei ollut suurta varallisuutta tai perittyä omaisuutta.

Sweidellille myönnettiin porvarisoikeudet vuonna 1780. Porvarisvalan vannomisen yhteydessä Sweidell maksoi maksun, "borgen för stats vigen".⁴⁶¹ Tämä tarkoittanee maksuja niistä muodollisuuksista, joilla hakijan asema lopullisesti vahvistettiin. Kysymyksessä lienee ollut jonkinlainen kynnyusraha. Samana vuonna Sweidell on saattanut muuttaa Turkuun. Jo kisälliaikana tutuksi tullessa kaupungissa Sweidellin lienee ollut helpompi luoda itselleen nimeä kuin jossain täysin vieraassa paikassa; hänet saatettiin tuntea vanhastaan joissakin seurakunnissa, joissa hän oli ollut yhdessä mestarinsa kanssa.

Sweidell on merkitty ammattimaalariksi Turun kaupungin veroluetteloihin vuodesta 1781 eteenpäin. Vuonna 1808 hänet on maistraatissa merkitty myös erilaisia yhdistyksiä (mm. "handels societeten" ja "finska borgare societeten") ja niiden jäseniä erittelevään luetteloon vuonna 1808. Hän on kuulunut käsityöläisyhdistykseen yhdessä vyövalmistajan, suutarin ja satulasepän kanssa.⁴⁶²

⁴⁵⁹Tukholman maalariammattikunnan protokolla 26.11.1779. NMAA. RA MF S947. "Aflagde N.P. till lådan och 4 s. till de fattige beskådats det at embetets 19de hujus (lat. dennes, denna månad) mäst. Sveidel förelagde ock nu under vederbörlig till sin förfärdigande mäst. prof som funnits målat försvar (lyh. sanasta försvarligen, siedettävä välttävä) giort ock hwarfiör det gillades samt han förklarades för en under ämbetet hörande mäst. i åbo, därpå han i föring 4 gr inlade till lådan två riksdaler r.b. 29. s.k. rslg (lyh. sanasta riksgäld) kom det mrbref (lyh. mästarbref) at detta dato för hno att expedieras." Suoritetun näytteen aihetta ei mainita.

⁴⁶⁰Maistraatin pöytäkirja vuodelta 1780, TKA.

⁴⁶¹Maistraatin pöytäkirja vuodelta 1780, TKA. "Målaren Gabriel Gotthard Sweidell hvilken efter det han här i staden vunnit burskap och enligt uplade qwitein har avlagt alle erforderlige afgifter förskafft sig mästare vigt af den 26. november 1779 jemväl stält borgen för stats vigen, lämnades företräde (suom. etuoikeus), hwarest han med tu finger en bok aflade den vanliga borgare eden."

⁴⁶²Maistraatin pöytäkirja vuodelta 1808. TKA. "Af handtwerkare societeten. Gördelmakare åldermannen Carl Jacob Muth, målare åldermannen Sweidel, skomakare åldermannen Lundström och sadelmakare

Sweidellin kisälliaikaisista töistä varhaisimpana pidetään Angelniemen saarnastuolin figuurimaalausta vuodelta 1772.⁴⁶³ Sweidellin varhaisin taulumaalaus on Efraim Höckertin muotokuva vuodelta 1779. Se on tehty ennen porvarivalaa, joten Sweidell on voinut harkita kiertelevän konterfeijarin eli muotokuvamaalarin vapaampaa, vähemmän ammattikuntasidonnaista elämää. Alttaritaulujen yleistyessä on hän voinut pitää kirkon tarjoamia työtehtäviä varmimpina kuin yksityisten tilaajien tarjoamia ja mahdollisesti sen tähden valinnut perinteisen ammattikuntamaalarin uran siihen kuuluvine maksuineen ja velvollisuuksineen. Ammattimaalarina Sweidellillä säilyi lain puitteissa vapaus tehdä myös muotokuvia, taiteilijaksi luettuna muotokuvamaalarina hän ei olisi saanut ansaita pinta- ja figuurimaalauksella (ks. alaluku Mestari- ja porvarioikeuksien kautta käytännön työhön). Jan Bruniuksen mukaan aatelisto työllisti yksinkertaiseen käsityöläismaalaukseen laajemmalti vain ammattikuntamaalareita.⁴⁶⁴

Sweidellin tekemään ratkaisuun on saattanut vaikuttaa myös tietty kunnianhimo. Myöhemmin hän toimi ammattikunnan vanhimpana, mikä monissa ammattikunnissa oli palkallinen kunniavirka.⁴⁶⁵ Sweidell ei hyödyntänyt hallijärjestyksen suomaa mahdollisuutta toimia ammattikuntien ulkopuolella.⁴⁶⁶ Vastaava oikeus oli ollut ns. vapaamestareilla vuosina 1719-39.⁴⁶⁷ Jotkut heistä liittyivät Tukholman ammattikuntaan juuri niiden etujen tähden, joita ammattikunnan vanhimpana toimiminen tarjosi.⁴⁶⁸

SWEIDELLIN TYÖ TURKULAISENA AMMATTIKUNTAMAALARINA.

Urakehitys ja sosiaalinen nousu.

Turkulaisena maalarimestarina Sweidell aloitteli maalarin uraansa Valtakadun varrella sijainneella, valtaporvareiden ja pikkuporvareiden asuttamalla "suurella puolella". Se oli ollut pienkauppiaitten suosiossa jo 1600-luvulla. Väestöryhmät säilyivät vielä

åldermannen Pihl."

⁴⁶³Riska 1966, 170-171.

⁴⁶⁴Brunius 1965, 66.

⁴⁶⁵Söderlund 1943, 74.

⁴⁶⁶Ehrström 1894, 501-502.

⁴⁶⁷Ervamaa 1974, 13.

⁴⁶⁸Söderlund 1943, 74.

1750-luvulla, vaikka pikkuporvareiden määrä vähentyikin ja eri väestöryhmien välisten asuinalueiden rajat hämärtyivät.⁴⁶⁹ Vuodet 1781-1783 Sweidell asui eteläkorttelissa numerossa 207.⁴⁷⁰ Rippikirjojen mukaan hän muutti vuonna 1783 Turun kaupungin "pienelle puolelle", eli joen länsipuolelle perinteiselle käsityöläisten asuma-alueelle.⁴⁷¹ Tämän puolen veroluetteloihin hänen asuinpaikakseen merkittiin itäkortteli numero 449.⁴⁷² Muita turkulaisia maalareita on asunut enimmäkseen etelä-, joitakin myös itäkorttelissa.⁴⁷³

Tänä aikana Sweidellin talouteen kuului hänen itsensä lisäksi vain kisällejä ja oppipoikia, joista ensimmäiset tulivat jo uran alkuaikoina vuonna 1781. Keskeyttäneiden oppipoikien ja kisällien määrä oli sangen vähäinen.

Sweidellin työpajan ensimmäisenä työnä pidetään Längelmäen Viimeistä tuomiota vuodelta 1784. Taulu- ja muita figuurimallauksia lienee syntynyt jo aikaisemmin. Oppipoikien lukumäärän ja veroluetteloiden perusteella Sweidellin voi todeta harjoittaneen melko työteliästä ja tuottoisaa yritystoimintaa. Säilyneet suostuntaveroluettelot viittaavat jo varhain hankittuun varallisuuteen. Vuosilta 1781, 1782, 1784 ja 1785 häneltä oltiin peritty maksua mm. tarkemmin määrittelemättömästä omaisuudesta, tupakan käytöstä ja ylellisyystavaroista.⁴⁷⁴

Vuonna 1785 Sweidell muutti kirkonmiesten ja valtaporvariston suosimaan pohjoiskortteliin (no 18), jossa hän asui kuolemaansa saakka.⁴⁷⁵ Mielestäni tämä saattaa viitata tiettyyn statushakui-

⁴⁶⁹Ranta 1975, 187. Käsityöläiset säilyttivät asemansa erityisesti valtaporvariston suosimalla Hämeenkadulla.

⁴⁷⁰Taxeringslängd för sextondelar 1722-1794, TKA.

⁴⁷¹Ranta 1975, 188; Nikula 1970, 30; Turun ruotsalaisen seurakunnan rippikirjat 1780-1784, TMA.

⁴⁷²Taxeringslängd för sextondelar 1722-1794, TKA.

⁴⁷³Svante Dahlströmin kortisto. TMA. Fredric Caden eteläkorttelissa no 138 vuonna 1817, Emanuel Ahlgren eteläkorttelissa no 161 vuonna 1845, Samuel elmgren eteläkorttelissa no 138. Claes Lang asui itäkorttelissa no 40 vuonna 1753, Gustaf Lucander itäkorttelissa no 190 vuonna 1778. Laajempi selvitys on toistaiseksi tekemättä.

⁴⁷⁴Taxeringslängd för sextondelar (med luckor) 1722-1794. TKA. Koska veroluetteloi-
ta on säilynyt vain muutamilta vuosilta on varallisuuden karttumista vaikea arvioida.

⁴⁷⁵Taxeringslängd för sextondelar 1722-1794, 1795-1833, Sweidellin perunkirjoitusluettelo. TKA.

suuteen, mutta myös asiakaskuntaan, jota Sweidell on saattanut pitää töidensä potentiaalisina ostajina. Töitä olisi helpompi kaupata henkilöille, joihin hän oli solminut tuttuus- tai naapurussuhteita.

Koska vuoden 1785 verotiedot eivät viittaa äkilliseen varallisuuden nousuun, on muuttoon etsittävä muita kuin taloudellisia syitä. Sellainen on voinut olla ajatus perheen perustamisesta. Sweidell meni naimisiin 18.5.1786 eli heti muuttoa seuranneena vuonna.⁴⁷⁶ Samana vuonna hänen työpajastaan valmistuivat viimeiset 1780-luvulta tunnetut taulumaalaukset: Kokemäen Viimeinen tuomio (1786) ja Angelniemen Ehtoollisen asettaminen (1786). Samana vuonna maalattiin myös Angelniemen kirkon kiinteää sisustus.

Lapsia syntyi määrällisesti eniten 1790-luvulla, jolloin Sweidellin tuotanto oli runsaimmillaan.⁴⁷⁷ Myös kisällien lukumäärä oli tänä aikana suurin (heitä oli neljä). Tältä ajalta Sweidellin työpajasta tunnetaan yhteensä kahdeksan taulumaalausta, joista kaksi on kaksiosaisia (Kuusiston Viimeinen tuomio 1795, Kuusiston Ristiinnaulittu ja Ehtoollinen 1795, Kuhlmalahden Ristiinnaulittu ja Lain laatiminen Siinailla 1795, Kullaan Ristiinnaulittu, Köyliön Ehtoollisen asettaminen 1791, Korppoon Ehtoollinen 1792, Kaksikerran Vedenpaisumus ja Teijon tehtaan kirkon Katuva Pietari 1700-luvun lopulta), kaksi lehterikaiteen figuurikoristelua (Mynämäki 1789 ja 1795) ja erilaista pintamaalausta (Mynämäen saarnastuoli 1790, Nauvon urut 1792, Kaarinan kolehtihävi 1797).

Myös palvelusväen lukumäärän perusteella Sweidellin voi todeta vaurastuneen vuodesta 1790 eteenpäin, jolloin hänen talouteensa on manttaaliluetteloihin merkitty kaksi piikkaa. Vuosina 1794, 1797-1800 heitä oli kolme.⁴⁷⁸ 1600- ja 1700-luvun tukholmalaisia käsityöläisiä tutkineen Jonas Bergin mukaan menestyvän mestarin talouteen kuului oman perheen lisäksi kaksi tai kolme oppipoikaa,

⁴⁷⁶Vihityt vuodelta 1786, KaKa.

⁴⁷⁷Avioliitosta syntyi kahdeksan lasta.: Gabriel Gottlieb (1788), Susanna Lovisa (1790), Gustafa Carolina (1794), Ebba Christina (1795), Joel Robert (1796), Gabriel (1797) ja Ulrica Renata (1802). Kahdeksas lapsi oli kuolleenä syntynyt poika (1809). Syntyneet vuosilta 1788, 1790, 1794-97, 1802 ja 1809, TKA.

⁴⁷⁸Turun kaupungin manttaaliluettelot vuosilta 1795, 1797-1800. TMA.

kaksi tai kolme kisälliä, yksi renki ja yksi tai kaksi piikaa, jotka eivät olleet kotitalouden hoidossa aivan välttämättömiä.⁴⁷⁹

1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Sweidellin työpajasta tilattiin viisi taulumaalausta (Teiskon kirkkoon Ehtoollinen, Paimenten kumarrus, Ristiinnaulittu ja Ylösousemus sekä Kökarin Ehtoollinen) ja yksi lehterikaiteen figuurimaalausta (Lieto 1807) ja yksi saarnastuolin figuurikoristelu (Kalanti 1805). 1810-luvulta Sweidellin työpajassa maalattiin kaksi taulumaalausta (Ypäjän ja Kiuruveden Ristiinnaulitut). Tänä aikana Sweidellille on maksettu myös tuomiokirkkoon, konsistoriin ja piispantaloon tehdyistä pintamaalauksista.

1800-luvulla suoritettuja töiden lukumäärä oli selvästi pienempi kuin 1790-luvulla. Vuonna 1808 häneltä tilattiin transparangi keisarin nimipäiväjuhlaan. 1800-luvun alussa Sweidellin työpajasta tunnetaan viisi taulumaalausta (Teiskon kirkkoon maalattu Ehtoollinen, Ristiinnaulittu, Paimenten kumarrus ja Taivaaseenastuminen, sekä Kökarin Ehtoollinen) ja yksi saarnastuolin figuurimaalaus (Kalanti 1805) ja lehterikaiteen kuvakoristelu (Lieto 1807). 1810-luvulla Sweidellin työpajasta valmistui kaksi taulumaalausta (Ypäjän ja Kiuruveden Ristiinnaulitut).

Sweidellin perunkirjoitusluettelosta muodostuu kuva hyvinvoivan porvarin varakkaasta elämäntyylistä. Siinä on ollut monia säätyläiselämälle leimallisia piirteitä, vaikka Sweidellilta ei tavatakaan sellaisia ylellisyyksesineitä kuten kristallikruunuja ja lasipikareita. Maalariksi hän on ollut epätavallisen varakas. Vuosien 1720-1772 verotiedot kertovat maalareiden kuuluneen keskituloisiin käsityöläisiin.⁴⁸⁰

Riitta Pylkkänen on tutkinut maalari Johan Backmanin (1706-1765) perunkirjoitusluetteloa ja yhdistänyt hänet maaseudun alempaan porvaristoon.⁴⁸¹ Sweidell kuoli 48 vuotta myöhemmin. Aikaeron vuoksi vertailu Backmaniin on epäsuhtaista, mutta tarjoaa lähtökohdan Sweidellin omaisuuden ja elintason arvioimiselle. Vertailin avulla Sweidell voidaan suhteuttaa omaan aikaansa, missä varallisuus yhtenä tekijänä heijasti yksilön sijoittumista hierarkkisesti järjestäytyneeseen yhteiskuntaan.

⁴⁷⁹Berg 1989, 37. Vuodesta 1782 lähtien Sweidellin talouteen oli kuulunut vain yksi piika.

⁴⁸⁰Pfäffli 1989, 15. TYTHL.

⁴⁸¹Pylkkänen 1951, 82.

Kun Sweidellin omaisuutta verrataan Backmanin pikkuporvarilliseen jäämistöön on edellinen helppo lukea varsinaiseen porvarisluokkaan. Ero on huomattava, vaikka Backmanillakin on ollut säätyläissävyisiä vaateparsia ja esineitä (7 kultasormusta, 2 peiliä, teepöytä, 2 hopealusikkaa, 6 posliinilautasta, verkatakki, juhlapuku).⁴⁸² Sweidellillä on ollut enemmän ylellisyys- ja statusesineiksi katsottavia tavaroita, kuten kultakello, 4 kullattua pikaria, 2 isoa kultakehyksistä peiliä, seitsemän taulua (joukossa maalarin omakuva), hopeisia ruokailuvälineitä yms.

Backmanilla on ollut yksi teepöytä, Sweidellillä kaksi. Myös 3 erilaista kuparista kahvipannua (joukossa yksi pienikokoinen), vohvelirauta, munkkipannu, 12 paria valkoisia porsliinisia kahvikuppeja, hopeinen kermakannu yms. perusteella voidaan huomata Sweidellin mieltyneen huomattavasti enemmän tähän porvareille ja säätyläisille ominaiseen tapakulttuuriin.⁴⁸³

Sweidellin talossa on syöty ja juotu hyvin. Johan Backmanin perunkirjoitusluettelossa mainittuja tavanomaisen välttämättömiä keitto- ja talousvälineitä (mm. erilaisia patoja 3 kpl, paininpannu, riivinrauta, pronssihuhmare ja kuparipannu) on huomattavasti enemmän ja kalliimmista materiaaleista.⁴⁸⁴ Nämä messingistä, posliinista, tinasta, kivistä, raudasta, malmista ja puusta valmistetut, kooltaan erilaiset astiat on ryhmitelty omaisuuslueteloon valmistusmateriaalin mukaan.⁴⁸⁵ Esineiden suuri määrä kertoo suuren talouden ylläpidosta. Mankeli, rukki, kangaspuut, huhmare, riivinrauta, leivinpöytä ja 4 hiivapöytää ovat työllistäneet talon piikoja.⁴⁸⁶

Backmanilla on ollut 6 posliinilautasta, Sweidellillä yhteensä 36 (kaksi tusinaa matalia ja yksi tusina syviä).⁴⁸⁷ Backmanilla

⁴⁸²Pylkkänen 1951, 82-83.

⁴⁸³Ibidem.

⁴⁸⁴Pylkkänen 1951, 83; Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁸⁵Pylkkänen 1951, s.83; Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁸⁶Manttaaliluettelot 1791-1809. TMA; Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁸⁷Pylkkänen 1951, 82; Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

tina-astiat olivat varsinaisia ruokailuastioita. Sellaisia ne lienevät olleen myös Sweidellilla.⁴⁸⁸

Posliiniastioiden erilaiset koot ja tyypit viittaavat erilaisiin ruokalajeihin. 4 suurta, matalaa ja valkoista posliinivattia lienee varattu pääruokia varten. 2:ta pientä valkoista posliinivattia on luultavasti tarkoitettu jälkiruokiin.

Sweidellin huonekaluina on ollut mm. maalattuja puutuoleja, puusohvaa, jakkaroita, 2 täytettyä sohvaa ja 2 leposohvaa.⁴⁸⁹ Muotokuvien ja kynttilänjalkojen lisäksi myös nämä kuuluivat kustavilaiseen kotiin. Muodinmukaista sisustamista suosittiin erityisesti säätyläispiireissä.

Sweidellin pitovaatteiksi on ryhmitelty mm. kaksi vihreää frakkia, pitkä takki, yksi musta ja kaksi valkoista liiviä.⁴⁹⁰ Backmanilla ja myös Sweidellilla on ollut kangaspuut.⁴⁹¹ Hänelläkin on siis täytynyt ollut kotikutoisia vaatteita, vaikka niitä ei erikseen mainitakaan.

Sweidellin sänkyvaatteina on ollut mm. 14 paria hienoja lakanoita, monivärinen silkkitakki, 8 karttuunia, erilaisia tyynejä ja tyynyliinoja.⁴⁹² Backmanin talon sänkyvaatteet ovat juuri riittäneet oman väen tarpeisiin.⁴⁹³

Valjailla varustettu chaise, yhden istuttavat kiesit todistavat Sweidellin työmatkoista kirkkoihin eri puolella Suomea. Vihreä matkareki (ruots. ressläda), mäkipyöällä ja pulkalla varustettu, on voinut olla koko perheen käytössä.⁴⁹⁴

Johan Backmaniin nähden Sweidellia voidaan todeta yltäneen porvarilliselle varallisuuden tasolle. Vertailu Jonas Bergmanin perunkirjoituksessa ilmenneeseen varallisuuteen selvittää Sweidellin

⁴⁸⁸Pylkkänen 1951, 82; Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA. Lukumäärältään 1,5 tusinaa matalaa tinalautasta vastaavat posliinilautasia paremmin Sweidellin talossa vuosina 1781-1809 asuneiden ihmisten lukumäärää, mikä ei koskaan ylittänyt 12:a.

⁴⁸⁹Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁹⁰Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁹¹Pylkkänen 1951, 83; Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁹²Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁴⁹³Pylkkänen 1951, 83.

⁴⁹⁴Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

porvarillista varallisuusastetta, sitä kuinka varakkaana oman yhteiskuntaluokkansa edustajana häntä oikeastaan voidaan pitää.

Svante Dahlströmin mukaan Bergmanin vaatteet viittaavat yläluokkaan.⁴⁹⁵ Kummallakin on ollut sellaisia yläluokan vaatteita kuten frakki ja liivit, lievetakki.⁴⁹⁶ Bergmanilla on ollut myös peruukkeja.⁴⁹⁷ Sweidellin perunkirjoitusluettelossa ei peruukkeja ollut, mutta omakuvassa sellainen on selvästi nähtävissä (kuva 140) Bergmanin kuparipiirroskokoelma on määritelty suureksi, mutta Sweidellillä ne on kirjattu kokoelmina, joiden lukumäärää ei aina ole ilmoitettu.⁴⁹⁸

Sweidellin yhteenlasketusta omaisuudesta voi hänen huomata olleen mestariaan yli kolme kertaa varakkaampi. Omaisuus on voinut olla vielä tästäkin suurempi. Ajan tavan mukaan se arvioitiin yleensä perijöiden eduksi jonkin verran todellista arvoaan alhaisemmaksi.⁴⁹⁹ Sweidellin omaisuus arvioitiin 1701.38:aan hopearuplaan. Kun summasta vähennetään velat -omaisuusluettelon tekijöille, veronotaarille, piirustusmestarille, apteekkarille ja kauppiaille eli 551.5 hopearuplaa jäljelle jää 1149.88 ruplaa eli 1886.24 riikintaalaria pankkiseteleissä (riksdaler bankosedlar).⁵⁰⁰ Bergmanin omaisuus on ollut arvoltaan 556.5 riikintaalaria pankkisete-

⁴⁹⁵Dahlström 1941, 79.

⁴⁹⁶Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA; Dahlström 1941, 79.

⁴⁹⁷Dahlström 1941, 79.

⁴⁹⁸Dahlström 1941, 79; Sweidellin omaisuusluettelo 16.6.1813., TKA.

⁴⁹⁹Historioitsija Heikki Rantatuvan suullinen tiedonanto 8.8.1994. Perunkirjoitusluetteloista historiantutkimuksessa on kirjoittanut Erkki Markkanen: Perunkirja tutkimuslähteenä. Studia historica no:37 (Jyväskylä 1988).

⁵⁰⁰Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

Sweidellin omaisuus on saatu vertailukelpoiseksi muuttamalla hopearuplat paperirupliksi, paperirupla killingiksi ja kertomalla ne keskenään. Näin saadaan selville kuinka monta killinkiä on ollut yksi paperirupla. Vuonna 1813 yksi hopearupla oli 397/100 eli 3.97 paperiruplaa. Yksi paperirupla oli 19 ja 10/12 killinkiä. Kertomalla luvut keskenään saadaan yhdeksi hopearuplaksi 78.74 killinkiä. Sweidellin omaisuus killingeissä on näin ollen hopearuplien määrä kerrottuna paperiruplan arvolla eli 1701.38 x 78.74 = 33966.66 killinkiä eli 2790.91 riikintaalaria (yksi riikintaalari oli 48 killinkiä). Vastaavasti Sweidellin veloiksi saadaan 904.67 riikintaalaria (Markkanen-Nygård-Rantatupa 1971, 99-101; Pipping 1961, 514-515. Laskut tarkistanut taloushistorioitsija Kalevi Ahonen).

leissä (banco) ja 11 runstykkiä.⁵⁰¹ Backmanin omaisuus oli 3095 kuparitaalaria, josta velat 359 kuparitaalaria.⁵⁰²

Kuolinhetkellään Sweidellilla ei ollut käteistä rahaa. Hän sijoitti valtaosan omaisuudestaan kiinteistöihin ja maahan. Perikunnalle jäi 800:an ruplan arvoinen palovakuutettu Brahe-niminen talo alemmalla poikkikadulla, pohjoiskorttelissa no:18.

Perunkirjoitusluettelossa mainitaan myös Sweidellin omistama Koskila-niminen rälssitila. Hyvättylän kylässä, Liedon pitäjässä sijaitseva tila oli 700:än ruplan arvoinen. Kooltaan puolen hehtaarin kokoinen tila sijaitsi 1 ja 1/8 peninkulman eli hieman yli kymmenen kilometrin etäisyydeltä Turusta. Tila oli ostettu 400:llä riikintaalarin pankkisetelillä vuonna 1790.⁵⁰³ Hankinnan edellyttämiä varoja on saattanut kertyä jo edellisen vuosikymmenen lopulla, jolloin Sweidell olisi tänä aikana ollut nykytietämystä huomattavasti tuotteliaampi.

Vuonna 1807 Sweidellillä oli varaa yksityiseen palvelijaan.⁵⁰⁴ Maalarin elintaso on siis säilynyt melko korkeana. Tuotteliain yksittäinen hanke osuu 1800-luvun alkuun. Teiskon kirkkoon vuosina 1801 ja 1802 maalatuista tauluista ja niiden yhteydessä suoritetusta koristemaalauksesta maalarelle maksettiin yhteensä 108 riikintaalaria vuonna 1802 (Sweidellin taulumaalausten hinnat ovat vaihdelleet 26:32:sta riikintaalarista 42:een, pintamaalausten hinnoissa on suurempi ero kulloisestakin työtehtävästä riippuen).

Perunkirjoitusluettelo kertoo siitä, että Sweidell on kyennyt säilyttämään elintasonsa yläluokkaisena viimeisiin päiviinsä asti. Hänellä on ollut "aloilleen asettuneen" käsityöläisen etu koota omaisuutta. Koska Turussa on toiminut muitakin maalarinammatin harjoittajia ja koska Sweidellia nimitetään alkuperäislähteissä maalariksi on hän tuskin ollut kaupungin erityisessä suojeluksessa.⁵⁰⁵

⁵⁰¹Dahlström 1941, 79.

⁵⁰²Pylkkänen 1951, 81.

⁵⁰³Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813. TKA.

⁵⁰⁴Bevillingstaxeringslängd 1807. TKA.

⁵⁰⁵Käytännössä kaupunginmaalarin kanssa tehdystä sopimuksesta ei pidetty kovin tiukasti kiinni. Työtehtävä saatettiin jakaa hakijalle, joka oli kaupungissa, mutta ei kaupunginmaalarin tavoin lähtemään niin halutessaan -ei ainakaan ennen sopimuksen päättymistä (Ervamaa 1977, 17).

Pienenä ryhmänä taiteilijoille ja käsityöläisille ei muodostunut kovin selvää yhteiskunnallista asemaa. Virallisessa arvojärjestyksessä he eivät saaneet paikkaa koko sääty-yhteiskunnassa. Monissa tapauksissa heidät voidaan lukea porvaristoon, mihin kuului myös säätyläisiä. Tiukkaa rajaa näiden kahden välille ei voidakaan vetää. Maalarin ja taiteilijan asema sääty-yhteiskunnassa oli epämääräinen.⁵⁰⁶

Mielestäni tätä taustaa vasten näyttää siltä, että Sweidell on pyrkinyt luomaan ja vakiinnuttamaan itselleen yhteiskunnallista asemaa aikana, jolloin hänellä ei sellaista varsinaisesti ollut. Hän on elänyt vauraan porvarin mukaista elämää, jossa on ollut myös joitakin aatelissäädystä muistuttavia piirteitä: pukeutunut peruukkiin, frakkiin ja liiveihin, ostanut kultakellon ja kullattuja pikareita ja hopeisia sokeriastioita ja järjestänyt kestitystä vierailleen. Tietoista pyrkimystä yläluokkaisuuteen voidaan havaita myös maalarin omakuvassa, jossa hän on esittänyt itsensä säätyläisille (upseerit, aatelisto) ominaisella tavalla (kuva 147).

Tilaussysteemi ja siihen vaikuttaneet sosiaaliset kontaktit.

Päätös kirkkoon tehtävästä maalauksesta tai sinne hankittavasta maalauksesta on tehty enemmistöperiaateella. Päätöksiä on tehty pitäjänkokouksissa, jotka lukemieni pöytäkirjojen perusteella muistuttavat nykyistä kokouskäytäntöä: asioita on käsitelty puheenjohtajan johdolla ja merkitty ylös käsittelyjärjestyksessä kohta kohdalta.

Muut seurakuntalaiset ovat tehneet päätöksen kirkkoherran tekemistä ehdotuksista, heitä ei esiinny aloitteentekijöinä. "Tavalliset tilanomistajat" on yksilöity äärimmäisen harvoin, lähinnä silloin kun kyseessä oleva asia koskee suoraan heitä itseään. Mielestäni on kuitenkin huomattava, että joissakin asioissa keskustelua on voitu käydä ja joidenkin asioiden käsitteilyä pohjustaa jo ennen pitäjänkokousta esim. jumalanpalveluksen jälkeen. Tällöin jotkut pitäjänkokouksessa tehdyt päätökset ovat voineet olla jo alkaneen keskustelun jatke, tiettyjen ongelmien ratkaisu ja jo sovittujen asioiden lopullinen varmistus; varsinaisen asia on voitu saattaa alulle jo ennen kokousta, kirkkoherran ehdotukset ovat voineet olla ratkaisuja jo ennalta hahmoteltuihin ongelmiin.

⁵⁰⁶Ervamaa 1977, 20-21.

Seurakuntiin Sweidelliltä tilattiin figuurimaalaus, jollaista seurakunnalla ei aikaisemmin ollut. Pöytäkirjoissa ei juurikaan ole mainintoja keskusteluista, joissa olisi neuvoteltu tai esitetty eriävä mielipide teoksen aiheesta. Teoksen hankinnasta ja kustantamisesta tällaisia mainintoja sen sijaan on.

Ilmeisesti esim. ehtoollista tai ristiinnaulittua esittävän teoksen sisältöön ei ole kiinnitetty paljoa huomiota. Joko se on otettu itsestään selvänä tai jätetty tietyn luottamusmiehen ja maalarin välillä sovittavaksi asiaksi. Joka tapauksessa maalarin tapaa tehdä jokin tietty työ ei ole pidetty niin tärkeänä asiana, että se olisi merkitty pöytäkirjaan.

Käsittelimäni aineisto ei viittaa siihen, että Sweidellin maalausten hankkimisella olisi yleensä ollut välitöntä yhteyttä kirkossa suoritettaviin rakennustöihin (poikkeuksina Kokemäki, jossa taulu hankittiin kirkon rakentamisvuonna ja Lieto, jossa figuurimaalausta rahoitettiin katon maalauksesta yli jääneillä rahoilla). Pintamaalausta on suoritettu taideteoksen hankkimisen yhteydessä, mutta tarvittavat maalaustyöt eivät ole olleet välitön syy myös figuurimaalauksen hankintaan; pikemminkin maalari on saanut suoritettavakseen myös muuta työtä kun kerran on tullut seurakuntaan.

Kirkon sisustaminen näyttäytyy pitkäaikaisena projektina, jota jatketaan kirkon rakentamisen jälkeen seurakunnan varojen, kirkkoon tulleiden lahjoitusten ja seurakunnan jäsenten päätösten mukaan. Kirkon rakentamisen jälkeen tärkeysjärjestyksessä ovat olleet ensin ehtoollisen suorittamiseen välittömästi liittyneet esineet kuten ehtoollismalja ja muut vastaavat esineet.

Taideteoksia ovat hankkineet sekä koko seurakunta että yksittäiset lahjoittajat. Koko seurakunnan hankkimat teokset on rahoitettu yhteisellä keräyksellä, toisinaan seurakunnan kassasta ollaan lainattu myöhemmin suoritettavaa keräystä vastaan. Kökarissa osa maalarin palkkiosta maksettiin luontaistuotteina.

Viime kädessä maalarilta tilattu työ lienee valmistunut teos- ja seurakuntakohtaisesti tilaajan ja maalarin välisen neuvottelun tuloksena ellei seurakuntaan ole ostettu jo aiemmin valmiiksi tehtyä työtä. Käsittelimäni materiaalissa ei yleensä ole mainittu kuka on neuvotellut maalarin kanssa yhteisesti sovituista urakasta. Kökarissa tällaisina henkilöinä näyttäytyvät papit, jotka ovat voineet hoitaa vastaavia tehtäviä myös muissa seurakunnissa.

Sweidell-niminen maalari on voinut tulla tunnetuksi toisten pappien välityksellä hänen asuessaan papiston ja valtaporvariston

suosimassa pohjoiskorttelissa. Tieto on voinut kantautua myös sukulaisten kautta. Niissä seurakunnissa, joissa Sweidellin työ päätettiin tilata näyttää papeilla olleen sukulaisia Turussa, ei niinkään toisissa seurakunnissa. Poikkeuksen tästä muodostaa Liliuksen pappissuvun jäsenet, jotka asettuivat useamman sukupolven ajaksi sekä Längelmäelle, Kuusistoon että Teiskoon.⁵⁰⁷

Maalarin tuttuus voidaankin katsoa merkittäväksi. Pitkäaikainen toiminta tietyllä paikkakunnalla lienee edellyttänyt sosiaalisesti toimivia ihmissuhteita. Maalari on saattanut tutustua seurakuntalaisiin esim. aiemman tekemänsä pintamaalauksen yhteydessä tai avioliiton kautta. Kisällinvaelluksilla maalari on voinut tutustua seurakuntien pappeihin, joilla oli vastuu kisällien ylläpidosta. Kalantiin ja Ypäjälle Sweidellin on voinut pyytää hänen näillä paikkakunnilla asuvat sisarensa.

Joissakin seurakunnissa yhteisen päätöksen jälkeen ovat muutamat vaikutusvaltaiset yksilöt alkaneet hoitaa käytännön toimenpiteitä. Teiskossa tällaisiksi valittiin kapteeni Gripenberg ja luutnantti Tammelander. Kökarissa pappi suostui hankkimaan maalarin ja sopimaan hänen kanssaan kaikesta tarvittavasta. Köyliössä maalaus hankittiin virallisen virkatien ohi. Köyliön kartanon vuokraaja Adolf Hjulhammar toimi välikätenä neuvotellen Sweidellin kanssa hänen tekemästään taulusta, mikä päätettiin ostaa kirkon yhteisillä varoilla.

Hjulhammar edusti varakasta kartanoa, jonka laajat maat työllistivät viljelijöitä ja josta käsin seurakuntaa avustettiin taloudellisesti.⁵⁰⁸ Samantapainen valtakeskittymä oli Teijon rautaruukki, jonka oikeuksienomistaja Johan Jakob Kijk kustansi Angelniemen kirkolle alttaritaulun ja osallistui kirkon rakentamiskustannuksiin tehtaan asukkaille myönnettäviä penkkisijoja vastaan.⁵⁰⁹

Kullaassa Kullaan seurakunnalle maalauksen testamenttasi paikallisen kartanon omistaja ja pitäjänkokousten aktiivijäsen, professori Juhana Kraftman, jonka aikana kartanosta käsin toteutettiin useita pitäjään merkittävästi vaikuttaneita maatalouden

⁵⁰⁷Pappissukujen leviämisestä ks. Suolahti 1919, 19-20.

⁵⁰⁸Köyliön kartanosta oltiin rahoitettu kirkon katon korjausta ja lahjoitettu kirkolle sen edellinen alttaritaulu (Salminen 1969, 111, 113; Eeva Palm, "Köyliön kirkko on Ludvikan kirkon kopio". Helsingin sanomat 24.7.1989).

⁵⁰⁹Pitkänen 1992, 321-322.

uudistuksia.⁵¹⁰ Kuusistossa samanlaisen lahjoituksen teki kruunuvouti Simon Gröning, Kullaassa professori Juhana Kraftman.

Tauluihin varoja testamentannutta henkilöä lienee motivoinut jälkimaine; niitä on saatettu lahjoittaa tietyn varallisuuden ja yhteiskunnallisen aseman näkyvänä osoituksena. Ei kuitenkaan liene syytä vähätellä aitoa huolta seurakunnasta ja kirkosta, jolla vaikutti yhteisön jäseneen tämän tärkeimpinä elämävaiheina (ripille pääsy, naimisiinmeno ym). Kuparisepän Kaksikerran kirkkoon lahjoittama Vedenpaisumus osoittaa, ettei taideteosten lahjoittaminen enää 1810-luvulla ollut "suurrikkaiden" etuoikeus; lisääntyneen hyvinvoinnin myötä varallisuuserot lienevät jonkin verran tasoittuneet.

Työpajakäytäntö: Oppipojat ja kisällit.

Jokainen mestari oli velvoitettu pitämään niin montaa oppipoikaa kuin oman työnsä ohella kykeni. Oppipoikien valinnassa tuli suosia paikkakuntalaisia. Oppipojista kieltäytynyttä mestaria rangastettiin. Käytännössä ammattikunnat päättivät kuinka monta oppipoikaa mestarin tuli ottaa.⁵¹¹ Turun maalariammattikunnassa mestarin ja oppipojan välinen sopimus vaihteli kolmesta viiteen vuoteen.⁵¹²

Työpajassa oppilailta on voitu valmistaa tauluja ennen tilausta. eri seurakuntiin tilatut työt ovat voineet valmistua hyvinkin eri aikoina osana tulevien maalareiden koulutusta. Liedon lehterikaiteiden yhteydessä Sweidellille ehdotettiin, että hän tiettyyn hintaan antaisi myös jonkun valmiiksi tekemänsä työn.

Mestarinsa luvalla kisällit ovat myös voineet tehdä itsenäisiä töitä. Lang vanhemman tavoin (luku 1700-luvulla kaupungin palveluksessa toimineet maalarit ennen oman ammattikunnan perustamista) Sweidell on voinut lähteä maaseudulle ja jättää kaupungissa suoritettavat työt kisälleille ja oppipojille tai jollekin toiselle maalarille. Hänellä on myös voinut olla niin kiire jonkun toisen

⁵¹⁰Toteutuneita uudistukset ulottuivat apilan kasvatuksen käyttöönotosta lannoitusjärjestelmän kehittämiseen, kartanoa ympäröivän mäen raivauksesta Lattomerren suon kuivaukseen (Lehtinen 1967, 345, 467, 421). Kraftman laati mm. köyhäntalon rakennussuunnitelmat ja osallistui sekä emäseurakunnan kirkon että Kullaan kirkon korjaustoimiin (Lehtinen 1967, 369, 648-649).

⁵¹¹Ehrström 1894, 509.

⁵¹²Lempa 1976, 45. TYTHL.

työn kanssa, että on jättänyt esim. jonkun ristiinnaulittua esittävän työn kisällien loppuun saatettavaksi.⁵¹³

Sweidell aloitti oppipoikien ja kisällien pidon vuonna 1781.⁵¹⁴ Koska vuosien 1781-1809 manttaali- ja veroluetteloja ei ole säilynyt aukottomana ei oppilaiden lukumäärän lisääntymistä voida tarkasti osoittaa. Osa oppipojista ja kisälleistä keskeytti opintonsa tai siirtyi toisen mestarin palvelukseen. Joistakin kehittyi itsenäisiä käsityöläisiä, jotka levittivät mestarinsa oppeja eri puolille Suomea eräänlaisena "Sweidellin koulukuntana."

Halikkolainen **Henrik Cairenius** kirjoittautui maalariammattikuntaan 15.2.1785. Hän sai aloittaa Sweidellin oppipoikana jo samana vuonna. Sisäänkirjoittautumismaksu oli 24 killinkiä ammattikunnalle ja neljä killinkiä köyhille. Koska hänellä oli jo yksi vuosi työkokemusta (mahdollisesti kyse on ollut ns. vuosityöstä) lyheni varsinainen oppiaika neljään vuoteen, mutta päättyi jo 6.2.1788, jolloin kisällinäyte hyväksyttiin. Lisäksi hänen oli maksettava oli 24 killinkiä ammattikunnalle, neljä killinkiä köyhille (uloskirjoittautumismaksun suuruutta ei mainita).⁵¹⁵

Samuel Elmgren (1771-1834) aloitti Sweidellin oppipoikana toukokuussa 1786. Viideksi vuodeksi määrätty oppiaika alkoi saman vuoden kesäkuussa. Elmgren pääsi kisälliksi vuoden 1790 toukokuussa.⁵¹⁶ Samana vuonna hän siirtyi tukholmalaisen maisema- ja koristemaalari **Johan Fredrik Lindmanin** (k. 1802) palvelukseen. Kolmen vuoden kuluttua Elmgren oli mestarina Turussa.⁵¹⁷ Turun maalariammattikunnan sisäänkirjoittautumiskirjassa hänen on

⁵¹³Kisällien osuuteen kiireellisesti loppuun saatavissa töissä on viitannut Jan Anrep-Bjurling. Ks. Anrep-Bjurling 1993, 32.

⁵¹⁴Manttaaliluettelot 1781-1809. TMA.

⁵¹⁵Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785- 1867. TMM. Tässä kerron aloituksesta ja lopetuksesta kuukauden tarkkuudella. Lähteenä käyttämissäni sisään- ja uloskirjoittautumiskirjoissa kerrotaan tarkat päivämäärät. Turun maakuntamuseon kortistossa on tiedot Sweidellin oppilaiden suorittamien kisällinäytteiden tarkoista ajankohdista. Yleisimmät tiedot ovat sisään- ja uloskirjoittautuminen, aikaisemmat opinnot, alkavan oppiajan kesto, oppilaan isän ammatti, sisään- ja uloskirjoittautuminen ja niiden yhteydessä suoritettavat maksut. Kisällinäytteen suorittaminen, maksetun summan suuruus, oppipojan kotipaikka ja ikä mainitaan satunnaisesti.

⁵¹⁶ibidem.

⁵¹⁷Hanka 1997, 72.

merkitty olleen ammattikunnan apujäsenenä kesäkuussa vuonna 1795.⁵¹⁸ Vuonna 1801 Elmgren muutti huonon työtilanteen pakottamana Kuopioon, jossa hänelle myönnettiin maalarinoikeudet.⁵¹⁹ Kuopiosta Elmgren muutti Leppävirrälle, jossa hän maalasi mm. kirkon alttarikaiteet ja kaksiosaisen, Kristuksen ristiinnaulitsemista ja ehtoollista esittävän alttaritaulun vuosien 1807 ja 1812 välisenä aikana.⁵²⁰

Elmgrenin ensimmäisiä töitä oli Savossa vuonna 1802 aloitettu ja pari vuotta myöhemmin valmistunut Joroisten kirkon maalaus.⁵²¹ Hänen tiedetään tehneen myös alttaritaulun ja seinämaalauksia Ilomantsin luterilaiseen kirkkoon vuosina 1830-32,⁵²² (kuva 33) Kuopion kirkon alttarikaiteen enkelinpäät noin vuosina 1814-15⁵²³ sekä Vokkolan kartanon neljää vuodenaikaa kuvaavat tapetit ja klassiset pylväskoristeet (ajoitus tuntematon).⁵²⁴ Heikki Hangan mukaan Elmgren olisi 1820- ja 1830-lukujen vaihteessa voinut tehdä myös Kiihtelysvaaran kirkon koristemaalaukset.⁵²⁵

⁵¹⁸Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM. Tämä tieto on kirjattu Anders Forssin sisäänkirjoittautumisen yhteydessä.

⁵¹⁹Hanka 1997, 72.

⁵²⁰Hanka 1997, 72; Leväinen 1993, 61-62. Työt tuhoutuivat tulipalossa. Leppävirran pappilaan Elmgren on saattanut maalata myös tapetteja (Leväinen 1993, 62). Elmgrenistä ks. myös Aspelin 1942, 280 (Suomen Museo-Finskt Museum 1902, Konstnotiser); Viiste 1946, 16 ja Komulainen 1986, 219.

⁵²¹Leväinen 1993, 60. Kuorin itäseinälle alttarin yläpuolelle sijoitettu kolmen öljymaalauksen ryhmä esitti Jumalan karitsaa, uskoa ja toivoa sekä pilvien päällä ratsastavia, torviin puhaltavia enkeleitä. Ne on attribuoitu Elmgrenille vertailemalla Ilomantsin maalauksiin (ks. Leväinen 1993, 60-61).

⁵²²Komulainen 1986, 219. Ilomantsin kirkon maalauksissa ovat mm. seuraavat henkilöhahmot: Jumala, Kristus, enkeleitä, Mooses ja Johannes Kastaja. Maalaukset ovat nyt Leppävirran kirkon alttaritauluina: Ristiinnaulittu ja Ehtoollisen asettaminen (1810-luku).

⁵²³Leväinen 1993, 62. Hävinneet päällemaalattuina vuoden 1915 jälkeen.

⁵²⁴Aspelin 1942, 280-281 (Finskt Museum-Suomen Museo 1902, Konstnotiser); Viiste 1946, 16; Hanka 1997, 72.

⁵²⁵Hanka 1997, 73. Arvio pohjautuu Kiihtelysvaaran kirkon Ristiinnaulittu-alttaritaulun ja koristemaalauksen tyylillisiin yhtäläisyyksiin Ilomantsin kirkkoon tehtyjen töiden kanssa.

Tamperelta kotoisin oleva **Gabriel Collan** (1775-1809) kirjoittautui Elmgrenin oppipojaksi 17-vuotiaana vuonna 1793 ja valmistui kisälliksi kaksi vuotta myöhemmin.⁵²⁶ Lyhyt oppipoika-aika viittaa siihen, että hän olisi aloittanut jonkun toisen kaupungin ammattikunnassa ja jatkanut sitten Elmgrenin luona. Vuonna 1800 Kokkolaan muuttanut Collan suoritti tapettien ja huonekalujen figuurimaalausta (kukkarankoja, erilaisia lehtiä ja ruusuja).⁵²⁷

Johan Sortell (1777-1840) sisäänkirjoittautui maalariammattikuntaan Elmgrenin oppilaaksi helmikuussa 1794. Hän pääsi kisälliksi maaliskuussa 1799.⁵²⁸ Vuonna 1801 Sortell muutti Elmgrenin mukana Kuopioon, jossa myös hän sai maalarinoikeudet.⁵²⁹ Sortell muutti Emanuel Almin kisälliksi Vaasaan vuonna 1802. Myöhemmin hänet tavataan myös Porissa ja Kristiinankaupungissa.⁵³⁰

Anders Forss aloitti Elmgrenin oppipoikana kesäkuussa vuonna 1795. Hän pääsi kisälliksi helmikuussa vuonna 1800.⁵³¹

Johan Fredrik Roswall kirjoittautui Elmgrenin oppipojaksi viideksi vuodeksi elokuussa 1800, mutta pääsi kisälliksi vasta huomattavasti myöhemmin, tammikuussa 1810, jolloin Elmgren oli lähtenyt kaupungista.⁵³²

Jakob Rung kirjattiin Sweidellille 20 vuotiaana 24.9.1794. Neljäksi vuodeksi määrätty oppiaika päättyi vajaa vuotta aikaisemmin eli heinäkuussa 1797.

David Åstedt (myös Åkerstedt) työskenteli Sweidellin luona vuoden 1792 toukokuusta vuoden 1795 kesäkuuhun. Kahden vuoden työkokemus

⁵²⁶Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵²⁷Pohjonen 1993, 56.

⁵²⁸Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM. Aspelin mainitsee hänen tekemäkseen Kaustisiin maalatun Viimeisen tuomion vuodelta 1803 (Aspelin 1942, 298; De kyrkliga konstmåleriet utövare i vårt land, Suomen Museo-Finskt Museum 1907).

⁵²⁹Hanka 1997, 72.

⁵³⁰Hanka 1997, 138. Sortellista ks. myös Pohjonen 1993, 149.

⁵³¹Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵³²Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM. Uloskirjoittautumisen yhteydessä Elmgreniin viitataan edellisenä apujäsenenä ("förra bisittaren").

lyhensi oppipoika-ajan kolmeen vuoteen.⁵³³ Häneltä tunnetaan Kiskon kirkon alttaria ympäröivä maalattu verholaskostelu ja alttarikehystyksen vihreä ja ruskea marmorointi.⁵³⁴ Kiskon kirkkoon Åstedt maalasi myös vuonna 1813 rakennetun saarnatuolin "kauniit kuvat" ja kolmiosaisen alttaritaulun (1817). Aiheena on ehtoollisen asettaminen, keskellä ristiinnaulittu sekä Maria, Maria Magdaleena ja Johannes, pyörökaarisessa osassa Ylösousemus.⁵³⁵

Sweidellin kisällinä toimi myös Tukholmassa maalarinoppinsa saanut, vuonna 1795 Turkuun asettunut **Pehr Sundberg** (1762-1808). Vuosien 1801-1802 yhteistyö Sweidellin kanssa tuotti kolme Teiskon kirkkoon tilattua maalausta. Vuonna 1802 hänestä tuli mestari Turun maalariammattikuntaan.⁵³⁶

Töidensä perusteella Sundbergia voidaan pitää varsin korkeatasoisena maalarina. Erityisesti Mustion kartanon tapetteja tutkinut Irmeli Sohlberg näkee Sundbergille ominaiseksi vihreän, ruskean ja harmaan värisävyt ja pyöreät siveltimenvedot, joissa valkoinen on päällimmäisenä.⁵³⁷ Teiskon alttaritaulussa hän katsoo Sundbergin kyenneen Sweidelliä tehokkaampaan valon ja varjon käyttöön.⁵³⁸

Vuonna 1801 Sundberg teki itsenäisesti Teiskon kirkkoon ehtoollista ja Getsemania esittävät taulumaalaukset, jotka osoittavat varsin taidokasta värien käyttöä, syvyysvaikutelman hallintaa, tunnelman ja komposition tajua (kuvat 34 ja 35). Samalta vuodelta ovat myös Teiskon kirkon saarnatuoliin tehdyt figuurimaalaukset (kuvat 36-39), jotka muistuttavat Mynämäen kirkkoon vuosina 1789 ja 1795 tehtyjä figuureita (tästä myöhemmin luvussa Mynämäki 1789 ja 1795). Sweidellin työpajassa kisälli Sundberg teki myös Yläneen Vanhankartanon ovenpäällystaulut vuoden 1795 tienoilla ja Mustion kartanon maisema-aiheiset tapetit vuonna 1790⁵³⁹ (kuvat 40-42).

Etevimmille kisälleilleen Sweidell on siis uskonut varsin itsenäisiä tehtäviä. Työpajakäytännön tähden onkin sangen riskial-

⁵³³Maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja, TMM.

⁵³⁴Riska 1968, 125, 126.

⁵³⁵Riska 1968, 130.

⁵³⁶Lounatvuori 1999, 11.

⁵³⁷Sohlberg 1976, 6, 11. HYTHL.

⁵³⁸Sohlberg 1976, 11-12. HYTHL.

⁵³⁹Hanka 1997, 52; Lounatvuori 1999, 9.

tista puhua "Sweedellin tekemistä" töistä kuin korkeintaan siinä mielessä että ne ovat syntyneet hänen määräysvaltansa alaisuudessa; Sweidell on ollut organisaattori ja ylin auktoriteetti siinä tekoprosessissa, joka on johtanut valmiiden töiden syntyyn. Aivan varmasti ei voida tietää mitä mestari itse on tehnyt. Pitemmällä aikavälillä viitteitä Sweidellin omaan kädenjälkeen antavat tietyt henkilöahmot eli ne jotka ovat pysyneet samankaltaisina kisällien vaihtuessa.

Fredrik Ellmén työskenteli Sweidellin luona vuodet 1796-1800. Oppiajaksi oli määrätty neljä vuotta.⁵⁴⁰ Hän oli ammattikunnan vanhimpana vuosina 1820-1826 ja johtokunnan jäsenenä vuodesta 1815 lähtien.⁵⁴¹ Samana vuonna hän suoritti Halikon kirkon sisämaalauksen, jossa vaaleanpunaisella pohjustetut seinät "granitoitiin" valkoisella maalilla ja jäseneltiin doorilaismallisilla pylväillä.⁵⁴² Ellméniltä tunnetaan Dragsfjärdin kirkkoon vuonna 1820 tehty sisä- ja pintamaalaus (seinät, ovet, ikkunanpielet ja lehterit) ja Jumalan kaikkinäkevää silmää esittävän pyöreä öljyvärityö vuodelta 1820 tai 1821.⁵⁴³

Johan Henrik Lindblomilla oli takanaan kahden vuoden työkokemus aloittaessaan Sweidellin luona lokakuussa vuonna 1804. Oppiaika lyheni sen vuoksi kolmeen vuoteen, mutta loppui jo tammikuussa vuonna 1807. Uloskirjoittautumismaksu oli 44 killinkiä.

Joseph Kaupelin pääsi kisälliksi Sweidellin luona lokakuussa 1809. Hän oli aloittanut Sundbergin luona tammikuussa 1805.

Johan Jakob Palmroos aloitti Sweidellin oppilaana vuonna 1807 lokakuussa. Kisälliksi hän pääsi vuonna 1811. Viideksi vuodeksi määrätty oppiaika laskettiin vuoden 1806 alusta lähtien, jolloin Palmroos oli tullut ammattikuntaan. Ilmeisesti hän oli tällöin toiminut jonkun toisen mestarin palveluksessa. Ammattikunnan kirjoissa "vuoden 1848 seudulle"⁵⁴⁴ pysyneen Palmroosin tiedetään maalanneen Lemun kirkon vanhan alttarikaiteen vaaleansiniseksi vuonna 1820.⁵⁴⁵

⁵⁴⁰Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja. TMM.

⁵⁴¹Elenius 1937, 12.

⁵⁴²Riska 1966, 133.

⁵⁴³Nikula 1975, 148, 153.

⁵⁴⁴Elenius 1937, 13.

⁵⁴⁵Riska 1961, 100.

Adolph Amandeus Wickberg kirjoitettiin Sweidellin leskelle neljäksi ja puoleksi vuodeksi toukokuussa 1813. Oppiaika päättyi jo lokakuussa 1815.⁵⁴⁶ Kyseessä on sama Amandeus Wijkberg joka kirjoittautui Abraham Wahlmanin luota kisälliksi neljän vuoden oppiajan jälkeen kesäkuussa 1790.⁵⁴⁷ Wijkbergiltä tunnetaan Hauhon saarnatuolin maalaus vuodelta 1797.⁵⁴⁸

Wijkbergin oppipoikana oli melko tuntemattomaksi jäänyt **Fredrik Gaden**, joka kirjoittautui kisälliksi helmikuussa 1806.⁵⁴⁹ Hän oli sisäänkirjoittautunut syyskuussa 1792.⁵⁵⁰ Turun maalariammattikunnan johtokuntaan vuosina 1806-1829 kuuluneen⁵⁵¹ Gadenin ei tiedetä työskennelleen kirkossa.⁵⁵²

Gadenin luota kisälliksi pääsi **Eric Johan Grönlund** helmikuussa 1808 ja **Johan Ludvig Schultz (k.1827)** elokuussa 1807.⁵⁵³ Helsingin maalariammattikunnan perustajiin kuulunut Schultz toimi mestarina Helsingissä vuosina 1815-1824.⁵⁵⁴

Sweidellin oppipojaksi merkitty **Matts Broström** (1772-1826) pääsi mestariksi Turun maalariammattikunnassa vuonna 1799.⁵⁵⁵ Hän toimi mestarina Tammisaassa vuodesta 1797 vuoteen 1804, jolloin muutti Helsinkiin. Hän toimi perustaja- ja apujäsenenä Helsingin maalariammattikunnassa.⁵⁵⁶ Ilmeisesti jonkun toisen mestarin luona aloittanut **Michel Nordman** pääsi Broströmin luota kisälliksi

⁵⁴⁶Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittatutumiskirja. TMM.

⁵⁴⁷Turun maalariammattikunnan uloskirjoittatutumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵⁴⁸Aspelin 1942, 274 (Våra träskulptörer, Suomen Museo-Finskt-Museum 1902).

⁵⁴⁹Turun maalariammattikunnan uloskirjoittatutumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵⁵⁰Turun maalariammattikunnan sisäänkirjoittatutumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵⁵¹Elenius 1937, 12-13.

⁵⁵²Hanka 1997, 138.

⁵⁵³Turun maalariammattikunnan uloskirjoittatutumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵⁵⁴Elenius 1948, 11.

⁵⁵⁵Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittatutumiskirja 1785-1867. THM; Elenius 1948, 11.

⁵⁵⁶Elenius 1948, 11.

elokuussa 1810.⁵⁵⁷ Oppipoikana isänsä luona ollut **K.O.Broström** (k.1838) pääsi kisälliksi Turun ammattikunnassa vuonna 1817. Mestarinoikeudet vuonna 1824 saanut maalari toimi Helsingin maalariammattikunnan johtokunnan jäsenenä vuosina 1828-1833, ammattikunnan vanhimpana vuodet 1834-1837.⁵⁵⁸

Teostyytit, aiheet ja tekniikka.

Sweedellin työpajan tähänastinen tunnettu tuotanto käsittää 18 taulumaalausta, kaksi lehterikaiteen ja kaksi saarnastuolin figuurimaalausta, kaksi muotokuvaa ja pintamaalauksia. Alkuperäislähteiden perusteella Sweidellin työpajasta olisi tilattu 12 taulumaalausta (Nauvon Ehtoollismysterio 1785, Kokemäen Viimeinen tuomio 1786, Angelniemen Ehtoollisen asettaminen 1786, Köyliön Ehtoollisen asettaminen 1791, Korppoon Ehtoollinen 1792, Kuhmalahden Ristiinnaulittu ja Lain laatiminen Siinailla 1795, Teiskon Ristiinnaulittu, Paimenten kumarrus ja Taivaaseenastuminen 1802, Kökarin Ehtoollinen 1803, Ypäjän Ristiinnaulittu 1811), kolme lehterikaiteen figuurikoristelua (Mynämäki 1789 ja 1795, Kalanti 1805, Lieto 1807), yksi saarnastuolin figuurikoristelu (Kalanti 1805), yksi muotokuva (Uudenkaupungin kirkkoherra Efraim Höckert 1779) ja pintamaalaukset (Angelniemen kirkon kiinteä sisustus 1786, Mynämäen saarnastuoli 1790, Nauvon urut 1792, Kaarinan kirkon lehterihaavi 1797, erilaista pintamaalausta Turun tuomiokirkkoon 1790-luvulta 1810-luvulle, pintamaalausta piispantaloon 1800-luvun alussa, erilaista Teiskon ja Kökarin kirkkoihin taulumaalausten yhteydessä suoritettua pintamaalausta.⁵⁵⁹ Vuonna 1808 Sweidelliltä tilattiin myös kaksi transparangia kuninkaan kruunajaispäivään. Mietelauseilla varustetut läpikuultavat taulut ripustettiin läpivalaistuina raatihuoneen seinälle.⁵⁶⁰

Muut teokset on attribuoitu tyyllillisten piirteiden perusteella. Sweidellin työpajan ensimmäisenä työnä pidetään Längelmäen Viimeistä tuomiota vuodelta 1784. Längelmäen kirkkomuseon

⁵⁵⁷Turun maalariammattikunnan uloskirjoittautumiskirja. TMM. Sisäänkirjoittautumiskirjassa ei Michel Nordmania mainita. Uloskirjoittautumisen yhteydessä on maininta "Sbelling lärgossen Michel Nordman har färdt från yngre år."

⁵⁵⁸Elenius 1948, 14.

⁵⁵⁹Tiedot pohjautuvat teosanalyysien yhteydessä esille tulevaan alkuperäismateriaaliin: tilikirjoihin, inventaarioluetteloihin, pitäjänkokouspöytäkirjoihin ym.

⁵⁶⁰Svante Dahlströmin kortisto. TMA.

esitteessä oleva tieto pohjautuu Museoviraston tutkijan Heikki Hyvösen Längelmäen kirkon irtaimiston inventoinnin yhteydessä tekemään arvioon.⁵⁶¹ Tove Riskan mukaan Sweidell olisi tehnyt myös Kuusiston kirkkoon vuonna 1795 hankitun Viimeisen tuomion, Ristiinnaulitun ja Ehtoollisen asettamisen, Vedenpaisumusta esittävän maalauksen Kaksikerran kirkkoon (1800-luvun alku) ja Katuvaa Pietaria esittävän työn Teijon tehtaan kirkkoon (1700-luvun loppu).⁵⁶² J.R.Aspelinin mukaan Sweidell olisi tehnyt Ristiinnaulittua esittävän taulun Perttelin kirkkoon vuonna 1811.⁵⁶³

Itse pidän Kullaan Ristiinnaulittua (1797) ja Kiuruveden Ristiinnaulittua (1811) Sweidellin työpajassa tehtyinä töinä. Tove Riskan mukaan Sweidell olisi maalannut myös figuurit Angelniemen saarnatuoliin (1772).⁵⁶⁴ Lahjoitustietojen perusteella Ateneumissa säilytettävää muotokuvaa pidetään Sweidellin omakuvana.

Ypäjän Ristiinnaulitussa on signeeraus, Kalannin lehterikaiteista ja saarnatuolista merkintä tekoajankohdalta.

Taulumaalauksista kaksi on kaksiosaisia (Kuhmalahden Ristiinnaulittu ja Lain laatiminen Siinailla, Kuusiston Ristiinnaulittu ja Ehtoollinen).

Kokonsa ja aiheidensa puolesta Sweidellin taulumaalauksia voidaan pitää alttaritauluina, joko yksiosaisina (esim. Nauvon Ehtoollinen), kaksiosaisina (esim. Kuhmalahden Ristiinnaulittu ja Lain laatiminen Siinailla) tai kaksiosaisen taulun osana (Köyliön Ehtoollinen). Töiden sijoituspaikkana on voinut olla jokin muu kuin alttari, esim. kuori. Teiskon pitäjänkokouspöytäkirjoja ja inventaarioluetteloja lukuunottamatta eivät alkuperäislähteet kerro teosten alkuperäistä sijaintipaikkaa. Käytetty terminologia ei välttämättä paljasta työn alkuperäistä funktiota. Kirjallisuudessa ja rakistolähteissä on alttaritauluksi saatettu nimittää mitä erilaisimpia töitä veistoksista kuvakudoksiin.

Kolmea Sweidelliltä tilattua ja kahta hänen tekemäkseen arvioitua taulua ei todistettavasti ole aiottu alttarille. Teiskon kirkkoon

⁵⁶¹Sweidellin tähän asti säilyneitä töitä voidaan pitää vain osana hänen tuotannostaan. Koska työpajansa toiminta käynnistyi jo 1780-luvun alussa, voidaan olettaa siellä tehdyn taulumaalauksia jo ennen vuotta 1784.

⁵⁶²Riska 1968, 87; Riska 1972, 213; Riska 1964, 50.

⁵⁶³Aspelin 1906, 13. Tässä on ilmeinen viittaus Ypäjän entiseen nimeen Perttulaan, jonne Sweidell maalasi ristiinnaulittua esittävän alttaritaulun vuonna 1811.

⁵⁶⁴Riska 1966, 171.

tilatut kolme teosta ovat inventaarioluettelossa pelkkinä tauluina. Niitä ei sijoitettukaan alttarille, vaan kiinnitettiin lehterikatteisiin, niiden etupuolelle. Kullaan Ristiinnaulittu on pitäjänkokouspöytäkirjoissa tuotu selvästi esille tauluna, mikä hankittiin varsinaisen alttaritaulun lisäksi varojen riittäessä.

Kuusiston kirkkoon hankittiin alttaritauluksi Sweidellin maalaa-maksi arvioitu Ristiinnaulittu ja Ehtoollinen. Viimeinen tuomio mainitaan alkuperäislähteissä pelkkänä tauluna, joten sitä voitaneen pitää "ylimääräisenä" tauluna samaan tapaan kuin Kullaan Ristiinnaulittua. Alkuperäiseksi sijaintipaikaksi ei ole suunniteltu alttaria (nykyään Kuusiston kirkon alttaritauluna on Sweidellin Ristiinnaulittu ja Ehtoollinen).

Liitän tämän luvun loppuun diagrammeja, joiden avulla selviää Sweidellin teostyyppien (diagrammi 1) ja aiheiden (diagrammi 2) yleisyys suhteessa niiden valmistumisajankohtaan. Diagrammit pohjautuvat Jyväskylän taidehistorian laitoksen tietokantatiedostoon Suomen evankelisluterilaisen kirkon taulumaalauksista.

Varmasti 1780-1810-luvuille ajoitettuja yksiosaisia alttaritauluja on yhteensä 35, vastaavia kaksiosaisissa oli 22. Sweidellin alttaritauluistakin valtaosa on yksiosaisia, kaksiosaisia ovat Kuhmalahden ja Kuusiston työt. Maalauksista neljännes on jotain muuta kuin alttaritauluja (Teiskon Taivaaseenastuminen, Ristiinnaulittu ja Jeesuksen syntymä, Kuusiston Viimeinen tuomio, Kullaan Ristiinnaulittu). 1780-1810-luvuilla näitä ns. muita tauluja tilattiin yhteensä 21 kappaletta. Useampiosaisia alttaritaulua ei Sweidellin tuotannossa ole. 1780-1790-luvulla niitä oli yhteensä vain 4 kpl.

Alttaritaulun yläosassa esitettiin yleensä ristiinnaulitsemista, alaosassa ehtoollista.⁵⁶⁵ Ne olivat yleisimmät aiheet myös Sweidellin aktiiveina toimivuosina. Kumpiakin on kuusi kappaletta. 1780-1810-luvuilla Ristiinnaulittu oli yksiosaisen alttaritaulun aiheena hieman suosittu. Niitä valmistui 83, ehtoollisaiheisia alttaritauluja 57.

Perinteisistä aiheista viimeinen tuomio oli ehkä välistuksen vaikutuksesta varsin harvinainen. 1700-luvulla ruumiillista rangaistusta ei pidetty yhtä itsestään selvänä kuin aiempina vuosisatoina. Kritiikki on voinut vaikuttaa myös ihmisen kärsi-

⁵⁶⁵Riska 1978, 154.

mystä kuvaavan teostyyppin vähenemiseen.⁵⁶⁶ 1780-luvulta aiheesta tunnetaan vain Sweidellin Längelmäelle ja Kokemäelle maalaamat työt.⁵⁶⁷ Paholaisaiheista tunnetaan Johan Tilen vuonna 1785 Keuruun kirkon seinään maalattu Paholainen kahlittuna veneessä.

1700-luvun lopulla Sweidellin aiheet alkavat poiketa totutusta (Kuhmalahden Lain laatiminen Siinailla, Teijon tehtaan katuva Pietari, Kaksikerran Vedenpaisumus). 1800-luvun alussa maalattu Vedenpaisumus osuu ajankohtaan, jolloin vanhatestamentillisten aiheiden suosio kääntyi nousuun 1790-luvulla tapahtuneen notkahduksen jälkeen.⁵⁶⁸ Lain laatiminen siinailla valmistui 1790-luvulla, jolloin myös muut turkulaiset maalarit tekivät muutaman aiheeltaan harvinaisen maalauksen (Lutherin muotokuva ja Marian temppeleihin vienti, ks. liite 1).⁵⁶⁹ 1770-1820-luvuilla vedenpaisumus ja lain laatiminen Siinailla olivat erittäin harvinaisia aiheita. Tänä aikana esiintyi vain yksi kumpaakin. Pietaria esittävät teokset olivat hieman yleisempiä.

Myös taivaaseenastumista ja paimenten kumarrusta Sweidell maalasi vain yhden kappaleen. Kumpiakin valmistui eniten 1800-luvulla⁵⁷⁰ eli samoihin aikoihin kun Sweidell sai valmiiksi Teiskon kirkkoon tilatut teokset.

Mynämäen lehterikaiteissa vanhatestamentillinen syntiinlankeemus-kertomus on yhdistetty uusitamentilliseen "Ristin tie" -aiheeseen. Saarnatuolien aihevalikoima on pysytellyt myös muiden turkulaisten kuvaamissa apostoleissa (ks. liitteet 1-3).

Harvinaisemmissa aiheissa osalta vakiintuneen kysynnän varaan on voinut olla vaikeampi laskea, joten Kuhmalahden työn alaosa on voinut syntyä tilaustyönä niin kuin myös Mynämäen lehterkaidemaalaukset sekä Vedenpaisumusta ja Pietaria esittävät teokset.

Ehtoollista ja ristiinnaulittua kuvaavien töiden suurta määrää voidaan selittää niihin yleisesti liitettyllä liturgisella funktiolla. Ehtoollisen asettamista ja ristiinnaulittua esittävät kuvat lukeutuvat pääsiäispiirin aiheisiin, viimeistä tuomiota esittävät teokset apokalyptisiin kuviin. Sweidellin tuotannossa niitä on kolme (Längelmäen, Kokemäen ja Kuusiston työt).

⁵⁶⁶Paavola 1996, 289.

⁵⁶⁷ibidem.

⁵⁶⁸Rajaniemi 1998, 3. JYTHL.

⁵⁶⁹1790-luvulla yleisistä aiheista ks. Hanka 1997, 107.

⁵⁷⁰ibidem.

Oman arvioni mukaan lienee Turussa pysyvästi asuvalle maalarille lähiympäristön seurakunnat olleet melko selkeä työkohte jo maantieteellisen läheisyyden vuoksi viimeistään silloin kun kaupungin tarjoamat työtehtävät ehtyivät.

Sweedellin taulumaalausten hinnat ovat vaihdelleet 30:en ja 50:en riikintaalarin väliltä. Pintamaalausten hinnoissa on suurempi ero kulloisestakin työtehtävästä riippuen. Lehterikaiteiden kuvituksesta maksetut summat ovat vaihdelleet 26.32:sta riikintaalarista 42:een. Kalannin saarnastuolin figuurimaalauksista maksettiin 26.32, Angelniemen kirkkoon suoritettusta vastaavasta työstä 50:een (tosin tämä summa käsitti myös muuta kirkkoon suoritettua maalausta, joten pelkän saarnatuolin koristelun hintaa on vaikea arvioida). Teiskon kirkkoon vuosina 1801 ja 1802 maalatuista tauluista ja niiden yhteydessä suoritettusta koristemaalauksesta maalarille maksettiin yhteensä 108 riikintaalaria vuonna 1802. Vuonna 1812 suoritetuista konsistorin ja piispanhuoneen maalausurakoista maksettiin yhteensä 65.44 riikintaalaria.

Sweedellin työpajan tuotannossa maalarin nimeä ja tyyliä tärkeämpi on ollut töiden aihe ja koko. Töiden erilaisuuden lisäksi tähän viittaa jo se että niissä harvoin on tekijän omaa signeerausta, mikä sekin on voinut viitata mestarin hyväksyvään arvioon kuin varsinaiseen tekijään. Työn nimikirjaimet ovat voineet merkitä myös leimaa, joita monissa ammattikunnissa käytettiin laadun tarkkailun helpottamiseksi.⁵⁷¹

Sweedellin työpajassa tehdyt työt voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan: 1) Työt joissa samaa aihetta on kuvattu varioiden, 2) työt joissa aihe on kuvattu samankaltaisina ja 3) uniikkiaiheet.

Ensimmäiseen ryhmään lukeutuvissa töissä on jokin piirre, joka selvästi erottaa ne sekä muista saman aiheen edustajista että toisistaan: kompositio on aivan erilainen (Angelniemen Ehtoollinen, kuva 54), jokin tai jotkin henkilöhahmot on lisätty tai poistettu kokonaan (Kuusiston Viimeinen tuomio, Kuhmalahden ja Kiuruveden Ristiinnaulitut, kuvat 116, 123 ja 158), joitakin tapahtumia on lisätty tai jätetty pois (Mynämäen ja Kalannin lehterikaiteiden kuvasarjat, kuvat 71-98, 136-142).

Toisen ryhmän töissä on enemmän keskinäisiä yhtäläisyyksiä kuin ensimmäisessä ryhmässä. Tämän ryhmä on lukumääräisesti suurin. Siihen lukeutuvat työt eivät ole keskenään aivan samanlaisia, mutta

⁵⁷¹Ammattikuntien kontrollista ks. Nikula 1971, 510.

ne muistuttavat toisiaan selvästi enemmän kuin ensimmäisen ryhmän työt. Muutoksia on tehty taustassa, henkilöhahmojen ilmeissä ja asennoissa yms. Joitakin henkilöhahmoja on saatettu poistaa, mutta samoja on lukumääräisesti enemmän (Angelniemen ja Kalannin saarnatuolit, kuvat 58-67, 149-155). Sisällöltään eri taulujen aiheet poikkeavat toisistaan niin paljon, ettei sarjatuotannosta voitane puhua muuten kuin siinä, että samaa aihetta on toistettu työstä toiseen.

Sweidellin tuotannossa eniten toisiaan muistuttavat ne työt, joissa on käytetty samaa esikuvaa (Korppoon ja Kökarin Ehtoolliset, Längelmäen ja Kokemäen Viimeiset tuomiot, Kuusiston ja Kullaan Ristiinnaulitut, kuvat 113, 134, 44, 68, 117, 125). Muista turkulaisista maalareista saman voi todeta myös Gustaf Lucanderin kohdalla (kuvat 14-15). Hänellä esiintyy myös saman aiheen suurempaa variointia (kuvat 12-13), joskaan ei niin laajalti kuin Bergmanilla (kuvat 2-5).

Kolmanteen ryhmään lukeutuvat aiheeltaan harvinaiset työt. Niitä on tehty vain yksi kappale (Kuhmalahden Lain laatiminen Siinaillla, Teijon tehtaan Katuva Pietari, Teiskon Paimenten kumarrus ja Taivaaseenastuminen, Kaksikerran Vedenpaisumus, muotokuvat, kuvat 124, 127, 131, 132, 156, 43 ja 159). Näiden aiheiden valinnassa Sweidell näyttää poikenneen muista turkulaisista kollegoistaan (joilla on myös ollut uniikkiaihteita, ks. liite 1). Tuleva tutkimus saattaa hyvinkin liittää uniikkiaihteita myös muihin turkulaisiin maalareihin. Laajemmassa vertailussa myös Sweidellin tekemiksi arvioitu työ voi osoittautua jonkun toisen tekemäksi.

Sweidellin työpajan töitä on vaikea määritellä tiettyyn tyyliisuuntaan kuuluvaksi. Esimerkiksi kustaa III hallitusaikana muotiin tullut uusklassistinen virtaus ei näytä ulottuneen kovin ankarasti kirkkotaitteeseen ainakaan niissä Sweidellin työpajan töissä, joissa voidaan nähdä myös barokkiin ja rokokoon viittavia piirteitä (tästä myöhemmin teosanalyysin yhteydessä).

Samana ajankohtana on voitu olla vaikutusalttiita monille eri virtauksille. Heikki Hangan mukaan barokin henki säilyi rokokookuoren sisällä,⁵⁷² eikä rokokoon vaikutusta voi sulkea pois uusklassistisenakaan aikana. Erityisesti alkuvaiheessaan kustavilaisessa uusklassisimissa säilyi rokokoon keveys ja pehmeys.⁵⁷³

⁵⁷²Hanka 1996, 155.

⁵⁷³Åström 1948, 513.

Kustavilainen taide oli sekoitus rokokoooperinnettä, roomalaista uusantiikkia ja naivin haaveellista romantiikkaa.⁵⁷⁴ Klassismin rinnalla vaikutti romantiikka 1790-luvulta 1800-luvun ensimmäisiin vuosikymmeniin. Klassismi vaikutti kuitenkin elinvoimaisesti vielä mm. luonnon- ja kansallisromantiikassa.⁵⁷⁵ Käytännössä eri tyyllisuunnat eivät liene seuranneet toisiaan johdonmukaisena sarjana, vaan ovat soineet esiintyä silloinkin, kun eivät enää ole olleet "muodissa".

Erityisesti muualta tulleet kisällit ovat voineet jättää työhön edelliseltä mestarilta oppimaansa esittämisen tapaa. Käytössä on myös voinut olla barokki- ja rokokooajalla tehtyjä esikuvia, jotka niin ikään ovat vaikuttaneet lopulliseen tulokseen.

Toteutukseltaan Sweidellin työpajan figuuriaiheiset työt ovat öljymaalauksia. 1700-luvulla yksi tapa valmistaa öljyväriä oli käyttää pellavaöljyyn sekoitettua tärpättiä.⁵⁷⁶ Öljyä käytettiin pigmenttien sidosaineena, tärpättiä ohenteena.⁵⁷⁷ Sweidellin perunkirjoitusluetteloon on merkitty öljypullo ja kolme tärpättipurkkia. Myös valmiista väreistä mainitaan pelkät purkit (12 kpl). Neljänneslitran mitta-astiaa ja kolmea suippoa kaukaloa on varmaankin käytetty väriin tarvittavien aineiden mittaamiseen ja sekoittamiseen oikeassa suhteessa. Myös kolme hierrinkiveä kertovat värien valmistuksesta.⁵⁷⁸ Hierrinkiviä käytettiin väripigmenttien murskaamiseen jauheeksi, värin sekoittamisessa tarvittavaksi raaka-aineeksi.⁵⁷⁹

Konservaattorille näytettyjen valokuvien perusteella työt näyttävät olleen 1700-luvulla varsin yleisesti käytettyjä maavärejä. Kankaissa on todennäköisesti vaalea, valkoisella tai harmaalla värillä luotu pohjustus, mikä oli tavallista kustavilaisena aikana. Paikoitellen kankaat on yhdistetty neulomalla kaksi pienempää kangasta yhteen.⁵⁸⁰ Alkuperäislähteissä ei kankaiden materiaalia ei yleensä mainita. Nauvon Ehtoollismysterio, Angelniemen

⁵⁷⁴Åström 1950, 270.

⁵⁷⁵Wahlberg 1986, 340.

⁵⁷⁶Fridell Anter-Wannfors 1989, 103.

⁵⁷⁷Silven-Garnet ja Söderström 1989, 229.

⁵⁷⁸Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6.1813, TKA.

⁵⁷⁹Fridell Anter-Wannfors, 102.

⁵⁸⁰Konservaattori Hannele Heporaudan tiedonanto 27.8.1997.

Ehtoollisen asettaminen ja Kaksikerran Vedenpaisumus on tehty pellavakankaalle.

Maassa valmiiksi muodostuneet maavärit saivat värjäävän ainesosansa saveen kiinnittyneistä rautayhdisteistä. Ne valmistettiin käyttövalmiiksi pulverisoimalla ja puhdistamalla. Yksi tavallisimmista oli okra, josta saatiin erilaisia keltaisen, punaisen ja ruskean sävyjä. Ruotsalaiset maalarit olivat perinteisesti suosineet okraa sen halvan hinnan ja kestäväen laadun vuoksi. Poltettaessa se muuttui punaisemmiksi ja tummemmiksi. Vaaleampi okra sai myös monille Sweidellin töille ominaisen tumman ja ruskeavoittoisen, hieman punertavaan vivahtavan sävyn. Hän on voinut käyttää myös kahta muuta tavallisinta maaväriä, terra ja umbraa. Näistä edellinen muuttui poltettaessa tummanpunaiseksi, jälkimmäinen punaisenruskeaksi.⁵⁸¹ Vihreään käytettiin yleensä rautasiliikaateista ja savesta koostunutta maanvihreää, jonka sävyt vaihtelivat löytöpaikan mukaan. Poltettaessa se muuttui punaisenruskeaksi.⁵⁸²

Ajan kuluessa joidenkin maalausten värit ovat kellastuneet, toisissa tummat värit ovat vaalentuneet ja vaaleat tummentuneet. Väri sinänsä ei ole muuttunut toiseksi. Punainen näyttää punaiselta vielä 200 vuotta myöhemminkin, mutta tummetessaan se on saanut ruskeahkoja sävyjä. Siniset alueet puolestaan ovat haalistuneet. Maavärit eivät ole kovin arkoja kosteudelle. Suurempaa muutosta ovat aiheuttaneet jälkeinpäin tehdyt konservointitoimenpiteet ja "korjailut". Toisinnan kulunut värikerros on korvattu kitillä, jonka päälle on maalattu uutta väriä. Joissakin lakatuissa töissä on lakan epätasaisesta painumisesta aiheutuneita kiiltoeroja. Kosteus voi muuttaa lakan rakennetta tavalla, mikä saa myös värisävyt näyttämään erilaisilta. Joissakin töissä on myös likatahroja, pyyhkimisen aiheuttamaa jälkeä ja roiskejälkiä, minkä

⁵⁸¹Fridell Anter-Wannfors 1990, 269-270. Ruskeaa väriä saatiin myös jo keskiajalla Lounais-Saksassa tunnetusta ns. kasselinruskeasta, jota maalarit käyttivät puun pintaa imitoivaan lasuurimaa-laukseen. Toisin kuin muut maavärit ei etupäässä mädäntyneistä kasvinosista koostuva kasselinruskea sisältänyt rautaoksideja. Tummanruskeat väripigmentit muuttuivat läpikuultaviksi kun niitä sekoitettiin öljyyn tai johonkin vesipohjaiseen väriin (Fridell Anter-Wannfors 1990, 272).

⁵⁸²Fridell Anter-Wannfors 1990, 272. Hieman läpinäkyvä väri soveltui kaikkiin sidosaineisiin. Vihreää ja sinistä väriä voitiin valmistaa myös mineraaleista, jotka sisälsivät esim. kupariyhdisteitä.

on voinut aiheuttaa esimerkiksi maalatusta katosta tippunut väri.⁵⁸³

Pintamaalauksiin Sweidell käytti helmiäisväriä (Nauvon urut) ja kultausta (Nauvon urut, tuomiokirkon tornin kellojen viisarit)⁵⁸⁴ Pyhän paikan koristelussa kustavilainen maku suosi kultaista väriä.⁵⁸⁵ Muissa Turun tuomiokirkkoon maalatuissa kohteissa (tuolit, nahkaämpärit, porraskaiteet ja ikkunakehykset) hän käytti öljyväriä, useimmiten mustaa, mutta myös keltaista, vaaleanharmaata ja ruskeaa.⁵⁸⁶ Piispantalon kaakeliuunin Sweidell maalasi valkoiseksi liimavärillä, jalustan mustaksi ja keltaiseksi marmorivärillä. Konsistorin huoneen kaappiin Sweidell käytti helmiäisväriä.⁵⁸⁷

Liimaväriä käytettiin suoraan puhdistetulle pinnalle, 1700-luvulla yleistynyttä öljyväriä kalleimpiin tapetteihin, mutta yleisesti myös huonekaluihin ja puusepäntöihin.⁵⁸⁸ Liimaväri koostui liidusta, vedestä, liimaliuoksesta, paikoin myös väripigmenteistä.⁵⁸⁹ Sidosaineena käytetty liima valmistettiin kasveista ja eläinten jätöksistä, vettä käytettiin ohenteena.⁵⁹⁰ 1700-luvulla marmorivärinä käytettiin liima-, kalkki- ja öljyvärejä. Vanhin tapa jäljitellä valkoista marmoria oli maalata temperaväreillä.⁵⁹¹

⁵⁸³Tämä yhteenveto perustuu konservaattoreiden valokuvien ja diakuvien perusteella tekemiin analyysihin. Teosluettelossa on yksittäinen arviointi kustakin työstä.

⁵⁸⁴Nikula 1973, s.146; Turun tuomiokirkon tilit vuosilta 1790-1810. TMA.

⁵⁸⁵Johansson 1938, 42.

⁵⁸⁶Räkningar, verifikationer mm. för åbo domkyrka 1790-1809, verifikationer till domkyrkoräkningar, TMA.

⁵⁸⁷Turun tuomiokirkon tilit 1790-1809. TMA.

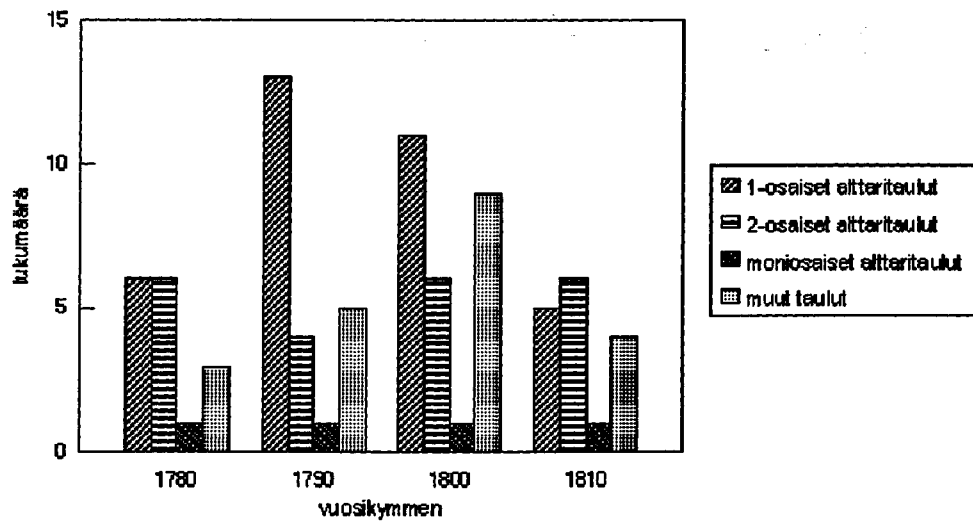
⁵⁸⁸Fridell Anter-Wannfors 1989, 103.

⁵⁸⁹Silven-Garnet ja Söderström 1989, 229.

⁵⁹⁰Fridell Anter-Wannfors 1990, 251.

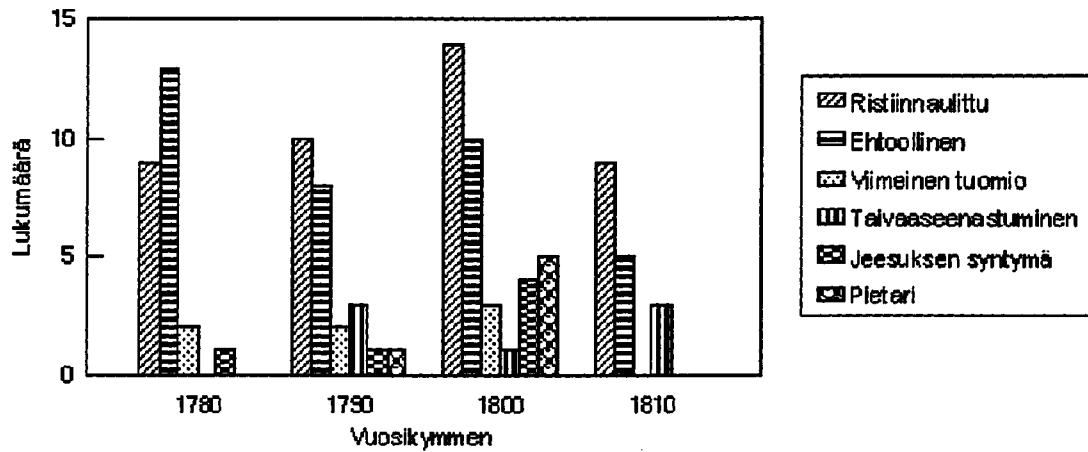
⁵⁹¹Fridell Anter-Wannfors 1990, 302.

Eri teostyyppien lukumäärät 1780-1810-luvuilla

diagrammi 1

Eri aiheiden lukumäärät 1780-1810-luvuilla

diagrammi 2

Maalausten esikuvat.

Töidensä perusteella Sweidellillä on ollut käytössään ainakin Rubensin Ehtoollista ja **Christopher Schwartzin** töitä jäljittelevä ja myös Sadelerin perheen tekemä kuparipiirros. Viimeksimainittuun koulukuntaan liittyy myös Petter Bergströmin neljä ristiinnaulittu-aiheista maalausta (Rödkallen, Pudasjärvi, Kautokeino ja Ristiina), joissa näyttää käytetyn samaa **Johan (jan) Sadelerin** tekemää, **M. de Vosiin** pohjautuvaa esikuvaa.⁵⁹²

Sweidellin perunkirjoitusluettelossa mainituista uskonnollisista teoksista todennäköisesti ainakin seuraavat ovat voineet olla kuvitettuja:

Tysk Historisk Bilder Bibel

2 Svenska biblar

1 Tysk dito

Arndts Sanna Christendom

Heinrich Mullers Himmelska kärlekskyss

Johan Arndtin kirjoituksia käännettiin ruotsiksi 1600-luvun puolivälissä. Niistä yleisimpiä oli Sanna Christendom, jonka 12 kuparipiirrosta toimivat mallikuvina 1700-luvun ruotsalaisille käsityöläismaalareille.⁵⁹³ Heinrich Mullers Himmelska kärlekskyss käännettiin ruotsiksi 1600-luvulla Saksassa yliopistoteologian yrityksenä yhdistää elävän kuvituksen ja koristeellisen kielen avulla kansanomaisen hartauskirjallisuus puhtasoppisiin uskonkappaleisiin. Teos käännettiin ensimmäisen kerran ruotsiksi vuonna 1748.⁵⁹⁴ Turkulaisilla käsityöläisillä ja porvareilla tämä teos on ollut hyvin harvinainen. Johan Arndtin teoksista suosituimpia ovat olleet Sanna Christendom ja Paradis lustgård.⁵⁹⁵

Maalarin työssä on hyötyä voinut olla myös muista uskonnollisista kirjoista. Historisk Utdrag af gl. Testamentets böcker ja Abrahams beprövelse ovat voineet olla kuvitettuja. 1700-luvun kirjankuvituksessa keskeisen merkityksen saaneet vinjetit eli pienet

⁵⁹²Ehrnrooth 1973, 23; Ehrnrooth 1980, 152-153.

⁵⁹³Svärdström 1949, 93-94. Telhammerin mukaan Arndtin kehittämä luterilainen typologia vaikutti suuresti kirkkotaiteen aihevalintaan 1600-1700-luvuilla (Telhammer 1978, 178).

⁵⁹⁴Svärdström 1949, 96.

⁵⁹⁵Grönroos-Nyman 1996, 184-225. 445 perunkirjoitusluettelossa Sanna Christendomia on 17, Paradis Lustgårdia 14 kappaletta. Heinrich Mullerilta on mainittu teokset Liebes kuss ja Wederqvickelse plunder.

koristekuviot⁵⁹⁶ ovat hyvin voineet toimia koristemaalauksen malleina. Turussa painetussa kirjallisuuden kuvituksessa siirryttiin 1700-luvun alun kukallisista barokkivinjeteistä rokokoofiguurien kautta kustavilaiseen klassiseen ornamentiikkaan.⁵⁹⁷

Tällaisena on voinut olla esim. Tekla, Bepröfvandes dygn, jonka nimi viittaa hartauskirjaan. Uskonnollisten ja uskonnollissävyytteisten kirjojen aatteellinen sisältö on vaihdellut. Eniten on ollut pietististä kirjallisuutta. Doctor Hagvini Spegel verk ers vita viittaa arkkipiispa **Haquin Spegeliin** (1645-1715). Communion bok af Rit Meyer lienee ollut Communion-bok kallad Guds barnas himmelska frögde-måltid på jorden jämte morgon- och aftonböner. Saksalaisen rovasti **Johann Rittmeyerin** (s.1636, k.Marienbergissä 1698) omia, Arndtin ja Lutherin rukouksia sisältänyt kirja ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1730. Laajasti levinneestä, usein perunkirjoitusluetteloissa mainitusta kirjasta otettiin useita painoksia, viimeisin vuonna 1878.⁵⁹⁸ Turkulaisilla käsityöläisillä ja porvareilla nämä hartauskirjat ovat olleet hyvin harvinaisia, mutta erilaiset, peruskirjoitusluettelohin usein nimettöminä merkityt rukous- ja hartauskirjat ovat sinänsä olleet hyvin suosittuja.⁵⁹⁹ —

Doctor Eric Pondopidans afhandling om verldens nyhet viittaa bergeniläiseen piispaan, myöhemmin Kööpenhaminan yliopiston prokanslerina toimineeseen **Erik Pontopiddaniin** (1698-1764). Pohjolan Speneriksi nimitetyn Pontopiddanin tuotannossa oli Bror Olssonin mukaan aineksia sekä pietistisestä, neologisesta, katolisesta että reformatorisesta kirjallisuudesta; pietistinen perusnäkemys yhtyi valistuksen optimismiin.⁶⁰⁰ Turkulaisilla käsityöläisillä tavataan edellä mainitun kirjan lisäksi myös pari muuta hänen kirjoittamaansa teosta.⁶⁰¹

Petterssons postilla ja Nattvards förhör af Petterson-teosten tekijänä lienee ollut Riddarholmin kirkkoherra, kirjoissaan valis-

⁵⁹⁶Havu 1988, 242 (näyttelyluettelon tekstiosuus).

⁵⁹⁷Havu 1988, 244 (näyttelyluettelon tekstiosuus).

⁵⁹⁸Olsson 1943, 85.

⁵⁹⁹Grönroos-Nyman 1996, 184-225. Haquins Spegel verk on mainittu kerran.

⁶⁰⁰Olsson 1943, 92.

⁶⁰¹Grönroos-Nyman 1996, 184-225. Pontopiddans sanning till gudaktighet ja förklaring öfwer Luthers Catheces.

tunutta ortodoksiaa edustanut **Abraham Pettersson** (1724-1763), jonka teoksia on muutama myös muilla turkulaisilla.⁶⁰² Nattvardsförhör, bestående uti frågor och svar dem till tjänst, som äro sorgfällige om en rätt värdighet vid den heliga nattvarden ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1759. Siitä otettiin uusia painoksia vielä vuonna 1852.⁶⁰³

Herrnhutilainen virsikokoelma Sions sånger on voinut kuulua maalarin omaan uskonelämään. Nikulan mukaan herrnhutilaisuus oli Turussa käsityöläisten erityisessä suosiossa,⁶⁰⁴ mihin viittaavat myös maininnat käsityöläisten ja porvareiden perunkirjoitusluetteloissa.⁶⁰⁵ 1 band af Knös arbeten viittaa filosofiseen ajattelijaan **Andreas Knösiin**, joka omaan tuotantoonsa sai vaikutteita herrnhutilaisen kirkkoherra **David Hollaziuksen** (1700-1771) kirjasta Nådenes ordning till saligheten efter Jesu härliga evangelium. Tätä teosta luettiin myös piireissä, mitkä eivät olleet erityisesti herrnhutilaismielisiä.⁶⁰⁶

Perunkirjoitusluettelossa mainituista muista kirjoista hahmottuu kuva sivistyneestä ja aikaansa seuranneesta henkilöstä. Hänellä on ollut myös muiden käsityöläisten ja porvareiden suosimaa maantieteellistä ja historiallista kirjallisuutta.⁶⁰⁷ Kirjallisuuden harrastus lienee hyödyntänyt myös ammatillisesti. Nikulan mukaan oltermannin eli ammattikunnan vanhimman virkaan yleisesti edellytettiin luku- ja kirjoitustaitoa.⁶⁰⁸

⁶⁰²Porvareiden ja kauppiaiden perunkirjoitusluetteloissa on mainittu Petterssons postilla seitsemän kertaa ja Pettersons Natvards förhör kerran (Grönroos-Nyman 1996, 184-225).

⁶⁰³Olsson 1943, 104-105.

⁶⁰⁴Nikula 1971, 324.

⁶⁰⁵Grönroos-Nyman 1996, 184-225. Sions sånger on mainittu yli 20 kertaa.

⁶⁰⁶Olsson 1943, 125-126.

⁶⁰⁷ Sweidellin perunkirjoitusluettelo 16.6. 1813. TKA. "Muita kirjoja" ovat olleet Anvisning till nya Geographin af Holltenack, allmän hushålls och Kastbok af H.A.F. Hocheimer, Bastholms Philosophi för de olärde, Lefvernes Beskrivning öfver Petter den 1sta Rysland af J.H.E. Meijer, Doktor Eric Pondopidans afhandling om verldens nyhet, Samling öfver lefvernes beskrifning, Ceremonien öfver Ryska kyrkan af Johan King, Johan Hymners Korta inledning till historien, Inledning till nya bergarten, Doctor Edvard Jungs 2. delen (tämä sana osittain ylipyhytty) menniskans rättigheter. Muiden turkulaisten omistamasta kirjallisuudesta ks. Grönroos-Nyman 1996, 184-225.

⁶⁰⁸Nikula 1971, 324.

Sweidellilla olleista yksittäisistä kuparipiirroksista Resan till Goda hopps Udden med en samling kopparstycken af Sparman viittaa mahdollisesti luonnontutkija ja lääkäri **Anders Sparrmanin** (1748-1820) lintukuviin, vuosina 1786-89 syntyneisiin etsauksiin.⁶⁰⁹ Mahdollisesti niitä on käytetty malleina porvariskoteihin tehdyissä tapettimaalauksissa. 6 band af Dalins arbeten viitanee kupari-piirtäjä **Nils Hufwedsson Daliin** (1690-1740), joka teki kupari-kaiverruksia mm. **Jakob Elbfasin** ja **David Klöcker Ehrenstalin** maalaamista muotokuvista.⁶¹⁰ Tesins arbeten i svensk sten stil viittaa kiviornamenttipiirustuksiin, portaitten ornamenteista tehtyihin piirustuksiin tms.

IKONOGRAFISIA JA TYPOLOGISIA HAVAINTOJA SWEIDELLIN TUOTANNOSTA.

Taulumaalaukset.

Gotiikan taiteessa syntyneen kärsivän Jeesuksen jälkeen on ristiinnaulittu-aiheeseen tullut uutta hyvin vähän.⁶¹¹ Sweidellin työpajaan liitetyissä Ristiinnaulituissa Jeesuksella on orjantappurakruunu Kuusiston, Kullaan, Kuhmalahden ja Teiskon kirkkoon maalatuissa töissä. Sari Kainulaisen mukaan orjantappurakruunu muistuttaa 300-luvulla sarkofageissa esiintyneistä voiton seppeleistä. Siksi sitä kannattaa epäillä enemmän voiton kuin kärsimyksen tunnuskuvaaksi.⁶¹² Marttyyriutta voitaneenkin pitää korostetuina niissä Sweidellin töissä, joissa ristiinnaulittu Jeesus on ilman seppelettä (Ypäjän ja Kiuruveden työt, kuvat 157 ja 158).

Kristuksen dualistinen olemus -toisaalta kärsivä ihminen, toisaalta kuoleman kukistanut Jumalan poika- tarjosi vastakkaiset kuvaamismallit.⁶¹³ Jeesuksen kärsimys korostuu niissä Sweidellin työpajan töissä, joissa vartaloa on kuvattu vahvasti tyylytellen (Kuhmalahden, Ypäjän ja Kiuruveden työt, kuvat 123, 157 ja 158). Jeesusta kuvattiin kolmella naulalla ristiin kiinnitettynä jo gotiikan aikana. Toinen jalka oli toisen päällä, jotta ruumista voitaisiin esittää mahdollisimman vääntyneessä asennossa.⁶¹⁴

⁶⁰⁹Hultmark-Hultmark-Moselius 1944, 314.

⁶¹⁰Hultmark 1944, 75.

⁶¹¹Kainulainen 1993, 21. JYTHL.

⁶¹²Kainulainen 1993, 9. JYTHL.

⁶¹³Kainulainen 1993, 20. JYTHL.

⁶¹⁴ibidem.

Kärsivässä Jeesuksessa voidaan nähdä yhteyksiä myös toimialueen hengelliseen taustaan. 1780- ja 1790-luvuilla Jeesuksen kärsimystä korostava herrnhutilainen herätysliike levisi Helsinkiin ja Turkuun.⁶¹⁵

Jeesuksen pään kallistuminen pääsääntöisesti oikealle -katsojan kannalta vasemmalle- puolella perustuu vanhaan kuvatraditioon, missä kaikki hyvä ja merkityksellinen (esim. Maria) kuvattiin hänen oikealle puolelleen.⁶¹⁶ Samalla Jeesus suuntautuu symbolisesti kohti hyvää isäänsä.⁶¹⁷ Sweidellin Ristiinnaulituissa tämä pätee kaikkiin paitsi Ypäjän ja Kiuruveden töihin. (kuvat 157 ja 158), joissa Jeesuksen pää kallistuu hänen vasemmalle puolelleen. Kuhmalahden Ristiinnaulituksessa (kuva 123) Jeesusta keihäillään pistävä sotilas on selvä esimerkki hänen vasemmalle puolelle varatusta pahasta.⁶¹⁸

Kiuruveden Ristiinnaulittua lukuunottamatta sijaitsee Jeesuksen kylkihaava hänen vasemmassa kyljessään (katsojan kannalta oikea kylki). Tässä on noudatettu anatomisesti oikeaoppista lähestymistapaa. Yleisempää oli kuvata sydämen lävistävä haava Jeesuksen oikealle kyljelle, missä se viittaa kaikkeen hyvään ja siunaukselliseen. Kirkkoisä Augustinuksen (354-430) mukaan kylkihaavasta syntyivät kasteen ja ehtoollisen sakramentit.⁶¹⁹

Kiuruveden Ristiinnaulituksessa Kristus on poikkeuksellisesti yksin, mikä korostaa työn hartauskuvamaista funktiota, kuvaa rukouksen apuvälineenä. Kulttikuvan luonteisessa riisutussa versiossa saatettiin kuvata myös pelkkä risti.⁶²⁰ Muut Sweidellin työpajassa tehdyt ristiinnaulitut edustavat Golgatan tapahtumia kuvaavaa Rabula Codex -tyyppiä, jossa Jeesuksen äiti, Jeesus ja Johannes

⁶¹⁵Salomies 1962, 374. Tarkemmin herrnhutilaisuudesta ks. esim. Salomies 1962, 370-371.

⁶¹⁶Reuterswärd 1978, 97.

⁶¹⁷Kainulainen 1993, 15. JYTHL.

⁶¹⁸Tummaihoisen ja turbaanipäinen etualan sauvaan nojaava sotilas tuo mieleen turkkilaisen sotilaan tai heimopäällikön. Teoksen valmistumisaikaan "musta murjaani" on voinut olla johdonmukainen valinta roiston osaan. 1700-luvun Euroopassa Turkkiä pidettiin yleisesti uudistuksiin kykenemättömänä, vieraana ja taantumuksellisena itämaisena valtakuntana. Erityisesti sen torjuvaa suhtautumista kristittyihin paheksuttiin suvaitsevuutta tähdentävänä aikana (Rystad 1985, 281-282, 268.)

⁶¹⁹Kainulainen 1993, 16.

⁶²⁰Kainulainen 1993, 19. JYTHL.

muodostavat ns. kolmifiguurisen kalvaarioryhmän. Uskonpuhdistuksen jälkeen se nähtiin Johanneksen evankeliumin ristiinnaulitsemista kuvaavan tekstin valossa. Katolisella ajalla tulkinta oli perustunut katolisen messukirjan transsubstaatiota käsittelevään kaanonrukouksen. Marian ja Johanneksen ulkoinen muoto säilyi muuttumattomana.⁶²¹ Kuhmalahden Ristiinnaulitussa Rabula Codex - tyyppiin on lisätty tarina Longinuksesta, joka työntää keihäänsä Jeesuksen kylkeen.⁶²²

Kuusiston kaksiosaisessa alttaritaulussa Ristiinnaulitun alaosassa on Ehtoollinen (kuvat 117 ja 120). Kuhmalahden Ristiinnaulitun parina on poikkeuksellisesti aiheena erittäin harvinainen Lain laatiminen Siinailta (kuvat 123-124). Aiheen kirjallinen perusta on toisessa Mooseksen kirjassa: Mooses oli vuorella 40 päivää ja yötä. Tänä aikana häntä odottavat israelilaiset kääntyivät pakanallisiin menoihin, tekivät Aaronin johdolla itselleen palvonnan kohteen, kultaisen vasikan.⁶²³

Kristillisessä kuvatradiotiossa kymmeneen käskyyn liittyviä tapahtumia on kuvattu monin eri tavoin sekä raamatullisilla että profaaneilla aiheilla.⁶²⁴ Kuhmalahden teoksessa Mooses on vuorella, jossa hän saa laintaulut Jumalalta, salamoit ja vuori peittyi savuun, vuoren juurella liikehtii väkijoukko.

Laajemmassa tarkastelussa turkulaisilla maalareilla erittäin harvinainen aihe (ks. taulukko, liite 1) näyttäytyy osana luterilaista teologiaa, missä vanha- ja uusitestamentilliset tapahtumat nähdään keskinäisessä syy- ja seuraussuhteessa.

Typologiselle ajattelulle ominaisessa syklisessä aikakäsityksessä henkilöt ja tapahtumat tulevat toistumaan toteuttaen näin Jumalan ennakoita laatimaa suunnitelmaa.⁶²⁵ Kirkkotaiteessa tämän ajattelu ilmeni esimerkiksi tavassa yhdistää vanhatestamentilliset aiheet

⁶²¹Kainulainen 1993, 24. JYTHL.

⁶²²Speake 1994, 91. Johanneksen evankeliumissa kerrotaan kuinka yksi sotilaista lävisti Jeesuksen kyljen, josta purskahti verta ja vettä (Joh. 19:34). Tarina näön paranemisesta tämän seurauksena on myöhemmin syntynyt legendaa. Nimi Longinus tulee kreikankielisestä keihästä tarkoittavasta sanasta (Speake 1994, 91).

⁶²³ks. 2. Moos. 24-32.

⁶²⁴Tästä ks. Lechner 1972, 567-569.

⁶²⁵Rajaniemi 1998, 41. JYTHL.

uusitestamentillisiin aiheisiin niitä ennakoivina tapahtumina.⁶²⁶ Rajaniemen mukaan työhön voidaan soveltaa typologista tulkintaa kansasta, jonka kanssa Jumala solmii liiton. Yllä kuvattu Jeesus olisi tämän liiton ruumiillistuma.⁶²⁷ Lain saaminen ennustaisi näin typologisesti ehtoollista eli aihetta, joka yleisimmin esitettiin ristiinnaulitun alapuolella, joka korostaa uuden liiton perustamista. Näin korostuisi lain saamisen ja ehtoollisen kautta tapahtuvan lain täyttämisen välinen merkitys.⁶²⁸

Kuvaparia voidaan tulkita myös analogisesti synoptisissa evan-
gliumeissa esiintyvällä käsityksellä Mooseksesta ensimmäisenä, Kris-
tuksesta toisena vapahtajana. Mooses vapahti oman kansansa,
Kristus kuolemallaan ja ylösnousemuksellaan koko maailman.⁶²⁹

Kuvataiteessa Mooses laintauluineen symbolisoi jumalallista lakia, jonka Jeesuksen kohtalo sinetöi.⁶³⁰ Tämän esityksperinteen mukaisesti Kuhmalahden Lain laatimisen Mooses voidaan katsoa ennakoivan yläosan Kristusta ihmiskunnan syntien lunastajana. Erityisen mielenkiintoiseksi maalauksen tekee se, että bakkanaa-
lisiin menoihin syyllistyneessä väkijoukossa on selvä viittaus tiettyyn ihmiskunnan syntiin: epäjumalanpalvelukseen.

Jos kuvaparia luetaan luterilaisen perinteen mukaisesti alhaalta ylöspäin etenevänä kertomuksena voidaan teemojen yhdistely tulkita siten, että Jeesuksen uhrikuolemassa pelastus koittaa myös niille, jotka epäilivät tai joskus poikkesivat oikealta tieltä, niin säädettiin jo Mooseksen ajoista alkaen. Näin tulkittuna kuvan teologinen perusta olisi jumalallisessa armossa, mikä Kansanahon mukaan säilyi keskeisenä sisältönä niin ortodoksisessa teologiassa kuin herätysliikkeissäkin.⁶³¹

Yhtä lailla kuvapari voidaan tulkita myös kuvauksena pelastumisen mahdollisuudesta. Laintaulut voidaan tulkita viittauksena kirkon

⁶²⁶Tästä ks. Rajaniemi 1998, 38-42. JYTHL.

⁶²⁷Rajaniemi 1998, 67. JYTHL.

⁶²⁸Rajaniemi 1998, 67-68. JYTHL.

⁶²⁹Rajaniemi 1998, 62. JYTHL. Rajaniemen typologisen tulkinnan mukaan kuvapari korostaisi lain saamisen ja ehtoollisen kautta tapahtuvan lain täyttämisen välitöntä merkitystä (Rajaniemi 1998, 68).

⁶³⁰Speake 1994, 101.

⁶³¹Kansanaho 1947, 162. Salomiehen mukaan pietismi etsi yksilöllisempää kristillisyyttä, mutta ei halunnut korvata ortodoksisista teologiaa jollain toisella; pelkkä kristinopin tuntemus ei riittänyt (Salomies 1962, 351).

viralliseen, kollektiivista uskonnollisuutta tähdentävään oppiin normina, jonka kautta Jeesuksen lunastama pelastus saavutetaan ja uskossaan horjuvatkin voivat pelastua. Kirkonmiehille virallisen kirkkojärjestyksen korostaminen on voinut olla tärkeää aikana, jolloin perinteiseen kristilliseen oppiin kohdistui paineita sekä suruttomuuden että valistuksen ajattelutavan taholta.⁶³²

Kuhmalahden kuvaparia voidaan "lukea" myös pelkkänä kertomuksena siitä kuinka Kristuksen kohtalo oli määrätty jo ennen hänen syntymäänsä, kuinka hänen tuli kuolla ihmiskunnan syntien tähden.

Sweidellin Ehtoolliset kuvaavat länsimaiseen taiteeseen vakiintunutta historiallista aihetta, jossa Jeesus ilmoittaa viimeiselle aterialle kokoontuneille opetuslapsilleen yhden heistä pettävän hänet.⁶³³ Vastauskonpuhdistus toi aiheeseen myös itäisen tradition suosimaa esitystapaa, jossa painopiste oli leivän ja viinin siunaamisessa.⁶³⁴ Sigrid Christien mukaan kummatkin traditiot yhtyivät Rubensin Ehtoollisessa (1620) mistä tuli yksi aiheen suosituimpia esityksiä (kuva 55).⁶³⁵

Milanon Brera-museossa säilytettävään alkuperäistyöhön pohjautuvat myös Sweidellin esikuvina olleet jäljennökset. Opetuslapset istuvat neliömäisen pöydän ympärillä. Heillä ei ole mitään erityisiä tunnusmerkkejä. Ehtoollista kuvaavissa töissä henkilöiden ryhmityksellä ja henkilöiden kuvauksella on kuitenkin tietty vakiintunut konventio, jonka avulla hahmoja voidaan identifioida.⁶³⁶ Jeesus istuu yleensä pöydän keskellä Johanneksen ja Pietarin välissä. Johannes on parraton nuorukainen. Pietarilla on sininen puku, harmaa parta ja harmaa kihara tukka niin kuin Köyliön, Korppoon ja Kökarin töissä (kuvat 112, 113-115, 133-135). Andreas on perinteisesti kuvattu vanhana, miehenä, jolla on aaltoileva tukka ja pitkä harmaa parta. Sweidellin Ehtoollisissa

⁶³²Tästä ks. Juva 1955, 182-188. Ainakin protestanttisena aikana tehdyissä Viimeisissä tuomioissa on Mooseksen katsottu viittaavan katoliseen dogmiin (Harbison 1972, 108). Usko kirkon saneleman tradition voimaan tiellä pelastukseen ei olisi kuihtunut luterilaisenaakaan aikana (Harbison 1972, 108-109).

⁶³³Ks. Matt.26.

⁶³⁴Christie 1973, 84.

⁶³⁵Ks. Christie 1973, 85, 99.

⁶³⁶Seuraava yleisesitys ehtoollisen henkilöahmoista pohjautuu James Hallin teokseen "Dictionary of Subjects and Symbols in Art; Hall 1984, 190.

tämä kuvaus sopii pöydän vasemmassa laidassa istuvaan, kyynärpäihinsä nojaavaan mieheen. Hänen takaansa kurkistaa luultavasti Tuomas, joka kuvattiin yleensä parrattomana. Hänen erottamisensa muista opetuslapsista erillään kurkistelevaksi hahmoksi viittaa hänen myöhempään maineeseensa "epäilevänä Tuomaana". Juudaksen vieressä istuva eteenpäin kumartunut hahmo lienee Philippus, joka Tuomaan ja Johanneksen tavoin kuvattiin parrattomana. Philippuksen lähellä vierekkäin oikeassa reunassa istuvat henkilöt lienevät Simon ja Lebbeus Taddeus, jotka veljeksinä kuvattiin yleensä vierä vieressä. Muut opetuslapset ovat vaikeammin identifioitavissa. Bartolomeus ja Matteus muistuttavat toisiaan siinä, että kummallakin on hyvin tumma -Bartolomeuksella joskus myös musta- tukka ja parta. Jaakob istuu Jeesuksen lähellä. Yhtenä Jeesuksen läheisimmistä opetuslapsista hänet on toisinaan kuvattu fyysisesti samankaltaisena. Ero Jaakob Alfaeuksenpoikaan ei perinteisesti ole ollut kovin jyrkkä, myös hänelle on annettu Jeesuksesta muistuttavia piirteitä. Pietari kutsui häntä Jaakoksi, joka on Jeesuksen veli, minkä tähden nämä Jaakot on sekoitettu keskenään.

Suurikokoisten töiden (kuvat 54 ja 113) taustalle on mahdutetettu joitakin alkuperäistyön detaljeja kuten verholaskokset, huoneen arkkitehtoniset yksityiskohdat, avoin kirja ja palava kynttilä. Avoin kirja saattaa viitata aiheen raamatullisuuteen, verholaskokset Jerusalemin temppelein esirippuun. Taideteoksissa kuvatut kynttilät on tulkittu viittauksena Johanneksen evankeliumiin Kristuksesta maailman valona. Kynttilällä sinänsä oli tärkeä merkitys kristillisissä rituaaleissa.⁶³⁷

Eri töissä Raamatun kertomusta on käsitelty eri tavoin. Köyliön Ehtoollisen rauhallisessa ja seesteisessä tunnelmassa korostuu hetki ennen Jeesuksen kohtalokkaita sanoja; painopiste on enemmän itse pääsiäisjuhlassa ja opetuslasten yhteisessä kokoontumisessa (kuva 112). Korppoon, Kuusiston ja Kökarin töissä (kuvat 113, 120-122 ja 134-135) eteenpäin kumartuneet ja tiiviimmin sommitellut opetuslapset ovat selvästi jännittyneempiä, ikään kuin kuulemassa jotakin tärkeää. Angelniemen Ehtoollisen voimakas liikevaikutelma viittaa voimakkaampiin tunnereaktioihin, hetkeen jolloin Jeesuksen sanojen merkitys juuri ymmärretään (kuva 54).

Merianin piirrokseseen (kuva 51) pohjautuvassa Nauvon Ehtoollisessa (kuva 50) opetuslasten torjuvat eleet viittaavat tilanteeseen,

⁶³⁷Speake 1994, 24.

jossa Jeesus on jo sanonut sanottavansa. Suorakulmaisen pöydän ääressä istuvat henkilöahmot ovat pääsiäisateriaalla; ehtoollismaljan vieressä ovat Kristuksen ruumiin, veren ja ristikuoleman symbolit: leipä, ehtoollisviini ja lautaselle asetettu lammaspais-ti.⁶³⁸ Ne on asetettu pöydälle niin selvästi että sakramentaa-linen puoli korostuu: katse kulkeutuu punapukuisen opetuslapsen ja Juudaksen ohi vinosti ylöspäin niin, että Jeesuksen vuoro on välittömästi ehtoollisvälineiden jälkeen. Johannes on painanut päänsä Jeesuksen syliin. Rahapussia pitelevä Juudas istuu häntä vastapäätä pöydän toisella puolella. Merianin piirrosta tutkinut Sigrid Christie arvelee pöydän vasemmassa reunassa käteensä nojaavaa opetuslasta Pietariksi.⁶³⁹

Myös Sweidellin Viimeiset tuomiot noudattavat eurooppalaisen taiteen perinteitä (kuvat 44, 68 ja 116). Kuvat jakaantuvat horisontaalisesti kerroksittain esitettyihin tapahtumiin. Ylimpänä on Kristus tuomarina, keskellä kirottujen ja vanhurskaiden erottaminen toisistaan, alimpana kuolleiden herääminen.⁶⁴⁰ Johanneksen ilmestykseen perustuvassa kuva-aiheessa elävät ja kuolleet saavat tuomionsa ja viimeinen taistelu käydään pahan ja hyvän välillä.⁶⁴¹ Esikuvana on ollut Johan Sadelerin maalaukseen perustuva Christopher Schwartzin kuparipiirros (kuva 45).

Längelmäen ja Kokemäen Viimeisissä tuomioissa (kuvat 44 ja 68) Jeesus istuu enkelien ympäröimänä pilven päällä kirkkautta säteile-vänä hahmona tuomitsemassa eläviä ja kuolleita. Jumalallisuutta korostaa pään ympärillä hohtava, joko itäisestä tai karoliinisesta kuvatradiitiosta periytynyt sädekehä.⁶⁴² Voittoa kuolemasta kuvaa enkeli, joka tuo hänen päähänsä laakeriseppeleen. Kuhmalahden työhön lisätty toinen enkeli tuo hänelle kaksi sauva hallitsijan symboliksi. Kummassakin työssä on Jeesuksen molemmille puolille kuvattu kolmen enkelin ryhmä ja piinavälineitä: pylväs, tikkaat ja risti. Jeesuksen alapuolella on neljäntoista opetuslasta Israelin neljäntoista heimon symbolina.⁶⁴³ Heidän alapuolellaan kolme

⁶³⁸Speake 1994, 88.

⁶³⁹Christie 1973, 96.

⁶⁴⁰Paavola 1992, 25. JYTHL.

⁶⁴¹Ks. Joh. 4-22., 1 Matt. 24.

⁶⁴²Schiller 1986, 154.

⁶⁴³Myslivec 1968, 151.

pasuunaan puhaltavaa enkeliä herättävät kuolleet viimeiselle tuomiolle.⁶⁴⁴

Kirottujen ja vanhurskaitten erottaminen on siirretty töiden yläosaan, oikeaan reunaan. Jumalan kunniaksi polvistuvat ja hänen valtaansa ylistävät Vanhan Testamentin autuaat on kuvattu kahdeksi ryhmäksi Jeesuksen molemmille puolille. Heidän sommittelussaan voidaan nähdä samaa oikean ja vasemman välistä vastakkainasettelua kuin ristiinnaulituissa: kaikki tarkoituksenmukainen ja hyvä on hänen oikealla, paha hänen vasemmalla puolellaan (Jeesuksen oikealla puolella olevat henkilöt ovat ylempänä ja häntä lähempänä, ikään kuin varmemmin pelastettuja kuin selvästi alemmaksi sijoitetut vasemmanpuoleiset henkilöt). Myös enkelien uhkaamat kirotut ovat Jeesuksen vasemmalla puolella samoin kuin kiirastuleen putoavat hahmot työn alaosassa (taivaaseen nousevat ovat Jeesuksen oikealla puolella).

Viimeisen tuomion kuvaesityksissä ei autuilla ole kiinteää henkilövalikoimaa ja järjestystä. Yleensä heidät on kuvattu vanhoina parrakkaina miehinä, joilla on tietyt henkilöön viittaavat tunnusmerkit.⁶⁴⁵ Längelmäen ja Kokemäen Viimeisissä tuomioissa selvästi tunnistettavin hahmo on Jeesuksen oikealla puolella lain- taulua sylissään pitävä Mooses ilmeisenä viittauksena liiton arkkiin, joka tulee näkyväksi Viimeisellä tuomiolla, osoituksena Jumalan läsnäolosta.⁶⁴⁶

Kokemäen työssä (kuva 68) Mooseksen takana oleva parraton nuorukainen viittaa Johannekseen joka oli niin ikään tavallinen viimeisen tuomion kuvaesityksissä⁶⁴⁷; koska Johannes oli Jeesuksen opetuslapsista suosituin voidaan pitää todennäköisenä juuri hänen sijoittamistaan Jeesuksen lähelle, hänen oikealle puolelle puolelleen. Hahmon identifioimista vaikeuttaa tunnusmerkkien puute.

Vanhempi parrakas hahmo Johanneksen takana voisi olla Aaron, joka usein esiintyy sivuhenkilönä veljensä Mooseksen elämästä kertovissa kuvissa.⁶⁴⁸ Tosin on huomattava ettei tällä hahmolla ole mitään

⁶⁴⁴Brenk 1972, 514.

⁶⁴⁵Schiller 1991, 25.

⁶⁴⁶Schiller 1991, 25.

⁶⁴⁷Speake 1994, 87.

⁶⁴⁸Dienst 1968, 2.

Aaronin perinteisistä tunnusmerkeistä: sauvaa, tiaraa tai papinpu-
kua.⁶⁴⁹

Harbisonin mukaan katolisena aikana Mooseksen kuvaaminen viimeistä tuomiota esittävässä työssä ilmensi kirkon näkemystä, jonka mukaan usko yksin ei riitä pelastuksen saavuttamiseksi, pitää noudattaa myös kirkon edustamaa lakia ja perinteitä. Mooseksen läheisyys Jeesukseen korostaa hänen toimintansa ja laintaulujen välistä syy-seuraussuhdetta; Jeesuksen tuomio viimeisellä tuomiolla näyttäytyy laintauluista alkaneen historiallisen kehityksen väistämättömänä tuloksena.⁶⁵⁰

Längelmäen teoksessa on kuvan oikeassa laidassa etualalla pilven päällä kolme hahmoa Moosesta vastapäätä (kuva 48) ilmeisenä viittauksena Kristuksen kirkastumisesta kertovaan tarinaan, jossa Jeesus nousi Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen kanssa vuorelle. Siellä hänelle ilmestyivät Mooses ja Elias.⁶⁵¹ Länsimaiseen kuvataiteeseen 1400-luvulla vakiintuneessa traditiossa on tämän tapahtuman henkilöistä kuvattu Mooseksen lisäksi myös Pietaria ja Eliasta. Joskus heihin liitettiin myös Andreas.⁶⁵² Kolmeen viimeksi mainittuun viittaavat Längelmäen työn etualalla olevat hahmot. Kokemäen työssä heitä on yksi vähemmän, mahdollisesti Andreas on jätetty pois.

Mooseksen alapuolella pilven päällä oleva nainen on esikuvassa kahden muun henkilöahmon kanssa kuvan vasemmassa yläreunassa (kuva 45). Längelmäen ja Kokemäen töissä hänet on erotettu selvästi erilliseksi yksinäiseksi hahmoksi. Längelmäen työssä hän on enkelien kanssa samalla vaakasuoralla tasolla (kuva 44), Kokemäen työssähieman ylemäpanä (kuva 68). Muuttunutta sijaintia voidaan perustella teoksen kompositiolla, jossa hän tasapainottaa työn oikean reunan enkeliä. Pelkkään kompositioon liittyvät syyt eivät

⁶⁴⁹Christie 1973, 30-31, Speake 1994, 1. Sigrid Christien mukaan Aaronilla ei ainakaan norjalaisissa kirkoissa ole mitään vakiintunutta attribuuttia, joten hänen identifioimisensa on aina hieman epävarmalla pohjalla (Christie 1973, 31).

⁶⁵⁰Harbison 1972, 107-109. Luterilaisena aikana Mooseksen kuvaaminen yhdessä Jeesuksen kanssa voidaan ymmärtää tavaksi hyödyntää uusi- ja vanhatestamentillisiä motiiveja lain ja armon allegorioina, mikä selittää monien katolisten kuva-aiheiden säilymisen myös luterilaisena aikana. Uusi- ja vanhatestamentillisiä aiheet yhdistettiin luterilaiseen näkemykseen uskosta ja armosta (Harbison 1972, 91). Lain noudattaminen sinänsä oli tärkeää, mutta ei pelastuksen tae (Harbison 1972, 91, 132).

⁶⁵¹Luuk. 9:29.

⁶⁵²Myslivec 1972, 416, 419-420.

kuitenkaan välttämättä selitä sitä, miksi juuri tämä naishahmo on erotettu muista niin selvästi erilleen.

Mahdollisesti hän on jäänne katolisesta traditiosta, Marian ja Johanneksen kaltaista esirukoilijahahmoa, jolle ajan uskonnollisessa elämässä on annettu aivan erityinen merkitys, esimerkiksi Maria Magdaleena. Vaikka Schwartzin piirroksessa kyseinen hahmo ei ole neitsyt Maria (Maria on Jeesuksen oikealla puolella), ei tätäkään mahdollisuutta voi kokonaan pois sulkea. Sadassa vuodessa kuvan hahmoille on voitu antaa merkityksiä, jota niillä ei aikaisemmin ollut. Tutut hahmot on voitu haluta esittää eri lailla kuin aikaisemmin.

Marian siirtämistä erilleen Kristuksesta voidaan perustella Lutherin pyrkimyksellä välttää Mariaan kohdistuvaa palvontaa. Tämän vuoksi ei Viimeisissä tuomioissa Kristusta tullut esittää yhdessä äitinsä kanssa.⁶⁵³ Myös Mikael Agricolan kanta Marian kunnioittamiseen oli Kristus-keskeinen. Hän pyrki poistamaan Maria-kuvasta mystisiä ja maagisia piirteitä.⁶⁵⁴ Marian esittämistä erillisenä hahmona puoltaa hänen vakiintunut kansansuosionsa, josta selvimpänä ilmauksena ovat hänelle vielä 1700-luvulla suoritettut kirkkouhrit ja suullisessa kansanperinteessä säilyneet loitsut, rukoukset, runot ja erilaisten Maria-nimestä johdettujen kasvien nimet.⁶⁵⁵

Harbisonin mukaan kiirastuli periytyi viimeisiin tuomioihin alunperin katolisesta opista, jossa ihminen ei voinut siirtyä taivaaseen suoraan, vaan vaiheittain koettelemusten ja kärsimysten kautta. Katolisen kirkon seremonioiden tehtäväksi tuli auttaa ihmistä hänen vaikealla matkallaan kohti jumaluutta. Viimeisissä tuomioissa tätä asteittaisen vapautumisen oppia on kuvattu henkilöillä, jotka kohoavat kiirastulessa kärsivien joukosta kohti niitä, jotka jo ovat saaneet armon.⁶⁵⁶ Luther uskoi viimeisen tuomion pikaiseen tulemiseen. Tosi uskovalle ei kadotukseen tuomittujen kohtaloa tarvinnut katolisen kirkon tavoin jatkuvasti painottaa. Viimeisenä päivänä ei Jeesus esiintynyt niinkään

⁶⁵³Pirinen 1990, 40. JYTHL.

⁶⁵⁴Pirinen 1990, 44. JYTHL.

⁶⁵⁵Pirinen 1990, 47-48. JYTHL.

⁶⁵⁶Harbison 1972, 137.

Jumalan tuomion kuin hänen rakkautensa edustajana.⁶⁵⁷ Ilmeisesti tämän takia Jeesusta ei korosteta maailman tuomarina; Sweidellin työpajassa tehdyissä töissä hän ei istu maapallon vaan pilvirykelmän päällä.

Miekkaa heiluttava hyökkäävä enkeli on arkkienkeli Mikael, joka taisteli lohikäärmettä ja tämän joukkoja vastaan (kuvat 49, 69 ja 116).⁶⁵⁸ 1600- ja 1700-luvun teoksissa yleisemmin esiintyvä käärme on Raamatun teksteissä kaikkein yleisin Saatanaa symbolisoiva eläin.⁶⁵⁹ Myös haureuden kuolemansynnistä koituva rangaistus, naisen rintaa pureva käärme (Längelmäen ja Kokemäen työt) oli Suomessa melko yleinen 1600- ja 1700-luvuilla.⁶⁶⁰ Paholais-hahmoinen piru esiintyi 1600-1700-luvulla pystysuorassa asennossa kulkevana sekasikiömäisenä hahmona. Terävillä kynsillä, karvapeitteellä ja sarvilla varustetulla olennolla oli myös ihmismäisiä piirteitä kuten pysytysuora asento ja kasvojen julmuutta kuvastava ilme.⁶⁶¹

Tuomittujen kuvaamista alastomina pidettiin erityisen nöyryyttävänä.⁶⁶² Kokemäen Viimeisessä tuomiossa heitä on selvästi vähemmän kuin Längelmäen työssä. Kiirastulesta pelastuneet ovat lähempänä taivasta, jonka osuus kuva-alasta on aikaisempaa suurempi.

Työn erilaisuutta voidaan selittää valistuksen aikakauden henkisellä ilmapiirillä, jolloin kyseenalaistettiin aikaisemmin itsestään selvinä pidettyjä kirkollisia totuuksia.⁶⁶³ Paavolan mukaan pahan ongelman näkeminen aikaisempaa monimutkaisempana saattoi vaikuttaa siihen, että paholaisia esitettiin yhä vähemmän, 1800-luvulla ei lainkaan.⁶⁶⁴ Paholaisten määrän pienentymisessä voidaan nähdä yhteyttä myös ajatteluun, jossa kuolemanrangaistusta ja laillinen kidutus joutuivat yhä ankaramman arvostelun kohteek-

⁶⁵⁷Harbison 1972, 85.

⁶⁵⁸Paavola 1992, 24-25. JYTHL.

⁶⁵⁹Paavola 1992, 12. JYTHL.

⁶⁶⁰Paavola 1992, 30-31. JYTHL.

⁶⁶¹Paavola 1992, 71. JYTHL.

⁶⁶²Paavola 1992, 24. JYTHL.

⁶⁶³ks. Salomies 1962, 360.

⁶⁶⁴Paavola 1996, 284.

si.⁶⁶⁵ Puhtaasti käytännön tasolla eroja voidaan selittää sillä, Kokemäen työ on 10 cm pienempi. Piruja ei yksinkertaisesti ole mahtunut niin paljon kuin Längelmäen työhön.

Kuusiston Viimeisessä tuomiossa (kuva 116) ei ole taivaaseen nousevia henkilöahmoja, eikä kolmea pasuunaan puhaltavaa enkeliä. Maailmanlopun tapahtumissa ollaan siirrytty myöhempään vaiheeseen: kuolleet on jo herätetty viimeiselle tuomiolle ja käydään lopullinen taistelu hyvän ja pahan, Jumalaa kannattavien ja Hänet hylänneiden enkelien välillä.⁶⁶⁶ Pasuunaan puhaltaa enää vain yksi enkeli, viimeinen ja seitsemäs, joka näin ilmoittaa maailmantuomion lopullisesti koittaneen.⁶⁶⁷

Yläosan tunnelma ei ole yhtä harmoninen kuin Längelmäen ja Kokemäen töissä. Jeesuksen molemmilla puolilla olevat hahmot on jaettu aikaisempaa jyrkemmin kuvan oikeaan ja vasempaa reunaan. Eteenpäin ojentunut enkeli ja kaksi henkilöä häntä vastapäätä ojentuvat eteenpäin käsillään vilkkaasti elehtien. Uusina henkilöinä on kaksi turbaanipäistä, mahdollisesti itämaan tietäjiin viittaavaa henkilöahmoa.

Pasuunaan puhaltavan enkelin oikealla puolella syöksee arkkienkeli Mikael luopienkeliä alas helvettiin. Alaosassa syntiset joutuvat petojen raatelemaksi. Naisen kädessä oleva kultainen malja symbolisoi Babylonin porttoa.⁶⁶⁸

Kustannussyistä **Teiskon** kirkossa päädyttiin lehtereiden kuvituksessa varsin poikkeukselliseen ratkaisuun: Kaiteita ei kuvitettaisi ollenkaan vaan kunkin eteen sijoitettaisiin Kristuksen elämästä kertova taulu. Ristinnaulittua seurasi kuva Jeesuksen syntymästä (kuva 131), jossa Marialla oli sylissään Jeesus-lapsi. Kuvan etualalla hänen ympärillään on paimenia, vasemmassa reunassa aasi ja härkä. Taaempana seisoo Joosef oviaukon edessä, hänen selkensä takaa näkyvät valonsäteitä.

Paimenet, aasi ja härkä ja etualalla purppuranpunaisessa puvussa istuva Maria vakiintuivat kuvatyyppeihin jo varhaiskeskiajalla.⁶⁶⁹

⁶⁶⁵Paavola 1996, 289.

⁶⁶⁶Ikonografiasta ks. Schiller 1991, 106.

⁶⁶⁷Schiller 1991, 94.

⁶⁶⁸Paavola 1992, 30-31. JYTHL.

⁶⁶⁹Schiller 1981, 72; Wilhelm 1970, 92.

Kuva-aiheen kirjallinen perusta on jouluevankeliumin teksteissä.⁶⁷⁰ Marian käden ele viittaa bysantista länsimaiseen taiteeseen vakiintuneeseen kyvatyyppiin, jossa tämä keskusteli lapsensa kanssa.⁶⁷¹ Kookkaan Jeesus-lapsen Marian sylissä erottaa selvästi pään ympärillä hohtava sädekehä, joka viittaa apokryfisten kirjojen kertomukseen häntä syntymän hetkellä ympäröineestä taivaallisesta valosta.⁶⁷² Tällä tavoin esitettynä hän ei jää Marian varjoon, pikemminkin päinvastoin. Yhtymäkohtia voidaan nähdä Lutherin käsitykseen siitä, että Maria tulisi esittää nimenomaan Jeesus-lapsen kanssa. Päähuomio kyettäisiin säilyttämään itse vapahtajassa.⁶⁷³

Paimenten lukumäärä on yleensä kolme analogisena rinnastuksena kolmen tietäjän kumarrusta esittäviin kuviin.⁶⁷⁴ Marian vasemmalta puolella olevan henkilöahmon kirja viittaa Jesajan toteutuneeseen ennustukseen.⁶⁷⁵ Härkä ja aasi on tulkittu juutalaisuuden ja pakanallisuuden symboleiksi.⁶⁷⁶ Joosefin takaa näkyvät valonsäteet esiintyivät bysanttilaisessa kuvatyypissä joko Beetlehemin tähteen tai taivaallisen valon symboleina.⁶⁷⁷

Taivaaseenastuminen (kuva 132) kuvittaa Raamatun kertomusta Jeesuksen astumisesta taivaaseen opetuslastensa läsnäollessa.⁶⁷⁸ Länsimaisessa traditiossa ei Jeesusta kuvattu enkelien viemänä, vaan nousemassa itse jumalallisen voimansa kohottamana.⁶⁷⁹ Joissakin kuvaesityksissä Jeesus nousi taivaaseen pilvien viemänä. Sweidellin työpajassa tehdyssä työssä pilvien päällä istuva Jeesus viittaa enemmän toiseen länsimaiseen kuvatyyppiin, jossa pilvet ovat enemmän jumalallisen aseman osoitus kuin aktiivisesti

⁶⁷⁰Luuk 2:1-20; Matt.2:1-12.

⁶⁷¹Kuvatraditiosta ks. Wilhelm 1970, 92.

⁶⁷²Schiller 1981, 73.

⁶⁷³Pirinen 1990, 40. JYTHL.

⁶⁷⁴Lexikon der christlichen Ikonographie, vierter band, 422.

⁶⁷⁵Schiller 1981, 84.

⁶⁷⁶Hirn 1970, 92; Schiller 1981, 71.

⁶⁷⁷Wilhelm 1970, 95-96.

⁶⁷⁸ks. 1.Kor. 15:3-8; Luuk. 24:50-53; Ap.t. 1:3-11; Mark. 16:19.

⁶⁷⁹Schmid 1970, 268.

vaikuttava tekijä.⁶⁸⁰ Taivaaseen osoittava oikea käsi ojentuu tarttumaan taivaallisen isän käteen, vasen viittaa opetuslapsiin.⁶⁸¹ Taustan vuori viittaa tapahtumapaikkaan, Öllyvuoreen.⁶⁸²

Jeesuksen alapuolella on 12:en apostolin lisäksi kaksi valkopukuista, käsillään selittävää henkilöä. He viittaavat Apostolien teoissa mainittuun kahteen valkopukuiseen mieheen, joiden kehotuksesta opetuslapset lähtivät alas vuorelta.⁶⁸³ Miesten keskellä oleva henkilö on voinut polvistua rukoukseen merkiksi siitä, että Vanhassa Testamentissa ennustetut asiat ovat käyneet toteen. Länsimaisessa taiteessa polvistunut henkilö yhdisti Uuteen ja Vanhaan Testamenttiin (Hesekielin näky Apostolien teoissa) viittaavat tapahtumat.⁶⁸⁴

Teijon tehtaan kirkkoon tehdyssä Katuvaa Pietaria esittävässä teoksessa (kuvat 127 ja 128) Pietarin taustalla on aamumaisema ja hänen vasemmalla puolellaan kukko viittauksena Jeesuksen ennustukseen.⁶⁸⁵ Kaksi avainta Pietarin jalkojen juuressa on kuvataiteessa yleisesti käytetty Pietarin symboli,⁶⁸⁶ mikä viittaa Jeesuksen sanoihin Taivaan valtakunnasta.⁶⁸⁷ Jalkojen juuressa oleva kirja on kristillisessä kuvataiteessa usein käytetty apostolien ja oppineiden ihmisten tunnusmerkki. Se viittaa ennustukseen tulevasta tapahtumasta; niin tulee tapahtumaan niin kuin kirjoitettu on.

Kaksikerran kirkkoon maalattu Vedenpaisumus (kuva 156) kuvittaa Vanhan Testamentin tapahtumaa koko maailman peittävästä tuhotulvas-ta.⁶⁸⁸ Sweidellin työpajaan identifioidussa teoksessa ihmiset yrittävät pelastua tulvan alta. Ikonografisessa tutkimuksessa on Vedenpaisumus liitetty eskatologisiin kuva-aiheisiin. Arkkia on

⁶⁸⁰Ikonografiasta ks. Schiller 1986, 156, 158.

⁶⁸¹Schmid 1970, 273-274.

⁶⁸²Schiller 1986, 150.

⁶⁸³ks. Ap. 1:10-11.

⁶⁸⁴Schmid 1970, 274; Schiller 1986, 152.

⁶⁸⁵Matt. 26:34.

⁶⁸⁶Speake 1994, 85.

⁶⁸⁷"Sinulle minä annan Taivasten valtakunnan avaimet (2 Matt. 16:18).

⁶⁸⁸1 Moos. 6:5-9:17.

tulkittu kirkon symboliksi ja itse vedenpaisumusta esittävä kuva kehotukseksi katumukseen.⁶⁸⁹

Lehterikaiteiden ja saarnatuolien figuurimaalaukset.

1700-luvun luterilaisten kirkkojen lehtereitä kuvitettiin vielä pietistisenä aikana hartauskirjoihin tai keskiaikaisiin uskonnollisiin kirjoihin perustuvilla kuvasarjoilla.⁶⁹⁰ Turkulaisilla maalareilla tavallisia lehterikaidemaalauksia ovat olleet uus- ja vanhatestamentilliset figuurihahmot.

Mynämäen kirkkoon Sweidell maalasi sekä yksittäisiä figuureja että kertovia kuvasarjoja. Miehille tarkoitettuun länsiparveen hän teki 12:en apostolin sarjan. Naisille varattuun pohjoisparveen tuli ihmiskunnan pelastushistoria, jossa on kuvattuna myös Kristuksen vaellus Golgatalle.

Vain Sweidellin tiedetään maalanneen lehtereihin Kristuksen kärsimyshistoriaa esittäviä kuvia (ks. liite 2). "Ristin tienä" tunnetun kuvasarjan kirjallinen perusta on Johanneksen evankeliumin kohta, jossa kerrotaan Kristuksen kantaneen ristinsä Golgatalle.⁶⁹¹ Ristintietä esittävät kuvat vastaavat niitä muistelmapaikkoja (stationes), joissa saman matkan Israelissa suorittaneet pyhiinvaeltajat tekivät hartausharjoituksia. Koska kaikilla ei ollut mahdollisuutta taivaltaa itse samaa matkaa, alettiin valmistaa sitä kuvaavia graafisia kuvasarjoja hartauden harjoittamista varten.⁶⁹²

Vanhimmat kuvasarjat palautuvat 1430-40-luvuille. Asemakuvia näissä on vähintään kolme, enintään 12 tai enemmän. Länsi-Euroopassa järjestettiin Ristintien kuvauksia myös ulkona luonnossa.⁶⁹³ Ruotsissa vanhin keskiaikainen "Ristin tie" -aiheinen

⁶⁸⁹Hohl 1972, 163.

⁶⁹⁰Anrep-Bjurling 1993, 32. Anrep-Bjurling on jakanut lehtereiden kuvaohjelmat kronologiseen, opettavaiseen ja katekeetiseen ohjelmaan.

⁶⁹¹Joh 19:17.

⁶⁹²Rinne 1945, 25.

⁶⁹³Rinne 1945, 27. Näistä tunnetuimpia ovat Adam Kraftin korkokuvaveistoksien toteuttamat Nürnbergin Johanneksen kirkon (vuoden 1505 vaiheilla) ja Lyypekin Jaakobinkirkon kuvasarjat (1490-luku). Edellisessä oli seitsemän, jälkimmäisessä kahdeksan asemakuvaa. Tukholmassa oli kaupungin eteläisen portin ulkopuolelle, niin kutsutulle "pilarinmäelle" järjestetty kolme pilareilla merkittyä pysähdyspaikkaa (Ristinkanto, Kristuksen kaatuminen ristin alla ja Saapuminen Golgatalle) sarja. Viimeksi mainittu

maalattu kuvasarja tunnetaan Vadstenan luostarista 1400-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta.⁶⁹⁴ Suomessa tunnetaan Pyhälle Ristille omistettuja kirkkoja, mutta "Ristin tietä" kuvaavien hartauslaitteiden olemassaolosta ei Rinteen mukaan ole saatu täyttä varmuutta.⁶⁹⁵

Fransiskaaninen munkkijärjestö vakiinnutti kuvien viralliseksi lukumääräksi 14 (Mynämäen lehtereissä Pilatuksella käynnin ja ristinkannon välissä on maisema -kuva 83-, joka nostaa kuvien lukumäärän 15:een). Ensimmäisenä kuvattiin yleensä Pilatusta, joka tuomitsee Jeesuksen ja pesee samalla käsiään, viimeinen kuva esitti Jeesuksen viemistä hautaan.⁶⁹⁶

Aiheen kanoninen vakiintuminen tapahtui vasta myöhään uudella ajalla.⁶⁹⁷ Kuva-aiheen varsinainen läpimurto tapahtui vuoden 1720- ja 1730-luvuilla, jolloin paavit Innocentius XI ja Benediktus XII sallivat "Ristin tien" esittämisen myös muille kuin fransiskaanimunkeille.⁶⁹⁸ Tämä "virallinen lupa" selittänee osittain sen, miksi katolinen aihe näyttäytyy luterilaisessa kirkkotilassa.

"Ristin tien" valinnalla saattaa olla yhteyttä myös neitsyt Marian kulttiin. "Via Dolorosan" merkitystä neitsyt Mariaa palvoville katolisille maille korosti Jacob Voraginuksen legendakoelma *Legenda Aurea*, jossa Marian väitettiin tehneen saman matkan

pilari on jäljellä Ruotsin valtion historiallisessa museossa. Kolmen pysähdyspaikan Ristintietä suosittiin erityisesti Ranskassa (Rinne 1945, 27-29).

⁶⁹⁴Rinne 1945, 30. Tämä kuvasarja on ollut toteutettuna vuonna 1470, jolloin on annettu ensimmäinen sitä koskeva anekirje. Tarkemmin Vadstena luostarin kuvasarjasta ks. af Ugglas 1938, 230-251, 257-272.

⁶⁹⁵Rinne 1945, 32. Pyhälle Ristille omistettuja kirkkoja on ollut Ahvenanmaan Pyhän Olavin ja Pyhän Mikaelin kirkko. Varsinais-Suomessa Taivassalon ja Satakunnassa Eurajoen kirkot omistettiin Pyhälle Ristille, Pohjanmaalla Närpiön kirkko oli sekä Pyhälle Olaville että Pyhälle Ristille omistettu. Itä-Suomessa Pyhän Ristin kirkkoja olivat Juvan, Äyräpään ja Hattulan kirkot. Pyhän Ristin kultti esiintyi usein Pyhälle Olaville omistetuissa kirkoissa.

⁶⁹⁶Ikonografiasta ks. Reuterswärd 1978, 91; Dambeck 1968, 656.

⁶⁹⁷Ugglas 1938, 265. Pysähdyspaikkojen järjestyksen määrittelyssä virallisen aseman saivat kaksi arvostettua teologista tutkielmaan: Adrichomiuksen "Jerusalem sicut tempore Christi floruit" (1584) ja Quaresimuksen "Terrae Sanctae Elucidarium (1616-1652).

⁶⁹⁸af Ugglas 1938, 244.

poikansa kuoleman jälkeen.⁶⁹⁹ Rinteen mukaan Turun prebendaan kuuluvilla seurakunnilla oli vanhat perinteet Marian palvonnassa. 1470-luvulla vahvistetuissa säännöissä oli uhattu rangaistuksella niitä seurakuntia, jotka eivät osallistu Kristuksen ruumiin ja Neitsyt Marian muisteluun juhlakulkueen pysähdyspaikoilla.⁷⁰⁰ Suomessa Neitsyt Marialla oli vakiintunut kansansuosio vielä 1700-luvulla.⁷⁰¹

Sinänsä tätä evankelista kuva-aihetta luterilaisessa kirkkotilassa ei mielestäni voida pitää kovin harvinaisena ottaen huomioon, että pääsääntöisesti kirkkoihin tehtyjen kuvien aiheet periytyvät juuri katoliselta ajalta. Anrep-Bjurlingin mukaan vanha- ja uustestamentillisten aiheiden yhdisteleminen oli tavallista luterilaisena aikana, jolloin myös passio-aihe säilyi ajankohtaisena.⁷⁰² Mynämäen lehtereissä kärsimyshistorian kuvaus on yhdistetty maailman luomista, syntiinlankeemusta ja Jeesuksen varhaisvaiheita esittäviin kuviin (kuvat 71-78). Uusi- ja vanhatestamentilliset tapahtumat on esitetty yhtenäisenä kronologisesti etenevänä kertomuksena, jossa uusitestamentilliset tapahtumat ovat vanhatestamentillisten tapahtumien jatkumoa.

Tässä mielessä pohjoisessa lehterikaiteessa kuvatut tapahtumat voidaan nähdä keskinäisessä syy- ja seuraussuhteessa tavalla, mikä esiintyy Johan Arndtin Vanhan ja Uuden testamentin yhteenkuuluvuutta korostavassa typologisessa tulkintamallissa: Aatami tekee synnin, jonka Kristuksen uhrikuolema myöhemmin sovittaa;⁷⁰³ Raamatussa esiintyvä ihmiskunnan historia näyttäytyy loogisena kehityskulkuna, jonka huipentumana on Jeesuksen "Ristin tie." Ihmiskunnan syntiinlankeemusta esittävässä kertomuksessa olennainen Aatamin ja Eevan karkotus paratiisista.

Kuvien järjestys on sama kuin vastaavat Raamatussa kuvatut tapahtumat: Maailman luomisen ja ihmiskunnan syntiinlankeamisen historia jatkuu kertomuksella Jeesuksen syntymästä ja Ristintiestä ylösnousemukseen.

Mynämäen pohjoispuolen lehterikaiteisiin kuvattu "Ristin tie" alkaa perinteisesti Kristuksen vangitsemisellä, mutta käynti

⁶⁹⁹Rinne 1945, 26.

⁷⁰⁰Rinne 1945, 42.

⁷⁰¹Pirinen 1990, 47-48. JYTHL.

⁷⁰²Anrep-Bjurling 1993, 30.

⁷⁰³Arndtin tulkintamallista ks. Christie 1973, 140.

Pilatuksella on esitetty eri kuvassa. 1400-luvulla Ristintien kuvaesityksissä usein kuvattu Veronika on jätetty pois ilmeisesti siksi, että luterilaisuudessa suhtauduttiin torjuvasti pyhimysten palvontaan.

Mynämäen "Ristin tie" painottaa Kristuksen marttyyriutta toisella tavoin kuin aiheen perinteiset kuvaesitykset: Kristuksen useamman kaatumisen sijasta on kuvattu ruoskiminen ja orjantappurakruunaus ja keihäänpisto (kuvat 80-81 ja 89). Myös piinavälineet on kuvattu erikseen (kuva 91). Mynämäen lehterikaiteissa Ristintie päättyy myös poikkeavasti Kristuksen ylösnousemukseen ja taivaaseenastumiseen (kuvat 93-94), joiden Carl af Ugglasin mukaan ei oikeastaan tulisi kuulua itse aiheeseen.⁷⁰⁴ Hän painottaa kuitenkin kuva-aiheiden epäsäännöllisyyttä. Kuvasarjassa esitetyt tapahtumat vaihtelivat koska aina ei muistettu sitä millä tapahtumapaikoilla pyhiinvaeltajat kulloinkin olivat pysähtyneet.⁷⁰⁵

Mynämäen lehtereissä kuvatus "Ristin tien" esikuvat saattaisivat löytyä jostakin Biblia Pauperumin, Concordia Caritativuksen tai Speculum Humanae Salvationuksen kuvitetuista painoksista, joiden keskiaikaista kuvaohjelmaa käytettiin myös luterilaisissa kirkkoissa.⁷⁰⁶

Mynämäen kirkon pohjoispuolen lehterikaiteisiin on "Ristin tien" päättävän Taivaaseenastumisen jälkeen kuvattu Rikas mies ja Lasarus sekä Rikas mies helvetin tulessa (kuvat 95 ja 98).⁷⁰⁷ Näiden aiheiden sijoittaminen viimeiseksi ei tarvitse olla sattumaa, vaan tietoisien valinnan tulos, eräänlainen varoitus siitä miten käy jos ei seuraa Jeesuksen näyttämää tietä. Koska Raamatussa nämä kertomukset on esitetty Jeesuksen kertomina, olisi niiden kronologisesti tullut kuulua jonnekin muualle kuin Ristin tien loppuun. Tässä mielessä voidaan puhua Anrep-Bjurlingin mainitsemasta opettavaisesta kuvaohjelmasta, jossa Raamatun kertomusten kronologinen järjestys on rikottu jonkin tietyn kantavan idean tai aatteen

⁷⁰⁴af Ugglas 1938, 265.

⁷⁰⁵af Ugglas 1938, 266.

⁷⁰⁶Anrep-Bjurling 1993, 32.

⁷⁰⁷Ks. Luuk. 16:19-31.

tähden tavalla, mikä ilmentää kuvaohjelman laatijan evankelis-luterilaista maailmankatsomusta.⁷⁰⁸

Länsiparveen on kuvattu kaksitoista apostolia (kuvat 100-110), mutta eri järjestyksessä kuin Apostolien teoissa.⁷⁰⁹ Tällöin ei voida puhua tiukasti Raamatun mukaisesta esityksestä. Kuvien sijainnin perustana on voinut olla jokin muu kirjallinen lähde kuin Raamattu tai tilaajan henkilökohtainen käsitys kuvien keskinäisestä järjestyksestä.

J.J. Weckman maalasi Kalannin kuorin pohjoispuolisten lehtereiden kuvat vuonna 1756. Sweidell maalasi ne uudestaan vuonna 1805 osittain restauroiden vanhoja kuvia. Karitsaa lippuineen, soittimia ja enkelin ilmestystä Aabrahamille esittävät kuvat poikkeavat tyyllillisesti niin paljon muista kuvista, että niitä on syytä pitää Weckmanin tekeminä alkuperäistöinä (tästä tarkemmin alaluvussa Kalanti 1805).

__Pohjoispuolisten lehtereiden kuvaohjelmassa yhdistyivät uusi- ja vanhatestamentilliset aiheet (kuvat 136-142). Kristuksen lunastushistorian pääkohtien jälkeen kuvatuilla Aabrahamilla ja Jaakobilla (kuvat 141 ja 142) on typologinen vastineensa Jeesuksen elämästä kertoviin tapahtumiin. Johan Arndtilla Aabrahamin ja enkelit olivat pyhän kolmiyhteyden symboli.⁷¹⁰ Jaakobin unessa tapahtunut enkelien taivaaseen nousu ja Eliaan matka taivaaseen rinnastuvat Kristuksen taivaaseenastumiseen.⁷¹¹ Vaikka viimeksi mainittua tapahtumaa ei olekaan kuvattu, voidaan Eliaan hahmo (vasemmalla kuvassa 142) silti ymmärtää Kristuksen esikuvaksi, jollaisena hänet on esitetty mm. Johann Gerhardtin postillassa.⁷¹² Elian toimille Baalin väärää Jumalaa vastaan voi nähdä rinnastuksen esim. Jeesuksen kiellossa palvella vääriä profeettoja⁷¹³ tai

⁷⁰⁸Anrep-Bjurling 1993, 38. Kuvaohjelmien päätyypeistä ks. Anrep-Bjurling 1993, 32-38.

⁷⁰⁹Apostolien teoissa (Apt. 1:14) järjestys on seuraava: Pietari, Johannes ja Jaakob, Andreas, Filippus, Tuomas, Bartolomeus, Matteus ja Jaakob Alfeuksen poika, Siimon Kiivailija ja Juudas Jaakobin poika. Juudaksen tilalle otettiin Mattias.

⁷¹⁰Christie 1973, 141.

⁷¹¹Christie 1973, 142, 146.

⁷¹²Christie 1973, 146.

⁷¹³Matt.24:1-42; Mark.13:1-37; Luuk.21:5-36.

toimessa rahanvaihtajia vastaan, jotka häpäisivät hänen isänsä huoneen.⁷¹⁴

Jeesuksen tulemisen väistämättömyyttä perustellaan näkemällä siitä enteitä jo hänen syntymäänsä edeltävissä tapahtumissa. Tässä mielessä kuvaohjelma muistuttaa Mynämäen lehterikaiteista, mutta ei ole yhtä johdonmukaisesti kronologinen. Jeesuksen lunastushistoriaa ei esitetä maailman luomisesta ja syntiinlankeemuksesta seuraavana tapahtumana. Vanhatestamentilliset kuvat tulevat vasta Jeesuksen lunastushistorian jälkeen ikään kuin muistutuksena siitä, että kaikki oli jo ennalta määrätty, kaikelle oli jo vastineensa Jeesusta edeltävänä aikana. Eräänlaisena huipentumana ja kahden aihepiirin rajakohtana voidaan pitää kuvaohjelman keskivaiheille sijoitettuja symbolisia, Kristuksen ylösnousemukseen ja viimeiseen tuomioon viittaavia kuvia (Karitsa ja liput, soittimia, kuva 140)⁷¹⁵, joiden jälkeen vanhatestamentilliset aiheet alkavat. Tätä kirjoitettaessa Seisova mies ja Polvistunut mies (kuvat 143 ja 134) ovat vielä vailla tarkempaa identifiointia.

Saarnatuoleihin on maalattu evankelistoja heille ominaisin attribuutein. Angelniemen ja Kalannin tuoleissa kuoriosan henkilövalikoima on samanlainen: Matteus, Markus, Jeesus Kristus ja Luukas (kuvat 59-66, 151-154, Kalannin tuolissa myös Johannes, kuva 155). Näitä henkilöitä on suosittu sekä Turussa että muualla Suomessa kuvitetuissa saarnatuoleissa (ks. liite 3)⁷¹⁶ Enemmän poikkeamaa on saarnatuolien porraskaiteiden peileihin maalatuilla aiheilla. Angelniemen saarnatuolissa näitä ovat Johannes, Paavali, Jaakob ja Petrus (kuvat 63-66), Kalannin tuolissa Aaron, Mooses ja Palava urna.⁷¹⁷

TEOSLUETTELO.

Uusikaupunki 1779.

Efraim Höckertin muotokuva.

Öljymaalaus kankaalle.

⁷¹⁴Matt.21:12-13; Mark.11:15-18; Luuk.19:45-46; Joh.2:13-22.

⁷¹⁵Lippu viittaa vanhaan kuvatradiitioon, jossa Jeesus nousi haudasta lippu kädessään. Kuvataiteissa lippu esiintyy usein Kristusta symboloivan lampaan, "Jumalan karitsan kanssa". Torvet viittaavat "Tuomionpäivän pasuunoihin", joihin puhaltamalla enkelit herättävät kuolleet haudoistaan (Speake 1994, 16, 86, 146). Karitsa lippuineen ei ole säilynyt Kalannin kirkkomuseossa.

⁷¹⁶Saarnatuolien kuvista muualla Suomessa ks. Hanka 1997, 111.

⁷¹⁷Nämä kuvat eivät ole säilyneet nykyisessä saarnatuolissa.

Taulun takana on seuraava teksti: magister Ephraim Høeckert Johansson, kyrkoherde i Nystad. Född den 6/17 april 1733. Aftagen i augusti månad 1779 på dess 47de ålders år, af Gabriel Gotthard Sweidell död derstädes den 8 jan. 1789 ogift. Säilytetään uuden kirkon sakaristossa. Taiteilija E. Liljelundin restauroimassa työssä⁷¹⁸ on vähäistä väri-irtoamaa ja krakeluuria eli maalauspinnaan syntynyttä halkeilua.

Kuva 43.

Muotokuva on puolivartalokuva. Vartalo ja kasvot ovat kääntyneet katsojasta nähden vinosti oikealle. Yhdessä kasvot ja kaulus muodostavat kuvaan pystysuoran keskusakselin. Tästä pystysuorasta linjasta hieman vasemmalle maalattu vasen käsi tuo disharmoniaa muuten symmetriseen sommitteluun. Vihreä väri kuuluttaa ajoittain läpi kasvojen vaalean ihon alta. Valo tulee vasemmalta ylhäältä. Silmät ja silmäluomien ääriviivat ovat selkeästi piirretyt, vaalealla ja tummalla varjostuksella on viitattu alkaviin silmäpusseihin.

Längelmäki 1784.

Viimeinen tuomio, alttaritaulu.

Öljymaalauk kankaalle 310 x 235 cm.

Työn alareunaan kehyksen alla olevaan lautaan oli kirjoitettu: Tuli on syttynyt minun vihastani ja polta alammaisen helvettin sano herra 5 Mos: 32.V:22/ He makavat helvetissä ninkuin lambat, kuollemat heitä kalva, ja heidän öyckäyxsensä pitää huckuman ja heidän täyty iäädä helvettiin. Psalm: 49.V:15./ Tämä taulu on Längelmäen Seurakunnan asuvaisilda ostettu, ia Jumalan kunniaksi Kirkolle kaunistuxexi lahjoitettu, vuonna 1784.⁷¹⁹

Säilytetään kirkkomuseossa sakastin yläkerrassa.

Työssä näkyvät kellertävät jäljet ovat merkkejä siitä, että väriä on joko kulunut tai tippunut pois. Harmaa väri on päälle tippuneen

⁷¹⁸Kaukovalta 1929, 58. E. Liljelund tarkoittanee taiteilija Emanuel Arvid Liljelundia (1844-1899). Tieto siitä, että hän olisi restauroinut Høeckertin muotokuvan pohjautuu Kaukovallan kirjoittamaan artikkeliin. Kyseessä lienee vanha perimätieto koska lähde ei ole ilmoitettu. Liljelundista tarkemmin ks. Marianne Koskinen-Envallin väitöskirja "Vaurastuva kansakunta kuvina 1869-1899. Vaasa 1998.

⁷¹⁹Heikki Hyvösen inventointikertomus vuodelta 1984. MVTOP. Tammikuussa 1993 tarkastelemassani teoksessa tekstikatkelmasta oli jäljellä kohta Tämä taulu on Längelmäen seurakunnan asuvaisilda... Tekstiä on voinut peittyä taulun taakse.

maalin synnyttämää roisketta. Alaosan valkoiset jäljet pirujen takana ovat kosteusvaurioita eli rapaamaa. Helvetin lieskat ovat olleet alunperin punaisemmat.⁷²⁰

Kuvat 44, 46, 48 ja 49.

Längelmäki perustettiin Oriveden kappeliksi 1540, erotettiin omaksi seurakunnaksi 1640. Nykyinen, Antti Piimäsen rakennuttama päätytornillinen ja suorakaiteinen pitkäkirkko rakennettiin 1772.⁷²¹

Seurakuntahistorian mukaan Viimeinen tuomio (kuva 44) olisi ollut Längelmäen kirkon vanha alttaritaulu.⁷²² Tietoa on mahdotonta tarkistaa koska kaikkia alkuperäislähteitä ei ole säilynyt. Säilyneissä kalustoluettelossa varhaisin maininta on vuodelta 1827: Viimeinen tuomio on vanha talulumaalaus ja kolmiosainen, ehtoollista, ristiinnaulittua ja ylösnousemusta esittävä työ kirkon alttaritaulu.⁷²³

Längelmäen kirkon rakentamisen jälkeen kirkollisissa toimituksissa käytettäviin vaatteisiin hankittiin varoja erityisillä käskyillä siitä, kuinka paljon kunkin oli kustannettava.⁷²⁴ Ilmeisesti Viimeinen tuomio hankittiin samalla tavoin; alareunan teksti viittaa kollektiiviseen toimeksiantoon.

Työn tekijää ei kerrota alkuperäislähteissä.⁷²⁵ Heikki Hyvönen on identifioinut työn Sweidellille.⁷²⁶ Arviota vahvistaa tyyli-

⁷²⁰Konservaattori Tuulikki Kilpisen tiedonanto valokuvien perusteella 27.8.1997.

⁷²¹Luostarinen 1980, 197.

⁷²²Vallinheimo 1954, s.78-79.

⁷²³Kal. 23.7.1827. LäKA. Pitäjänkokouspöytäkirjoja on säilynyt vuosilta 1790-1843. Koska niissä ei mainita kolmiosaisen, tyylistä päätellen Gustaf Lucanderin tekemän taulun hankinnasta, on kyseessä voinut olla lahjoitus. Tilikirjoissa ja tarkastuspöytäkirjoissa ei mainittu kumpaakaan työtä. Kalustoluetteloja on säilynyt vuodesta 1848 eteenpäin.

⁷²⁴Vallinheimo 1954, s.64.

⁷²⁵Kalustoluettelo vuodelta 1848. LäKA.

⁷²⁶Heikki Hyvösen kirje Ilkka Tarvaiselle 23.1.1997. Vuonna 1984 tehty inventointi käsitti Länkipohjan ja Längelmäen kirkot. Historian yksikön arkistosta ei löydy lausuntokirjettä, jossa viimeistä tuomiota esittävä taulu olisi attribuoitu Sweidellille. Längelmäen arkistomapiasta on hävinnyt asiakirjoja ja hänen mahdollinen kirjeensä, samassa yhteydessä. Hyvösen muistitiedot eivät olleet kovin tarkat, olihan tapauksesta kulunut jo 13 vuotta. Kovin laajaa vertailevaa tutkimusta hän ei muista tehneensä

linen samankaltaisuus Kokemäen Viimeiseen tuomioon (kuva 69), jonka kirkkaan vihertävät ja keltaiset sävyt ovat tummunutta lakkaa. Kun se poistetaan paljastuvat värit yleissävyltään samanlaisina kuin Längelmäen työssä.⁷²⁷

Kummassakin teoksessa on käytetty samoja esikuvia. Valtaosa hahmoista perustuu Christopher Swartzin öljymaalauksesta tehdyille jäljennöksille,⁷²⁸ joista tunnetuimpia on Johannes Sadelerin vuosille 1580-1590 ajoitettu kuparipiirros (kuva 45). Sweidellin työpajassa on voitu käyttää joko tätä piirrosta tai sen pohjalta tehtyjä graafisia jäljennöksiä. Sadelerin piirros on tehty vastauskonpuhdistuksen vuosisadalla: kuva korostaa oikean uskon puolesta käytävää taistelua. Uskon pelastavaa mahdollisuutta ja suurta merkitystä on korostettu tuomalla alaosan enkeli, oikean reunan tuomittuja uhkaava ja torveen puhaltava enkeli näkyvästi etualalle. Taivaan ja kiirastulen taivaan välistä vastakohtaisuutta on korostettu sijoittamalla ne aivan allekkain. Sweidellin työssä yleissävy on vähemmän hyökkäävä ja rauhallisempi; mikään ei tule niin voimakkaasti katsojaa kohti kuin Sadelerin piirroksessa.

Ilmeisesti Kristuksen (kuva 46) mallina on ollut kuva Heinrich Mullerin kirjasta Himmelska kärlekskyss (kuva 47). Kirja mainitaan Sweidellin perunkirjoitusluettelossa, joten on mahdollista että kyseessä on ollut juuri se painos, jossa tämä kuva on ollut. Jeesus istuu pilven päällä pienenä ja kömpelösti toteutettuna; nenä, suu ja silmät on merkitty viitteellisesti lyhyillä viivoilla. Sweidellin Jeesus on ilmeikkäämpi. Mahdollisesti hän on saanut tilaisuuden käyttää muotokuvamaalarin taitojaan.

Lisäksi on huomattava, että Längelmäellä vaikutti Lilius-suvun edustaja. Sama suku on vaikuttanut kahdessa seurakunnassa, joihin myöhemmin tilattiin Sweidellin tekemiä ja hänen tekemikseen arvioituja töitä (Kuusista ja Teisko). Längelmäen pitäjänapulainen **Anders Johan Salvenius** oli mennyt naimisiin Teiskon kirkkoherran Gustaf Liliuksen sisaren Elisabeth Liliuksen kanssa vuonna 1784⁷²⁹ eli alttaritaulun lahjoittamisvuonna.

(Hyvösen tiedonanto 17.12.1996).

⁷²⁷Konservaattori Tuulikki Kilpisen valokuvien ja dian perusteella antama tiedonanto 25.8.1997.

⁷²⁸Christopher Schwartzin (1545-1592) maalasi lukuisia alttaritauluja, joista Johannes Sadeler teki kuparipiirroksia (Thieme-Becker, 358-359).

⁷²⁹Bergholm 1901, 797.

Viimeisen tuomion yläosa kuvaa taivaan valtakuntaa, alaosa helvettiä. Kompositiossa on syklinen rakenne, henkilöhahmojen kiertoliike toistuu vasemmalta oikealle. Yläosan symmetrinen kompositio on kontrastissa alaosan epäsuhtaiseen sommiteluun. Työssä on selvä hahmohierarkia: taivaan valtakunnasta sysättyjä ei ole kuvattu yhtä suurella huolella kuin sinne päässeitä (kuva 48). Myös alaosassa eivät kaikki hahmot ole yhtä kolmiulotteisia (henkilöt enkelin oikealla puolella, kuva 49). Luonnosmaisissa hahmoissa muotoa on luotu suuripiirteisesti varjostuksella. Niin kuin lähes kaikissa Sweidellin töissä on vastaväreillä erotettu toisistaan kuvan etu- ja taka-ala (huomaa tämä myös muilla turkulaisilla maalareilla, vertaa kuviin 2-31).

Nauvo 1785.

Ehtoollinen, alttaritaulu.

Öljymaalauus pellavakankaalle 207 x 142 cm.

Säilytetään kirkon kastekappelissa, ns. pikkukirkossa.

Työ on kauttaaltaan melko hyvin säilynyt. Maalatuun pinnan taakse on eläintumalla kiinnitetty toinen kangas, joka kostuessaan on kutistunut; teoksessa ajoittain näkyvät pystysuorat harjanteet ovat kutistumisen aiheuttamia ryppyjä. Ohuesti maalatussa työssä on myös krakelointia eli halkeilua. Ns. kuroutumisissa sideaine ja vär pigmentti ovat tehneet saarekkeitä, joista väri on paennut pois. Kuultoerot ja painumat kertovat sen, että teokseen laitettu lakka ei ole säilynyt kovin hyvin. Laattojen ja kynttelikön pintavaikutelma on ollut tekijän tietoinen intentio.⁷³⁰

Kuvat 50 ja 52.

Nauvossa oli oma seurakunta, kirkko ja pappi jo 1300-luvulla. Kirkko on pohjaltaan suorakaiteenmuotoinen, maamme yleistä keskiaikaista kivistä kirkkotyyppiä.⁷³¹

Työtä on korjailtu ainakin kaksi kertaa. Ensimmäisen kerran niin päätettiin tehdä pitäjänkokouksessa vuonna 1862, jolloin asia jätettiin pastori Ekmanille.⁷³² Toisesta kerrasta löytyy tarkempia tietoja. Huhtikuussa 1948 kirjoittamassaan selostuksessa Oskari Niemi totesi värin pinnan pahoin karstaantuneen, halkeilleen

⁷³⁰Konservaattori Hannele Heporaudan valokuvien perusteella antama tiedonanto 26.8.1997.

⁷³¹Luostarinen 1980, 218; Lindberg 1934, 177.

⁷³²Nauvon pitäjänkok.ptk. vuodelta 1862. MVTOP.

ja lohkeilleen. Kuvaa hämärsi harmaa home ja ruskeaksi muuttunut pellavaöljy, kehyksen pahvimassakoristeet olivat murtuneet ja lohkeilleet pois. Konservoinnissa taulu kiinnitettiin uudelle kankaalle, puhdistettiin ja vernissattiin kaksi kertaa. Kehys ja koristeet puhdistettiin, lohkeamat paikattiin ja kultaus korjattiin.⁷³³

Komposition ja tapahtumapaikan mallina on ollut kuparipiirros Merianin Uudesta Testamentista (kuva 51). Merianin piirroksen erilaiset perspektiivit on sovitettu alttaritaulun pystysuoraan formaattiin niin, että teos aukeaa yhdellä silmäyksellä kolmeen eri suuntaan. Esikuvasta ollaan edetty kohti suurempaa symmetriaa: Jeesus on keskeiskompositiossa opetuslastensa välissä. Ehtoollisateria muodostaa yhdessä Jeesuksen kanssa kuvaan vinon keskusakselin: katse kulkeutuu vinosti ylöspäin niin, että Jeesuksen vuoro on välittömästi ehtoollisvälineiden jälkeen.

Kirkon- ja pitäjänhistoriassa tämä teos mainitaan kirkon vanhana alttaritauluna.⁷³⁴ Työn lahjoitti rovasti Abraham Miödh vanhempi (1708-86) ennen vuotta 1785, jolloin se mainitaan kalustoluettelossa ensimmäisen kerran. Säilyneissä pitäjänkokouspöytäkirjoissa ei työstä kerrota. Kalustoluetteloon työn tekijäksi on merkitty Sweidell.⁷³⁵ Tyyllillisten piirteiden tarkastelun ja lahjoittajaa koskevien tietojen perusteella tietoa on syytä epäillä.

Sivuprofiilissa kuvatut kapeasilmäiset, hieman vinoon katsovat henkilöahmot ja jäykästi laskostuvat vaatteet (kuva 52) ovat samankaltaisia kuin Gustaf Lucanderin maalaamissa Paraisten lehterikaiteissa (kuvat 16 ja 17). Ehtoollismaljan pintavaikutelma ja koristelu muistuttaa suuresti paria vuotta myöhemmin valmistuneesta Kemiön Ehtoollisesta (kuva 12), jota pidetään Lucanderin tekemänä. Myös käsien eleet ovat hyvin samankaltaisia (vertaa Bergmanin ja Tilénin ehtoollisaiheisiin töihin, kuvat 2-5 ja 29). Opetuslasten ja etenkin Johanneksen ryhmittely muistuttaa suuresti Lucanderin Piikkiöön vuonna 1776 maalaamasta Ehtoollisesta (kuva 13). Figuuriin samankaltaisuus on ilmeinen myös niihin Nauvon

⁷³³Oskari Niemen konservointikertomus 28.4.1948; kustannusarvio 3.1.1948. MVTOP. Työ tuli maksamaan 28 000 silloista markkaa.

⁷³⁴Stigell 1972, 15; Granström 1992, 153. Uudeksi alttaritauluksi lahjoitettiin kirkolle R.W.Ekmanin da Vincin Ehtoollisen mukaan tehty maalaus vuonna 1850 (Granström 1992, 153).

⁷³⁵Kalustoluettelo 2.9.1785. NaKA. Tästä varhaisempi esineitä koskeva luettelo on inventaarioluettelo vuodelta 1739.

lehterikaiteisiin, joihin vuonna 1772 maalattuja figuureita pidetään Lucanderin tekeminä (kuva 53).

Aikaisemmin Lucander oli maalannut jo mainitun lehterikaiteen lisäksi Nauvon kirkkoon ristiinnaulittua esittävän seinämaalauksen (1771) sekä kuusi kerubia saarnatuolin kattoon (1772).⁷³⁶ Nämä kuten myös ehtoollisaiheisen työn Abraham Miödh vanhempi on voinut tilata juuri Lucanderilta. Rovasti oli työllistänyt kirkon rakennustöihin erilaisia käsityöläisiä sepistä muurareihin, kaakeliuunien tekijöistä maalareihin.⁷³⁷ Oman seurakuntansa jäseniin hänellä on voinut olla suojelus- tai avustussuhde (Lucanderhan oli syntynyt Nauvossa).⁷³⁸ Edellä on käynyt ilmi, että Abraham Miödh vanhempi kirjoitti Lucanderille suosituskirjeen tämän pyrkiessä kaupunginmaalariksi Turkuun.

Miödh vanhemmalla olisi siis ollut perusteita tilata taulu juuri Lucanderilta. Miksi teos on kalustoluetteloön merkitty Sweidellin tekemäksi jää ongelmaksi, jota ei täysin voida ratkaista. Ehkä Sweidell on tuonut työn Nauvoon Lucanderin puolesta ja hänet on virheellisesti merkitty työn tekijäksi. Lucanderin vaiheiden selvittelyn jätän tämän työn ulkopuolelle. Olennaiseksi kysymykseksi jää se, missä hän liikkui vuonna 1785. Täydellistä vastausta ei ehkä koskaan saada, sillä kaikista hänen toimistaan ei välttämättä ole säilynyt dokumentoitua tietoa.

Angelniemi 1786.

1. Ehtoollinen, alttaritaulu.

Öljymaalaukset kankaalle x185.

Säilytetään kirkon kuoriosassa.

Taustalla ja Juudaksessa on rapautumaa, mikä näkyy seinän karheassa pinnassa ja valkoisena jälkenä, mikä peittää myös Juudaksen. Ajan myötä tummat värit ovat vaalentuneet ja vaaleat tummentuneet.

Kuvat 54 ja 56.

⁷³⁶Granström 1992, 149; Nikula 1973, 199.

⁷³⁷Granström 1992, 165.

⁷³⁸Ennen saapumistaan Nauvoon vuonna 1743 Miödh vanhempi oli päässyt ylioppilaaksi Turussa ja toiminut kappalaisena Helsingissä. Nauvossa hänet opittiin tuntemaan autoritäärisenä, vakavamielisenä ja päämäärätietoisena henkilönä, jonka kiinnostus ulottui pappilan viljelysmaista seurakuntalaisten hengelliseen elämään. Valistuksen aikakautena ilmenneeseen välinpitämättömyyteen hän reagoi puuttamalla henkilökohtaisesti seurakuntalaistensa hartauden harjoitukseen (Granström 1992, 80-83).

2. Saarnatuolin maalaus. Saarnastuolin (kuva 58) sivussa on katkokaaripeilit, joihin on kultavärillä maalattu neljä jalustalla seisovaa henkilöä. Heidän nimensä on maalattu alalistoituksen polvekkeiden väliin. Peilit ja maalaukset jatkuvat porraskaiteessa. Kuorissa ovat **Matteus, Markus, Jeesus Kristus** ja **Luukas** (kuvat 59-62), porraskaiteessa **Johannes, Paavali, Pietari** ja **Jaakob** (kuvat 63-66). Viimeisenä kaiteeseen on kuvattu koristekuvio (kuva 67). Maalaukset ovat säilyneet kirkon saarnatuolissa. Henkilöhahmojen kuvissa on kuivumishalkeamia (Matteus), korjausmaalausta (Luukas).⁷³⁹

Halikon alaisuuteen kuulunut Korven eli Angelniemen (ent. Andelma, Angela tai Korias) saarnashuonekunta perustettiin ennen vuotta 1631 ja muutettiin kappeliksi 1659.⁷⁴⁰ Angelniemen nykyinen suorakaiteenmuotoinen ja länsitornillinen pitkäkirkko rakennettiin Matti Åkerblomin johdolla entisen paikalle vuosina 1772-1774.⁷⁴¹

Kirkkoon lahjoitti ehtoollista esittävän taulun vuorineuvos Johan Jakob Kijk (1707-77). Sweidellille maksettiin siitä 26.32:n riikintaalaria vuonna 1786.⁷⁴² Ilmeisesti palkkio on maksettu vuorineuvoksen kirkolle lahjoittamasta summasta. Tavallisesti lahjoitettujen töiden kustannuksista ei mainita ellei kyse ole kirkolle testamentatuista varoista niin kuin myös Kullaan ja Kuusiston teoksissa. Kijkin elämäkerran kirjoittajan mukaan Kijk ei testamentissaan maininnut erikseen kirkolle lahjoitettavasta maalauksesta.⁷⁴³

Uuden kirkon rakentamista koskevaan päätökseen vaikutti ratkaisevasti vuorineuvos **Johan Jakob Kijk** (1706-77).⁷⁴⁴ Hän omisti

⁷³⁹Konservaattori Mirja-Liisa Waismaa-Pietarilan tiedonanto 10.2.1998.

⁷⁴⁰Luostarinen 1980, 33.

⁷⁴¹Luostarinen 1980, 33; Pitkänen 1992, 322; Lindberg 1934, 15.

⁷⁴²Angelniemen tilikirjat 1786, AnKA.

⁷⁴³Testamentista ks. Bremer 1915, 12.

⁷⁴⁴Pitkänen 1992, 321-322. Turussa laivanvarustajana, tupakka- ja tiilitehtaan perustajana vaurastunut liikemies siirtyi rautateollisuuteen vuonna 1743 ostamalla itselleen muiden osuudet vuokratusta Teijon tehtaan sulatosta eli raudan valmistamiseen käytetystä masuunista (Nikander 1930, 159; Ekman 1937, 116, 118). Kijkin aikana Teijon tehdasalue saavutti suurimman laajuutensa, maanviljelystä ja puutarhanhoitoa edistettiin (mm. tupakanviljelyä harjoitettiin), Perniön, Kiskon ja Uskelan pitäjiin rakennettiin viljamakasiineja (Ekman 1937, 145; Nikander 1930, 159).

Sapalahden säterin, jonka maalla vanhakin kirkko oli sijainnut. Lisäksi häntä motivoi myös se, että oman kirkon puuttuessa Teijon asukkaat olivat vanhastaan käyttäneet Angelniemen hengellisiä palveluita.⁷⁴⁵

J.J. Kijk luovutti kirkkorakennukseen ja kirkkotarhaan tarvittavat maat, lupasi rakentamiseen tarvittavat naulat ja muut tarvikkeet lahjoittaen myös uuden saarnatuolin ja alttaritaulun.⁷⁴⁶ Samalla hän varmisti tehdaskylien asukkaille ja Sapalahden säterille penkkisijat uudessa kirkossa sekä oikeuden tulla haudatuksi Angelniemen kirkkomaalle.⁷⁴⁷

Teoksen hankintavuonna Angelniemen kappalaisena toimineen **Eric Anstenin** (pappina 1778-1790) vaimo **Eva Christina Salenius** oli kotoisin Nauvosta,⁷⁴⁸ jonka kirkkoon Sweidellin työpaja oli välittänyt ilmeisesti Gustaf Lucanderin tekemän taulun (ks. luku Nauvo 1784). Lisäksi on huomattava, että Halikon ja Koskisten kappalaisena oli vuodesta 1781 alkaen toiminut G.G.Sweidellin tyttärenpoika, Gabriel Gottleben. Vuonna 1806 Harjavallan seurakuntiin siirtyneen⁷⁴⁹ kappalaisen välityksellä on maalari Sweidellin nimi saattanut tulla tunnetuksi Angelniemen emäseurakunnassa.

Teoksessa on kuvattu ehtoollisen asettaminen. Käytetty esikuva perustuu Peter Paul Rubensin (1577-1640) Brera-museossa olevaan maalaukseen (kuva 55). Henkilöhahmojen ja sommitelman lähtökohta on siis barokin aikakaudessa. Sweidellin työ poikkeaa esikuvastaan siinä, ettei figuurien sommittelussa ole mitään erityistä päämäärää, lopullista purkausta tai ratkaisua: liike ja vastaliike, pystysuora ja vaakasuora liike seuraavat toisiaan päättymättömänä kehänä (kuva 54). Henkilöhahmot on kuvattu enemmän suhteessa toisiinsa kuin ympäröivään tilaan (vrt. Nauvon Ehtoollinen, kuva 50). Suurin ero Rubensin alkuperäistyöhön ovat kaksi kansanomaiselta

⁷⁴⁵Pitkänen 1992, 322.

⁷⁴⁶Kijkin elämäkerran kirjoittaja C.G. Bremerin mukaan Kijk ei testamentissaan maininnut erikseen kirkolle lahjoitettavaa maalausta. Testamentista ks. Bremer 1915, 12.

⁷⁴⁷Pitkänen 1992, 322.

⁷⁴⁸Strandberg 1832, 423.

⁷⁴⁹Strandberg 1832, 209. Strandberg mainitsee Gabriel Gottlebenin olleen kappalaisena myös Koskisten kappelissa vuoden 1781 jälkeen.

vaikuttavaa hahmoa työn oikeassa reunassa (kuva 56, vrt. teoksen muihin henkilöihin).

Johan Tilén on käyttänyt samaan teokseen pohjautuvaa esikuvaa Juupajoen Ehtoollisessa (kuva 29), mutta henkilöhahmojen kasvopiirteet eivät ole yhtä yksityiskohtaisesti kuvattuja. Myöskään Lucanderilta en ole löytänyt yhtä elävää henkilökuvausta. Piikkiön ja Kemiön Ehtoollisissa Ilmeet ovat jäykempiä ja kaavamaisempia (kuvat 12 ja 13). Jonas Bergmanin Kanta-Loimaalle tekemässä Ehtoollisessa (kuva 57) on Sweidellin työhön verrattavaa realistista ilmeikkyyttä, mutta kasvopiirteiden kuvaus ei ole yhtä tarkkaa. Sweidellin voi katsoa kymmenen parhaimmillaan aikalaisiaan selvästi tarkempaan ja realistisempaan henkilökuvaukseen.

Piikkiön ja Kanta-Loimaan teoksissa henkilöt eivät myöskään tule niin kolmiulotteisina katsojaa kohti kuin Sweidellin Ehtoollisen asettamisessa. Vaikka Sweidell ei muussa tuotannossaan olekaan luonut yhtä kolmiulotteista muotoa, voidaan sitä yhdessä elävän ja detaljitarkan henkilökuvauksen kanssa pitää yhtenä hänen työpajansa tuotannon tunnusomaisena piirteenä.

Saarnatuolin (kuva 58) yläreunaan on kolmen henkilöhahmon yläpuolelle kirjoitettu lahjoittajan nimi ja tekovuosi: Bergsrådet Herr J.J.Kijk år 1772. Tietoa vahvistaa kalustoluettelo vuodelta 1826.⁷⁵⁰ Tove Riskan mukaan kaikki figuurit voivat olla Sweidellin tekemiä.⁷⁵¹ Tilien mukaan hänelle maksettiin 50 riikintaalaa kirkon maalauksesta vuonna 1786.⁷⁵² Kultaväriä on maalattu kapealla siveltimellä mustan pinnan päälle. Figuurimaalausten lisäksi summaan on saattanut sisältyä penkkien maalausta tai muita vastaavia työtehtäviä.

Vuonna 1861 saarnastuoli oli maalattu valkoiseksi, vuonna 1935 sinivihreäksi. Jälkimmäisenä vuonna myös yksityiskohdat kullattiin.⁷⁵³ Vuonna 1935 Muinaistieteelliselle Toimikunnalle tehdyssä korjaussuunnitelmassa todettiin, että suuresti tummunut alkuperäinen sininen väri paikoin näkyy valkoisen maalin alta.

⁷⁵⁰Kal. 1826. AnKA.

⁷⁵¹Riska 1966, 171. Heikki Hangan mukaan Angelniemen saarnatuolin hahmot ovat esimerkkejä veistoksia imitoivasta koristeluvasta, mikä on ominaista juuri turkulaiselle kirkkomaalaustraditiolle (Hanka 1997, 177).

⁷⁵²Tilit 1786. AnKA. Sanamuoto on seuraavanlainen: "Betalt för kyrkans målände enligt quitto."

⁷⁵³Riska 1966, 171.

Tuoli ehdotettiin maalattavaksi siniseksi entisen värin mukaan. Kultaisiin apostolin kuviin ei tarvitsisi puuttua koska ne eivät ole korjauksen tarpeessa, eikä niiden alla ole muuta maalausta. Listat kullattaisiin nykyisen mukaan.⁷⁵⁴

Kokemäki 1786.

Viimeinen tuomio, öljymaalalaus kankaalle 300x204 cm.

Säilytetään Satakunnan museon varastorakennuksessa (inventointinumero 5984).

Työ on lahjoitettu Satakunnan museolle kauppias V. Blomilta opettaja W.Ahlgrenin välityksellä vuonna 1906. Blom osti työn Kokemäen kirkon huutokaupasta, mutta jätti sen liian suurikokoisena kirkon makasiiniin.⁷⁵⁵ Teos on vernissattu, mikä lienee vaikuttanut värien tummiin ja kirkkaisiin sävyihin. Rapaumaa on vähemmän kuin Längelmäen samanaiheisessa työssä.

Kuvat 68 ja 69.

Seurakunta perustettiin 1300-luvun alkupuolella. Nykyinen, yksiläivainen tornillinen pitkäkirkko rakennettiin harmaasta graniitista vuonna 1786.⁷⁵⁶ Kokemäen historian kirjoittajan Väinö Aakulan mukaan Sweidell valmisti kirkon valmistumisvuonna viimeistä tuomiota esittävän työn. Kultakehyksisenä se sijoitettiin kuoria lähellä olevaan sakaristoon.⁷⁵⁷ Pitäjänkokouspöytäkirjoissa ei teosta mainita, mutta inventaarioluettelossa työ todetaan Sweidellin tekemäksi.⁷⁵⁸

Tänä aikana Kokemäen kirkkoherrana toimi **Gustaf Avellan** (1742-1823, kirkkoherrana Kokemäellä 1778-1823). Avellanin ja hänen vaimonsa **Lovisa Fredrika Branderin** suvulla ei näytä olleen yhteyksiä niihin paikkakuntiin, joissa Sweidellin tiedetään toimineen. Sen sijaan yhteyksiä on voinut syntyä Sweidellin sisaren kautta. Susanna Sweidell oli naimisissa Kalannin kirkkoherra Johan Gottlebenin (1700-1786) kanssa (ks. alaluku Sweidell-

⁷⁵⁴Muinaistieteellisen toimikunnan selvitys Angelniemen saarnatuolista. MVTOP.

⁷⁵⁵Satakunnan museon kirje Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitokselle 9.2.1988. JYTHL.

⁷⁵⁶Luostarinen 1980, 133; Aakula 1955, 88; Lindberg 1934, 108.

⁷⁵⁷Aakula 1955, 89,91.

⁷⁵⁸Inventaarioluettelo 1832, KoKA.

suvun vaiheista), jonka veljenpoika Gabriel (1693-1776) oli Kokemäen kirkkoherrana. Hänen kuoltuaan leski **Anna Elisabeth Saren** (1733-1820)⁷⁵⁹ on voinut pitää yllä suhteita miehensä veljen sukuun.

Pääasiallisena mallikuvana on ollut sama kuparipiirros kuin Längelmäen Viimeisessä tuomiossa (kuvat 45), johon verrattuna sommitelmasta on tullut symmetrisempi, viivankäytöstä pehmeämpää ja taipuisampaa (vertaa kuvaa 68 kuvaan 44). Alaosan tuomittuja on vähemmän. Joidenkin henkilöhahmojen, kuten arkkienkeli Mikaelin toteutuksessa on edetty kohti suurempaa maalauksellisuutta (kuva 69, vertaa kuvaan 49).⁷⁶⁰

Mynämäki 1789 ja 1795.

Figuurimaalauksia lehterikaiteisiin.

Lehtereiden pyörökaarissa oli alkuaan kaksi kuvasarjaa, länsiparvessa apostolisarja ja pohjoisparvessa ihmiskunnan pelastushistoriaa esittävä.⁷⁶¹ Vuonna 1959 tehdyssä kirkon peruskorjauksessa likaantuneet maalaukset puhdistettiin ja suojattiin vernissalla. Samana vuonna myös pohjoisparvi purettiin ja osa sen kuvista siirrettiin asehuoneeseen, osa nykyiselle urkuparvelle ja parvekkeelle vievän käytäväaukon kaiteeseen.⁷⁶²

Asehuoneessa ovat Tuomas, Jaakob nuorempi, Andreas, kaksi maisemaa, Rikas mies helvetin tulessa, Vedenpaisumus, Paavali, Bartolomeus ja Pietari. Nykyisellä urkuparvella olevat kuvat on erotettu kahdella pilarilla kolmeksi erilliseksi kokonaisuudeksi. Ensimmäisessä ovat Marian ilmestys, Kristuksen syntyminen, Kristuksen kaste, Vapahtaja Getsemanessa ja Rikas mies ja Lasarus. Toisessa parvessa on Jeesuksen kärsimyshistoriaa vangitsemisesta Ristiinnaulitsemiseen. Kolmannen osan muodostavat ristiinnaulitsemista, keihäänpistoa, ristiltäottoa, piinavälineitä, ylösnousemista ja taivaaseenastumista esittävät kuvat. Parvekkeelle vievän käytäväaukon kaiteessa ovat Maailman luominen, Syntiinlankeemus, Pako paratiisista, Matteus, Simon, Jaakob vanhempi, Filippus, Johannes ja vapahtaja.

⁷⁵⁹Bergholm 1901, 514-517.

⁷⁶⁰Eroista tarkemmin ks. Tarvainen 1995, 121-124.

⁷⁶¹Sjöros 1887, 43.

⁷⁶²Veikko Kiljusen restaurointikertomus ajalta 28.5.-9.12.1959. MVTOP.

Joissakin maalauksissa on väripinnan vauriota (kuva 71), likatahroja (kuvat 78, 83), kuivumishalkeamaa (kuvat 88, 89, 94), rapautumaa (kuvat 74, 83, 107), väri-irtoamaa (kuvat 88, 90, 94) ja naarmuja (kuvat 99, 108). Tuomaassa (kuva 99), Simonissa (kuva 100), Jaakob nuoremmassa (kuva 108) ja Andreassa (kuva 107) on kellastunut, paikoitellen epätasainen vernissa (kuva 108).
Kuvat 70-109.

Mynämäki oli itsenäinen emäseurakunta jo 1300-luvulla. Kirkko rakennettiin keskiajalla harmaakivestä (ks. pohjapiirros, liite 8).⁷⁶³ Kirkossa oli lehterit länsi- ja pohjoispuolella.⁷⁶⁴ Tove Riskan mukaan länsipuolen lehteriparvi (nykyinen urkuparvi) olisi rakennettu vuosina 1780-81.⁷⁶⁵ Tileihin pohjautuva tieto ei saa vahvistusta pitäjänkokouspöytäkirjoista. Miesten lehtereiden käyttö mainitaan jo 30.11.1779 pidetyssä kokouksessa, jossa huomioitiin näillä lehtereillä nuorison käyttäytyneen levottomasti. Samassa kokouksessa päätettiin, että lehterit tulisi vahvistaa kunnollisilla tuilla. Myös kunnolliset penkit tulisi niille rakentaa.⁷⁶⁶

Vuosina 1779 ja 1780 maksettiin puuseppä Erik Grönbergille ja Neuvoisten Johan Norrille "lehtereihin liittyvästä työstä" (betalt för lehtersarbetet). Edelliselle maksettiin viisi taalaria, jälkimmäiselle kolme taalaria ja neljä killinkiä 20.6.1780. Seuraavana vuoden kesäkuussa Norrille maksettiin kaksi taalaria.⁷⁶⁷ Summien pieni määrä (vrt. Kalannin lehtereiden rakentamisesta maksettuihin summiin) viittaa pitäjänkokouspöytäkirjoissa mainittuun työhön. Kyseessä on siis ollut jo olemassaolevien lehterien korjausta ja parantelua, ei niiden rakentamista.

Pohjoinen eli naisten lehteri päätettiin rakentaa 1.7.1792 pidetyssä pitäjänkokouksessa. Rakennusajankohdaksi määrättiin seuraavan vuoden kevät. Naisten lehteri tulisi sijaitsemaan kahden

⁷⁶³Luostarinen 1980, 212.

⁷⁶⁴Sjöros 1887, 43.

⁷⁶⁵Riska 1961, 27.

⁷⁶⁶Pitäjänkok.ptk. 30.11.1779. MyKA.

⁷⁶⁷Tilit 20.6.1780 ja 27.6.1781. MyKA. Vuosina 1778 ja 1779 kummallekin maksettiin kellotapulin rakentamisesta.

pilarin välissä niin kuin miesten lehterikin, josta ylijäänyttä rakennusmateriaalia voitaisiin käyttää.⁷⁶⁸

28.7.1793 pidetyssä kokouksessa päätettiin ostaa uusi kattokruunu. Tästä hankinnasta jäljelle jääneet rahat käytettäisiin naisten lehtereiden maalaamiseen. Loput maalaushankkeesta rahoitettaisiin vähitellen seurakuntalaisilta suoritettavalla keräyksellä.⁷⁶⁹

G.G.Sweidellille maksettiin miesten parvien lehterimaalauksesta 26 riikintaalaria ja 32 killinkiä syyskuun toinen päivä 1789.⁷⁷⁰ Naisten parven lehterimaalauksista hänelle maksettiin 40 riikintaalaria 1795.⁷⁷¹

Tove Riskan mukaan länsipuolen eli nykyisen urkuparven lehterit olisivat alunperin sijainneet runkokuoneen eteläseinässä, mistä ne siirrettiin nykyiselle paikalleen ennen vuotta 1850.⁷⁷² Tälle väitteelle en ole löytänyt tukea läpikäymistäni tileistä, pöytäkirjoista ja Museoviraston papereista (miksi lehterit olisi siirretty juuri ennen vuotta 1850?).⁷⁷³ Aspelinin inventointikertomukseen (1874) nojautuva Sjöros ei mainitse, että nykyisen urkuparven lehterit olisivat sijainneet jossain muualla. Hänen mukaansa niissä vain oli erittäin kauniit urut.⁷⁷⁴

⁷⁶⁸Pitäjänskok.ptk 1.7.1792, kohta 6. MyKA. Naisten lehterin kustannettaisiin seurakunnan varoilla. Tarpeen vaatiessa myös pitäjän asukkaiden tulisi osallistua kustannuksiin. Pitäjänskokouksessa 7.4.1793 päätettiin maksaa Erik Grönbergille ja Mathias Castelinille yhteisesti 20 riikintaalaria Mynämäen emäkirkon eteläisen sivun katon pikeämisestä sekä lehtereiden laajentamisesta ja rakentamisesta (pitäjänskokous.ptk. 7.4.1793. MyKA). Grönbergille maksettiin naisten lehterirakennuksesta 10 riikintaalaria vuonna 1794 (tilit 1794. MyKA).

⁷⁶⁹Pitäjänskok.ptk. 28.7.1793. MyKA.

⁷⁷⁰Tilit 1789, MyKA.

⁷⁷¹Tilit 1795. MyKA. Maksua ei ole päivätty.

⁷⁷²Riska 1961, 27.

⁷⁷³Läpikäymäni materiaali käsittää Mynämäen kirkon tilit vuosilta 1724-50, 1751-74, 1775-1802, 1763-1771, 1773-88, 1788-1810. Tarkastus- ja pitäjänskokouspöytäkirjoja on vuosilta 1692-1868 Museovirastossa on vuosina 1887, 1929 ja 1941 tehdyt inventoinnit, koottuja tietoja vuosien 1785-1890 pöytäkirjoista ja vuosien 1724-96 tileistä. Lisäksi on pieni selostus 1800-luvulla suoritetuista korjauksista.

⁷⁷⁴Sjöros 1887, 43. Museovirastossa ei ollut Sjörosin mainitsemia inventointikertomusta. Sen sijaan siellä on Nervanderin ja Cedercreutzin kertomus samalta vuodelta, mutta siinä ei kerrottu

Saattaa siis olla, että länsiparvessa sijainneet lehterit rakennettiin alunperin juuri länsipäähän. Tällöin lehtereiden sijainti olisi ollut sama kuin Museovirastolle vuonna 1954 otetussa valokuvassa (kuva 70). Kuvien järjestys on voinut pysyä samana vaikka lehtereiden paikkaa olisikin muutettu Riskan mainitsemalla tavalla.

Miehille rakennettuun eteläparveen on kuvattu kaksitoista apostolia, mutta eri järjestyksessä kuin Apostolien teoissa.⁷⁷⁵ Tällöin ei voida puhua tiukasti Raamatun mukaisesta esityksestä. Kuvien sijainnin perustana on voinut olla jokin muu kirjallinen lähde kuin Raamattu tai tilaajan henkilökohtainen käsitys kuvien keskinäisestä järjestyksestä.

Pohjoisparveen on ihmisen syntiinlankeemushistoriaa jatkettu Kristuksen "Ristin tietä" esittävällä, Suomen kirkoissa erittäin harvinaisella kuvasarjalla, niin että nämä kaksi tapahtumaa muodostavat loogisesti etenevän kertomuksen; Jeesuksen kärsimyshistoria näyttäytyy ihmisen tekemän synnin johdonmukaisena seurauksena. "Ristin tie" päättyy Jeesuksen ylösnousemusta ja taivaaseenastumista esittäviin kuviin. Kuvasarja jatkuu Rikasta miestä ja Lasarusta esittävillä kuvilla, joista viimeinen "Rikas mies Helvetin tulessa" voidaan nähdä eräänlaisena varoituksena siitä, miten käy jos ei seuraa Jeesuksen näyttämää tietä.

Länsipäästä lukien oli pohjoisen parven kuvavalikoima seuraava (kuvat 71-73):⁷⁷⁶**1.Maailman luominen. 2.Syntiinlankeemus. 3.Pako paratiisista.** Syntiinlankeemuskertomuksessa keskeinen Aatamin ja Eevan lankeemus on kuvitettuna tuonut lehtereihin 1700-luvun kirkkotaiteessa harvinaisia alastomia henkilöähahmoja.

lehtereistä (Marianne Roosin tiedonanto 20.3.1998, kopiot Ilkka Tarvaiselle 27.3.1998).

⁷⁷⁵Apostolien teoissa (Apt. 1:14) järjestys on seuraava: Pietari, Johannes ja Jaakob, Andreas, Filippus, Tuomas, Bartolomeus, Matteus ja Jaakob Alfeuksen poika, Siimon Kiivailija ja Juudas Jaakobin poika. Juudaksen tilalle otettiin Mattias.

⁷⁷⁶Sjöros 1887, 43. Sjörosin inventointikertomus on varhaisin kuvien järjestystä koskeva selonteko. Kaiteiden kuvien järjestyksestä on kirjoittanut myös Tove Riska, joka mainitsee yhdeksi lähteekseen Sjörosin. Muihin inventaariihin viitataan silloin kuin esille tulee Sjörosilta tai Riskalta mainitsematta jääneitä tai niistä poikkeavia tietoja. Seurakunnassa on inventaarioluetteloja vuosilta 1930-1961. Varhaisin kalustoluettelo on vuodelta 1970, Riskan mainitsemia kalustoluetteloita vuosilta 1784, 1804-77 ei ole seurakunnassa. Osa seurakunnan asiakirjoista on siirretty Turun maakunta-arkistoon. Nämä koskevat väestörekisteripuolta (rippikirjoja ym.) ja taloutta (Karjalan kappelin kirkon kassan tilit). Joukossa on myös katselmuspöytäkirjoja vuosilta 1624-1692 ja inventaarioluetteloita vuosilta 1628-1764.

Pohjoisen parven keskiosaan oli maalattu seuraavat kuvat (kuvat 74-91):

- 4.Vedenpaisumus (kuva 74).⁷⁷⁷ 5.Marian ilmestys (kuva 75).
 6.Kristuksen syntyminen (kuva 76). 7.Kristuksen kaste (kuva 77).
 8.Vapahtaja Getsemanessa (kuva 78). 9.Kristuksen vangitsemisen (kuva 79).
 10.Kristuksen ruoskiminen (kuva 80). 11.Kristuksen orjantappurakruunaus (kuva 81).
 12.Käynti Pilatuksella/Ecce homo (kuva 82).⁷⁷⁸ 13. Maisema (kuva 83).⁷⁷⁹ 14.Jeesus saa ristin (kuva 84).
 15.Kristuksen kaatuminen ristin alla (kuva 85).⁷⁸⁰ 17.Simon Kyreneläinen (kuva 86).
 18.Kristuksen riisuminen (kuva 87). 19.Ristiinnaulitseminen (kuva 88).
 20.Keihäänpisto (kuva 89). 21.Ristiltäotto (kuva 90). 22.Piinavälineitä (kuva 91).

Pohjoisparven itäpäässä olivat seuraavat kuvat (kuvat 92-95):
 23.Maisema (kuva 92).⁷⁸¹

⁷⁷⁷Museoviraston inventoinnissa on tällä kohtaa maisema.

⁷⁷⁸Riskan mukaan kyseessä olisi Ecce homo-aihe (Riskä 1961, 28). Raamatussa nämä tapahtumat kuvataan samanaikaisesti, joten kumpaakin nimitystä voidaan pitää perusteltuna.

⁷⁷⁹Käyttämässäni lähteissä ei kärsimyshistorian lomaan sijoitettuja maisemia ollut tarkemmin eritelty. Tove Riskä ja Juho Sjöroos eivät mainitse niitä lainkaan. Museoviraston inventoinnissa puhutaan "fantasiamaisemasta." Uuteen Auraan kirjoittanut Wennervirta mainitsee "parista maisemasta, joukossa romanttinen kuutamomaisemakin, mitkä oli sijoitettu henkilökuvien joukkoon (Riskä 1961, s.28; Sjöroos 1887, s.107; Riitta Pylkkäsen inventointikertomus vuodelta 1945, MV; "Taidehistorisllisella tutkimusmatkalla Länsi-Suomen kirkkoissa". Kirj. L.Wennervirta. Uusi Aura 7.8.1927).

Kuutamomaisemaan viitataan myöhemmin. Tässä kuvassa saattaa olla kysymys fantasiamaisemasta, vaikka pahasti kuluneena kuvaa on vaikea arvioida; väreiltään tummuneessa kuvassa muodot eivät erotu kovin selvästi. Yhyä hyvin kyseessä voisi olla vedenpaisumusta esittävä kuva, vaikka tässä ei näy mitään arkkiin viittaavaa. Havainnointia vaikeuttaa myös valkoisen värin häivyttämä alue oikeassa alakulmassa.

⁷⁸⁰Riskä 1961, 28. Koska tätä ja seuraavaa kuvaa (Simon Kyreneläinen) ei Sjörosilla erikseen mainita, on ne ymmärrettävä ristin kantamiseen liittyviksi kuviksi, kolme kuvaa on siis ohitettu samalla maininnalla.

⁷⁸¹Vaalain värein maalattu ja vaakasuorien linjojen varaan sommiteltu kuva saattaa olla Wennervirran tarkoittama "romanttinen kuutamomaisema" ("Taidehistoriallisella tutkimusmatkalla Länsi-Suomen kirkkoissa", kirj. Ludvig Wennervirta. Uusi Aura 7.8.1927), vaikka kuutamoa onkin vaikea havaita valkoiseen maaliin tahriintuneessa kuvassa.

24. Ylösnousemus (kuva 93). Salammat tehostavat kuvassa esitetyjä tapahtumia. 1700-luvun uskonnollisessa taiteessa niitä käytettiin yleisesti voittoisan kirkon symbolina.

25. Taivaaseenastuminen (kuva 94).

26. Rikas mies ja Lasarus (kuva 95). Tämän kuvan kirjallinen perusta on Luukkaan evankeliumin kertomuksessa Lasaruksesta, joka ei elinaikanaan päässyt rikkaan miehen ruokapöytään.⁷⁸² Aiheen kuvaesityksissä on usein mukana koira, joka nuolee Lasaruksen haavoja.⁷⁸³

Tove Riskan mukaan tämä Mynämäen lehtereihin maalattu kuva esittää Juudasta ylimmäisen papin luona.⁷⁸⁴ Aihetta on helppo perustella Raamatussa kuvatuilla tapahtumilla, joissa Juudaksen kavallus merkittävästi vaikuttaa Jeesuksen myöhempään kohtaloon. Sitä, että kohtaaminen ei ole aivan Raamatussa kuvatussa järjestyksessä (eli Getsemanen jälkeen ei sitä ennen) voidaan selittää esimerkiksi maalareiden tietämättömyydellä tai tilaajien toivomuksella.

Riskan arviointi on tehty kirkon peruskorjauksen jälkeen. Vertailu tätä aikaa edeltävään kuvaan osoittaa, että kyseinen kuva oli alunperin pohjoisen lehterikaiteen toiseksi viimeinen (kuva 96) eli Sjörosin mainitsemassa järjestyksessä.⁷⁸⁵ Riskan mainitsemassa paikassa eli Getsemanesta seuraavana kyseinen kuva näyttäytyy peruskorjauksen jälkeen otetussa valokuvassa (kuva 97). Näyttää siis siltä, että kirkon korjauksen ja lehterikaiteiden siirtämisen yhteydessä juuri tämän kuvan paikkaa muutettiin. Tällöin myös sen aihetta on tulkittu uudella tavalla, suhteessa uuteen sijaintiin. Jos lehterit restauroidaan tulisi kuvat sijoittaa uudelleen oikeaan järjestykseen.

27. Rikas mies helvetin tuleessa.

Myös tämä kuva liittyy Raamatun kertomukseen rikkaasta miehestä, joka ei päästänyt nälkiintynyttä Lasarusta pitoihinsa. Kuoltuaan hän joutui helvetin tuleen, Lasarus taivaaseen. Mynämäen lehterikaiteeseen on kuvattu kohtaaminen jossa rikas mies rukoilee yläpuolelleen Lasarus ja Aabraham (kuva 98).⁷⁸⁶

⁷⁸²Luuk.16: 19-31.

⁷⁸³Aiheeseen ikonografiasta ks. Christie 1973, 75.

⁷⁸⁴Riska 1961, 28.

⁷⁸⁵Sjöros 1887, 43.

⁷⁸⁶Luuk. 16:19-31.

Vaikka "Ristin tie" on tilattu Sweidelliltä, on henkilöahmoissa ja taustoissa runsasti yhtäläisyyksiä Sweidellin kisällinä toimineen Pehr Sundbergin myöhempään tuotantoon. Henkilöillä on samanlaiset kolmion muotoon kaventuvat silmät, korkeat poskipäät ja jyrkkä profiili kuin Sundergin Teiskon saarnatuoliin maalaamalla apostoleilla (vertaa kuvia 36 ja 37 vaikka kuviin 79, 84, 87, 90,). Samankaltaisuutta on myös Teiskon Ehtoollisen henkilöiden kasvopiirteisiin. Ehtoollisen vasemmanpuoleinen hahmo löytää vastineensa monissa "Ristin tien" henkilöissä (vertaa kuvaa 34 kuviin 77, 84, 90). Vaatteiden käsittelylle on ominaista selkeä valon ja varjon käyttö, tarkka laskosten kuvaus ja selkeä materian tuntu. Vaikka Mynämäen kaiteissa vaatteita on kuvattu suuripiirteisemmin kuin Teiskon saarnatuolissa, on viitan laskosten esittämisessä selvää yhtäläisyyttä (vertaa kuvia 38 ja 39 kuviin 78 ja 82).

"Ristin tien" eri kuvissa henkilöahmojen toteutus ei juuri eroa toisistaan, joten ainakin ne vaikuttavat Pehr Sundbergin tekemiltä.

Tarkempi selvittely Sundbergin muihin töihin saattaa osoittaa myös taustan maisemaa hänen tekemäkseen. Pilvissä on samanlaista kerroksittaista sivellintekniikkaa kuin Jeesusta Getsemanessa esittävässä maalauksessa (vertaa kuva 35 kuviin 75, 77). Sundbergin maalaamista Mustion kartanon tapeteista otetussa mustavalkoisessa valokuvassa puiden lehvästö näyttäytyy hieman samanlaisena kuin lehterikuvissa (vertaa kuvan 41 keskellä olevaa vaaleaa puuta kuvaan 72). Taustan doorilaisissa pylväissä Sundberg on voinut käyttää samoja Hubert Robertin alkuperäistöihin pohjautuvia kuparipiirroksia kuin Mustion kartanon tapeteissa (kuva 99, vertaa pylväiden jalustoja kuviin 82 ja 95).

Urkuparveen eli alkuperäiseen länsiparveen oli maalattu seuraavat kuvat (kuvat 100-109):⁷⁸⁷ **Tuomas** (kuva 100). **Simon** (kuva 101). **Jaakob nuorempi** (kuva 102). **Filippus** (kuva 103). **Johannes** (kuva 104). Johanneksen yläpuolella olevaan nimikylttiin virheellisesti kirjoitettu St Filippus saattaa johtua maalarin -tai jonkun seurakuntalaisen- puutteellisesta tietämyksestä (käytetyssä mallikuvassa ei välttämättä ole ollut hahmon nimeä).

Vapahtaja (kuva 105). **Pietari** (kuvassa 106 oikeassa reunassa, vieressä Pavali ja Bartholomeus). **Paavali** (vasemmalla kuvassa 107). **Andreas** (kuva 108). **Bartolomeus** (oikealla kuvassa 107). **Jaakob nuorempi** (kuva 109). **Matteus** (kuva 110).

⁷⁸⁷Sjöros 1887, 43.

Filippus (kuva 103), Johannes (kuva 104), Bartolomeus (oikealla kuvassa 107) ja Andreas (kuva 108) perustuvat Francois Boucherin (1703-1770) vuonna 1726 tekemään apostolisarjaan, jossa apostolit on esitetty antiikin raunioita vasten heille tunnusomaisin attribuutein (kuva 111, kohdat 21, 19, 24 ja 26). Sama kuvasarja on voinut olla myös muiden turkulaisten maalareiden tiedossa. Sweidellin lisäksi sitä on käyttänyt ainakin Jonas Bergman Paimion kirkon lehtereihin maalamassaan Pietarissa (vrt. kuva 9 ja kuva 111, kohta 22).

Sweidell on päätenyt esikuvaa pelkistetympään ja ilmavampaan sommitelmalliseen ratkaisuun: henkilöiden taustalla ei ole antiikin pylväitä ja kasvillisuus vain viitteellisenä taustana niin, että katsojan huomio kohdistuu helposti henkilöihämoihin. Pelkistettyä, pilvetöntä taustaa vasten Sweidellin hahmot vaikuttavat arkisilta vailla esikuvan teatraalista juhluvutta ja tunnekylläistä paatosta. Vaatteet ovat kevyemmin henkilöihämojen yllä, laskokset eivät tehosta heidän liikkeitään niin kuin esikuvassa. Johannes ei katso anovasti taivaalle, vaan vinosti vasemman olkapäänsä yli (vrt. kuva 104 kuvaan 111, kohta 19). Filippus ja Bartolomeus (kuvat 103 ja 107) osoittavat päinvastaiseen suuntaan kuin Boucherin alkuperäistyöhön pohjautuvassa kaiveruksessa (kuva 111, kohdat 21 ja 24). Tämä peilikuvamaisuus viittaa siihen, että kaiveruksesta on tehty uusi vedos; jäljennös on jöljennetty uudestaan kuparilevylle ja paperille painettaessa asennot ovat vaihtaneet suuntaa.

Köyliö 1791.

Ehtoollinen, alttaritaulu.

Öljymaalaukseen kankaalle 101x179 cm.

Säilytetään kirkon eteläisessä sakarassa.

Taulun poikki kulkee voimakkaita yhdensuuntaisia halkeamia. Näin se on voinut olla rullattuna ja pingotettu myöhemmin uusille pingotuspuille. Vasemmalla laidalla on pyritty tietoiseen pintavaikutelmaan. Työ on lakattu niin kuin Sweidellin muutkin työt.

Kuva 112.

Ensin Kokemäen, sittemmin Euran kappelina ollut Köyliö erotettiin omaksi seurakunnaksi 1587.⁷⁸⁸ Köyliön kirkko rakennettiin vuonna 1752 erivartiseksi ristikirkoksi.⁷⁸⁹

Sweidellin tekemän alttaritaulun hankki Köyliön kartanon vuokraaja **Adolf Hjulhammar**.⁷⁹⁰ Kartanosta oltiin perinteisesti osallistuttu myös kirkon katon korjauksesta koituviin kustannuksiin.⁷⁹¹ Pitäjänkokouspöytäkirjan mukaan Sweidell oli tehnyt valmiiksi alttaritaulun ja Hjulhammar neuvotellut siitä hänen kanssaan. Tehdyn esityksen pohjalta työ päätettiin ostaa kirkon varoilla koska vastaavaa koristetta ei seurakunnalla ollut.⁷⁹² Sweidellille maksettiin 20 riikintaalaria 8.3.1791.⁷⁹³

Köyliön kirkolla oli alttaritaulu jo entuudestaan. Köyliön kartanon omistaja Kreivi **Herman Cedercrutz** oli lahjoittanut ristiltä ottoa esittävän teoksen Köyliön nykyiselle kirkolle sen valmistumisvuonna 1752.⁷⁹⁴ Sweidellin matalaa työtä on voitu

⁷⁸⁸Luostarinen 1980, 164.

⁷⁸⁹Luostarinen 1980, s.164. Kirkko uusittiin perusteellisesti vuosina 1888-89.

⁷⁹⁰Salminen 1969, 112-113.

⁷⁹¹Salminen 1969, 111, 113.

⁷⁹²Pitäjänkokusptk. 27.2.1791. KöyKA. "Och som målaren Sveidel i åbo hade en altare tafla färdig gjord, och herr lieutenanten mm. Hjulhammar accorderad (suom. neuvotella, sopia) med honom därom; så beslöts ock uppå skedd föreställning att denna altaretafla, Hvilken kostade tjugu riksdaler specie, skulle köpas med kyrkans medel, när detta herrens hus ännu är i saknad en sådan prydnad."

⁷⁹³Tilit 1791, kirkon omaisuusluettelo 1789. KöyKA.

⁷⁹⁴Eeva Palm, "Köyliön kirkko on Ludvikan kirkon kopio". Helsingin Sanomat 24.7.1989.

suunnitella sijoitettavaksi sen alle, kaksiosaisen alttaritaulun toiseksi osaksi.

Komposition ja henkilöiden asentojen mallikuvana on ollut Rubensin Ehtoollisen (kuva 55) mukaan tehty kuparipiirros. Jeesuksen ympärillä istuva keskiryhmä (opetuslapset hänen kummallakin puolellaan, Juudas ja opetuslapsi hänen oikealla puolellaan pöydän takana) on vakiinnutettu. Heidän kasvopiirteensä tunnistaa myöhemmistäkin ehtoollisista. Saattaa siis olla, että Sweidellilla on ollut erityinen malli juuri näitä henkilöitä varten. Sivuryhmien hahmoissa kasvopiirteet poikkeavat huomattavasti enemmän. Myös keskiryhmässä henkilöahmojen väritys on vakiintunut: Sweidellin myöhemmissä Ehtoollisissa Jeesuksen oikealle puolelle kumartuneen opetuslapsen paita säilyy sinisenä, vasemmalle puolelle kumartuneen vihreänä, Jeesuksen paita vaaleanpunaisena. Opetuslasten liikkeet, asennot ja eleet ovat pidättyväisiä, jännitys heidän välillään hillittyä (vrt. Angelniemen työhön, kuva 54).

Korppoo 1792.

Ehtoollinen, alttaritaulu.

Öljymaalalaus kankaalle 283x232 cm.

Säilytetään kirkossa vasemmalla sivuseinällä.

Kehyksen yläreunaan on veistetty Jumalan karitsa (Agnus Dei-aihe).⁷⁹⁵ Säilyneissä alkuperäislähtiessä ei tämän veistoskoristeen tekijää ole eritelty. Taulun sinisillä alueilla (henkilöhahmojen olkapäät) on lakan epätasaisesta valumisesta aiheutuneita jälkiä. Poskia näkyy korjaillun jälkeensä.⁷⁹⁶

Kuvat 113-115.

Maamme vanhimpiin seurakuntiin kuuluva Korppoo mainitaan itsenäisenä seurakuntana vuodesta 1384.⁷⁹⁷ Pyhälle Mikaelille pyhitetty kivikirkko rakennettiin keskiajalla.

Sweidell maalasi kankaalle ehtoollisaiheisen alttaritaulun kullatuilla kehyksillä vuonna 1792 (kuva 113).⁷⁹⁸ Palkkion loppuosa

⁷⁹⁵Alkuperäislähteissä ei veistokoristeen alkuperää mainita, joten jätän avoimeksi kysymykseksi sen olisiko se vinut tulla Sweidellin työpajasta.

⁷⁹⁶Konservaattori Hannele Heporaudan valokuvien perusteella antama tiedonanto 27.8.1998.

⁷⁹⁷Luostarinen 1980, 139.

⁷⁹⁸Inventaario 12 ja 13.5.1845. KorKA; Levlin 1980, 13.

6.26.8. riikintaalaria maksettiin toukokuussa 1792.⁷⁹⁹ Alkuperäislähteissä ei mainintaa ensimmäisestä erästä. Mahdollisesti hänelle maksettiin jollakin muulla kuin rahalla. Kökarissa Ehtoollisen hinta aleni, kun Sweidell suostui ottamaan osan palkkiostaan kalana (sitä ei kustannettu kirkon kassasta, vaan seurakuntalaisten keskuudessa kiersi kolehti).⁸⁰⁰

Teoksen hankintavuonna kirkkoherrana toimineella **Carl Bergmanilla** (1734-1804, Korppoon kirkkoherrana 1789-1804) on ollut Turkuun sekä ammatista että henkilökohtaisista ihmissuhteista johtuvia yhteyksiä. Vaimo Helena Ullnerin isä oli Turun jalkaväkirykmentin kirjuri. Vuonna 1776 Inkoon kappalaiseksi tullut Bergman toimi itse Turun jalkaväkirykmentin saarnamiehenä vuosien 1776 ja 1789 välisenä aikana.⁸⁰¹ Tänä aikana hän on voinut tulla tuntemaan myös Turun kaupunginmaalareita.

Teos esittää ehtoollista jakavaa vapahtajaa opetuslastensa ympäröimänä. Kompositio on muuttunut: opetuslapset ovat lähempänä Jeesusta. Parrakas opetuslapsi Jeesuksen oikealla puolella, opetuslapsi Juudaksen oikealla puolella ja ruskeapaitainen opetuslapsi vasemmassa reunassa ovat kumarassa aikaisempaa enemmän. Yhdessä he luovat vaikutelmaa ihmisistä suuntautumassa Jeesusta kohti (kuvat 114 ja 115). Tämä on olennaisin ero Sweidellin työpajan aikaisempiin Ehtoollisiin.

Kuusisto 1794-1795.

Viimeinen tuomio, taulumaalaus.

Öljymaalaukset kankaalle 285x190.

Teos ollut rullattuna vuodesta 1907 lähtien.

Kuuluu Kansallismuseon kokoelmiin, inv. no 494:1.

Kuva 116.

Ristiinnaulittu x96 cm ja ehtoollinen.

Kaksiosainen alttaritaulu, öljymaalaukset palttinakankaalle.

Säilytetään kirkon nykyisenä alttaritauluna.

Teos konservoitiin 10.9.1985-4.3.1986 välisenä aikana. Ristiinnaulittua esittävässä työssä (kuva 117) oli väriä irronnut ja juuri irtoamassa. Teosta peitti useat likaan sekoittuneet lakkakerrokset. Siinä oli myös rapautumaa ja kosteusvaurioita. Jeesuksen

⁷⁹⁹Tilit tammikuulta 1792 tammikuuhun 1793. KorKA.

⁸⁰⁰Kökarin pitäjänkok.ptk. 27.8.1811. KÖKA.

⁸⁰¹Colliander 1918, 331.

puku oli aiemmissa puhdistuksissa pesty lähes pohjaväriin.⁸⁰² Alunperin se on siis voinut olla nykyistä tummempi. Konservoinnissa työ puhdistettiin, restauroitiin, paikattiin ja kiinnitettiin uudelleen. Pinta suojattiin dammarlakalla, tausta suojattiin pahvilevyllä. Erikoistutkimuksia tehtiin ultraviolettilampulla.⁸⁰³ Nykyasussaan teoksessa on vahva krakelyyri. Koko pintaa peittää paksu kiiltävä vernissa.⁸⁰⁴
Kuvat 117-118, 120-122.

Kuusisto oli Piikkiön kappelina vuosina 1659-1863.⁸⁰⁵ Kuusiston nykyinen kirkko rakennettiin pian kappeliseurakunnan perustamisen jälkeen.⁸⁰⁶ Tornittomassa pitkäkirkossa suorakaiteenmuotoiseen runkokuoneeseen liittyy sakaristo.⁸⁰⁷

Uusi alttaritaulu hankittiin kruununvouti Simon Gröningin testamenttaamalla varoilla v.1795.⁸⁰⁸ Simon Gröningin seurakunnalle jättämää testamenttia käsiteltiin pitäjänkokouksessa vuonna 1794. Seurakunnalle oli lahjoitettu 666 riikintaalaria pankkiseteleinä ja 32 penniä. Rahat oli toivottu käytettävän uuden kellon ostoon, jäljelle jäävän osuuden viimeistä tuomiota esittävään tauluun sekä kirkon kokoon ja pääpiirteisiin sopivaan alttaritauluun. Töiden hankkimiseksi oli ryhdytty tarvittaviin toimenpiteisiin. Tämän lisäksi Gröning oli testamentannut köyhäinkassaan 333 riikintaalaria.⁸⁰⁹ Testamenttillaan Gröning lienee halunnut edesauttaa kirkon kunnossapitoa.

⁸⁰²Päiväämätön konservointikertomus, konservointilaitoksen arkisto. KM.

⁸⁰³ibidem.

⁸⁰⁴Konservaattori Mirja-Liisa Waismaa-Pietarilan kirjallinen tiedonanto 10.2.1998. Arvio perustuu tässä tutkimuksessa käytettyihin valokuviin.

⁸⁰⁵Neovius 1898, 4.

⁸⁰⁶Havia, 385.

⁸⁰⁷Lindberg 1934, 128.

⁸⁰⁸Havia 1989, 596.

⁸⁰⁹Kuusiston pitäjänkokouspöytäkirja vuodelta 1794 (päiväys puuttuu). KuuKA.

Viimeistä tuomiota esittävä taulu valmistui vuonna 1794 kullatuin kehyksin ja palttinapohjalle maalattuna (kuva 116).⁸¹⁰ Teoksen tekijää ei alkuperäislähteissä mainita. Tyylin perusteella Tove Riska pitää sitä Sweidellin tekemänä, mutta ei tarkemmin perustele väitettään.⁸¹¹ Mustavalkoisista valokuvista voi nähdä joitakin Sweidellin työpajalle ominaisia piirteitä (pintavaikutelman aitous, elävä ihmiskuvaus, enkelin siipien tarkka esittäminen). Lopullista arviota tekijästä ei niiden perusteella kuitenkaan voi tehdä. Se edellyttäisi koko työn näkemistä. Toistaiseksi ainoa tieto työn tekijästä on Tove Riskan arvio. Sitä vahvistaa tieto siitä, että Sweidell ainoana turkulaisena maalarina maalasi viimeistä tuomiota esittäviä teoksia (ks. liite 1). Taulu on voitu tilata häneltä koska tiedettiin hänen ennenkin kyseistä aihetta tehneen.

Kuusiston kirkon edellisen, ristiinnaulittua esittävän alttari- taulun lahjoitti maaherra von Linde 1660-70-luvulla.⁸¹² Tämän tilalle seurakuntalaiset lienevät halunneet jotain uudempaa. "Kirkon kokoon ja pääpiirteisiin sopiva alttaritaulu" näyttää olleen vuoden 1808 kalustoluettelossa mainittu, pyhän ehtoollisen asettamista ja Kristuksen kuolemaa ristillä esittävä työ. Palttinapohjainen ja kultakehyksinen taulu on mainittu Kruununmies Gröningin vuonna 1795 lahjoittamaksi.⁸¹³ Koska työ valmistui jo vuonna 1795 voidaan olettaa kyseessä olevan saman teoksen, minkä tilaamista suunniteltiin vuotta aikaisemmin. Museoviraston inventoinneissa työ mainitaan kirkon vanhaksi alttaritauluksi.⁸¹⁴ Riskan mukaan myös tämä työ olisi Sweidellin tekemä.⁸¹⁵

Vertailu Sweidellin työpajan muuhun tuotantoon vahvistaa arviota. Ristiinnaulittussa esikuvana on käytetty Johannes Sadelerin kupari- piirrosta⁸¹⁶ (kuva 119) tai siitä tehtyä jäljennöstä, mikä on

⁸¹⁰Kuusiston kirkon Inventaarioluettelo vuodelta 1806, TMA. Työn avaaminen valokuvausta varten edellyttäisi konservointitoimenpiteitä, joihin ei toistaiseksi ole ryhdytty (Mirja-Liisa Waismaa-Pietarilan tiedonanto 10.5.1993).

⁸¹¹Riska 1964, 50.

⁸¹²Havia 1989, 385.

⁸¹³Kuusiston kirkon kalustoluettelo vuodelta 1806, KuuKA.

⁸¹⁴Inventario 18.7.1824. MVTOP.

⁸¹⁵Riska 1964, s.50.

⁸¹⁶Hollstein 1980, 118. Ks. myös Riska 1964, 50-51.

ollut mallina myös Kullaan ja Ypäjän Ristiinnaulituissa (kuvat 125 ja 157). Sommitellultaan tiiviissä piirroksessa Maria ja Johannes ovat pysähtyneet ristiinnaulitun Jeesuksen molemmin puolin. Anatomian ja vaatteiden laskosten kuvaus on tarkkaa a yksityiskoh- taista.

Esikuvaa selvemmin Kuusiston työ painottuu kohtaamiseen kuolleen Jeesuksen kanssa. Jeesus ei ole niin lihaksikas kuin Sadelerin piirroksessa, mutta anatomian vaatteiden laskokset on toteutettu samankaltaisella huolella. Jeesuksen ruumiin anatomiaa on kuvattu samalla tavoin myös Teiskon Ristiinnaulitussa (vertaa kuvia 118 ja 130).

Ehtoollisen asettamisessa viiden henkilön keskiryhmässä (Jeesusta ympäröivät opetuslapset pöydän molemmin puolin, kuvat 121-122) on samannäköisiä henkilöitä kuin Sweidellin muissa samaa aihetta esittävässä töissä (Köyliön, Korppoon ja Kökarin teokset, vertaa kuviin 112, 113 ja 133). Työn esikuvana on ollut joku Rubensin Ehtoollisen mukaan tehty graafinen jäljennös.

Kuusiston kappalaisena työn hankinnan aikoihin toiminut **Salomon Möller** (1740-1806, kappalaisena 1740-1801) oli naimisissa Messukuy- län kirkkoherran Anders Liliuksen (1731-1771) tyttären **Helena Agatha Liliuksen** (k.1826) kanssa.⁸¹⁷ Helena Agathan täti **Anna Johanna Thauvonius** asui Turussa samoin kuin hänen setänsä **Johan Lilius** (1724-1803), jonka vaimo oli veljen käly, Helena Agathan äidin sisko Kristina Beata Thauvonius.⁸¹⁸ Lilius-sukuiset henki- löt näkyvät yhdistäneen niitä paikkakuntia, joissa Sweidellin tiedetään tai arvellaan toimineen (Teisko, Längelmäki).

Kuhmalahti 1795.

Ristiinnaulittu 258x182 cm ja Lain laatiminen Siinailla 88x182 cm. Kaksiosainen alttaritaulu, öljymaalauk- s kankaalle.

Säilytetään kirkon nykyisenä alttaritauluna.

Ristiinnaulitussa on Marian kohdalla teoksen vasemmalla puolella jonkun verran krakeluureja eli maalin halkeilua. Valkoiset jäljet voivat olla joko rapautumaa, lakkaa tai vahaa. Alaosan ruskeassa värikentässä on pyyhkimisen jälkiä. Yläosan tummuus saattaa olla

⁸¹⁷Strandberg 1832, 83, 142.

⁸¹⁸Bergholm 1901, 789, 795.

tarkoituksellista. 1700-luvulla se oli yleinen tapa kuvata taivasta.⁸¹⁹ Lain laatimisessa on krakeluureja, keskellä taite. Kuvat 123-124.

Kuhmalahti perustettiin 1640 Kangasalan pitäjän kappeliksi.⁸²⁰ Ensimmäinen kirkko rakennettiin vuonna 1664. Suorakaiteen muotoista rakennusta pidennettiin ensi kerran vuoden 1700 tienoilla.⁸²¹

Vuonna 1771 olivat sotamiehet lahjoittaneet kirkolle Daniel Bergmanin maalaaman, viimeistä tuomiota esittävän alttaritaulun.⁸²² Sweidell (alkuperäislähteissä myös Svefild) maalasi uuden, kaksiosaisen Kristuksen ristiinnaulitsemista ja lain laatimista Siinailla esittävän alttaritaulun vuonna 1795 (kuva 123).⁸²³ Hänen palkkionsa 33.16 riikintaaleriala maksettiin kirkon varoista.⁸²⁴ Työstä kertovia pitäjänkokouspöytäkirjoja ei ole säilynyt.⁸²⁵

Ristiinnaulitussa Jeesuksen ruumista on käsitelty tyylylitymmin kuin Kuusiston Ristiinnaulitussa (kuva 117). Ihmisruumiin anatomiaa ei ole esitetty realistisesti vaan runneltuna massana, vahvasti yksinkertaistettuna varjostuksella muotoillen. Lain laatimisessa Siinailla savu ja pilvet on hahmotettu ilmavasti kevein ja pyörein siveltimenvedoin (kuvat 123-124). Oikeassa reunassa ja vuoren edessä tumman vihertävänsinisen, tumman violetin ja vaalean kellertävänruskean vuorotteluilla on luotu rokokoomaisen ilmavaa ja hajoavaa muotoa.

Kullaa 1796.

Ristiinnaulittu, taulumaalaus.

Öljymaalaukset kankaalle 189x144 cm.

⁸¹⁹Konservaattori Tuulikki Kilpisen valokuvien perusteella antama arvio 25.8.1997.

⁸²⁰"Kuhmalahden seurakunta 300-vuotias". Uusi Suomi 14.9.1940. no 249.

⁸²¹Vallinheimo 1954, 50.

⁸²²Vallinheimo 1954, 54.

⁸²³Kuhmalahden seurakunnan inventaario 19.5.1811; lasku vuodelta 1796.

⁸²⁴Tilit vuodelta 1796, KuhKA.

⁸²⁵1700-luvun pöytäkirjoja on vuosilta 1777 ja 1783 kokoelmassa Kuhmalahden pitäjänkok.ptk. 1777-1860 (VA).

Säilytetään kirkossa.

Kehyksen alalaidassa on laatta, jossa teksti: "Gifven af framli. Professoren och Riddaren Johan Kraftman Till Kulla Kapell 1769."

Teoksen takana on merkintä T:åboD. 6te Febr. 1796 P.H.B.

Työssä on paksu keltainen vernissa⁸²⁶, maalauspinna vahva krakelyyri. Kangas on löystynyt.

Kuva 125-126.

Kullaa (ent. Levanpelto) perustettiin Ulvilan kappeliksi 1766. Kirkko rakennettiin 1766-67 päätytornilliseksi pitkäkirkoksi.⁸²⁷ Emäkirkon rakentamista tai muita koko kirkkoherrakuntaa koskevia asioita käsiteltiin Ulvilan emäseurakunnassa,⁸²⁸ jonka keskeisimpiin vaikuttajiin lukeutui taloustieteen dosenttina ja Turun akatemian professori **Juhana Kraftman** (1713-1791).

Kuolleessaan Kraftman testamenttasi Kullaan kappeliseurakunnalle 450 taalera, joista 150 taalaria tuli käyttä uuden alttaritaulun ja 300 taalaria kolmannen kellon hankkimiseen.⁸²⁹ Kullaan kirkko oli vihitty käyttöön keskeneräisenä (mm. penkkejä, kellotapulinkatto ja osa kivijalkaa puuttui).⁸³⁰ Rakennustyöt saivat jatkoa kirkonkaton tervauksesta (1772), lehtereiden rakentamisesta (1774) ja kellotapulinkorjauksesta (1780).⁸³¹ Vuonna 1791 tehty lahjoitus niveltyy näin osaksi kirkon pitkäaikaista rakennusprojektia, jolloin uudistuksia toteutettiin vähitellen ja pitkän ajan kuluessa varojen niin sallissa.

Ristiinnaulittua esittävä taulu päätettiin hankkia yksimielisesti maaliskuussa 1796 (vuosiluku kehysten alalaidassa on virheellinen).⁸³² Hankittu alttaritaulu kuvaa pyhää ehtoollista. Sen lisäksi rahat riittivät myös ristiinnaulittua Kristusta esittävään

⁸²⁶Konservaattori Mirja-Liisa Waismaa-Pietarilan valokuvien perusteella antama tiedonanto 10.2.1998.

⁸²⁷Lindberg 1934, 120.

⁸²⁸Lehtinen 1967, 683.

⁸²⁹Lehtinen 1967, 648.

⁸³⁰Lehtinen 1967, 626-627.

⁸³¹Lehtinen 1967, 648.

⁸³²Kullaan pitäjänkokousptk. 11.6.1797. VA. Kraftmanin testamentin suuruus oli 400 riikintaalera. Rahat annettiin säilytettäväksi kokouksen puheenjohtajalle, joka sitoutui käyttämään niitä Kraftmanin tahdon mukaisesti. Puheenjohtaja tilitti varojen käyttöä kokouksessa 11.6.1797.

työhön,⁸³³ joka sijoitettiin sakariston yläpuolelle.⁸³⁴ Varsinainen alttaritaulu maksoi 57 riikintaalaria, ristiinnaulittua esittävä teos 50 riikintaalaria.⁸³⁵ Mallikuvana on käytetty samaa Johannes Sadelerin kuparipiirrosta (kuva 119) kuin Kuusiston ja Ypäjän Ristiinnaulitussa (kuvat 117 ja 157).

Työn tekijää ei mainita alkuperäislähteissä. Greta Heinisen mukaan Pehr Hörbergin tuotannosta muistuttavat Jeesuksen täplämäisesti maalatut varpaat, vaivaisenluu, sandaalien malli, puukapuloin tuettu risti, taustan kaupunkisiluetti. Ristin juurella elehtiviä, pastellivärein soinnutettuja ja teatraalisesti elehtiviä rokokoohenkilöitä Heininen on myös löytänyt Hörbergin muista teoksista.

Hän myöntää Ristiinnaulitun olevan tyyliltään erilainen kuin Hörbergin Ehtoollinen.⁸³⁶ Tätä erilaisuutta hän selittää liittämällä Ristiinnaulittua Hörbergin varhaisempaan tuotantoon.⁸³⁷ Itse pidän työtä Sweidellin työpajassa tehtynä eli "Sweidellin tekemänä". Teoksen takana olevat kirjaimet P.H.B, eivät sulje pois tätä mahdollisuutta. Heinisen mukaan ne merkitsevät työn vastaanottajaa tai jonkinlaista ilmoitusta, eivät työn tekijää.⁸³⁸

Puukapuloin tuettu risti, kaupunkisiluetti ja sandaalit esiintyvät yleisesti ristiinnaulittua esittävässä töissä ja siksi niitä voidaan pitää enemmän tietyn teostyyppin kuin tekijän tunnusmerkkinä. Tyylillisesti Kullaan Ristiinnaulitun Jeesus (kuva 126) muistuttaa paljon vastaavaa hahmoa Kuusiston samanaiheisessa teoksessa (kuva 118). Sivellintekniikka on samanlaista. Kummassakin teoksessa Jeesuksen kädet ja jalat ovat muodoltaan kiinteämpiä kuin irtonaisemmin käsitelty vatsa ja kylkiluut. Vastapainona lihasten kiinteydelle on vatsan ja kylkiluiden vapaampi maalauksellinen käsittely. Johanneksen ja Marian vaatteissa ilmenee herkistymistä materian ominaislaadulle, mikä on yksi Sweidellin töiden tunnusmerkki. Tarvittaessa hän on kyennyt varsin taitavaan kankaan kuvaukseen (vrt. kuva 112). Jeesuksessa on myös Sweidellin

⁸³³Lehtinen 1967, 648.

⁸³⁴Pitäjänskok.ptk. 1795. KulKA.

⁸³⁵Pitäjänskok.ptk. 11.6.1797, KulKA.

⁸³⁶Tässä tutkimuksessa en puutu tarkemmin tähän teokseen. Tyylistä päätellen se ei muistuta Sweidellistä.

⁸³⁷Heininen 1979; Heininen 1982.

⁸³⁸Heininen 1982, 94; Heininen 1979, 19-20.

muissa Ristiinnaulituissa tavattua varsin tarkkaa anatomian kuvausta (vrt. kuva 130).

Teijo 1800-1810-luku.

Katuva Pietari, taulumaalaus.

Öljymaalaukseen kankaalle 100x85 cm.

Säilytetään kirkossa oven yläpuolella.

Taulussa on halkeilua ja pieniä värinpuutoksia (vaaleat alueet). Värialueet ovat muuttuneet restauroinnissa. Kuluneet värialueet on korvattu kitillä, jonka päälle on maalattu. Myöhemmin kitin päälle maalattu väri on muuttanut sävyä. Tämä selittäisi taulussa siellä täällä näkyvät valkoiset jäljet. Väriä on myös saattanut tippua pois. Viitassa näkyvät valkoiset alueet ovat päälle maalattuja korjauksia. Kuva on maalattu kahden yhteen ommellun kankaan päälle. Kostuessaan ja kuivuuksaan kangas on alkanut liikehtiä, mikä on synnyttänyt alalaidassa näkyvän sauman.⁸³⁹

Kuva 127-128 (taulu on valokuvissa vinossa koska ahtaassa kuvauspaikassa kameraa oli pakko kääntää vinoon, jotta teos saataisiin mukaan kokonaisuudessaan).

Teijon tehtaat sijaitsevat Perniön pitäjässä. Tehdasyhdyskunta perustettiin vuonna 1686, yksiläivainen kivikirkko rakennettiin vuonna 1830.⁸⁴⁰ Yksityisomistuksessa olevaa kirkkoa koskevia papereita säilytetään Meriteijo Oy:n kartanossa Reino Meriläisen omistamassa arkussa. Etupäässä kirjanpitoa koskevissa papereissa ei virkailija Asta Heinosen mukaan ole tarkemmin kirkkoa koskevaa tietoa. Paperit ovat arkussa järjestymättöminä.⁸⁴¹

Tove Riskan mielestä Katuvaa Pietaria esittävä taulu on "tyylistä päätellen" Sweidellin tekemä.⁸⁴² Samaa mieltä oli myös E.Nervan-

⁸³⁹Konservaattori Hannele Heporaudan valokuvien perusteella antama tiedonanto 26.8.1997.

⁸⁴⁰ Nykyisen pagodi-tyylisen kirkon rakennutti Teijoa vuosina 1814-1844 hallinnut Robert Bremer vuonna 1830 (Teijon tehtaat Oy:n selonteko muinaistieteelliselle toimikunnalle 29.1.1959. Selonteko pohjautuu C.G.Bremerin kokoamiin tietoihin ja Teijon historiaan; "Fyra privata kyrkor-Tykös originellast", Huvudstadsbladet 8.10.1969. MVTOP). Alttaritaulu on 1700-luvulla tehty jäljennös alankomaalaisen van Dyckin maalauksesta Ristiinnaulittu (Sinisalo 1970, 37). Sweidellin tekemäksi arveltu maalaukseen on oven yläpuolella.

⁸⁴¹Puhelinkeskustelu Asta Heinosen kanssa 17.6.1994.

⁸⁴²Riska 1968, 87.

der vuonna 1885.⁸⁴³ Esikuvana on ollut Peter Schenckin kupari-piirros (kuva 129) tai siitä tehty joku muu graafinen teos. Esikuvassa Pietari rukoilee kädet sylissään syvällä kuvatussa tilassa, kasvien ja avonaisen kirjan takana. Sweidellin työssä hänet on tuotu enemmän etualalle, katumusta korostaa taivasta kohti kohotetut kädet. Pietarin käänteinen asento viittaa johonkin Schenckin piirroksesta tehtyyn kaiverrukseen. Kyseessä saattaa olla myös maalarin itsensä tekemä muutos.

Teoksessa on Sweidellin työpajan tuotannossa tavattuja, tiettyä vaikutelmaa ja muotoa tavoittelevia piirteitä, joiden perusteella sitä voi pitää hänen tekemänään: elävää ihmiskuvausta, pintavaikutelmaa (parran karheus), anatomian tuntemusta (polvien ja kasvojen kuvaus) ja taipumusta tunnelmalliseen maisemamaalaukseen (taustamaisema). Muodon käsittelyssä näkyy sekä turkulaisen ammattikuntatradition että akatemiakoulutuksen vaikutus.⁸⁴⁴

Sweidell on voitu oppia tuntemaan Angelniemessä, jos hän on vierailnut siellä mestarinsa Jonas Bergmanin mukana. Bergman maalasi kirkon saarnatuoliin kopion Rubensin Ehtoollisesta vuonna 1773,⁸⁴⁵ jolloin Sweidell oli viimeistä vuotta hänen kisällinään (ks. alaluku Koulutus oppipojasta mestariksi ja porvarioikeuksien saanti).

Lähdetietojen puutteessa ei työn ajoituksesta voi sanoa mitään varmaa. Sweidellin toimikautena Pietareita oli lukumääräisesti eniten 1800-luvulla ennen 1810-lukua.⁸⁴⁶ Mahdollisesti hän on maalannut "oman" Pietarinsa samoihin aikoihin.

Teisko 1802.

Kolme lehtereiden eteen asetettua maalausta.

Ristiinnaulittu.

Öljymaalaukset kankaalle 184x116 cm.

Säilytetään kirkon toimituskappelissa.

Värit ovat kellastuneet, pintaa peittävä lakka on tummunut. Pitkät valkoiset jäljet Johanneksen yläpuolella ovat taittuvia kankaassa. Henkilöiden edessä ja takana olevat valkoiset jäljet ovat rapaamaa.

⁸⁴³Nervander 1885, 109.

⁸⁴⁴Sweidellin tyyllillistä kehittymistä olen käsitellyt tarkemmin gradussani, ks. Tarvainen 1985, 21-29. JYTHL.

⁸⁴⁵"Fyra privata kyrkor-Tykös originellast". Huvudstadsbladet 8.10.1969.

⁸⁴⁶Kirkkomaalauksetietokannat. JYHTL.

Ajan kuluessa tummat värit ovat vaalentuneet, vaaleat tummu-
neet.⁸⁴⁷

Kuva 130.

Paimenten kumarrus.

Öljymaalalaus kankaalle x115 cm.

Säilytetään kirkossa kuorisenällä.

Vasemman hahmon yläpuolella on sauma; maalari on neulotuttanut
kankaan yhteen saadakseen tarpeeksi ison maalauspinna.⁸⁴⁸

Kuva 131.

Taivaaseenastuminen.

Öljymaalalaus kankaalle x115 cm.

Säilytetään kirkossa kuoriseinällä.

Pilvien alapuolella on sauma, vasemmassa alakulmassa kosteus-
vauriota eli rapaumaa: lakka on sanut kosteutta ja tullut läpinäky-
mättömäksi, kuin harmaaksi kalvoksi työn päälle.⁸⁴⁹

Kuva 132.

Kappeliseurakuntana Messukylän alaisuuteen vuodesta 1669 lähtien
kuulunut Teisko erottautui omaksi pitäjäksi vuonna 1860.⁸⁵⁰
Teiskon kolmas, Matti Åkerblomin rakennuttama sisäviisteinen
ristikirkko rakennettiin vuosina 1787-88.⁸⁵¹

Ensimmäinen säilynyt pöytäkirjaote Teiskon kirkkoon tarvittavasta
maalauksesta on kirjoitettu helmikuussa 1801 (päiväys puuttuu).
Jokaiselta ehtoollista nauttivalta itsenäiseltä tilalliselta
päätettiin kerätä 18 penninkiä, palkolliselta 8 killinkiä. Näiden
henkilöiden aiemmissä keräyksissä antamat rahat eivät vaikuttaneet
määrättyjen summien suuruuteen.⁸⁵²

⁸⁴⁷Konservaattori Tuulikki Kilpisen valokuvien perusteella
antama tiedonanto 25.8.1997.

⁸⁴⁸Konservattori Tuulikki Kilpisen valokuvien ja diakuvan
perusteella antama tiedonanto 25.8.1997.

⁸⁴⁹Konservaattori Tuulikki Kilpisen valokuvien ja diakuvan
perusteella antama tiedonanto 25.8.1997.

⁸⁵⁰Neovius 1898, s.73-74. Arajärven mukaan Teiskon kappeli on
voinut syntyä jo vuonna 1636, jolloin Messukylä erosi Pirkkalasta
omaksi kirkkoherrakunnakseen (Arajärvi 1954, 451).

⁸⁵¹Luostarinen 1980, 327.

⁸⁵²Teiskon pitäjänkokousptk. helmikuussa 1801 (päiväys puut-
tuu), TeKA. Itsenäinen tilallinen on asiakirjassa "hvarje mans
person", palkollinen "hvarje lejdens person".

22.2.1801 pidetyssä pitäjänkokouksessa ei maalarin nimeä vielä mainittu, mutta työn ajankohdaksi määräytyi seuraava kesä. Myös päätettiin järjestää uusi keräys jo toimeenpannusta keräyksestä huolimatta. Itsenäinen tilallinen maksaisi 15 taalaria, palkollinen 8 killinkiä.⁸⁵³

Työtehtävät täsmentyivät 19. huhtikuuta 1801, jolloin lehterit, saarnastuoli ja alttaritaulu oli päätetty maalauttaa. Pastori päätti lähettää Sweidellille kirjeen, jossa hän tiedustelisi halusiko maalari tulla paikan päälle katsomaan työtehtäviään ja sopimaan palkkiostaan seurakuntalaisten kanssa (Sweidellille korvattaisiin matkan aiheuttamat kulut) vai halusiko hän ensin maalata alttaritaulun kotonaan Turussa, sen jälkeen saarnatuolin ja lehterikaiteet paikan päällä. Kehysten sisällä taulun leveydeksi sovittiin 3 kyynärää ja yksi tuuma, korkeudeksi 3 tuumaa (yksi tuuma on 2,47 cm, yksi kyynärä oli kaksi jalkaa eli 59,38 cm. Yksi jalka oli 29,69 cm). Kolme lehteriä olisivat kukin leveydeltään 17 kyynärää, jokaisessa olisi 11 peiliä.

Aiheeksi alttaritaulun yläosaan tulisi Getsemane, alaosaan ehtoollisen asettaminen. Sweidellin kirjeessä käsiteltäisiin myös ruokailua, haluaisiko hän syödä jonkun luona vai itse järjestää oman päivällisensä. Kokouksessa suoritettiin keräys maalarin tarvitsemiin kuluihin. Luutnantti Tamelander suostui luovuttamaan alovak Salon apulaiseksi tarpeen niin vaatiessa.⁸⁵⁴ Pöytäkirjassa mainittua kirjettä ei ole säilynyt.⁸⁵⁵

Vaikka taulusta neuvoteltiin Sweidellin kanssa, on sen tekijänä inventaarioluettelossa Sundberg. Getsemanea ja ehtoollista esittävä työ valmistui vuonna 1801.⁸⁵⁶ Manttaaliluetteloiden mukaan Sundberg ei vielä tuolloin ollut itsenäinen yrittäjä, vaan Sweidellin kisälli.⁸⁵⁷ Pitäjänkokouksessa 9.8.1801 käsiteltiin Sund-

⁸⁵³Pitäjänkokousptk. 22.2.1801, TeKA.

⁸⁵⁴Pitäjänkokousptk. 19.4.1801. TeKA.

⁸⁵⁵Teiskon seurakunnan arkiston kirjeitä säilytetään Tampereen evankelisluterilaisen seurakunnan keskusarkistossa (virastotalo, Satakunnankatu 11 A, 5:es kerros).

⁸⁵⁶Inventaarioluettelo 1826. VA.

⁸⁵⁷Manttaaliluettelo 1801, TMA.

bergin palkkiota. Hän ei halunnut hinnoitella työtään, se jäisi Sweidellin päätettäväksi.⁸⁵⁸

Maalarin palkkion pienentämiseksi päätti seurakuntalaisten enemmistö jättää saarnatuolin ja lehterikaiteet ilman figuureita. Saarnatuolin ja alttaritaulujen listat tuli kullata aidolla kultasilauksella, saarnastuolin kattoon riittäisi metallikulta. Alttaritaulu ja kuorin saarnatuoli maalattaisiin ensin valmiiksi. Ellei Sundberg yksin saisi kaikkea valmiiksi syksyyn mennessä, jäisi lehtereiden maalaus myöhemmäksi.⁸⁵⁹

Koska koko seurakunta ei voinut kokoontua säännöllisesti neuvottelemaan maalausasiasta ja siihen liittyvistä jatkotoimista valitsivat paikalla olleet seurakuntalaiset luutnantti Tammelanderin, kapteeni Gripenbergin ja maisterin (nimi on epäselvästi kirjoitettu) asiaa hoitamaan. Pöytäkirjasta voi päätellä Tamelanderin ilmoittaneen haluavansa kyseiseen tehtävään. Vallitsevaa säätyjärjestelmää, yhteiskunnalliseen asemaan liittyvää eriarvoisuutta kuvastaa mielestäni kohta, missä rahvasta ei pidetty kyllin pätevänä päättämään asiasta.⁸⁶⁰

Luutnantti Tamelander ja kapteeni Gripenberg olivat aikansa johtavia aatelisia ja tilallisia. Edellinen omisti Teiskolan, jälkimmäinen Koveron kartanon Messukylän alueella, johon Teiskon kappeliseurakunta kuului.⁸⁶¹

Sweidell saapui Teiskoon 20.9.1801. Neuvottelun tuloksena alttaritaulun hinnaksi sovittiin 108 riikintaalaria. Saarnatuolin maalaus maksaisi 40 riikintaalaria. Kustakin lehterikaiteesta veloitettaisiin 33 riikintaalaria ja 16 penninkiä jos peilit koristellaan kuvilla. Penkkien, alttarikaiteiden, sakariston ovien ja alttaritaulua ympäröivän verhokuvion Sweidell suostui maalaamaan 25:llä riikintaalarilla. Maalaustyötä varten hänelle myönnettiin

⁸⁵⁸Pitäjänskokousptk. 9.8.1801, TeKA.

⁸⁵⁹Ibidem. "2.

⁸⁶⁰ibidem 3. Tämä kohta on alkuperäisasiakirjassa seuraavasti: "Emedan hela församlingen icke kunde sammanträda vid hvarje tillfälle då rådslagning (suom. neuvottelu) om målararbetet och dess fortsättning blir nödig, och allmogem äger mindre skickelighet att döma uti dess angelägenheter, för den skull pröfvades uppå den at herr capitain sjelf, samt herr lieutanten Tamelander och magister (epäselvästi kirjoitettu nimi) benägit sig detta besvär, hvilket för slag jämväl mästadelen af närvarande församlingens ledamöter lemnade sitt bifall".

⁸⁶¹Arajärvi 1954, 204; Saarela 1960, 1.

kahden hevosen kyyti Teiskoon ja takaisin Turkuun. Lehteri-maalaukset päätettiin lykätä seuraavaan kesään.⁸⁶²

Verhokuvio viittaa temppelein esirippua symboloivaan kuvioon, mikä voitiin maalata vaikka alttaritaulua ympäröiviin lautoihin (vrt. Kökarin Ehtoollinen, kuva 133). Kyseessä on siis ollut maalaustyö, mikä ei suoranaisesti ole liittynyt kehyksiin, vaan tuonut työhön lisäulottuvuuden.

Lehtereitä ei siis sittenkään maalattu. Sweidellille maksettiin heti 100 taalaria, loput maaliskuun 13. päivänä 1802. Turussa Sweidell kuittasi syyskuun 19. päivänä 21:16 taalarin maalaus-tarvikelasku ja Teiskossa erikseen suoritettiin alttaritaulua varten 20 palttinakyyntästä 3:16 taalaria.⁸⁶³

Pöytäkirjan toinen kohta käsittelee niitä lautoja, joita tarvittiin alttaritaulua ympäröivään verhokuvioon. Kapteeni Gripenberg lupasi korvausta vastaan luovuttaa siihen tarvittavat laudat. Luutnantti Tamelander ilmoitti luovuttavansa kaksi lautaa. Laudoille aiotun verhokuvion suunnittelisi mittaaaja Hellmanin kisälli Matts, jonka palkkio maksettaisiin kirkonvaroista.⁸⁶⁴

Kolmas kohta liittyy suoranaisesti kirkon maalaukseen. 22. helmikuuta käsitelty rahoituskysymys otettiin uudelleen esille: Suunniteltu keräys maalarin palkkiota varten lykättiin seuraavaan talveen. Silloin maksettaisiin takaisin Sweidellille suoritettava

⁸⁶²Pitäjänskok.ptk. 20.9.1801. TeKA.

Kirsti Arajärven mukaan Sveidelin seuraavana päivänä (21.9.) kuittaama lasku oli hieman erilainen:

2 alttaritaulua öljyvärein 88 tal.

saarnatuoli 40 "

alttarikehys 20 "

kuoripalkki ja verhokuvio 25 "

kyydit 13:16

YHT. 186:16 (Arajärvi 1954, 466).

Tämän laskun alkuperäiskappaletta en puutteellisten lähdetietojen (Teiskon kirkon arkisto) vuoksi ole onnistunut löytämään. Laskua ei ollut Hämeenlinnan maakunta-arkistossa, minne on siirretty Teiskon kirkon tilit v.1648 eteenpäin ja kirkon kassatilit vuodesta 1550 (Puhelinkeskustelu Jaana Koskisen kanssa 13.9.1994).

⁸⁶³Arajärvi 1954, 466. Myös tämä lasku on tarkempien tietojen puutteessa jäänyt löytymättä.

⁸⁶⁴ibidem. "Bräder till gardin omkring altartaflan, lofvade capitain alborne herr A M Gripenberg emot ersättning lemna; äfven som lieutanten herr Johan Tamelander utfäste sig at til sagda behov gifva tvänne stycken bräder. Mätaren Hellmans gesäll Matts blef derjemt utsedd at införe det hela, emot införende betalning af kyrkomedlen upföra plan til gardin af redannämnde bräder."

palkkio, mikä lainataan kirkon varoista. Talvella rahat kerättäisiin ripillä käynnin yhteydessä kaikilta veroa maksavilta kuntalaisilta. Äänestyksellä köyhät ja varattomat vapautettiin maksuis-
ta.⁸⁶⁵

Lehterikaiteita käsiteltiin uudelleen toukokuussa 1802. Sweidellin työpajassa maalatut teokset tulivat ajankohtaisiksi. Seurakuntalaisilta kysyttiin suostumusta peilimaalausten korvaamisesta tauluilla, jotka kiinnitettäisiin lehtereiden eteen, yksi kullekin lehterille. Taulujen aiheina olisi Jeesuksen syntymä, taivaaseenastuminen ja ristiinnaulittu. Tarkemmin ei määritelty sitä, missä järjestyksessä taulut valmistettaisiin ja kiinnitettäisiin. Taulujen leveys jäi Sweidellin päätettäväksi. Hänen tulisi myös marmoroida lehterikaiteet. Kappelin asukkaat hyväksyivät ehdotuksen lähes yksimielisesti; Sweidell oli luvannut pudottaa palkkionsa suuruutta 100:sta 85:een riikintaalariin.⁸⁶⁶

Toukokuun kokouksessa käsiteltiin myös niitä, jotka eivät edellisenä talvena olleet osallistuneet maalauksen kustantamiseen. Heidän varallisuuttaan tutkittiin ja kirjattiin ylös. Syntyneestä listasta seurakuntalaiset päättivät niistä, jotka rutiköyhinä vapautettaisiin maksuista kokonaan ja niistä, joiden laiminlyönti oli tahallista. Ne, jotka eivät heti kykenisi maksamaan saisivat lykkäystä seuraavaan talveen. Tällöin summa perittäisiin ulosoton uhalla.⁸⁶⁷

Viimeisessä töitä koskevassa kokouksessa kiitettiin joitakin seurakuntalaisia valmiiden maalausten laittamisesta paikoilleen. Jos joku tekee maalauksille vahinkoa tulee hänen korvata aiheuttamansa vauriot ja sen lisäksi maksaa kirkolle korvaukseksi 24 riikintaalaria.⁸⁶⁸

⁸⁶⁵ibidem.

⁸⁶⁶Pitäjänskok.ptk. 15.5.1802. TeKA. Arajärven mukaan lopullinen lasku oli 160:32 riikintaalaria. Lehtereiden lisäksi siihen luettiin myös ikkunoiden, ovien ja penkkien maalaus (66:32 taalaria), taulu kirjoituksin (yksi taalari) ja kyytimaksu (kahdeksan riikintaalaria, Arajärvi 1954, 467).

⁸⁶⁷Ibidem. "2. Kisti Arajärven mukaan Sweidell kuittasi 28.7. seuraavan laskun:

3 lehteriä	85 tal.
ikkunat, ovet, penkit	66:32
taulu kirjoituksin	1
kyyti	8
YHT:	106:32 (Arajärvi 1954, 467).

⁸⁶⁸Pitäjänskok.ptk. 1.8.1802.

Edellä käsiteltyjä pöytäkirjoja allekirjoittivat Messukylän kirkkoherra Gustaf Lilius, sekä tilalliset Joseph Yrjölä, Stephen Uskali, Matts Tuhria, Johan Kurjenlax ja Jakob Löytänä. Pöytäkirjan allekirjoittaneen Messukylän kirkkoherran **Gustaf Liliuksen** (1755-1806) sisko Maria Elisabeth oli naimisissa Längelmäellä pitäjänapulaisen Anders Johan Salveniuksen (1748-1810) kanssa samana vuonna jolloin kirkkoon valmistui Sweidellin tekemäksi arvioitu alttaritaulu (ks. Längelmäen Viimeistä tuomiota käsittelevä luku).⁸⁶⁹ Tieto Sweidellistä on siis voinut kulkeutua papin sisaren kautta. Varsin monipolvinen ja historiallisesti kauas ulottuva sukulaisuussuhde näkyy yhdistäneen Liliuksia Längelmäen ja Messukylän välille.⁸⁷⁰ Yrjölä ja Turtola omistivat rusthollit Messukylässä.⁸⁷¹ Emäseurakunnan vaikutus kappeliseurakuntaan ei siis ole rajoittunut pelkkään papistoon, vaan myös tilanomistajiin.

1.8.1802 oli maalaukset asetettu paikoilleen.⁸⁷² Ristiinnaulittua esittävän, muita hieman isomman työn paikaksi tuli läntinen lehterinkulma. Taivaaseenastuminen sijoitettiin pohjoiseen, Jeesuksen syntymää esittävä työ eteläiseen lehterinkulmaan.⁸⁷³ Tilatut maalaustyöt Sweidell on voinut tehdä yhdessä oppipoikiensa ja kisälliensä kanssa. Työpajakäytännön vuoksi myös Sundbergiltä tilatun Ehtoollista ja Getsemanea esittävää alttaritaulua voi epäillä yhteistyön tulokseksi.

Tiukasti rajatun kuvatilan pakottamana Ristiinnaulitun Jeesus tulee lähemmäksi katsojaa kuin koskaan aikaisemmin. Tyyllillisesti näyttää tapahtuneen käänne kohti ankarampaa klassismia.

Paimenten kumarruksessa Neitsyt Maria on anatomisesti puutteellinen. Hahmossa on tavoiteltu kylmempää sävyjä, vasempaan hahmoon on sekoitettu hieman keltaista väriä. Taustalla seisova Joosef on tehty luonnosmaisesti. Hänessä ei ole Marian plastisuutta, mutta kasvojen ovaali muoto on samankaltainen. Jeesus-lapsen ihossa muotoa on tehty tarkemmin kuin neitsyt Marian kasvoissa. Vasemmanpuoleinen hahmo on plastisesti toteutettu, vartalon muotoa on

⁸⁶⁹Bergholm 1901, 797.

⁸⁷⁰Bergholm 1901, 784-798. Bergholmin tiedot ovat joiltakin osin puutteelliset.

⁸⁷¹Arajärvi 1954, 362.

⁸⁷²Teiskon pitäjänkokouspöytäkirja 1.8.1802. TeKA.

⁸⁷³Inventaarioluettelo 1826. TeKA.

käsitelty yhtä jäsennellysti kuin Jeesus-lapsessa; tekijä saattaa olla sama.

Taivaaseenastumisessa Sommitelma rakentuu vaakasuorien (pilvet, vuoret, maankamara ja taivaanranta) ja pystysuorien (pystyssä seisovat henkilöt ja Jeesus) linjojen väliselle vastakkainasettelulle; eri osatekijät on tasapainotettu toisiaan vasten ankaran symmetrisesti niin kuin Teiskon Ristiinnaulitussa.

Kökar 1803.

Ehtoollinen, alttaritaulu.

Öljymaalaukseen kankaalle 163x171cm.

Kehyksessä merkintä: målat 1803.

Säilytetään kirkon nykyisenä alttaritauluna.

Teoksessa on kahdet viisisivuiset kehykset, joiden väliin on maalattu sininen verhokuvio (kuva 132 ja 133). Tausta saattaa olla tummentunut. Jeesuksen pää alla kulkee sauma. Värialueet ovat yhtenäisiä ja kovia. Ajan myötä sinisillä sävyillä on taipumus haalistua, punaiset voivat muuttua ruskeiksi. Maavärit eivät ole kovin arkoja kosteudelle.⁸⁷⁴

Kuva 133-135.

Kökar liitettiin kappelina Föglön emäseurakuntaan vuonna 1544. Nykyinen torniton kivikirkko valmistui Antti Piimäsen johdolla vuonna 1784.⁸⁷⁵

Kirkon maalauksesta neuvoteltiin 11.4.1803. Papit ehdottivat uuden alttaritaulun hankkimista, saarnatuolin, alttarikehän ja kuorikaiteen maalaamista. Koska kirkon omia varoja ei pidetty riittävinä esitettiin kysymys seurakunnan suostumisesta keräykseen. Toinen keino rahojen hankkimiseksi olisi lainata viini- ja köyhäinkassasta. Maalauhankkeeseen myönnyttiin. Se rahoitettaisiin lainalla, mikä maksettaisiin kirkolle takaisin seurakuntalaisten lahjoituksena.⁸⁷⁶

Tauluun tarvittavat laudat oli tarkoitus hankkia Tukholmasta. Tehtävä lankesi lukkari Hambergille. Hänelle maksettaisiin 10:en riikintaalarin palkkio. Papit suostuivat hankkimaan jonkun turkulaisen maalarin, jonka kanssa sopia maalausurakasta. Sama mies

⁸⁷⁴Konservaattori Hannele Heporaudan valokuvien perusteella antama tiedonanto 27.8.1998.

⁸⁷⁵Luostarinen 1980, 164.

⁸⁷⁶Pitäjänskok.ptk. 11.4.1803. KÖKA.

saisi maalata kaiken tarvittavan. Työ suoritettaisiin kesällä.⁸⁷⁷

Sweidell sai maalauksen valmiiksi 27.8.1803 mennessä. Kuuden-nusmiehinä toimineet kirkkoväärtit sopivat Sweidellin kanssa hänelle maksettavasta palkkiosta. Kustannusten alentamiseksi maalarille maksettaisiin osa palkkiosta kalana, 1/4 pannia turskaa ("en fiärding tårsk", yksi panni on 47-90 litraa). Seurakunnan asukkailta kysyttiin halusivatko he maksaa nämä kalat vapaaehtoisella keräyksellä vai pitäisikö ne kustantaa kirkon viinikassasta. Neuvottelun jälkeen päätettiin, että kalat maksettaisiin kirkon omista varoista.⁸⁷⁸

Vuonna 1803 kirkon varoista maksettiin 112.24 riikintaalaria käteistä alttaritaulusta ja kirkkoon suoritetusta maalauksesta. Alttaritaulun valmistus maksoi 10 riikintaalaria, lautojen hankkiminen 4.24.⁸⁷⁹

Työn mallikuvana on ollut jokin Rubensin Ehtoollisesta (kuva 55) tehty graafinen jäljennös, ehkä sama kuin Korppoon Ehtoollisessa, mitä Kökarin työ suuresti muistuttaa (vertaa kuvia 134-135 kuviin 114-115). Teosten samankaltaisuuteen on saattanut vaikuttaa maantieteellinen läheisyys näiden kahden seurakunnan välillä.

Kalanti 1805.

Figuurimaalausta lehterikaiteisiin ja J.J.Weckmanin maalaamien vanhojen kuvien restaurointia. Parvekkeen päädyssä olevaan tauluun oli kirjoitettu: År 1805 blef predikostolen alla läktar och Choret målade samt hela kyrckan hvitlimmades G:G:S: pinx."⁸⁸⁰

Kuorissa oli Kristuksen kärsimyshistoria ja vanhatestamentillisiä aiheita. Eteläiseen lehteriin maalatuista kuvista on seurakunnan omistuksessa säilynyt Hoosea ja Aamos. Eteläisessä lehterissä oli myös neljä kenttää sotaisia symboleita: kanuunoita, kuulia, laakeriseppeleitä, soittimia ym. Läntiseen lehteriin maalatuista 12:a apostolista on seurakunnan omistuksessa Paavali, Pietari ja Jaakob nuorempi. Taidehistorian laitoksella on myös kuva Esaiaa (eli Jesajaa) esittävästä kaiteen osasta.⁸⁸¹

⁸⁷⁷Ibidem.

⁸⁷⁸Pitäjänskok.ptk. 27.8.1803. KÖKA.

⁸⁷⁹Tilit 1803, KÖKA.

⁸⁸⁰Riska 1959, 181.

⁸⁸¹Vuonna 1997 ei tätä osaa ollut Kalannin kirkkomuseossa, missä kaiteita säilytetään. Valokuva kuuluu taidehistorian laitoksen kokelmiin (neg. 8.90).

Säilyneitä lehterikaiteiden kuvia säilytetään Kalannin kirkkomuseossa, Hoosea ja Aamosta esittäviä kuvia Uudenkaupungin museossa.

Kuvat 136-148.

Figuurimaalaus saarnatuolin porraskaiteen peileihin: Moses, Aronin ja Palavan uurnan, komeroihin Jeesuksen ja evankelistoja.⁸⁸² Henkilöhahmojen alla on Jesajan kirjan 58:een lukuun viittaava teksti: Ropa trösteligha spaar icke uphae tina röst såsom en basun och förkuna mino folke theras öffverträdhelse, och Jacobs huus theras synder.⁸⁸³

Saarnatuoli on nykyisessä kirkkotilassa.

Vuonna 1935 se entisöitiin ja vanhat värit otettiin esiin.⁸⁸⁴ Restauroinnissa porraskäytävän sivupeilit suunniteltiin uudelleen, joitakin osia uudistettiin. Tuolin siniharmaan sävyn saaneet maalaukset pestiin, jolloin alta paljastuivat "koreat barokkivärit." Porraskäytävä on saatettu myydä huutokaupalla vuonna 1884.⁸⁸⁵

Kuvat 149-155.

1300-luvulla Kalannin pitäjä mainitaan nimellä Kalandia, vuodesta 1411 vuoteen 1936 nimellä Uusikirkko. Nykyisin kolmilaivaista harmaakivikirkkoa on rakennettu ja korjailtu 1300-luvulta lähtien (pohjapiirros liitteessä 9).⁸⁸⁶

Vanhat lehterit sijaitsivat kuorin pohjoisosassa ja etelälaivan kolmannessa holvissa. Lisäksi oli lehteri pohjoislaivan viimeisessä holvissa ja toinen kirkon länsipäässä, jotka yhdistyivät koilliskulmassa.⁸⁸⁷ Alkuperäislähteissä vanhin maininta lehte-

⁸⁸²Riska 1959, 180.

⁸⁸³Jesaja 58:1. "Huuda kurkun täydeltä, älä arkaile, anna äänesi kaikua kuin pasuuna! Kerro kansallesi sen rikokset, Jaakobin suvulle sen synnit."

⁸⁸⁴Riska 1959, 180.

⁸⁸⁵"JUDENKIRKON kirkon saarnatuoli restauroitavana. Taiteilija Oskari Niemi saa valmiiksi työnsä tällä viikolla." Turun Sanomat 28.5.1935.

⁸⁸⁶Luostarinen 1980, s.104. Kirkko holvattiin kolmilaivaiseksi 1470, jolloin asehuone rakennettiin eteläsivulle. Kirkkoa on korjattu 1732, 1806, 1824 ja 1884, restauroitu 1965-68. Sisustus muutettiin uusgoottilaiseksi 1884.

⁸⁸⁷Riska 1959, 180; Eliel Aspelinin ja Emil Cedercreutzin SMY:n taidehist. retkikunnan kertomus vuodelta 1874. MVTOP.

reistä on vuoden 1698 tilikirjassa.⁸⁸⁸ Nämä lienevät Meinanderin mainitsemat kuorin pohjoispuolelle rakennetut lehterit, joihin myöhemmässä piispantarkastuksessa viitataan miesten lehtereinä.⁸⁸⁹ Vuonna 1709 ostettiin kolmella taalarilla rauta, jolla puuseppä kiinnitti lehterin pilareiden väliin.⁸⁹⁰ Tämä saattaa viitata toiseen lehteriin, joka kiinnitettiin eteläpuolen kolmanteen sivuholviin.⁸⁹¹

23.10.1756 maksettiin Johan Jacob Weckmanille eteläisen lehterin ja kaapin maalamisesta 98 riikintaalaria.⁸⁹² Gabriel Gotthard Sweidell maalasi lehterit ja saarnatuolin vuonna 1805. Tilikirjoissa ei mainita maalaria eikä eritellä tarkemmin hänen suorittamiaan töitä.⁸⁹³

Kuorin suorakaiteen muotoisissa, yksinkertaisten kullattujen kehysten sisällä olevissa peileissä olivat idästä länteen seuraavat kuvat:⁸⁹⁴

1. **Kristus Getsemanessa** (kuva 136).
2. **Ecce homo** (kuva 137).
3. **Kristus ristillä, Johannes, Maria ja Maria Magdalena** (kuva 138).
4. **Hautaan laskeminen** (kuva 138).
5. **Ylösnousemus** (kuva 139).
6. **Taivaaseenastuminen** (kuva 139).
7. **Karitsa lippuineen**.⁸⁹⁵
8. **Soittimia** (kuva 140).
9. **Polvistuva mies ja kaksi enkeliä/Enkelin**

⁸⁸⁸25.3. maksettiin talonpojille 20 riikintaalaria lehtereihin tarvittavien puiden kaatamisesta ja pilkkomisesta. Saman vuoden toukokuussa rakennusmestari sai lehtereiden valmistamisesta 40 taalaria. Puusepälle maksettiin vuorauksesta vuonna 1700 (tilit vuosilta 1699 ja 1700. KaKa).

⁸⁸⁹Meinander 1912, 58; tarkastusptk. 5.3.1761. KaKa.

⁸⁹⁰Tilit vuodelta 1709. KaKa.

⁸⁹¹Meinander 1912, 59; Aspelinin ja Cedercreutzin inventointikertomus vuodelta 1874. MVTOP. Vuoden 1722 tilikirjoissa oleva merkintä nauloista ja lehtereiden kiinnittämiseen käytetystä raudasta (tilit vuodelta 1722. KaKa) saattaa viitata edellä mainittujen lehtereiden laajentamiseen.

⁸⁹²Tilit 23.10.1756. KaKa.

⁸⁹³Tilit vuodelta 1805. KaKa. Kirkon maalauksesta maksettiin 255 riikintaalaria.

⁸⁹⁴Kuvien järjestys perustuu Aspelinin ja Nervanderin SMY:lle vuonna 1874 tekemään taidehist. retkikunnan inventointikertomukseen. MVTOP. Tähän pohjautuu myös Tove Riskan selonteko (ks. Riska 1959, 181).

⁸⁹⁵Tätä kuvaa ei ole Kalannin kirkkomuseossa, joten Ilmeisesti sitä ei ostettu takaisin.

ilmestys Aabrahamille (kuva 141).⁸⁹⁶ 10. Jaakobin uni (kuva 142).
11. Elia uhraamassa (kuva 143).⁸⁹⁷ 12. Seisova mies (kuva 143).
13. Polvistunut mies (kuva 144).

Kuvat 136-139 ovat samaa käsialaa,⁸⁹⁸ ilmeisesti Sweidellin työpajasta lähtöisin. Kuvia 140-142 on arveltu Weckmanin tekemiksi.⁸⁹⁹ Sweidell on myös saattanut restauroida vanhoja kuvia.

Eteläisen lehterin figuuriaiheiset kuvat olivat järjestyksessä seuraavat: Hoosea, Joel, Aamos ja Obadja (Hoosea ja Aamos kuvissa 145-146). Pohjoiskaiteen itäpäädyssä oli Joonas sekä neljä peiliä, joissa mm. kanuunoita, lippuja, kuulia, laakeriseppeleitä, soittimia.⁹⁰⁰ Tämä parveke oli Uudenkirjon komppanian käyttämä.⁹⁰¹

Kolmas, naisille tarkoitettu lehteri otettiin esille 1.3.1731 pidetyssä piispantarkastuksessa. Kirjon ahtauden vuoksi uusi lehteri katsottiin aiheelliseksi rakentaa toisesta pilarista saarnatuolista lukien niin, että se ulottuu sieltä saarnatuolin ja sitä lähinnä olevan pilarin väliseen kulmaukseen.⁹⁰² Tilien perusteella voidaan päätellä uusien lehterien rakennetun vuonna 1738 ja saarnatuolin siirretyn niiden tieltä.⁹⁰³ Kyse on voinut

⁸⁹⁶Jälkimmäistä nimeä on käytetty 20.7.1934 tehdyssä Uudenkirjon kirkkomuseon luettelossa (kirkkoherra P.O.Ekholm). MVTOP.

⁸⁹⁷Tätä kuvaa tässä järjestyksessä samoin kuin Polvistuva mies ja Seisova mies sekä neljä peiliä ei ole Nervanderin ja Cederc-reutzin inventoinnissa. Tove Riska mainitsee ne samoin kuin Uudenkirjon kirkkomuseon luettelo vuodelta 1934 (P.O.Ekholm).

⁸⁹⁸Meinander 1912, 59; Riska 1959, 181.

⁸⁹⁹Meinander 1912, 59; Riska 1959, 181.

⁹⁰⁰Meinander 1912, 59; Riska 1959, 181; Aspelinin ja Cederc-reutzin inventointikertomus vuodelta 1874. MVTOP.

⁹⁰¹Meinander 1912, 59; Riska 1959, 181; Nervanderin ja Cederc-reutzin inventointikertomus 1874. MVTOP. Näistä kuvista on seurakunnan omistuksessa säilynyt Uudenkaupungin museossa säilytettävät Hoosea ja Aamos.

⁹⁰²Pitkok.ptk. 1.3.1731. KaKA. Lehterin paikkaa koskeva kohta on seuraavanlainen: "...förfärdiga en lectare på qwinfolks sidan ifrån andra pelaren från predikostolen, så att den räcker fram om den pelaren som är närmast predikostolen, blifvande hörnet emellan samma stolpe och predikostolen."

⁹⁰³Vuoden 1732 heinäkuussa maksettiin lehtereiden kiinnittämiin tarvittavasta raudasta, lehterirautojen sepän työstä sekä lehtereiden taonnasta ja kiinnityksestä (tilit 12.6., 3.7., 28.7., 28.7.1732. KaKA). Vuonna 1738 maksettiin uusiin lehtereihin tarvittavista rakennuspuista. Lehteri rakennettiin veistetyistä kuusilaudoista. Puusepälle maksettiin lehtereiden rakentamisen

olla kuusi vuotta aiemmin rakennettujen lehtereiden laajentamises-
ta.⁹⁰⁴

Neljäs, sotamiehille tarkoitettu lehteri rakennettiin vuonna 1785. Tällä tavoin pyrittiin ratkaisemaan se tilaongelma, minkä Männäisten ruukin perustamnen oli aiheuttanut: uusien seurakunta-
laisten myötä kirkko tuli aikaisempaa ahtaaksi.⁹⁰⁵

Länsipäässä sijainnut sotamiesten lehteri kiinnitettiin naisten lehteriin niin, että molemmat lehterit yhdistyivät kirkon koillis-
kulmassa. länsipäässä. Se kiinnitettiin naisten lehteriin. Lehterit yhdistyivät kirkon koilliskulmassa.⁹⁰⁶ Puusepälle maksettiin työpalkkio vuonna 1785. Maksun suuruudesta päätellen nämä lehterit rakennettiin kerralla valmiiksi.⁹⁰⁷

Yhteenrakennetuissa lehtereissä olivat seuraavat kuvat (etelästä
päin luettuna): **St. Thomas, St. Bartholomeus, St. Judas Thaddeus, St. Matthias, St. Jacob, Simon, St. Philippus, St. Jacob Major** (kuva 147), **St. Andreas, St. Johannes, St. Paulus** (kuva 147), **S. Petrus** (kuva 147), **Abraham, Isak, Jacob, Esaias** (kuva 148),

lisäksi myös saarnatuolin siirtämisestä sekä kuorilautojen korjaamisesta (tilit 10.3.1738. KaKa).

⁹⁰⁴Saarnatuolin siirtämisestä maksettu palkkio saattaa viitata vuoden 1731 piispantarkastuksessa mainittuun kohtaan rakentaa lehteri saarnatuolin ja pilarin väliseen kulmaukseen. Ehkä lehtereistä tulikin odotettua suuremmat ja saarnatuolia täytyi siirtää. Tällöin kolmas lehteri olisi saatu "lopullisesti" valmiiksi vasta vuonna 1738. Vuonna 1874 saarnatuoli sijaitsi vielä toisen pohjoispilarin vieressä, mistä se poistettiin uuden saarnastuolin tieltä vuonna 1884. Uusi saarnastuoli poistettiin vuonna 1935 ja vanha asetettiin ensimmäisen pohjoispilarin kohdalle (Riskä 1959, 179).

⁹⁰⁵Aalto 1885, 21. Männäisten ruukin taholta aloite uusien lehtereiden kustantamiseksi oli tehty jo 11.2.1755 pidetyssä rovastintarkastuksessa (ks. tarkastusptk. 1731-1838. KaKa). Vuonna 1779 oli Männäisten ruukin väelle myönnetty oikeus rakentaa lehteri länsipäätyyn pääoven yläpuolelle. Vuonna 1785 tämä lupa kuitenkin peruttiin. Tärkeämmäksi katsottiin lehteri, johon mahtuisivat kaikki pitäjän sotilaat. Näin pyrittiin estämään se siveetön ja pahennusta herättävä käyttäytyminen, jonka erityisesti kesäisin tilanpuutteessa jumalanpalveluksen ajaksi kirkkopihalle ja muurille vetelehtimään jääneet sotilaat olivat aiheuttaneet (pitäjänkok.ptk. 22.5.1785. KaKa).

⁹⁰⁶Riskä 1959, 180; Pitkok.ptk. 1.5.1785. KaKa. Uusien lehtereiden myötä vaihdettiin istumajärjestystä niin, että naiset siirtyivät kuoriin entisille miesten lehtereille ja miehet entisille, naisille rakennetuille lehtereille (pitäjänkok.ptk. 1.5.1785. KaKa).

⁹⁰⁷Tilit vuodelta 1785. KaKa. Maksettu summa oli 316 taalaria.

Jeremias, Hesekiel ja Daniel.⁹⁰⁸ Inventaarioluettelot rajaavat 12 apostolia länsilehtereille, profeetat pohjoislehtereille.

Koska Weckmanille maksettiin lehtereistä vuonna 1756, voitaneen hänen osuutensa sulkea pois tämän vuoden jälkeen rakennettujen lehtereiden kuvista. Sotamiesten lehtereiden kuvat voidaan näin attribuoida Sweidelille. Tyylillinen samankaltaisuus viittaa siihen, että hänen työpajassaan olisi maalattu myös kolmannen lehterin kuvat. Tieto Sweidellistä on luultavasti kantautunut hänen Kalannissa asuneen sisaren Susannan kautta, joka oli naimisissa pastori Johan Gottlebenin (1700-1786) kanssa.⁹⁰⁹

Saarnatuoli on 1600-luvulta (kuvat 149-150). Nils Cleven mukaan tekijänä on ollut Turussa 1600-luvulla toiminut **Måns Larsson.**⁹¹⁰ Runko on kulmikas. Rakennustaiteelliset yksityiskohdat kuten hammaslista, munasauvat, lyötekuviot ym. ovat renesanssityyli-
set.⁹¹¹ Listoitus on voimakas. Kulmissa on litteät suomupilasterit, alakulmissa litteät suomupilasterit, ylinnä on renesanssikonsolien alapuolella enkelinpäät. Sivupeileissä on pyörökaarinen komero, jonka yläpuolella koristeellinen konsoli. Porraskaide on uusi, samoin jalka ja väriltään vihertävä katos.⁹¹²

Rungossa on jäljellä Sweidellin maalaamat kuvat, järjestys vasemmalta oikealle (kuva 151-155):

St. Mattheus. Alapuolella oleva teksti Hen. Andreae Gra val, viittaa tuolin lahjoittajaan. Henr. Andreae oli kirkkoherrana vv.1630-43.)⁹¹³

St. Marcus. Alla on seuraava teksti: Ropa trösteligha spaar icke uphae tina röst såsom

⁹⁰⁸Aspelinin ja Cedercreutzin inventoini vuodelta 1874. MVTOP. Ks. myös Riska 1959; 181; meinander 1912, 59.

⁹⁰⁹Strandberg 1832, 177.

⁹¹⁰Cleve 1932, 163. Hän olisi identtinen Paraisten saarnatuolin vuosina 1646-1647 tehneen mestari Magnusin kanssa, johon viittaavat myös Tenholan, Halikon ja Uudenkirjon (nyk. Kalanti) saarnatuolit (Cleve 1932, 142). Tyypillistä hänen tekemilleen tuoleille on ornamenteilla koristeltu ylä- ja kirjoituksilla varustettu alaosa (Cleve 1932, 161), mikä näkyy myös Kalannin saarnatuolissa. Tarkemmin Larssonista ks. Cleve 1932, 160.

⁹¹¹Riska 1959, 179.

⁹¹²Riska 1959, 180.

⁹¹³Riska 1959, s.180.

Jesus Christus. Kuvan alaosassa on teksti: en basun, och förkuno mino folke theras öffverträd

St.Lucas. Kuvan alaosassa on teksti: dhelse och Iacobs hus theras synder. Esa 58.

St.Johannes. Kuvan alaosassa on teksti: Salige äro the som höra guds ord och giöra thet tuhl. Tämän tekstin yhteydessä ei viitata Raamattuun kuten kolmen edellisen hahmon kohdalla.

Aspelinin ja Cedercreutzin mukaan saarnatuolin kuvat olisivat paremmin tehtyjä kuin lehterikaiteiden vastaavat kuvat. Mielestäni yhtäläisyydet eivät ole niin suuria, että saman maalarin voisi olettaa tehneen kaikki saarnatuolin kuvat. Erityisesti silmissä on kuitenkin niin paljon yhtäläisyyttä, että sama maalari on voinut renovoida tai päälle maalata myös saarnatuolin kuvia.⁹¹⁴ Silmien lisäksi myös vaatteiden käsittely muistuttaa lehterikaiteen kuvista (vertaa keskenään kuvia 143 ja 152).

Lieto 1807.

Vanhojen parvien maalaus.

Pohjois- ja eteläparveen yhteensä 18 raamatullista henkilöä.

Parvet paloivat Turun linnan pommituksissa 1941.⁹¹⁵

Vuodesta 1340 Lieto oli Turun tuomiorovastin prebendana, vuosina 1630-40 kymnaasin, 1640-1826 akatemia prebendana.⁹¹⁶ Kirkko on keskiajalla kivistä rakennettu kolmilaivainen pitkäkirkko (ks. kirkon pohjapiirros, liite 10.⁹¹⁷

Kirkossa oli kaikkiaan neljät parvet.⁹¹⁸ Eteläsivun länsipäässä ja kirkkosalin länsipäädyssä sijainneet miesten parvet oli rakennettu vuonna 1732. Koilliskulmassa sijainnut naisten parvi oli vanhempi, ehkä keskiaikaisen kuoriparven seuraaja.⁹¹⁹

⁹¹⁴Aspelinin ja Cedercreutzin inventointi vuodelta 1874.

⁹¹⁵Riska 1964, 255.

⁹¹⁶Neovius 1898, 6. Prebendalla ymmärrettiin alunperin kirkon virkaan liittyviä tuloja (vars. maaomaisuudesta), myöhemmin sellaista maaomaisuutta.

⁹¹⁷Riska 1964, 247.

⁹¹⁸Riska 1964, 256. Vanhat parvet paloivat turun linnan pommituksissa 1941 (Riskä 1964, 255). Parvet oli lahjoitettu Turun linnan historialliselle museolle vuosina 1893-1897 (kirkko- taidetta koskevat muistiinpanot, Lieto-kansio. JYTHL).

⁹¹⁹Hiltunen 1988, 478; Riskä 1964, 256.

Jonas Bergman maalasi nämä vuonna 1758 (liite 11).

Naisten ja miesten parvien sekä saarnatuolin maalaamisen tarpeesta oltiin yksimielisiä 22.1.1758 pidetyssä pitäjänkokouksessa. Paikalla olleelta Jonas Bergmanilta kysyttiin, voisiko hän keväällä suorittaa tämän häneltä jo edellisenä kesänä pyydetyn työn. Edellisen vuoden syksyllä maalari oli kieltäytynyt koska katsoi, ettei saa aikaiseksi niin hyvää jälkeä kuin pitäisi. Maalarille luvattiin 50 kuparitaalaria työstä, jonka hänen tulisi suorittaa toukokuussa. Työn voisi suorittaa loppuun saman tien pyytämättä enää mitään erityistä lupaa seurakunnalta. Lehterin pohja tulisi maalata jollakin värillä, sivulle kuvia sopiviin paikkoihin samoin kuin saarnatuoliin, johon pilarein lisäksi tulisi maalata myös muutama kultainen raita.⁹²⁰ Saarnatuolin ja lehtereiden maalauksesta maksettiin yhteensä 650 kuparitaalaria 8.8.1758. Tästä summasta nuorison osuus oli 87.11.⁹²¹

Naisten parviin kirkon koilliskulmassa maalattiin seuraavat kuvat: Naahum, Habakuk ja Sefanja, Haggai, Sakarias, Malakias, Mooses, Aaron, Daavid ja Natan. Miesten parvien kuvavalikoima kirkon länsipäässä oli seuraava: Johannes Kastaja, Pietari, Paavali, Andreas, Jaakob vanhempi ja Jaakob nuorempi sekä Matteus.⁹²² Näiden henkilöhahmojen yhteyteen. Lehtereiden sivulle oli kirjoitettu seuraava sitaatti: "Mängät sijs ja opettacat caicke canssa, ja coitacat heitä nimeen Isän ja pojan, ja pyhän Hengen. Ja opettacat ehitä pitämän caicki, kuin minä olen teille käskenyt. Matth. 28. Luc: 19 vers."

Lounaassa lehterien välisessä listoituksessa oli merkintä "Ho 1732". Puolittain kuluneena se korvattiin kirjoituksella "Anno 1739 DoNZOA---" ⁹²³, mikä saattaa viitata lehtereiden laajennukseen. Tämä korvattiin kirjoituksella "A:1758 d. 23 Sept." Nervanderin mukaan käsiala oli samaa kuin lehtereiden kirjoituksissa.⁹²⁴ Kyseessä lieneekin ollut Jonas Bergmanin merkintä maalausten valmistumisajankohdasta.

⁹²⁰Pitäjäkok.ptk. 22.1.1758. LiKA.

⁹²¹Tilit 1758. LiKA.

⁹²²Nervanderin kertomus vuodelta 1885; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehist. retkikunnan kertomus. MVTOP.

⁹²³Nervanderin kertomus vuodelta 1885; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehist. retkikunnan kertomus. MVTOP.

⁹²⁴ibidem.

Uudet parvet rakennettiin molemmin puolin vuosina 1778-79.⁹²⁵ Nervanderin kuvauksen mukaan oli vuonna 1885 parvi kuorin koillisosassa, pohjoislaivan kahdessa läntisimmässä holvissa, etelälaivan läntisimmässä holvissa ja keskilaivan länsipäässä; länsipään parvet yhtyivät.⁹²⁶

2.8.1807 lehterikaiteet päätettiin maalauttaa kirkon katon rakentamisesta yli jääneillä rahoilla. Niin seurakunnan nuorempi väki kuin talonisännätkin olivat yksimielisiä tämän maalaushankkeen tarpeellisuudesta. Tarvittaessa päätettiin kerätä lisää rahaa mahdollisuuksien mukaan. Jakob Konttilan tilalta piti kirkon alttaritaulua niin rumana ja epämiellyttävänä, että sen tilalle tulisi hankkia uusi, enemmän ajan makua kuvastava teos. Seurakunnan jäsenet olivat hänen kanssaan samaa mieltä. He sitoutuivat kustantamaan uuteen alttaritauluun tarvittavat varat puheenjohtajan suunnitellessa kummatkin maalaustyöt. Niiden toteuttamisesta hän neuvottelisi maalareiden Sundbergin ja Sveidellin kanssa.⁹²⁷ Kirkkoherrana toiminut A.J.Lagus oli piispaksi kohonnut ja Kuusiston kirkkoherrana toimineen Jaakko Tengströmin työtoveri.⁹²⁸ Tieto Sweidellistä on siis voinut kulkeutua Tengströmin kautta.

23.8.1807 seurakunta kokoontui päättämään valmiiksi edellisessä kokouksessa keskustellut hankkeet. Koska tänä vuonna seurakunnalle koituu ylimääräistä menoa kirkkoherran virka-asunnon korjauksesta, ehdotti kapteeni A.Fr.Bäck uuden alttaritaulun hankintaa lykättäväksi johonkin toiseen vuoteen. Seurakunnan läsnäolevat jäsenet hyväksyivät ehdotuksen.⁹²⁹

Pitäjänskokoukseen saapuneen Sweidellin kanssa neuvoteltiin siitä, kuinka paljon vielä kahden paljaaksi jääneen lehterikaiteen maalaaminen tulisi maksamaan. Vedoten jo suorittamaansa työhön Sweidell vastasi, ettei hän näitäkään lehtereitä voi maalata alle 60:en riikintaalarin. Maalarin tarjousta pidettiin liian kalliina. Seurakuntalaiset tinkivät palkkion suuruutta 55:een riikintaala-

⁹²⁵Riska 1964, 256. Lähdeä ei ole ilmoitettu. Pitäjänskokouspöytäkirjoja on säilynyt vuosilta 1786-1805, tilikirjoja vuosilta 1781-1786, 1786-1813, selvitys kirkon varoista vuosilta 1654-1713, 1748-80.

⁹²⁶Nervanderin kertomus vuodelta 1885; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehist. retkikunnan kertomus. MVTOP.

⁹²⁷Pitäjänskok.ptk. 9.8.1907. LiKA.

⁹²⁸Rinne 1931, 399.

⁹²⁹Pitäjänskok.ptk. 3.8.1807. LiKA.

riin. Sweidell kieltäytyi etumaksusta. Sovittu palkkio maksettai-
siin hänelle kokonaisuudessaan sen jälkeen kun koko työ oli saatu
päätökseen. Seurakunta myöntyi tähän ja määräsi rahat kerättäviksi
lukukinkereillä.⁹³⁰

Seuraavan kerran lehterikaiteista neuvoteltiin 11.8.1811.
Piäjänkokoukseen saapunueelta Sweideliltä kysyttiin, halusiko hän
saattaa loppuun pohjamaalauksella aloittamansa työn. Uudet
lehterit tulisi maalata vanhojen kaltaisiksi. Sweidell vastasi,
ettei hän lisääntyneiden materiaalikulujen vuoksi kykene jatkamaan
vuonna 1807 sovitulla 55:llä riikintaalarilla. Hän vaati vähintään
90:ää riikintaalaria.⁹³¹ Pitkään neuvoteltuaan seurakuntalaiset
esittivät maalarille seuraavat ehdot: hän saisi vaatimansa summan,
jos hän välittömästi jatkaisi jo aloittamaansa työtä ja antaisi
samaa hintaan jonkun aikaisemman maalauksen sekä maalaisi myös
alttarikaiteen jalustan, kuorin etummaisat penkit ja papille
varatun istuimen. Sweidell jäi pyydettyjen pintamaalausten suhteen
epävarmalle kannalle. Hän suorittaisi ne jos ennättäisi.⁹³²
Ilmeisesti maalarin aika ei riittänyt, koska näitä töitä ei mainita
alkuperäislähteissä.

Samassa kokouksessa keskusteltiin keinoista, joilla maalarille
sovittu palkkio hankittaisiin. Tässä yhteydessä viitattiin
23.8.1807 tehtyyn päätökseen, jossa maalaustyö kustannettaisiin
kirkon katon korjauksesta yli jääneillä rahoilla. Tämä summa
päädettiin käyttää ensimmäiseksi. Omaa osuuttaan tästä summasta
eivät olleet suorittaneet kuudennusmies Matts Puudanmäki, lukkari
Phil, unilukkari Kinell ja kirkkoväärti Anders Sunnila, joiden
tulisi maksaa kirkolle yhteensä 30 riikintaalaria.⁹³³

Kyseessä lienee ollut kirkon varoista suoritettu laina, mikä oli
päätetty hankkia takaisin seurakuntalaisilta suoritettavilla
osamaksuilla. Loput 60 riikintaalaria päätettiin hankkia kirkon
omista varoista. Sweidellille luvattiin vielä kaksi riikintaalaria
kyytirahaa, matkaan Turusta Lietoon ja takaisin.⁹³⁴ Tilikirjan on

⁹³⁰Pitäjäkok.ptk. 23.8.1807. LiKA.

⁹³¹Jyrkkä hinnan nousu saattaa johtua raha-arvon muuttumisesta
Venäjän vallan aikana, inflatorisesta noususta.

⁹³²Pitäjäkok.ptk. 11.8.1811. LiKA.

⁹³³ibidem.

⁹³⁴ibidem.

merkitty Sweidellille maksettiin lehtereiden maalauksesta loppuosa eli 42 riikintaalaria 19.9.1811.⁹³⁵

Pöytäkirjan "uudet lehterit" viittanevat viimeiseksi rakennettuihin, kirkon molemmin puolin sijainneisiin lehtereihin, joihin maalattuja kuvia on näin syytä pitää Sweidellin tekeminä. Pohjoisen puolen parvessa oli Simon, Juudas Taddeus, Tuomas, Bartolomeus, Filippus ja Jesaja sekä seuraava kirjoitus: "Heidän äneus tosin on lähtenyt caickin maailmaan, ja heidän sanomans maailman äriin. Rom: 10 Luc 13 v. Psalm. 29.5 v." Saman parven kyljessä sijaitsivat Jeremiaan, Hesekielin ja Danielin kuvat ja seuraava teksti: "O cuinca suloiset ovat nijden jalat vuorilla, jotca rauha julistavat, jotca hyvä saarnavat outu etc. Esai 52. L.F. eli Nahum 1.15." Eteläsivun parveen maalattiin uhrialttarin ääreen Jaakob, Iisak ja Abraham, kylkeen Hoosea, Joel, Aamos, Obadia, Joonas ja Miika. Nervanderin mukaan kaikki nämä tekstikatkelmat olisi kirjoitettu samalla käsialalla kuin edellä mainittu merkintä "Ao 1758 d. 23 Sept,"⁹³⁶ joten teksti on saattanut olla kuvia vanhempi.

Kakskerta 1810-luku.

Vedenpaisumus, taulumaalaus.

Öljymaalaukset kankaalle 105x133 cm.

Säilytetään kirkon sivuseinällä alttarin lähellä.

Ennen konservointia työtä peitti homehtunut ja mustunut lakkakerros, johon oli takertunut paksu pölykerros. Konservattori Oskari Niemi puhdisti työn ja laittoi sen päälle uuden vernissan. Henkilöhahmot olivat maalatut punertavanruskealla värillä, taustan tasaiset pinnat vihreällä, horisontista kuultava auringonlasku punaisella.⁹³⁷

Kuva 156.

⁹³⁵Tilit 15.9.1811. LiKA. Alkuosaa ei ole erikseen mainittu.

⁹³⁶Nervanderin kertomus vuodelta 1885; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehist. retkikunnan kertomus. MVTOP. Inventaarioluettelossa mainitaan neljä kohtalaisen hyväkuntoista etusivulta maalattua lehteriä (inv.1836. LiKA).

⁹³⁷ibidem.

Kakskerta perustettiin Kaarinan kappeliksi 1693, saarnahuonekunnaksi 1764.⁹³⁸ Christian Schröderin suunnittelema yksiläiväinen kivikirkko rakennettiin 1765-69.⁹³⁹

Karkealle pellavakankaalle maalatun taulun lahjoitti kupariseppä Sjöberg Turusta.⁹⁴⁰ Kirkonkokousten pöytäkirjoissa ei teosta mainita. Lahjoittaja on todennäköisesti ollut paikkakunnalla asuvan korpraalin **Lars Magnus Sjöbergin** (s.1738) poika **Lars Magnus** (s.1790), jonka rippikirjamerkinnot päättyvät vuoteen 1803.⁹⁴¹ Turun ruotsalaisen seurakunnan rippikirjaan hänet on merkitty oppipojaksi kupariseppä Jernströmin lesken talouteen vuosille 1804-1809.⁹⁴² Seuraava säilynyt tieto on vuodelta 1812, jolloin hänet on kirjattu avioituneeksi kupariseppämestariksi.⁹⁴³ Mestariksi valmistuttuaan ja Turussa asemansa vakiinnuttanut Sjöberg on voinut lahjoittaa työn kotiseurakuntansa kirkkoon, jossa ei vielä silloin ollut taulumaalauksia tai muutakaan maalaukskoristelua. Tällöin työ olisi lahjoitettu 1810-luvulla.

Tove Riska on ehdottanut lahjoitusajaksi 1700-luvun loppua. Hän on myös attribuoinut työn Sweidellille "tyylistä päätellen".⁹⁴⁴ Nauvon ja Korppoon kirkkoja inventoinut tohtori Juhani Rinne on esittänyt samanlaisen arvion teoksen konservoinnin yhteydessä suoritetussa lehtihaastattelussa vuonna 1928.⁹⁴⁵

⁹³⁸Neovius 1898, 4.

⁹³⁹Luostarinen 1980, s.343. Sisustus korjattiin 1843, Erik Bryggmanin peruskorjaus toteutui 1876 ja 1940. Vuoden 1971 tulipalon jälkeen kirkko peruskorjattiin seuraavana vuonna.

⁹⁴⁰Kakskerran kalustoluettelo vuodelta 1838, KakKA; inventointikertomus 22.4.1887. MVTOP.

⁹⁴¹Rippikirjat 1772-1803. KaKA. Merkintöjä ei ole myöskään vuosien 1784-1807 rippikirjoissa.

⁹⁴²Turun ruots.srk. rippikirjat 1804-1809. TMA.

⁹⁴³Rippikirjat 1812-31. TMA. Vuosilta 1810-1811 ei rippikirjoja ole säilynyt. Sjöbergin vaimo oli Johanna Charlotta Hofverberg. (s. 1787).

⁹⁴⁴Ks. Riska 1972, s.213.

⁹⁴⁵"Vedenpaisumusta esittävä Kakskerran kirkon maalaus restauroitu". Turun Sanomat 11.2.1928. Arvio pohjautuu "Sweidellille ominaiseen huumoriin", jota Rinteen mukaan edustavat etualan hahmot ja puuhun kiipeävä mies. Hän perustaa arvionsa myös Sweidellille ominaisiin, tarkemmin mainitsemattomiin "tekotaidollisiin piirteisiin", jotka hänen mukaansa ovat ominaisia pienikokoisia maalauksia paremmin tehneelle Sweidellille. Myös Rinne ajoittaa työn 1700-luvun lopulle viitaten vuonna 1792 valmistuneeseen Korppoon Ehtoolliseen.

Vasemman reunan katkenneessa puussa on lehtiä luotu nopeasti lyhyin siveltimenvedoin hieman samaan tapaan kuin Kuhmalahden Lain laatimisessa Siinailla (kuva 124) Levein ja vaakasuorin siveltimenvedoin tehty maisema muistuttaa hieman Teijon tehtaan Katuvasta Pietarista (kuva 128).

Sweidell oli vuonna 1797 työskennellyt emäseurakunnassa Kaarinassa (samettihaavin maalaus, ks. alaluku Työpajan tuotanto). Koska Sweidellin Kaarinan seurakunnalle tehdyt työt valmistuivat Sjöbergin vielä asuessa paikkakunnalla, on hän voinut joko oppia tuntemaan hänet henkilökohtaisesti tai tulla tietoiseksi maalarin nimestä ja olinpaikasta siinä kaupungissa, jonne hän myöhemmin muutti.

Edellä on käynyt ilmi, etteivät kappeliseurakunnat olleet täysin eristettyinä suhteessa emäseurakuntiin (ks. alaluvut Kiuruvedestä ja Angelniemestä) ja että kappeliseurakuntien asioissa emäseurakunnilla saattoi olla varsin määräävä asema (ks. alaluku Teiskosta); tietoa on siis voinut välittyä emäseurakunnan ja kappelin välisessä yhteydenpidossa.

Ypäjä 1811.

Ristiinnaulittu, alttaritaulu.

Öljymaalauk kankaalle 270x196 cm.

Teoksessa on signeeraus "G.G.Sweidel pinxit 1811".⁹⁴⁶ Noin 10 cm leveä ja noin 2,5 cm korkea teksti on taulussa punertavanruskealla keskellä ristipuuta noin 20-30 cm korkeudella siitä kohdasta, jossa ristipuuta on isketty maahan.⁹⁴⁷

Säilytetään kirkon nykyisenä alttaritauluna.

25.11.1917 taulu oli päätetty antaa jonkun taiteilijan uudistettavaksi. Sweidellin maalaama taulu otettiin alas ja pestiin lastensaippualla kirkon peruskorjauksen aikana 1939. Samana vuonna se sijoitettiin nykyiselle, alkuperäistä korkeammalle paikalleen.⁹⁴⁸ Taulussa on rapautumaa.

Kuva 157.

⁹⁴⁶Unohtunut tekijä selvisi. Ypäjän kirkon alttaritaulun maalasi G.G.Sweidel v. 1811. Forssan lehti 11.7.1976. Samana vuonna Sweidellin työn alaosaan liitettiin Urho Lehtisen taulumalaus. Se esittää itämaan tietäjiä kumarrusmatkalla Jeesuksen luo (Risto Ahti: Arvokas alttaritaulumme. Meikäläinen 3.8.1981.).

⁹⁴⁷Suntio Maurits Hietalahden tiedonanto 16.4.1887.

⁹⁴⁸Unohtunut tekijä selvisi. Ypäjän kirkon alttaritaulun maalasi G.G.Sweidel v. 1811. Forssan lehti 11.7.1976.

Ypäjä (ent. Perttula) oli Tammelan alainen kappeliseurakunta vuoteen 1892, jolloin siitä tuli erillinen kirkkoherrakunta.⁹⁴⁹ Nykyistä edellinen kirkko oli rakennettu jo 1600-luvun alussa lounaissuomalaisytyypiksi puiseksi pitkäkirkoksi.⁹⁵⁰

Seurakunnan jäsenten Sweidellilta tilaama alttaritaulu tuotiin seurakuntalaisille 24.6.1811.⁹⁵¹ Samalla viikolla Sweidell oli luvannut tulla auttamaan alttaritaulun pystyttämässä. Kirkkoher-
ran mielestä hän voisi silloin maalata myös muita kirkkoon tarvittavia koristeita. Vanha alttaritaulu tulisi joka tapauksessa korjata.⁹⁵²

Taulun tilaaminen juuri Sweidelliltä lienee ollut melko johdonmu-
kainen valinta, olihan hän alkujaan paikkakuntalaisia. Lisäksi on huomattava, että Sweidellin kaksi sisarta jäivät Ypäjälle (ks. alaluku Sweidell-suvun vaiheista), joten yhteys kotipitäjään ei välttämättä ole katkennut hänen vaihdettuaan asuinpaikkaa.

Vielä työn valmistuttua ei hinnasta oltu sovittu. Kirkkoherran mukaan se saattaisi kohota noin sataan riikintaalariin. Lyhyen keskustelun jälkeen seurakuntalaiset päättivät olla kustantamatta muita koristeita jo hankitun alttaritaulun lisäksi. Kirkon sääs-
töistä maksettaisiin heti 30 riikintaalaria. Loput Sweidellille maksettavat rahat päätettiin hankkia vapaaehtoisella keräyksellä, mikä suoritettaisiin keräyskirjan avulla. Keräyksen tuloksista tiedotettaisiin saarnatuolista.⁹⁵³

Marian ja Johanneksen mallina on ollut sama Johannes Sadelerin kuparipiirros (kuva 119) kuin Kuusiston ja Kullaan Ristiinnauli-
tuissa (kuvat 117 ja 125). Vaikka Jeesus ei riipu ristillä niin selvästi massiivisen ylävartalon vetämänä kuin Kuhmalahden Ristiinnaulituissa (kuva 123), on hän yhtä selvästi haavoissaan kärsivä marttyyri. Tällaisena hänet voidaan mieltää perinteisen kristilli-
sen käsityksen mukaiseksi Jeesukseksi ihmiskunnan syntien lunasta-
jana. Hän on selvästi tuskaisempi kuin Kuusiston, Kullaan ja Teiskon Ristiinnaulituissa (kuvat 117, 125 ja 130).

⁹⁴⁹Ernst Haapakoski: Ypäjän pitäjän alue ja luonto. Forssan lehti 9.12.1925, no 142.

⁹⁵⁰Luostarinen 1980, 398. Kirkko purettiin vuonna 1901.

⁹⁵¹Pitäjänskokousptk. 24.6.1811., YpKA.

⁹⁵²Pitäjänskok.ptk.24.6.1811., YpKA.

⁹⁵³ibidem.

Kiuruvesi 1811.

Ristiinnaulittu, alttaritaulu.

Öljymaalaukseen kankaalle 126x72 cm.

Säilytetään seurakunnan varastorakennuksessa.

Teoksen yläreunassa on teksti "Isä! minä annan Hengeni sinun Käsiisi: Luc:Ev: 23:v:46".⁹⁵⁴

Taulusta kirjoitettiin konservointi- ja kustannusarvio marraskuussa 1987. Tällöin työ oli likainen, eri puolilla oli naarmuja ja hankaumia, alaosassa oli väripinta krakeloitunut ja nousut harjanteille. Väri oli karissut kauttaaltaan. Vasemmalla puolella Jeesuksen oikean käden alla oli 1 1/2 x 3 cm:in kokoinen reikä, mikä oli aikoinaan korjattu taakse sijoitetulla kankaan palalla. Maalaus kangas oli pingoitettu tukikehykseen puunauloilla, taustan suojaksi oli pantu kaksi tukevaa lautapaneelia. Konservoinnissa suoritettaisiin värin kiinnitys ja puhdistus, reiän paikkaus, restaurointi ja korjaus (reiän paikkaus näkyy kuvassa 174).⁹⁵⁵

Taulussa on rapautumaa ja naarmuja, vanhoja paikkauksia ja väri-irtoamaa.

Kuva 158.

Kiuruvesi perustettiin Iisalmen seurakunnan kappeliksi 1763, omaksi seurakunnaksi 1862. Paanukattoinen ristikirkko rakennettiin 1767.⁹⁵⁶ Maalaus on lahjoitettu seurakunnalle 1811.⁹⁵⁷ Säilyneissä alkuperäislähteissä ei ole mainittu työn tekijää. Jeesus on esitetty samalla tavoin Sweidellin samana vuonna Ypäjälle maalaamassa Ristiinnaulitussa (vertaa kuva 157). Aikaisemmassa tutkimuksessa ei teoksen tekijää ole identifioitu.⁹⁵⁸

Teoksen alareunassa vanhan, mustalla maalilla peitetyn tekstin päällä kirjoitus "Lahjoitettu Kiuruveden Kirkon, sinä 1. päiv: HuhtiKuusa v:1811." Teoksen alareunassa on mustalla maalilla peitetty teksti, jota ei enää pystytä lukemaan. Matti Komulaisen mukaan se voi viitata taulun aikaisempaan sijaintipaikkaan.⁹⁵⁹

⁹⁵⁴Ks. Luukkaan evankeliumi 23:46.

⁹⁵⁵Konservointi- ja kustannusarvio 13.11.1987. KM.

⁹⁵⁶Knapas 1993, s.99. Toinen kirkko valmistui 1852 (Knapas 1990, s.99, 103).

⁹⁵⁷Kalustoluettelo 1839, KiuKA.

⁹⁵⁸Ks. Hyvönen 1993, 114-115; Komulainen 1989, 73-75.

⁹⁵⁹Komulainen 1989, 73.

Omasta mielestäni teksti saattaa viitata myös työn lahjoittajaan.⁹⁶⁰

G. G. Sweidellin omakuva.

Muotokuva.

Öljymaalalaus kankaalle 77x59 cm.

Teos kuuluu Ateneumin taidemuseon kokoelmiin, inv. no A I 594.

Työ on vernissattu vuonna 1914, puhdistettu tislattulla vedellä ja mahdollisesti myös vahattu. Pinnan halki kulkee halkeiluverkosto. Teoksessa on naarmuja, pistemäisiä väri-irtoamia ja muutama valkoinen maalitahra.⁹⁶¹

Kuva 159.

Sweidellin toista muotokuvaa pidetään hänen omakuvanaan.⁹⁶² Kankaalle maalattu öljyvärityö ostettiin Suomen taideyhdistykselle vuorineuvos Adolf Mobergin kuolinpesästä lokakuussa 1895. 200 markkaa maksaneessa työssä ei ollut päivämäärää eikä tekijän signeerausta. Takana olleen pahviliuskan mukaan tekijänä olisi ollut Gabriel Gotthard Sweidell, Joel Robert Sweidellin isä ja vuorineuvoksen puolison, Julia Mobergin isoisä.⁹⁶³ Kyseessä on siis ollut suvussa kulkeutunut työ, jonka Julia Moberg päätti myydä. 28.10.1895 päivätyssä laskussa hänet oli merkitty maksun saajaksi.⁹⁶⁴

Teos on kankaalle maalattu rintakuva. Arviolta 50-vuotias mies on kuvattu suoraan edestä, muu vartalo hieman sivulle kääntyneenä. Rokokoajan muotokuvissa esiintyvän soikean ympyrän sisään maalatulla miehellä on yllään avonainen ruskea takki, kaulaan solmittu valkoinen liina ja harmain pastellisävyin kuvattuun vihertä-

⁹⁶⁰Vuonna 1811 oli Iisalmen ja Kiuruveden kirkkoherran virka avoin. Vaaleissa ehdolla olivat Lars Abraham Hoffrén, Aaron Mollander ja Pehr Johan Collan (Rissanen 1927, 286). Mielestäni voidaan pitää mahdollisena että joku ehdokkaista lahjoitti taulun vaikuttaakseen vaalien tulokseen. Taulu olisi jäänyt kirkkoon, mutta hävinneen lahjoittajan nimi pyyhitty yli. Tätä kirjoitettaessa asia on vielä tarkemmin selvittämättä. Kirkkoherran vaalit voitti Collan. Hoffrenilla oli tytär Turussa (Tudeer 1930, 344; Bergholm 1901, 806). Kiuruveden seurakunnasta ks. Santeri rissanen: Iisalmen entisen pitäjän historia. Kuopio 1927.

⁹⁶¹Konservaattori Tuulikki Kilpisen tiedonanto 21.5.1997.

⁹⁶²Ks. esim. Mennander 1931, 191 ja Bonsdorff 1988, 308.

⁹⁶³Suomen Taideyhdistyksen pöytäkirjat 21.10.1895. VT.

⁹⁶⁴Suomen Taideyhdistyksen tilit ja tositteet 6.10.1894-95. VT.

vänharmaaseen peruukki. Kuvatun nenä, kaulaan solmitun liinan solmu ja kyynärtaive muodostavat kuvaan pystysuoran keskusakselin. Työssä on sinisenvihreä pohjustus, mikä näkyy ajoittain kasvojen vaalean ihon läpi. Sweidell on voinut tehdä oman kuvansa peilin avulla niin kuin 1700-luvun maalareilla usein oli tapana.⁹⁶⁵ Hän on kuvannut itsensä kuten sotilaat tai säätyläiset: henkilö on rintakuvassa rokokootyylin muotokuvissa esiintyvän soikean ympyrän sisällä.⁹⁶⁶

KOKOAVA KATSAUS.

Samana alan mestareista, oppipojista ja kisälleistä muodostuva ammattikunta koulutti uusia ammatinharjoittajia, pyrki varmistamaan yksinoikeuden tiettyjen tuotteiden valmistukseen ja takaamaan jäsenilleen turvatun toimeentulon. Tuotteiden hintoja ja palkkoja säädeltiin kartellin tapaan, jäseniä avustettiin taloudellisissa ja oikeudellisissa asioissa. Ns. ammattikuntapakko velvoitti kaikkia mestareita kuulumaan oman alansa ammattikuntaan. Ammattikunnan rasituksena oli koulutusajan pituus ja siihen sisältyneet epäkohdat (mm. kiivasluontoisten mestarien harjoittama mielivalta), ammattikuntamaksut, velvollisuus oman ammattikunnan perustamiseen (ns. kolmen mestarin sääntö) ja epävarmuus mestariksi pääsystä.

Ammattikuntien koulutusjärjestelmässä oli kolme vaihetta, jossa oppipojasta edettiin ensin kisälliksi ja sitten mestariksi. Työ opeteltiin mestarin työpajassa tämän välittömän valvonnan alaisena. Opetukseen luonteeseen vaikuttivat porvariston ja kirkon piirissä vakiintuneet työtehtävät: pinta- ja koristemaalauksen lisäksi opittiin myös figuurimaalausta, jossa tiettyyn tai useampaan esikuvaan perustuva uskonnollinen aihe taltioitiin kankaalle, saarnatuoliin tai lehterikaiteisiin. Opetus eteni asteittain oppipojilla teetetyistä yksinkertaisista tehtävistä kisällien vaativampaan figuurimaalaukseen.

1600-luvulla kaupunkien kontrolli ammattikunnista oli kiristynyt. Ensimmäisessä, vuosina 1621-22 laaditussa valtakunnallisessa ammattikuntajärjestyksessä oli myös maalariammattikunnan ohjesääntö. Myöhemmät säädökset yhtenäistivät ammattikuntien kontrollointia ja tarjosivat käsityöläisille muitakin vaihtoehtoja kuin ammattikuntaan kuulumisen (vapaamestaruus, hallioikeus). Tapettimaalari saattoi toimia myös manufaktuurissa.

⁹⁶⁵Ehrnrooth 1973, 116.

⁹⁶⁶1700-luvun muotokuvista ks. Meinander 1931, kuvaliite.

Kiristyneen kontrollin ja vaihtoehtoisten toimintamallien taustalla olivat valtiovallan pyrkimykset voimakkaasti keskitettyyn hallintoon Suuren Pohjan sodan (1700-21) jälkeen. Vapauden aikainen 1718-1772) pyrkimys korkeatasoisen vientikelpoisen taidekäsityön kehittämiseen ja ammattikuntien monopoliaseman murtamiseen säilyi myös Kustaa III:en (1771-1792) päämääränä. Taloudelliseen omavaraisuuteen pyrittiin lisäämällä kotimaista tuotantoa ja vähentämällä ulkomaista vientiä. Kilpailun lisäämiseksi pyrittiin estämään ammattikuntia saamasta monopoliasemaa valvomalla erityisesti elintarvikkeiden hintaa ja laatua. Ammattikuntalaitoksen organisaatio- ja toimintamuotoon sinänsä ei puututtu.

Maalareiden koulutukseen merkantilistinen, korkeatasoisten käsityötuotteiden lisäämiseen pyrkivä talouspolitiikka kuitenkin vaikutti: maalarikisällit saivat osallistua Tukholman Kuninkaallisessa kuvanveisto- ja taideakatemiassa annettavaan opetukseen, mikä oli eduksi käsityöläisöikeuksia haettaessa. Kisällejä pyrittiin myös kontrolloimaan aikaisempaa tiukemmin heiltä vaadittavan ilmoittautumisen ja kisällipassien avulla.

Piirtämiseen painottuneessa akatemiassa oli mahdollisuus varsin monipuoliseen opetukseen. Tähänastisen tutkimuksen mukaan käsityöläiset tyytyivät prinsiippikoulussa saatavaan perusopetukseen, eivätkä siirtyneet malliluokalle, missä ohjelmaan kuului mm. piirtämistä elävän mallin mukaan. Taidemaalauksessa tarvittavia taitoja kuten maisemamaalausta, väriperspektiiviä ja tilan hallintaa vaeltelevat kisällit ovat voineet oppia myös ammattikuntamestareilta, joista Sweidelliä kouluttanutta Jonas Bergmania voidaan pitää sangen korkeatasoisena. Vuoden 1720 ammattikuntasäädöksessä ei vedetty jyrkkää rajaa käsityöläisen ja taiteilijan antamaan opetukseen; muualta tulleita ammattikuntaan kuulumattomia taiteilijoita velvoitettiin opettamaan käsityöläiskisällejä. Erilaisia virikkeitä on voinut tulla myös ammattikunnan ulkopuolelta Turun akatemian, Turun linnan, aatelisten ja tuomiokirkon tarjoamissa työtehtävissä.

Vähintään kolmen vuoden kisälliajan jälkeen oli oikeus anoa mestariksi pääsyä. Kun mestarinäyte oli hyväksytysti suoritettu oli mahdollista anoa porvarioikeuksia, joita edellytettiin kaupunginmaalariksi pyrkivältä mestarilta. Ne antoivat oikeuden harjoittaa itsenäistä yritystoimintaa jossain kaupungissa, pitää oppipoikia ja kisällejä sekä osallistua ammattikunnan kokouksiin täysivaltaisena jäsenenä. Porvarina oli myös oikeus vaikuttaa oman

kaupunkinsa asioihin osallistumalla valtiopäiväedustajan vaaliin.

Porvarioikeuksien tähden maalarin kannatti pyrkiä mestariksi, itse ammatin harjoittamisen kannalta sitä ei voida pitää välttämättömänä koska monet elättivät itsensä myös kiertelevinä kisälleinä. Halu perheen perustamiseen on myös saattanut motivoida mestariksi pääsyä, sillä kisällien naimisiin menoa oltiin perinteisesti paheksuttu. Tosin on huomattava, että vaikka 1700-luvun Turussa kisällien naimisiinmeno oli siitä huolimatta lisääntymään päin.

Mestariksi pääsy on myös voinut luoda tiettyä korkeampaa ammatillista statusta varsinkin jos samoista työtehtävistä on kilpailtu kisällin kanssa. Ammattikunnan täysjäsenenä mestari hyötyi myös ammattikunnan luomasta ryhmäidentiteetistä ja sen jäsenilleen tarjoamista sosiaalisista etuuksista kuten omaisten elatuksesta äkillisen kuolemantapauksen johdosta. Näidenkään takia ei ammattikunnan täysjäsenyyttä voida pitää aivan välttämättömänä, sillä kisälleillä oli omat heidän etujaan ajavat yhdistyksensä. Saattaa olla, että heillä ei ollut yhtä tuntuvia etuuksia kuin ammattikunnan täysjäsenillä, mutta tämän kysymyksen tarkemman selvittämisen jätän tämän tutkielman ulkopuolelle.

Valtion ammattikuntajäsenyydelle tarjoamat vaihtoehdot lisäsivät vähitellen käsityöläisten määrää ja heikensivät ammattikunnan sulkeutuneisuutta tavalla, mikä salli aikaisempaa suuremman taloudellisen vapauden. Käsityöläinen itsenäistyi ryhmänsä jäsenyydestä omaa etuaan ajattelevaksi "kapitalistiseksi" yrittäjäksi. Samalla hänet pyrittiin sitomaan tiukemmin kaupunkeihin, missä verotusta oli helpompi suorittaa.

Oman työpajan pystyttäminen edellytti tiettyä alkupääomaa ja maistraatilta saatavaa lupaa. Jos maalarimestari halusi harjoittaa itsenäistä yritystoimintaa jossakin kaupungissa oli hänen hankittava porvarioikeudet. Ne antoivat oikeuden pitää oppipoikia ja kisällejä sekä osallistua ammattikunnan kokouksiin äänioikeutettuna jäsenenä.

Porvarioikeudet liittyivät yleiseen turvallisuuteen, itsenäisyyteen, tasavertaisuuteen ja vallankäyttöön. Niitä ei voida pitää puhtaasti ammatin harjoittamiseen liittyvinä koska maalari kykeni ansaitsemaan toimeentulonsa myös kiertelevänä kisällinä.

Porvariksi pyrkivän oli maksettava tietty, vaimonkin syntyperän huomioon ottava maksu ja takuumiehin taattava kykynsä elättää perheensä. Porvarioikeudet myönsi maistraatti, jonka tuli huomioida myös ammattikunnan ja porvariston vanhimman mielipide.

Turussa porvari oli tasavertainen kaupungin muiden asukkaiden kanssa niin veronmaksajana kuin porvariaseman edellyttämien oikeuksien käyttäjänä. Näitä olivat oikeus osallistua kaupungin valtiopäiväedustajan vaaliin ja omistaa kaupungin maata. Tukholmassa isompien kaupunkien edustuselimenä toimineet kaupungin vanhimmat olivat puoliksi porvareita. Kaupunkielämässä ei ammattikuntajäsenyydellä sinänsä ollut suurta merkitystä. Poliittisesti tärkeämpää oli jäsenyys käsityöläisten yhdistyksessä (hantverkssocietet), mikä toimi kaupungin käsityöläisten omana paikallistason edustuselimenä.

Valtiovallan ja ammattikuntien välillä käyty kiista oikeudesta määrätä uusien mestarien lukumäärästä ja oikeudesta harjoittaa käsityöläisammattia synnytti monia asetuksia, joita Turussa sovellettiin erikseen kulloisenkin hakijan mukaan. Lainsäädännön lisäksi uuden maalarin hyväksymistä perusteltiin kaupungissa toimivien maalareiden lukumäärällä, kaupunkilaisten tarpeilla ja kaupungin sen hetkiselällä työtilanteella.

Tukholmasta hoidettiin kisälliyyteen ja mestaruuteen liittyvät käytännön asiat, maistraatissa päätettiin uusien mestarien ottamisesta, oikeudesta harjoittaa ammattia, muistutettiin myöhästyneistä maksuista ja ratkottiin mestareiden välisiä riita-asioita. Turun maistraatista annettu maalaria puoltava lausunto on edesauttanut mestarioikeuksien myöntämistä Tukholmassa. Kaupunginmaalariksi pääsystä päätti maistraatti joka huomioi ammattitaidon, sukulaisuuden ja suoritettujen kisälli- ja mestarinäytteen lisäksi myös hakijan aviollisen syntyperän, tahrattoman maineen ja porvarikaartin jäsenyyden.

Hakijasta päätettiin aina tapauskohtaisesti: kaupunginmaalariksi saattoi päästä ilman mestarioikeuksiakin. Tässä mielessä voidaan katsoa, että käytännön tasolla mestarit ovat olleet enemmän maistraatin kuin Tukholman maalariammattikunnan alaisuudessa. Turusta pyrittiin vaikuttamaan Tukholmasta tehtäviin maalareita koskeviin päätöksiin, mutta Tukholmasta käsin ammattikuntamaalareiden asioihin ei juuri puututtu sen jälkeen kun he olivat päässeet mestareiksi. Käsittelemässäni aineistossa ainoa maininta tästä ovat neljännesmaksut, joita turkulaiset maalarit olivat laiminlyöneet usealta vuodelta ennen kuin asiasta ilmoitettiin maistraatille.

Turkuun hyväksytylle kaupunginmaalarille mestarinäytteen suorittamista ei aina edellytetty, kuten Claes Lang nuorempaa koskeva esimerkki osoittaa. Sinänsä kaupunginmaalariksi kuulumista

voidaan pitää tavoiteltuna asemaan liittyvän turvallisuuden ja oikeuksien tähden. Parhaassa tapauksessa kaupungissa asuva ja siellä tunnettu maalari oli prioriteettijärjestyksessä ensimmäisenä kaupungissa tarjoutuvien uusien työtehtävien suhteen. Jonas Bergmanin pyrkimys yhdistää kaupunginmaalarin asemaan myös kiertelevän kisällin vapaus toimia maaseudulla aiheutti valituksia kaupunkilaisten taholta ja johti uuden maalarin, Matthias Björckgrenin työllistämiseen.

Turussa porvarioikeudet hankkineelle maalarella oli hyvät edellytykset ammattinsa harjoittamiseen hyvien liikenneyhteyksien, porvariston tarjoamien työtehtävien ja lähistöllä sijaitsevien seurakuntien vuoksi. 1700-luvun jälkimmäinen puolisko oli hyvinvoinnin ja vaurauden aikaa. Maalarit saivat asiakkaita vaurastuneen maaseudun lisäksi myös kauempaa Satakunnasta, jonkin verran myös Hämeestä ja Savosta, jotka kaikki voidaan lukea Turun taloudelliseen etupiiriin. Turun sisämaan kauppasuhteet, yliopistollinen ja kirkollinen toiminta, neljästi vuodessa pidettävät markkinat, kaupungista saatavat käsityöläistuotteet ja siellä asuvat sukulaiset vetivät puoleensa ihmisiä eri puolilta Suomea. Väestön liikkuvuutta ja yhteyksien syntymistä edesauttoi Turun asema eri puolilta Suomea suuntautuvan tie- ja vesiliikenteen keskuksena.

Kaupunginmaalarit ovat ajan tavan mukaan olleet erikoistumattomia maalausammattin harjoittajia, jotka ottivat vastaan sekä kaupungista että ympäröivältä maaseudulta tulleet työtarjoukset. Ammattikuntien lainsäädäntö tarjosi työtehtävien valinnassa suuren vapauden, mikä selittää osaltaan sen miksi ammattikunnan alaisuuteen kuului hyvin monentasoisia ammattimiehiä.

Ammatilliselta statukseltaan käsityöläisiksi luettuja maalareita työllistivät perinteisesti erilainen kirkkoon ja profaaniin tiloihin tilatut figuuri- pinta- ja koristemaalaukset. 1750-luvulta lähtien lisääntynyt kirkkojen rakennustoiminta ja Suuren pohjan sodan jälkeen tapahtunut taloudellinen elpyminen vaikuttivat maalareiden työtehtävien lisääntymiseen vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla.

Kirkkoihin maalarit tekivät historiamaalauksen piirin luettavien kirkollisten taulumaalauksen lisäksi myös saarnatuolien ja lehterikaiteiden figuurikoristelua, mutta myös puhdasta pintamaalausta. Profaania koristemaalausta kysyttiin vapauden aikana

rakennettuihin kartanoihin, virkataloihin ja kaupunkirakennuksiin.

Ylellisyystavaroiden kulutukseen kannustanut ja ulkomaisten tavaroiden tuontia rajoittanut talouspolitiikka loivat kysyntää tapettimaalaukselle tekeville maalareille. Ylellisyystavaroista pyrittiin tekemään muotia kulutustottumuksia koskevilla asetuksilla ja vaikuttajayksilöiden luomalla esimerkillä. Vaurastuneiden porvariskotien lisäksi seiniin, tapetteihin ja kattoihin tehtävä koristemaalauksella levisi myös talonpoikaistaloihin.

Hattujen tukemana käsityöläistuotteiden valmistusta pyrittiin lisäämään kannustamalla sarjavalmistettavia ylellisyystuotteita valmistavien manufaktuurien toimintaa. Tilaustyönä tauluja sekä erilaista pinta- ja figuurimaalauksia tekevien maalareiden työhön manufakturisteja koskeva lainsäädäntö ei vaikuttanut muuten kuin tapettimaalauksen osalta. Työtehtävät oli määritelty epämääräisesti tavalla, mikä mahdollisti manufakturistien puuttuvan myös maalareille perinteisesti tapettimaalaukseen.

Ammattiin kouluttautumisen kannalta ei Turun kaupungin oma ammattikunta ollut välttämätön, eikä sen jäsenyys välttämättä ole edesauttanut työnsaantia. Ammattikunnassa kouluttautuminen ja sen jäsenille kuuluvat sosiaaliset edut taattiin myös Tukholman maalariammattikuntaan kuuluville kotimaisille maalareille ja heidän oppilailleen. Maalareiden kannalta kaupungin omaa ammattikuntaa voidaan pitää jopa haitallisena sen kontrollin tähden, mikä maistraatin jäsenille vuoden 1720 säädöksen nojalla tarjoutui. Ammattikuntien tiukentuneen kontrollon seurauksena maistraatin jäsenille oli liukunut aikaisemmin ammattikuntamestareille kuuluneita tehtäviä kuten uusien maalareiden hyväksyminen mestarinäytteen suorituksen valvominen.

Maalareiden palveluiden kysynnän lisääntyessä Turun maalariammattikunta maistraatin aloitteesta kuitenkin perustettiin vuonna 1782, mutta ensimmäistä neljänneskokousta viivytettiin vuoteen 1785. Vuonna 1788 laadituissa säännöissä voi nähdä pyrkimystä maalareiden taholta rajata tietyt asiat kuten mestarinäytteen suorittaminen ja kisällikirjan myöntäminen ammattikunnan piiriin.

Turun maalariammattikunnan ensimmäisessä, vuonna 1785 pidetyssä kokouksessa Gabriel Gotthard Sweidell (1744-1813) toimi Turun maalariammattikunnan apujäsenenä, myöhemmin oltermannina (vuodet 1805-1813). Ammattikunnassa hoidettujen virkatehtävien lisäksi hän

teki mittavan elämäntyön monipuolisena ammattimiehenä ja uuden maalaripolven kouluttajana.

Enimmäkseen Varsinais-Suomessa, mutta myös Hämeessä, Savossa ja Satakunnassa toimineen varsin työteliään, myös akatemiassa opetusta saaneen maalarin työpajan tähänastinen tunnettu tuotanto käsittää erilaisten pinta- ja koristemaalauksen lisäksi kaksi muotokuvaa, kaksi lehterikaiteen maalausta, kaksi saarnatuolin maalausta (Angelniemen tuolista pelkkä arvio) ja 18 taulumaalausta, joista alkuperäisasiakirjojen perusteella 12:a pidetään hänen tekeminsä. Tämän lisäksi hän toimi Turun maalariammattikunnan yhtenä perustajajäsenenä ja oltermannina sekä koulutti uutta maalaripolvea, "Sweedellin koulukuntaa."

Sweedellin työteliäisyyttä ja sen mukanaan tuomaa varallisuustasoa voidaan selittää sillä, että ammattikunnan kontrolli suhteessa jäseniinsä oli heikentynyt valtiovallan kontrolloinnin myötä. Tämä puolestaan on voinut tarjota sen jäsenille laajemman liikkumavaran ja mahdollisuuden aikaisempaa suurempaan "kapitalistiseen yrittäjyyteen."

Sweedellin taiteellisen ilmaisun keinoja voidaan selittää ammattikuntakoulutuksella ja ajan tyylivirtauksilla, käytetyillä mallikuvilla ja maalarin henkilökohtaisella käsialalla. Jonas Bergmanin edustamaan turkulaistraditioon viittaa tarkka luonnonkuvaus, korkeaotsaiset henkilöhahmot, yksinkertainen piirustus, taustan ja etualan erottaminen toisistaan värikontrastilla, muodon kohottaminen valkoisella värillä, maisemamaalaus sekä väri- ja syvyysperspektiivi. Akatemiassa opetelleella maalariilla on ollut mahdollista piirtää elävästä mallista, mikä näkyy alastoman ihmisvartalon varsin taidokkaana esittämisenä. Joillekin Sweidellin töille ominainen erilaisten materiaalien kuvaus saattaa johtua siitä, että hän teki myös imitoivaa tapettimaalausta. Muutamassa työssä on rokokoosta muistuttavia pastellisävyjä.

Töiden erilaisuutta selittää osaltaan työpajakäytäntö, jossa oppipojat ja kisällit ovat tehneet enemmän työn; toisen mestarin palveluksessa olleet kisällit ovat voineet tuoda mukanaan omaa esittämisen tapaansa. Myöhempi tutkimus saattaa löytää myös muista Sweidellin teoksista toisten maalareiden kädenjälkeä tai osoittaa joitakin hänelle attribuoituja teoksia jollekin toiselle maalariille. Töiden erilaiseen luonteeseen on vaikuttanut myös maalarin tekotavassa tapahtuneet muutokset.

Sweedellin figuurimaalauksia on hankittu tavan vuoksi, koska sellaista ei seurakunnalla ole ennestään ollut tai koska entiseen

teokseen ollaan oltu tyytymättömiä. Taideteoksia ovat hankkineet sekä koko seurakunta että yksittäiset lahjoittajat. Yhteisesti hankituissa teoksissa tavallisin rahoitustapa on ollut seurakunta-laisten kesken toimeenpantu keräys, toisinaan seurakunnan kassasta ollaan lainattu myöhemmin suoritettavaa keräystä vastaan.

Tilaaajan toivomus on saattanut vaikuttaa töihin, joissa esim. henkilöahmot poikkeavat maalarin aikaisemmista töistä. Tilaaaja on saattanut tarjota Sweidellille jotakin tiettyä mallikuvaa ja esittää hyvinkin tarkat toivomukset siitä millaiselta valmiin työn tulee näyttää. Toisaalta on muistettava, ettei seurakunnilla välttämättä ole aina ollut kovin suurta valinnanvaraa. Toisinaan heidän on voinut olla tyytyminen siihen mitä maalari on osannut ja halunnut tehdä. Turussa, jossa toimineiden maalareiden liikkuvuus on ollut suuri ei maalareiden keskinäinen kilpailuttaminen liene läheskään aina ollut mahdollista. Sweidell on voinut myydä jonkin valmiiksi tekemänsä työn tai teoksen, jonka kisällit ovat hänen suostumuksellaan tehneet.

Sweidellin kohdalla voidaan huomata, ettei 1700-luvun lopulla ihmisiä ei voida luokitella kovin kiinteästi eri yhteiskuntaluokkiin heidän omistamiensa esineiden perusteella. Maalarin perunkirjoitusluettelosta löytyy selvää ylempään säätyyn viittaavaa esineistöä, joita tuohon aikaan alkoi olla myös talonpojilla.

Pappien varakkaille perheenjäsenille ja sukulaisille Sweidell-niminen maalari on voinut tulla tunnetuksi asuessaan papiston ja valtaporvariston suosimassa pohjoiskorttelissa. Niissä seurakunnissa, joissa Sweidellin työ päätettiin tilata papeilla näyttääkin olleen enemmän yhteyksiä Turkuun kuin toisiin seurakuntiin. Toisinaan Turkuun on ollut sukulaisuusyhteyksiä niiden emäseurakuntien papeilla, joiden alaiseen kappeliin Sweidellin tekemä työ hankittiin. Joissakin tapauksissa aloite työn hankkimiseen on siis voinut tulla emäseurakunnista, joiden papit ovat olleet läsnä kappeliseurakuntien kokouksissa.

Käsittelimäni aineisto ei viittaa siihen, että Sweidellin maalausten hankkimisella olisi yleensä ollut välitöntä yhteyttä kirkossa suoritettavaan rakennustöihin tai kirkon rakennukseen (poikkeuksina Kokemäki, jossa taulu hankittiin kirkon rakentamisvuonna ja Lieto, jossa figuurimaalausta rahoitettiin katon maalauksesta yli jääneillä rahoilla). Pintamaalausta on suoritettu taideteoksen hankkimisen yhteydessä, mutta tarvittavat maalaustyöt eivät ole olleet välitön syy myös figuurimaalauksen hankintaan;

pikemminkin maalari on saanut suoritettavakseen myös muuta työtä kun kerran on tullut seurakuntaan. Kirkon sisustaminen näyttäytyy pitkäaikaisena projektina, jota jatketaan kirkon rakentamisen jälkeen seurakunnan varojen, kirkkoon tulleiden lahjoitusten ja seurakunnan jäsenten päätösten mukaan. Kirkon rakentamisen jälkeen tärkeysjärjestyksessä ovat olleet ensin ehtoollisen suorittamiseen välittömästi liittyneet esineet kuten ehtoollismalja ym.

KUALUETTELO.

1. Petter Lang, Jeesus ja Syntinen nainen 1760-luku, Virolahden kirkkomuseo. Valokuva H.I. 1985.
2. Jonas Bergman, Ehtoollinen 1742. Ypäjän kirkko. Valokuva Heikki Hanka 1988.
3. Jonas Bergman, Ehtoollinen 1749. Askaisten kirkko 1749. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
4. Jonas Bergman, Ehtoollisen asettaminen 1759. Turku, Katariinan kirkko. Valokuva Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen dia-arkisto.
5. Jonas Bergman: Ehtoollinen 1759, Föglön kirkko. Valokuva Heikki Hanka 1990.
6. Jonas Bergman, Ristiinnaulittu 1749. Askaisten kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
7. Jonas Bergman, Ristiinnaulittu 1749, yksityiskohta. Askaisten kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
8. Jonas Bergman, Luukas 1751. Mietoisten saarnatuolin figuurimaalaus. Mietoisten kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
9. Jonas Bergman, Pietari 1751. Paimion kirkon lehterikaiteen figuurimaalaus. Paimion kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
10. Jonas Bergman, Salvator mundi 1759-60. Turku, Katariinan kirkko. Lehterikaiteen figuurimaalaus. Valokuva Heikki Hanka 1996.
11. Jonas Bergman, Taivaaseenastuminen 1762. Humppilan kirkko. Valokuva Heikki Hanka 1996.
12. Gustaf Lucander, Ehtoollinen 1784. Kemiön kirkko. Valokuva Heikki Hanka 1993.
13. Gustaf Lucander, Ehtoollinen 1776. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
14. Gustaf Lucander, Ristiinnaulittu 1776. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
15. Gustaf Lucander, Ristiinnaulittu 1784. Kemiön kirkko. Valokuva Heikki Hanka 1993.
16. Gustaf Lucander, Iisak 1771. Lehterikaiteen figuurimaalaus. Paraisten kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
17. Gustaf Lucander, Jonas 1771. Lehterikaiteen figuurimaalaus. Paraisten kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
18. Gustaf Lucander, Mooses ja Aaron 1795? Lehterikaiteen figuurimaalaus. Punkalaitumen kirkko.

- Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
19. Gabriel Pryckthen, Paavali 1774. Lehterikaiteen figuurimaalaus. Laitilan kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
 20. Gabriel Pryckthen, Ristiinnaulittu 1782. Säskylän kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
 21. Mathias Björckgren, Johannes 1765. Saarnatuolin figuurimaalaus. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
 22. Mathias Björckgren, Luukas 1765. Saarnatuolin figuurimaalaus. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka tarvainen 1997.
 23. Mathias Björckgren, Johannes 1765 (yksityiskohta). Saarnatuolin figuurimaalaus. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
 24. Mathias Björckgren, Luukas 1765 (yksityiskohta). Saarnatuolin figuurimaalaus. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.
 25. Mathias Björckgren, Tuomas, Filippus, Andreas 1765 Lehterikaiteen figuurimaalauksia. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka tarvainen 1997.
 26. Mathias Björckgren, Tuomas 1765. Lehterikaiteen figuurimaalaus. Piikkiön kirkko. Valokuva Ilkka tarvainen 1997.
 27. Johan Tilén, lehterikaiteen figuurimaalaus 1786. Keuruun vanha kirkko. Valokuva Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen dia-arkisto.
 28. Johan Tilén, Ristiinnaulittu n.1780. Ruovesi. Säilytetään Juupajoen kirkon kellotapulissa. Valokuva Heikki Hanka 1993.
 29. Johan Tilén, Ehtoollinen n.1780. Ruovesi. Säilytetään Juupajoen kirkon kellotapulissa. Valokuva Heikki Hanka 1993.
 30. Andreas Sjöblom, Pietari 1782. Lehterille sijoitettu taulumaalaus. Alastaron kirkko. Valokuva Ilkka tarvainen 1997.
 31. Anders Sjöblom, Paavali 1782. Lehterille sijoitettu taulumaalaus. Alastaron kirkko. Valokuva Ilkka tarvainen 1997.
 32. Gabriel Gotthard Sweidell, Aabraham uhraa Iisakin. Kisällinäyte 1769. Turun maakuntamuseo/historiallinen museo (kortti 9603). Valokuva Ilkka Tarvainen 1997.

33. Samuel Elmgren, osa Ilomantsin kirkon kattomaalauksesta 1830-32, evankelistat Johannes ja Matteus. Kuva Hannu Leväinen 1993.
34. Pehr Sundberg, Ehtoollinen 1801. Teiskon kirkko. Kuva Heikki Hanka 21.7.1990.
35. Pehr Sundberg, Getsemane 1801. Teiskon kirkko. Kuva Heikki Hanka 21.7.1990.
36. Pehr Sundberg, Teiskon kirkon saarnatuolin figuurimaalaus 1801. Evankelista (Matteus/ Markus ?). Teiskon kirkko. Kuva Heikki Hanka 21.7.1990.
37. Pehr Sundberg, Teiskon kirkon saarnatuolin figuurimaalaus 1801. Johannes. Teiskon kirkko. Kuva Heikki Hanka 21.7.1990.
38. Pehr Sundberg, Teiskon kirkon saarnatuolin figuurimaalaus 1801. Mooses. Teiskon kirkko. Kuva Heikki Hanka 21.7.1990.
39. Pehr Sundberg, Teiskon kirkon saarnatuolin figuurimaalaus 1801. Vapahtaja. Teiskon kirkko. Kuva Heikki Hanka 21.7.1990.
40. Pehr Sundberg, Mustion kartanon seinätapetit 1790. Kuva Signe Brander 1910 kirjasta "Muistomerkki. Rakennetun historian ulottuvuuksia" (toim. Marja Terttu Knapas. Helsinki 1999).
41. Pehr Sundberg, Mustion kartanon seinätapetit 1790 (osa). Kuva Signe Brander 1910 kirjasta "Muistomerkki. Rakennetun historian ulottuvuuksia" (toim. Marja Terttu Knapas. Helsinki 1999).
42. Pehr Sundberg, Mustion kartanon seinätapetit 1790 (osa). Kuva Signe Brander 1910 kirjasta "Muistomerkki. Rakennetun historian ulottuvuuksia" (toim. Marja Terttu Knapas. Helsinki 1999).
43. Gabriel Gotthard Sweidell, Uudenkaupungin kirkkoherran Efraim Höckertin muotokuva 1779. Uudenkaupungin kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
44. Gabriel Gotthard Sweidell, Viimeinen tuomio 1784. Längelmäki. Kirkkomuseo, sakastin yläkerta. Valokuva Heikki Hanka.
45. Viimeinen tuomio. Johannes Sadelerin kuparipiirros Christopher Schwartzin maalauksesta. Graig Harbison, The last judgement in sixteenth century northern Europe: a study in art, revolution and change, 381. Princeton university.
46. Yksityiskohta Längelmäen Viimeisestä tuomiosta: Jeesus Kristus. Valokuva Heikki Hanka. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.

47. Jeesuksen kuva Heinrich Mullerin kirjasta Himmelska kärleks kyss. Stockholm 1600.
48. Yksityiskohta Längelmäen Viimeisestä tuomiosta: pelastetut ja kadotetut. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993.
49. Yksityiskohta Längelmäen Viimeisestä tuomiosta: kiirastuleessa kärsivät ja arkkienkeli Mikael. Valokuva Heikki Hanka.
50. Gustaf Lucander, Ehtoollismysteerio, 1785. Nauvo, kirkon kastekappeli, ns. pikkukirkko. Valokuva Heikki Hanka. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
51. Ehtoollinen. Matthaeus Merian, Bilderbibel, Neues testament. Faksimii 1965, 89.
52. Gustaf Lucander, Ehtoollismysteerio 1785, yksityiskohta: Jeesus opetuslastensa keskellä. Nauvo. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
53. Nauvon lehterikaiteen figuurimaalaus 1772. Arvioitu Gustaf Lucanderin tekemäksi (Nikula 1973, 145). Turun maakuntamuseon valokuva. Valokuvaaja G.Walin, TMM neg. nro 124.
54. Gabriel Gotthard Sweidell, Ehtoollisen asettaminen 1786. Angelniemi. Valokuva Ilkka Tarvainen tammikuussa 1993. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
55. Peter Paul Rubens, Ehtoollinen 1632. Brera, Milano. Kuva RHH 1997 (Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen dia-arkisto).
56. Yksityiskohta Angelniemen Ehtoollisen asettamisesta: Jeesus opetuslastensa keskellä. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
57. Jonas Bergman: Ehtoollinen, Kanta-Loimaa 1752. Repro pv/88:5.
58. Angelniemen kirkon saarnatuoli. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
59. Gabriel Gotthard Sweidell, Angelniemen saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Matteus. Angelniemien kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
60. Gabriel Gotthard Sweidell, Angelniemen saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Markus. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
61. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Jeesus Kristus. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.

62. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Luukas. Angelniemi. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
63. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Johannes. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
64. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Paavali. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
65. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Pietari. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
66. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Jaakob. Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
67. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaus 1786. Koristekuvio? Angelniemen kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
68. Gabriel Gotthard Sweidell, Viimeinen tuomio 1786. Kokemäki. Säilytetään Satakunnan museon varastorakennuksessa. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1993. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
69. Kokemäen Viimeinen tuomio 1786, yksityiskohta: arkkienkeli Mikael. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993.
70. Mynämäen kirkon interiööri. Lehterikaiteet. Valokuva Welin 27.8.1954. Museoviraston neg. 52217.
- 71-95. Gabriel Gotthard Sweidell, Mynämäen kirkon pohjoisparven lehterimaalaukset 1789 ja 1795. Maailman luominen (71), Syntiinlankeemus (72), Pako paratiisista (73), Vedenpaisumus (74), Marian ilmestys (75), Kristuksen syntyminen (76), Kristuksen kaste (77), Vapahtaja Getsemanessa (78), Kristuksen vangitseminen (79), Kristuksen ruoskiminen (80), Kristuksen orjantappurakruunaus (81), Käynti Pilatuksella/Ecce homo (82), Maisema (83), Ristinkanto (84), Kristuksen kaatuminen ristillä (85), Simon Kyreneläinen (86), Kristuksen riisuminen (87), Ristiinnaulitseminen (88), Keihäänpisto (89), Ristiltäotto (90), Piinavälineitä (91), Maisema (92), Ylösnousemus (93), Taivaaseenastuminen (94), Rikas mies ja Lasarus (95). Mynämäki. Säilytetään Mynämäen kirkossa. Asehuoneessa ovat Vedenpaisumus, kaksi maisemaa ja Rikas mies helvetin tullessa. Parvekkeelle vievän käytäväaukon kaiteessa ovat Maailman luominen, Syntiinlankeemus ja Pako paratiisista. Muut työt ovat nykyisen pohjoisparven lehtereissä. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1996.
96. Mynämäen kirkon pohjoislehterin itäpääty idästä nähtynä.

- Valokuva R.Turunen. Museoviraston neg. 59297.
97. Gabriel Gotthard Sweidell, osa Mynämäen pohjoisparven lehterimaalauksista nykyisessä asussaan kirkon länsipäässä. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
98. Gabriel Gotthard Sweidell, lehterikaiteen figuurimaalaus 1789 ja 1795. Rikas mies helvetin tulella. Mynämäki, kirkon asehuone. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.
99. Antonio Succi, Concordia-temppele, arkkitehtuuriraunioita ja Juno Lucina temppelein rauniot. Kaiverukset Hubert Robertin aiheiden mukaan. Kuva kirjasta "Muistomerkki. Rakennetun historian ulottuvuuksia" (toim. Marja Terttu Knapas. Helsinki 1999).
- 100-110. Gabriel Gotthard Sweidell, eteläisen lehterin figuurimaalaukset 1789 ja 1795. Apostoleja: Tuomas (100), Siimon (101), Jaakob Vanhempi/Apostoli Jaakob (102), Filippus (103), Johannes (104), Salvator mundi (105), Paavali, Bartolomeus ja Pietari (106), Paavali ja Bartolomeus (107), Andreas (108), Jaakob nuorempi (109), Matteus (110). Säilytetään Mynämäen kirkossa. Asehuoneessa ovat St. Thomas, St. Jacobus Minor, St. Andreas, kaksi maisemaa, Rikas mies helvetin tulella, Vedenpaisumus, St. Paulus, St. Bartholomeus ja St. Petrus. Parvekkeelle vievän käytäväaukon kaiteessa ovat Siimon, Matteus, Jaakob vanhempi, Filippus, Johannes ja Salvator Mundi. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1996.
111. Apostolit/evankelistat. Kuparikaiveruksia Francois Boucherin vuonna 1726 tekemien maalausten mukaan. Kuvat teoksessa "L'Opera Completa (Milano 1988).
112. Gabriel Gotthard Sweidell, Ehtoollinen 1791. Köyliön kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993. Reprodutio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
113. Gabriel Gotthard Sweidell, Ehtoollinen 1792. Korppoon kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993. Reprodutio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
- 114-115. Korppoon Ehtoollinen, yksityiskohtia: Jeesus ja opetuslapset. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1993. Reprodutio Jyväskylän yliopiston kirjapainossa 1998.
116. Gabriel Gotthard Sweidell, Viimeinen tuomio n.1794. Kuusiston kirkko. Valokuvat Museovirasto, neg. 47523 ja 47522. Inv. no 494:1. Suomen Kansallismuseon kokoelmat. Valokuva reprodusoitu Jyväskylän yliopiston painossa 1998. Teos ollut rullattuna vuodesta 1907 lähtien.

117. Gabriel Gotthard Sweidell, Ristiinnaulittu 1795.
Kuusiston kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1994.
Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
118. Yksityiskohta Kuusiston kirkon Ristiinnaulitusta: Jeesus ristillä. Valokuva Ilkka Tarvainen 1994.
Reproduktio Jyväskylän yliopiston kirjapainossa 1998.
119. Ristiinnaulittu. Johannes Sadelerin kuparipiirros.
Hollstein dutch and flemish etchings, engraving and wood cuts ca.1450-1700. Volume XXII, Aegidius Sadeler II.
Amsterdam, sivu 127,
120. Gabriel Gotthard Sweidell, Ehtoollinen 1795.
Kuusiston kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1994.
Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
- 121-122. Yksityiskohtia Kuusiston Ehtoollisesta: Jeesus ja opetuslapset. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1994.
123. Gabriel Gotthard Sweidell, Ristiinnaulittu ja Lain laatiminen Siinailla 1795. Kuhmalahden kirkko. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1994. Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
124. Gabriel Gotthard Sweidell, Lain laatiminen Siinailla, yksityiskohta. Valokuva Ilkka tarvainen 1994.
Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
125. Gabriel Gotthard Sweidell (oma arvio), Ristiinnaulittu 1796. Kullaan kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993.
Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
126. Yksityiskohta Kullaan kirkon Ristiinnaulitusta: Jeesus ristillä. Valokuva Ilkka tarvainen 1993.
127. Gabriel Gotthard Sweidell, Katuva Pietari 1800-1810-luku? Teijon tehtaan kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993.
Reproduktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
128. Lähikuva Teijon tehtaan kirkon katuvasta Pietarista.
Valokuva Ilkka Tarvainen 1993.
129. Katuva Pietari. Peter Schenckin kuparipiirros. Hollsteins dutch and flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700, osa XXXV.
130. Gabriel Gotthard Sweidell, Ristiinnaulittu 1802. Teiskon kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993. Reproduktio Jyväskylä yliopiston painossa 1998.
131. Gabriel Gotthard Sweidell, Paimenten kumarrus 1802.
Teiskon kirkko. Valokuva Heikki Hanka. Reproduktio Jyväskylä yliopiston painossa 1998.

132. Gabriel Gotthard Sweidell, Taivaaseenastuminen 1802. Teiskon kirkko. Valokuva Heikki Hanka. Reprodunktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
- 133-134. Gabriel Gotthard Sweidell, Ehtoollinen 1803. Kökarin kirkko. Valokuva 121 Ilkka Tarvainen 1994. Valokuva 122 Heikki Hanka. Reprodunktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
135. Yksityiskohtia Kökarin Ehtoollisesta: Jeesus ja opetuslapset Valokuva Ilkka Tarvainen 1994. Reprodunktio Jyväskylän yliopiston painossa 1998.
- 136-148. Gabriel Gotthard Sweidell, pohjoisten lehtereiden figuurimaalaukset 1807. Kalannin kirkko. Kristus Getsemanessa (136), Ecce homo (137), Kristus ristillä, Johannes, Maria ja Maria Magdaleena. Hautaan laskeminen (138), Ylösnousemus, Taivaaseenastuminen (139), Soittimia (140), Polvistuva mies ja kaksi enkeliä/Enkelien ilmestys Aabrahamille (141), Jaakobin uni (142), Elia uhraamassa, Seisova mies (143), Polvistuva mies (apostoli?, 144). Säilytetään Kalannin kirkkomuseossa. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1996.
- 145-147. Gabriel Gotthard Sweidell, eteläisen lehterin figuurimaalaukset 1807. Kalannin kirkko. Hoosea (145), Aamos (146), Paavali, Pietari ja Jaakob vanhempi (147). Hoosea ja Aamos Uudenkaupungin museossa, Paavali, Pietari ja Jaakob vanhempi Kalannin kirkkomuseossa. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1996.
148. Gabriel Gotthard Sweidell, eteläisen lehterin figuurimaalaukset 1807. Kalannin kirkko. Esaia/Jesaja. Neg 8.90. Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos.
- 149-150. Kalannin kirkon saarnatuoli. Kalannin kirkko. Valokuvat Ilkka Tarvainen 1996.
- 151-155. Gabriel Gotthard Sweidell, saarnatuolin figuurimaalaukset 1807. Kalannin kirkko. Matteus (151), Markus (152), Jeesus Kristus (153), Luukas (154), Johannes (155). Valokuvat Ilkka Tarvainen 1996.
156. Gabriel Gotthard Sweidell, Vedenpaisumus 1810-luku? Kaksikerran kirkko. Valokuva Ilkka Tarvainen 1993. Reprodunktio Jyväskylän yliopiston paino 1998.
157. Gabriel Gotthard Sweidell, Ristiinnaulittu 1811. Ypäjän kirkko. Kuvat Ilkka Tarvainen 1993. Reprodunktio Jyväskylän yliopiston paino 1998.
158. Gabriel Gotthard Sweidell (oma arvio), Ristiinnaulittu 1811. Kiuruveden seurakunnan varastorakennus. Valokuvat

Ilkka Tarvainen 1993. Reproduktio Jyväskylän yliopiston paino 1998.

159. Gabriel Gotthard Sweidell, omakuva?. Ateneumin taidemuseo. Valokuva Ilkka Tarvainen 1996.

LIITELUETTELO.

- 1-3. Taulukot Claes Lang vanhemman perinnettä jatkaneiden turkulaisten ammattikuntamaalareiden taulumaalauksista, lehterikaiteista ja saarnatuoleista.
4. Luettelo Jonas Bergmanin pinta- ja koristemaalauksista.
5. Luettelo Gustaf Lucanderin pinta- ja koristemaalauksista.
6. Luettelo Johtan Tilénin pinta- ja koristemaalauksista.
7. Sweidellin elinaikana Turun maalariammattikuntaan liittyneet maalarit.
8. Mynämäen kirkon pohjapiirros. Suomen kirkot-Finlands kyrkor 2, Turun arkkihiippakunta II osa. Tove Riska: Mynämäen rovastikunta. Helsinki 1961.
9. Kalanti, Kirkon pohjapiirros. Suomen kirkot-Finlands kyrkor 1, toim. C.A. Nordman ja Nils Cleve. Turun arkkihiippakunta, osa I. Tove Riska: Vehmaan rovastikunta. Helsinki 1959.
10. Lieto, kirkon pohjapiirros. Suomen kirkot-Finlands kyrkor 3, Turun arkkihiippakunta, osa III. Tove Riska: Turun tuomi rovastikunta. Helsinki 1964.
11. Kaavakuva Liedon kirkon figuurimaalausten sijainnista. Nervanderin inventointikertomus vuodelta 1885. MVTOP.

Suullisia ja kirjallisia tietoja antaneet.

Ahonen, Kalevi, FL, Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä.

Ebeling, Pertti, lääket. lis. ja sukututkija, erikoistunut saksalaisiin sukuihin. Espoo.

Ekko, Timo, eläkeläinen, Kalanti.

Hanka, Heikki, Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen vs. prof., Jyväskylä.

Harju, Pertti, Längelmäen kirkkoherra, Längelmäki.

Heikkilä, Ensio, eläkeläinen, Mynämäki.

Heinonen, Asta, Meriteijo oy:n virkailija, Ypäjä.

Heporauta, Hannele, konservaattori. Suomen taidemuseo. Helsinki
Hietalahti Maurits, suntio, Ypäjä.

Hynninen, Seija, virkailija. Turun maakuntamuseo.

Hyvönen, Heikki, tutkija, museovirasto. Helsinki.

Kallio, Jaana, tutkija. Virrat.
 Kilpinen, Tuulikki, pääkonservaattori. Suomen taidemuseo.
 Helsinki.
 Koskinen, Jaana, virkailija. Hämeenlinnan maakunta-arkisto.
 Lempa Nina, Turun maakuntamuseon/historiallisen museon tauluvaras-
 ton hoitaja, Turku.
 Nikula, Oskar, professori, Turku.
 Pirinen, Hanna, tutkija, Jyväskylän yliopiston taidehistorian
 laitos, Jyväskylä.
 Rantala, Pekka, kirkkoherra, Kalanti.
 Rantatupa, Heikki, Suomen historian apulaisprofessori, Jyväskylä.
 Roos, Marianne, Museoviraston tutkija, Helsinki.
 Waismaa-Pietarila, Mirja-Liisa, taidekonservaattori, Suomen kan-
 sallismuseo, Helsinki
 Vuorimies, Heikki, opettaja, sukututkija. Jyväskylä.
 Vuorinen, Pertti, virkailija, Suomen Sukututkimusseura.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET.

Lyhenteet

HYTHL = Helsin yliopiston taidehistorian laitos, Helsinki
 Inv. = inventointiluettelo
 JYHTL = Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos, Jyväskylä
 KA = Kirkon arkisto
 Kal. = kalustoluettelo
 MV = Museovirasto, Helsinki
 NMAA = Nordiska museets arkiv, Riksarkivet, Tukholma
 Pitäjänkok.ptk. = Pitäjänkokouspöytäkirja
 SMYR = Suomen muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallinen
 retkikunta
 Tilit = Kirkonkassan tilit
 TKA = Turun kaupunginarkisto (nyk. Turun kaupungin tietopalvelutoi-
 misto), Turku
 TMA = Turun maakunta-arkisto, Turku
 TMM = Turun maakuntamuseo - Turun historiallinen museo, Turku
 TYTHL = Turun yliopiston taidehistorian laitos
 VT = Valtion Taidemuseo (Ateneum)
 ÅAKI = Åbo Akademi, konstvetenskapliga institutionen, Turku

Painamattomat lähteet

Ulkomaiset arkistot

NMAA RA = Nordiska museets arkiv, Riksarkiv, Stockholm.

Stockholm in- och utskrivningsbok 1773-1847. RA MF S 947.

Stockholm målareämbetets handlingar.

Tukholman Maalariammattikunnan pöytäkirjat (Tukholman MAK ptk.).

MF S712 3/6, MF S712 5/6, MF S713 1/6, MF S713 2/6, MF S716 2/4
MF S716 3/4, MF S313 4/6, MF S945 3/7, MF S947 3/7.

Kotimaiset arkistot**HYTHL = Helsingin yliopiston taidehistorian laitos, Helsinki.**

Granroth, Christina, 1985. Margareta Capsia - biografiska uppgifter och tre bibliska motiv. Pro gradu-avhandling hösten 1985.

Lundström, Gunnel, 1988. Jonas Bergman -bunden vid skrået eller fri konstnär ?. Pro gradu-avhandling.

Rönkkö, Pekka, 1979. Maalari Johan Gustaf Hedman 1800-1866. Pro gradu -tutkielma.

Sohlberg, Irmeli, 1976. Mustion kartanon alakerran seinämaalaukset. Proseminaaritutkielma.

JYHTL = Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos, Jyväskylä.

Kirkkotaidetta koskevat muistiinpanot.

Leväinen, Hannu, 1988. Gustaf Wilhelm Finnberg 1784-1833.

Kirjoitusviestinnän harjoitustyö 2.5.1988.

Kirkkomaalaustietokannat.

Hanka, Heikki, 1986 (1990). Berndt Abraham Godenhjelmin kirkollinen taide. Hankinta ja taiteelliset lähtökohdat. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Taidehistorian laitos 1980. 2. painos. Jyväskylä.

Kainulainen, Sari, 1993. Viisi taulua vailla tekijää. Ristiinnaulittu-aiheisen tauluryhmän aihe- ja alkuperäanalyysi Lars Galleniuksen ja Erik Westzynthius vanhemman tuotannon valossa. Pro gradu -tutkielma.

Kallio, Jaana, 1996. Käsityöläismaalari Johan Tilén. Laudaturseminariesitelmä 16.4.1996.

Leväinen, Hannu, 1993. Joroisten kirkko. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi.

Paavola, Arja, 1992. Suomen 1600- ja 1700-luvun kirkkotaiteen paholaiskuvat ja niihin liittyvät kuva-aiheet.

Pro gradu -tutkielma.

Pirinen, Hanna, 1990. Neitsyt Maria -aiheiset maalaukset Suomen luterilaisessa kirkkotaiteessa. Ikonografian ja teologisen taustan tarkastelua. Pro gradu -tutkielma.

Tarvainen, Ilkka, 1995. Gabriel Gotthard Sweidell ja hänen kirkolliset taulumaalauksensa. Pro gradu -tutkielma.

MV = Museovirasto.

Kansallismuseon konservointilaitos.

Konservointikertomukset.

Kulttuurihistorian osaston topografinen arkisto. MVTOP.

Kirkkoja koskevat asiakirjat.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen (SMYR) taidehistoriallisen retkikunnan raportit.

TKA = Turun kaupunginarkisto (nyk. Turun kaupungin tietopalvelutöimistö).

h 630 III. Turun kaupungin tilit. Kanto- ja taksoitusluettelot.

G3: 12: Bevillningstaxeringslängd 1780.

G3: 14-17: Bevillningstaxeringslängd 1781-1785.

G3: 18: Bevillningstaxeringslängd 1807.

G7: 1: Taxeringslängd för sextondelar (med luckor) 1722-1794.

Raastuvan oikeuden arkisto.

Perunkirjat B 1 c 9.

Raastuvan oikeuden pöytäkirjat A 1 A 11-18, B 1 A 1735-1763.

Maistraatin arkisto.

1-3: manttaaliluettelot vuosilta: 1764 (MF VA LT 389), 1765 (MF VA ES 2542), 1766 (MF VA LT 391), 1767 (MF VA LS 390), 1768 (MF VA LT 393), 1769 (MF VA LT 397), 1770 (MF VA ES 2543), 1771 (MF VA LT 399), 1772 (MF VA LT 401), 1773 (MF VA LT 403), 1774 (MF VA LT 405), 1782 (MF VA LT 415), 1783 (MF VA LT 416), 1784 (MF VA LT 418), 1785 (MF VA ES 2547), 1786 (MF VA LT 419), 1787 (MF VA LT 565), 1788 (MF VA LT 566), 1789 (MF VA LT 568), 1790 (MF VA ES 2548), 1792 (MF VA LT 570), 1793 (MF VA LT 571), 1794 (MF VA LT 573), 1795 (MF VA ES 2550), 1796 (MF VA LT 574), 1797 (MF VA LT 576), 1798 (MF VA LT 577), 1799 (MF VA LT 579), 1800 (MF VA ES 2551), 1801 (MF VA LT 580-581), 1802 (MF VA LT 582), 1803 (MF VA LT 584), 1804 (MF VA LT 585), 1805 (MF VA ES 2554), 1806 (MF VA LT 587), 1808 (MF es 2556).

Maistraatin pöytäkirjat.

Pöytäkirjat B 1 A 17 (sidottu raastuvanoikeuden pöytäkirjoihin) - A 1 A, 1765-1808.

Maistraatin protokollat vuodelta 1797, A 1 A 25.

Raastuvanoikeuden allegaatit Turun maistraatille 1792, B 3 A 30.

TMA = Turun maakunta-arkisto.

Svante Dahlströmin kortisto.

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto.

1 C 5: Turussa syntyneiden luettelo vuosilta 1756-1803.

Ruotsalainen seurakunta. Suomen sukututkimusseuran mikrofilmi VA 55702.

1 E b 2: Turussa kuolleiden luettelo vuosilta 1804-1832.

Ruotsalainen seurakunta. Suomen sukututkimusseuran mikrofilmi VA 55702.

1 A a 2:3: rippikirjat 1780--1831. Turun ruotsalainen seurakunta. Pieni puoli vuoteen 1809 asti. Vuodesta 1812 lähtien sekä suuri, että pieni puoli. MF JK VA 1164 (vuodet 1780-1804, 1786-1792, 1792-1797), MF VA JK 1165 (vuodet 1798-1803, 1804-1809), MF VA JK 1167 (vuodet 1812-1813, 1832-1844).

Räkningar, verifikationer mm. för Åbo domkyrka 1790-1809, verifikationer till domkyrkoräkningar.

TMM = Turun maakuntamuseo - Turun historiallinen museo.

Maalariammattikuntaa koskeva arkistomateriaali.

Maalarit. 27:11.

Målarämbetets inskrivningsbok.

Målarämbetets utskrivningsbok.

TYTHL = Turun yliopiston taidehistorian laitos, Turku.

Lempa, Nina, 1976. Suomalaisen taideopetuksen alkuvaiheita Turussa. Taidehistorian ja taideteorian pro gradu -työ Turun yliopistossa keväällä 1976. Turku.

Pfäffli, Heidi, 1989. Käsityöläismaalari Daniel Hjulström. Pro gradu -työ. Konsthistoriska institutionen (Åbo akademi) humanistinen tiedekunta. Turku.

VT. Valtion Taidemuseo (Ateneum).

Suomen Taideyhdistyksen arkisto.

Suomen Taideyhdistyksen inventaariokirjat 1894-95.

Kuvataiteen keskusarkisto.

Suomen Taideyhdistyksen pöytäkirjat 1895, mikrokortti 96.

ÅAKI = Åbo Akademi, Konstvetenskapliga institutionen, Turku.

Ehrström, Anna, 1998. Hantverksmålaren Gabriel Pryckthen. Pro gradu -avhandling.

Seurakuntien arkistot.**AnKA. Angelnien kirkon arkisto.**

Kalustoluettelot 1826-79 VA MF JK 1273.

Tilikirjat 1736-1807 VA MF JK 1274.

JoKA. Jokioisten kirkon arkisto.

Rippikirjat 1695-1740. VA MF TK 464.

KaKA. Kalannin kirkonarkisto.

Kalannin seurakunnan vihittyjen kirja. Suomen sukututkimusseuran puhtaaksi kirjoittamat historiakirjat.

Vihityt 1690-1850. MF VA 55591

Tilikirja, kirkonvarat 1643-1741, 1741-68, 1767-1807. MF VA JK 102.

Tilit 1883-1887.

Tarkastuspöytäkirjat 1731-1838. MF VA JK 102.

Pitäjänskokouspöytäkirjat 1764-1816. MF VA JK 102. ...1731

Kalustoluettelo 1826-67. MF VA JK 105.

KakKA. Kaksikerran kirkon arkisto.

Kalustoluettelot 1827-54 VA MF JK 1007.

Rippikirjat 1772-1803, 1784-1807 MIKÄ MF?

KoKA. Kokemäen kirkon arkisto.

Kalustoluettelot 1832-59 VA MF JK 546.

KorKA. Korppoon kirkon arkisto.

Tilit ja kirkonvarat, pitäjänkok.ptk. 1759-1817 VA MF JK 743.

Kal. 1653-1856 VA MF JK 744.

KuhKA. Kuhmalahden kirkon arkisto.

Inventaario 1779-1833 VA MF TK 147.

Tilikirjat 1767-1886 VA MF TK 148.

KulKA. Kullaan kirkon arkisto.

Pitäjänskok.ptk 1778-1801 VA MF JK 561.

Heininen, Greta, 1979. Tutkielma Kullaan kirkon alttaritaulusta 28. 9. Porvoo.

KiuKA. Kiuruveden kirkon arkisto.

Kalustoluettelo 1839 KiKa IICg (sisältyy taloudellisen katselmuksen pöytäkirjojen kokoelmiin.

KuuKA. Kuusiston kirkon arkisto.

Pitäjänskok.ptk. 1773-1802 VA MF JK 1307.

Kalustoluettelo 1806.

KöKA. Kökarin kirkon arkisto.

Pitäjänskok.ptk. 1789-1837 VA MF JK 793.

Tilikirja, kirkonvarat 1644-1711, inventario ym. 1759-1804 VA MF JK 794.

KöyKA. Köyliön kirkon arkisto.

Pitäjänskok.ptk. 1789-1844 VA MF JK 428.

Tarkastusptk, piispan ja rovastin tarkastukset 1726-1857

VA MF JK 429.

Tilikirjat 1736-1807 VA MF JK 1274.

LiKA. Liedon kirkon arkisto.

Pitäjänskokouspöytäkirjat 1740-86, 1786-1805, 1826-39 VA MF JK 1021

Tilikirjat, kirkonvarat 1748-1780, 1786-1813 VA MF JK 1022

LäKA. Längelmäen kirkon arkisto.

Kalustoluettelo 1821-58 VA MF TK 492.

MyKA. Mynämäen kirkon arkisto.

Pitäjänskokouspöytäkirjat 1794-1859 VA MF JK 12

Pitäjänskokouspöytäkirjat 1773-84 VA MF JK 11

Tarkistuspöytäkirjat 1692-1868 VA MF JK 12

Tilit 1724-50, 1751-74 VA MF JK 12

Tilikirjat 1751-1802, 1763-1771, 1773-1788, 1788-1810 VA MF JK 13

NaKA. Nauvon kirkon arkisto.

Kalustoluettelo 1837-1900 VA MF JK 535.

TeKA. Teiskon kirkon arkisto.

Tarkastusptk. 1736-1825 VA MF TK 196.

Kalustoluettelo -1826 VA MF TK 197.

YpKA. Ypäjän kirkon arkisto.

Pitäjänskok.ptk 1735-1838 VA MF TK 461.

Inventaario 1729-1838 VA MF TK 462.

Rippikirjat 1707-1738 VA MF TK 459.

Rippikirjat 1738-1751, 1752-1765, 1766-1783, 1784-89, 1790-1810.
MF KA TK 460.

Sanomalehdet.

Ahti, Risto: "Arvokas alttaritaulumme." Meikäläinen 3.8.1981.

Haapakoski, Ernst: "Ypäjän pitäjän alue ja luonto." Forssan lehti 9.12.1925, no 142.

Palm, Eeva: "Köyliön kirkko on Ludvikan kirkon kopio."

Helsingin Sanomat 24.7.1989.

Wennervirta, Ludvig: "Taidehistoriallisella tutkimusmatkalla Länsi-Suomen kirkoissa." Uusi Aura 7.8.1927.

"Unohtunut tekijä selvisi. Ypäjän kirkon alttaritaulun maalasi G.G.Sweedell v.1811." Forssan lehti 11.7.1976.

"Suurtilat ja niiden omistajat Ypäjällä." Forssan lehti 9.12.1925, no 142.

Gabriel Gotthard Sweidellin nekrologi 30.3.1813. Åbo allmänna tidning no 37. Helsingin yliopiston kirjasto, sanomalehtikokoelma. Turun yliopiston kirjasto MF 1980. Turun yliopiston kirjasto MF 1967:123. San. mikro 475.

"Teijo-erikoislaatuinen yhdyskunta Halikonlahden rantamalla." Nimeämätön lehtileike. MVTOP.

"Perniön vanhat kartanot". Turun Sanomat 17.5.1941.

"Teijon tehdasyhdyskunnan perustamisesta 240 vuotta." Uusi Aura no: 1, 1928. MVTOP.

"Teijon rautaruukki nykyinen nimi Teijon tehtaat Oy 250-vuotias". Aamulehti 20.12.1936, no 345.

"Fyra privata kyrkor - Tykös originellast." Huvudstadsbladet 8.10.1969. MVTOP.

"Kuhmalahden kirkko 100-vuotias". Aamulehti 11.8.1946.

"Kuhmalahden seurakunta 3000-vuotias." Uusi Suomi 14.9.1940.

"UUDENKIRKON kirkon saarnatuoli restauroitavana. Taiteilija Oskari Niemi saa valmiiksi työnsä tällä viikolla." Turun Sanomat 28.5.1935.

"Vedenpaisumusta esittävä Kakskerran kirkon maalaus restauroitu." Turun Sanomat 11.2.1928.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.

Aakula, Väinö, 1955. Kokemäen kirkot. Kokemäkeä ennen ja nyt. Vanhaa satakuntaa III. Pori.

Aalto, Fredrik, 1885.

Af Ugglas, Carl, 1938. En svensk korsväg med målade stationsbilder. Fornvännen, meddelanden från k. vitterhets historie och antikvitets akademien under redaktion av Sigurd Curman. Årgång 33. Stockholm.

Ahonen, Voitto, 1992. Kirkkomaalari Claes Langin vaiheet. Genos. Suomen sukututkimusseuran aikakauskirja - Tidskrift ut given av genealogiska samfundet i Finland 1992-2. Vuosikerta - årgång 63. Pieksämäki.

Ahti, Aimo, 1990. Perttelin kirkko ja seurakunta 1440-1990. Pertteli.

Ambrosiani, Sune, 1920. Från de svenska skråämbetenas dagar. Stockholm.

Aminoff-Winberg, Johanna, 1995. Finska flyktningar i Sverige under stora ofreden. Flyktning förteckningar. Sukutietotekniikka ry:n julkaisuja 4. Helsingfors 1995.

Anrep-Bjurling, Jan, 1993. Rättfärdiggörelse genom tro. Läktar målningarna i tyska s:ta Gertruds kyrka i Stockholm 1659-65. Nyköping.

Appelgren, Kari, 1974. Johan Alm. Hantverksmålare i Vasa på 1700-talet. Folklivsstudier 10. Skrifter utgifna av svenska litteratursällskapet i Finland nr 457. Helsingfors.

Appelgren, Kari, 1991. Om tapeterna i Qwensel-gården. Aboa. Turun maakuntamuseon vuosikirja 52/1988. Turku.

- Arajärvi, Kirsti, 1954.** Messukylän -Teiskon-Aitolahden- historia. Tampere.
- Aspelin, J.R., 1906.** Muinaisia kirkkomaalareita isonvihan jälkeen. Suomen Museo-Finskt Museum no 12. Helsinki.
- Aspelin, J.R., 1942.** Opuscula Aspeliana. Kirjoitelmia kulttuurihistoriamme varhaistaipaleelta. Helsinki.
- Berg, Jonas, 1989.** Mästarens hushåll och hans anställda. Hantverk i Sverige. Helsingborg.
- Bergholm, Axel, 1901.** Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja I. Kuopio.
- Björn, Ismo, 1991.** Kolmen seurakunnan pitäjä. Suur-Ilomantsin historia. Enon, Ilomantsin ja Tuupovaaran historia vuoteen 1850. Pieksämäki 1991.
- Blomstedt, Yrjö, 1986.** Kansanelämä 1700-luvulla. Suomen historia 4. Vapauden aika, kustavilainen aika. Espoo.
- Boethius, Bertil, 1943.** Magistraten och borgerskapet i Stockholm 1719-1815. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning. Stockholm.
- Bonsdorff, Bengt von, 1988.** Kuvataide 1600- ja 1700-luvulla. Ars. Suomen taide, osa 2. Keuruu.
- Bremer, C.G, 1913.** Johan Jakob Kijk på Tykö bruk. En industriman på 1700-talet. Helsingfors.
- Brenk, Beat, 1972.** Weltgericht. Lexikon der christlichen ikonographie. Vierter band. Breisgau.
- Brunius, Jan, 1965.** Stockholms målärämbete intill 1700-talets slut. Rikstidskrift utgifven av föreningen för svensk kulturhistoria. Stockholm.
- Bäcksbäcka, Christina, 1988.** Linnojen ja kartanoiden kiinteä sisustus. ARS -Suomen taide, osa 2. Keuruu.
- Cardberg, C.J., 1979.** Säätyläis- ja kaupunkilaiskulttuuri. Suomen kulttuurihistoria 1. Porvoo.
- Christie, Sigrid, 1973.** Den lutherske ikonografi i Norge inntill 1800. Norske minnesmerker. Oslo.
- Cleve, Nils, 1932.** Predikstolar och predikstolskonst i Finland intill år 1700. Historiska och litteraturhistoriska studier 8. Svenska litteratursällskapet i Finland CCXXIX. Helsingfors.
- Colliander, O.I., 1910, 1918.** Suomen kirkon paimenmuisto. 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan. Ensimmäinen osa. I Suomen kirkon hiippakunnat ja niiden tuomiokapitulit. II Suomen kirkon seurakunnat ynnä niiden kirkkorakennukset ja papisto. Helsinki.
- Dahlström, Svante, 1941.** Kyrkomålaren Jonas Bergman. Finskt museum, XLVII, 79. Helsingfors.
- Dahlström, Svante, 1941.** Dalmålningarna och deras förlagor. En studie i folklig bildgestaltning 1770-1870. Nordiska museets handlingar 33. Lund.
- Dambeck, Franz, 1968.** Kreuzweg. Lexikon der christlichen ikonographie. Erster band. Breisgau.
- Danielsson, Ing-Mari, 1998.** Den bildade smaken. Målade dekorationer hos borgerskapet i frihetstidens Stockholm. Stockholm.
- Dienst, Heide, 1968.** Aaron. Lexikon der christlichen ikonographie. Erster band. Breisgau.
- Edgren, Lars, 1989.** Från skråhantverk till näringsfrihet. Hantverk i Sverige. Helsingborg.
- Edgren, Lars, 1989.** Lärling, gesäll, mästare. Hantverk i Sverige. Helsingborg.
- Edgren, Lars, 1997.** Det svenska hantverksskråna under 1700-talet. Fundera tar längsta tiden, så skraddarn då han sydde byxor. Frågeställningar och problem kring hantverksforskning från medeltiden till skråväsendets upplösning. Redaktörer Ulla Heino och Kirsi Vainio-Korhonen. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 42. Turku.

- Ehrnrooth**, Annabrita, 1969. Kyrkomålaren Petter Bergström, Petter Bryström och målaren Roström från Piteå. Norrbotten. Norrbottens museum. Årsbok 1970. Luleå.
- Ehrnrooth**, Annabrita, 1973. Målaren Thomas Kiempe. Helsingfors.
- Ehrnrooth**, Annabrita, 1973. Kyrkomålaren Petter Bergström. Finskt Museum 1972. Finska Fornminnesföreningen. Hagalund.
- Ehrnrooth**, Annabrita, 1980. Petter Bergström. Eräs pohjoiskalotin kirkkomaalari. Kaltio. Pohjoissuomalainen aikakauslehti 5/1980. Oulu.
- Ehrström**, Erik, 1894. Öfversikt af det finska skråväsendets historia. Tidskrift utgifven af huridiska föreningen i Finland. Tjuguåttonde och tjugunionde årgången 1892-1893. Helsingfors.
- Ekman**, Arne, 1945. Bidrag till släkten Mörtengrens genealogi. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja-Genealogiska samfundets i Finland årsskrift XXIX. Helsinki.
- Ekström**, Kjell, 1989. Klockor på locket. Folkligt möbelmåleri på Åland. Föreningen Ålands vänner R.F. Skriftserien ÅLAND nr 15. Åland.
- Elenius**, Edv., 1937. Suomen maalarityönantajain liitto v.v. 1912-1936 ja suomalaisia maalausliikkeen harjoittajia vuodesta 1785. Turku.
- Elenius**, Edv., 1948. Suomen Maalarimestariliiton Helsingin osasto 50 v. ja helsinkiläisiä maalarimestareita 1700-luvulta.
- Elenius**, Jaakko, 1982. Herännäisyyden kulttuurivaikutus. Katsaus 2/1982. Forssa.
- Ervamaa**, Jukka, 1977. Käsityöläismaalareista von Wright-veljeksiin. Taiteilijan urasta ja asemasta Suomessa 1700-luvulta 1800-luvun alkupuolelle. Taidehistoriallisia tutkimuksia 3. Karkkila.
- Estlander**, C.G., 1871. Den finska konstens och industrins utveckling hittils och hädanefter. Helsingfors.
- Fallgren**, Axel, 1934. Yrkesmålning. Hantverket, bok i måleri. Stockholm.
- Fernlund**, Siegrun, 1983. Göteborgs Stadz Konst- och Målare-Embete. Bokförlaget Signum. Böcker om konst 3. Arlöv.
- Fridell-Anter**, Karin ja **Wannfors**, Henrik, 1989. Så målade man. Stockholm.
- Fåhraeus**, Nils, 1899. Perpetuum immobile. Några betraktelser öfver svenska och fria konsternas akademier och deras raison d'etre vid seklets slut. Stockholm.
- Granroth**, Christina, 1988. Margareta Capsia. ARS-Suomen taide, osa 2. Keuruu.
- Granström**, Thor, 1992. Den miödhska eran. Nagu sockens historia. Åbo.
- Grate**, Pontus, 1998. Bildkonsten. Signums svenska konsthistoria 8. Den gustavianska konsten. Kristianstad.
- Grönroos**, Henrik, **Nyman**, Ann-Charlotte, 1996. Boken i Finland. Bokbeståndet hos borgerskap, hantverkare och lägre sociala grupper i Finlands städer enligt städernas bouppteckningar 1656-1809. Helsingfors.
- Hall**, James, 1984. Dictionary of Subjects and Symbols in Christian art. London.
- Hallbäck**, Sven Axel, 1947. Det efterreformatoriska dekorativa kyrkomåleriet på 1600- och 1700-talen i Sverige, del 1. Göteborgs stads konst- och målarämbete och dess verk- samhetsområde. Göteborg.
- Hallbäck**, Sven Axel, 1973. Studier av relationer mellan profan slottskonst och dekorativt kyrkligt måleri 1527 -c:a 1800. Vänersborg.
- Hanka**, Heikki, 1996. Jumalan kunniaksi ja kirkon kaunistukseksi. Rokokoo. Heinolan Kaupunginmuseon julkaisu no 5. Lahti.

- Hanka, Heikki, 1997.** Kirkkomaalauksen traditio ja muutos 1720-1880. Carl Fredrik Blom murrosajan maalarina. Jyväskylä studies in the arts 54. Jyväskylä.
- Hanka, Heikki, 1988.** Kirkolliset taulumaalaukset Suomen luterilaisissa kirkoissa: hankintatapausten kvantitatiivinen analyysi. Kirkko suomalaisessa kulttuurissa. Pieksämäki.
- Hanka, Heikki, 1998.** Vanhan kirkon maalauskoristelu. Suomen kirkot-Finska kyrkor 21. Lapuan hiippakunta 1. Keuruun rovastikunta 1. Keuruun ja Pihlajaveden kirkot. Helsinki.
- Harbison, Craig, 1972.** The last judgement in sixteenth century northern Europe: a study in art, revolution and change. Princeton university.
- Havia, Timo, 1989.** Esihistoria ja Ruotsin vallan aika. Piikkiön historia 1. Jyväskylä.
- Havu, Sirkka, 1994.** Suomalaisten 1500- ja 1600-luvuilla painettujen Raamattujen typografia ja kuvitus. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja - Finska Kyrkohistoriska Samfundets årskrift 82-83, 1992-1993.
- Heckscher, Eli F., 1949.** Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Andra Delen. Det moderna Sveriges grundläggning. Stockholm.
- Heininen, Greta, 1982.** Kullaan kirkon alttaritaulu. Suomen museo 1982. 89 vuosikerta.
- Heininen, Juho, 1927.** Piirteitä Punkalaitumen menneiltä ajoilta. Tampere.
- Heininen, Simo ja Heikkilä, Markku, 1996.** Suomen kirkkohistoria. Helsinki.
- Hernmarck, Carl, 1954.** Svenskt sjuttonhundratat. En stilhistorisk undersökning. Nationalmusei skriftserie nr 1. Lund.
- Hiltunen, Esa, 1988.** Ruotsin vallan aika. Liedon historia 1. Turku.
- Hirsjärvi, Tarmo, 1924.** Hajanaisia tietoja Tammelan säätyläisväestöstä 1650-1735-lukujen välillä. Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja.
- Hohl, Hanna, 1972.** Sintflut. Lexikon der christlichen ikonographie. Vierter band. Breisgau.
- Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450-1700.** Volume XXI, Aegidius Sadeler to Raphael Sadeler II. Text compiled by Dieuwke de Hoop Scheffer. Edited by K.G.Boon. Amsterdam 1980.
- Holmberg, Gustaf Eriksson, 1909.** Ett yrkes historia. Studier i "konterfeije och målareembetets" samt "konstälskande målargesällskapets" handlingar. Stockholm.
- Hultmark, Emil, 1935.** Kungl. akademiens för de fria konsterna utställningar 1794-1887. Stockholm.
- Hultmark, Emil - Hultmark, Carna - Moselius, Carl David, 1944.** Svenska kopparstickare och etsare 1500-1944. Uppsala.
- Hyvönen, Heikki, 1992.** Kustavilaisen ajan sisustaminen ja Suomessa toimineet puuseppämestarit vuosina 1772-1809. Kustaa III:n aikaan. Heinolan kaupunginmuseon julkaisuja no 1. Lahti.
- Hyvönen, Heikki, 1993.** Oulun maalariammattikunta 1832-1867. Taidehistoriallisia tutkimuksia 13. Tammisaari.
- Hyvönen, Heikki, 1993.** Kiuruveden kirkot. Kirkkojen taideteokset ja esineistö. Suomen kirkot - Finlands kyrkor 19. Kuopion hiippakunta, Iisalmen rovastikunta, Siilinjärven rovastikunta. Tammisaari.
- Johansson, K., H., 1938.** Kyrkobruk och gudstjänstliv under 1700-talet. Stockholm.
- Josephson, Ragnar, 1932.** Den förste gustavianen. Carl Fredrik Adelcrantz konstskådning. Gustavianskt. Studier kring den

- gustavianska tidens kulturhistoria tillägnade SIGURD WALLIN på hans femtioårsdag. Stockholm.
- Juva, Mikko, 1955.** Varsinais-Suomen seurakuntaelämä puhtasoppi-suuden hallitsemina vuosisatoina (1600-1808). Varsinais-Suomen historia VII:3-4. Turku.
- Kansanaho, Erkki, 1947.** Hallen pietismin vaikutus Suomen varhaisempaan herännäisyyteen. Teologianhistoriallinen tutkielma. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu 46. Helsinki.
- Kansanaho, Erkki, 1952.** Pietismin suhde ortodoksian teologiaan. Teologinen aikakauskirja, 57 vuosikerta. Helsinki.
- Karskela, Sirkka, 1987.** Sukututkimuksen tietokirja. Jyväskylä.
- Kaukiainen, Yrjö, 1970.** Virolahden historia 1. Virolahti 1970.
- Kaukovalta, Kyösti, 1929.** Uudenkaupungin historia, osa II. Uusikaupunki.
- Knapas, Marja Terttu, 1990.** Pyhän ristin kirkko. Rauman kirkot. Suomen kirkot-Finlands kyrkor 16. Forssa.
- Knapas, Marja Terttu, 1993.** Pielaveden kirkot. Ylä-Savon kirkot. Suomen kirkot-Finlands kyrkor 19. Tammisaari.
- Knapas, Marja Terttu, 1997.** Tyrvännön kirkot. Suomen kirkot-Finlands kyrkor 20. Tampereen hiippakunta 1. Hämeenlinnan rovastikunta 1. Hattulan ja Tyrvännön kirkot. Toim. Marja Terttu Knapas. Jyväskylä 1997.
- Komulainen, Matti, 1986.** Pohjois-Savon vanhat kirkkomaalaukset. Kuopion vanhan emäseurakunnan alueen kirkkomaalaukset 1721-1809. Kuopio.
- Komulainen, Matti, 1989.** Sanan kaunistukset. Kuopion vanhan emäseurakunnan alueen kirkkomaalaukset 1810-1918. Jyväskylä.
- Kärki, Pekka, 1988.** Kaupunkien asuntokulttuuri myöhäisbarokin kaudella. ARS -Suomen taide, osa 2. Keuruu.
- Laasonen, Pentti, 1991.** Suomen kirkon historia, osa 2, vuodet 1593-1808. Porvoo.
- Lechner, Martin, 1972.** Zehn Geboten. Lexikon der christlichen ikonographie. Vierter band. Breisgau.
- Lehtinen, Erkki, 1967.** Keskiajalta 1860-luvulle. Suur-Ulvilan historia 1. Pori.
- Lehtinen, Erkki, 1967.** Kirkollinen elämä. Suur-Ulvilan historia. Pori.
- Lehtinen, Erkki, 1979.** Hyödyn ja valistuksen akatemia. Suomen kulttuurihistoria I. Porvoo.
- Lindberg, Bo Ossian, 1988.** Målarutbildningen hitintills och hädanefter. Kulturen 19. Årsboken till medlemmarna av kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Uppsala.
- Lindberg, Carolus, 1934.** Suomen kirkot. Maamme kirkkorakennuksia käsittelyä tietoteos. Helsinki.
- Lindgren, Mereth, 1983.** Att lära och att pryda. Om efterreformatoriska kyrkomålningarna i Sverige cirka 1530-1630. Stockholm.
- Lindgren, Mereth, 1985.** Att förföga över förlagor. Konsthistoriska studier 8. Helsingfors.
- Lindström, Dag, 1997.** Hantverkarkultur under statlig påverkan. Kring svenska skråkorporationer under tiden fram till 1700-talets inledning. Fundera tar längsta tid sa skraddarn då han sydde byxor. Frågeställningar och problem kring hantverksforskning från medeltiden till skråväsendets upplösning. Redaktörer Ulla Heino och Kirsi Vainio-Korhonen. Turun yliopiston historiallisen laitoksen julkaisuja 42. Turku.
- Lindwall, Bo, 1986.** Konstakademien 1735-1835. De sköna konsternas akademi. Konstakademien 250 år. Toimittaneet Rolf Söderberg ja Göran Sandström. Borås.
- Looström, Ludvig, 1887.** Den Svenska konstakademien under första århundradet af hennes tillvaro 1735-1835.

Stockholm.

Lundell, J., 1846. Om hantverksskrån, näringsfrihet och arbetets organisation. Lund.

Lundmark, Efraim, 1925. Målarsläkten Lang. En tysk Stockholmsfamilj, som blev finländsk. Personhistorisk tidskrift XXVI:3-4, 1925. Stockholm.

Luostarinen, Laura, 1980. Kirkkojen esittelytekstit teoksesta Suomen kirkot ja kirkkotaide 2. Toim. Markku Haapio. Lieto.

Magnusson, Lars, 1997. Sveriges ekonomiska historia. Falun.

Markkanen, Erkki, - Nygård, Toivo - Rantatupa, Heikki, 1971. Suomen historian opetusmoniste. Jyväskylä.

Meinander, K., K., 1931. Porträtt i Finland före 1840-talet I-II. Helsingfors.

Myslivec, Josef, 1968. Apostel. Lexikon der christlichen ikonographie. Erster band. Breisgau.

Myslivec, Josef, 1972. Verklärung Christi. Lexikon der christlichen ikonographie. Vierter band. Breisgau.

Mähönen, Reino, 1975. Kirkkomaalari Mikael Toppelius. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 78. Helsinki.

Mäkeläinen, Eva-Christina, 1972. Säätyläisten seuralämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella. Suomen historiallisen seuran tutkimuksia 86. Helsinki.

Neovius, Ad., 1898. Suomen evankelis-lutherilaisen kirkon matrikkeli. Kuopio.

Nikula, Oskar, 1970. Turun kaupungin historia 1721-1809. Ensimmäinen nide. Turku.

Nikula, Oskar, 1971. Turun kaupungin historia 1721-1809. Toinen nide. Turku.

Nikula, Oskar, 1978. Finländska borgare på 1700-talet i kamp för sina och ståndets privilegier. Ekenäs.

Nikula, Oskar, 1981. Kaupunkilaitos 1721-1875. Suomen kaupunkilaitoksen historia, osa 1: keskiajalta 1870-luvulle. Vantaa.

Nikula, Sigrid, 1975. Suomen kirkot, osa 8. Espoo.

Nilsson, Hilding, 1967. Med konstnärer och yrkesmålare genom fyra sekler. Stockholm.

Noreen, Sven Erik, 1967. Sävenbom, Johan. Svensk konstnärslexikon. Femte bandet: Sallinen-Sallberg. Malmö.

Noreen, Sven Erik, 1967. Korn, Johan Filip. Svenskt konstnärslexikon, osa 5: Sallinen-Övrabymästaren. Malmö.

Olsson, Bror, 1943. Från Martin Luther till Sven Lidman. En historisk översikt över andaktsböckerna i svenskt fromhetsliv. Malmö.

Paavola, Arja-Leena, 1996. Belief in devils and the image of devils in the 17th and 18th century finnish art. Ars Ecclesiastica. The Church as a Context for Visual Arts. Papers in the International Symposium Held in Jyväskylä 18.-21.8.1995. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja - Publications of the department of Practical Theology. Jyväskylä.

Palm, Eeva, 1989. Köyliön kirkko on Ludvikan kirkon kopio. Helsingin sanomat 24.9. Helsinki.

Paloposki, Toivo j., 1979. Hyödyn ajasta kustavilaiseen aikaan. Aikakauden yleiskuva. Suomen kulttuurihistoria 1. Toimituskunta Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. Porvoo.

Pettersson, Lars, 1978. Kaksikymmentänjäkulmaisen ristikirjon syntyongelmia. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja. Espoo.

Pfäffli, Heidi, 1993. Käsityöläismaalari Daniel Hjulström. Taidehistoriallisia tutkimuksia 13. Tammisaari.

Pipping, Hugo, E., 1961. Från pappersrubel till guldmärke - Finlands bank 1811-1877. Helsingfors.

- Pirinen, Kauko, 1962. Kartanonkylä. Otavan iso tietosanakirja, encyclopaedia Fennica, osa 4. Keuruu.
- Pirinen, Hanna, 1996. Luterilaisen kirkkointeriöörin muotoutuminen Suomessa. Pitäjänkirkon sisustuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun (1527-1718). Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja - Finska Fornminnesföreningens tidskrift 103. Vammala.
- Pitkänen, Kari, 1992. His toriallisen ajan Halikko kunnallishallinnon alkuun. Halikon historia 1. Jyväskylä.
- Pohjonen, Raoul, 1993. De österbottniska allmogemålarna. Pohjanmaan talonpoikaismaalarit 1750-1900. Kokkola.
- Pousar, Jarl, 1977. Släktbok. Ny följd. II:5. SSLF 412. Borgå.
- Pousar, Jarl, 1982. Helsingfors målarskrå 1820-1868. En historik med speciell tonvikt på skråets konstnärliga ambitioner. Toimittaja Jukka Korvenmaa. Taidehistoriallisia tutkimuksia-konsthistoriska studier 6. Toimittaja Pekka Korvenmaa. Helsingfors.
- Pylkkänen, Riitta, 1951. Maalari Johan Backmanin perunkirjoitusluettelo. Suomen museo LVIII. Helsinki.
- Raamattu, 1992. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Mikkeli.
- Rajaniemi, Marja-Liisa, 1989. Vanhan Testamentin kuva-aiheet Pohjanmaan kirkkojen alttariseiniin liittyvissä maalauksissa 1740-luvun lopulta 1800-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. Teosten historia, organisointiperiaatteet ja typologinen tulkinta. Pro gradu -tutkielman käsikirjoitus.
- Ranta, Raimo, 1975. Turun kaupungin historia 1600-1721. Ensimmäinen nide. Turku.
- Rasmusson, Nils Ludvig, 1957. Ljungberger, Gustaf. Svenskt konstnärslexikon. Andra bandet: Dahlbeck-Hagström. Malmö.
- Remmer, Christina, 1992. Altartavlor i Eckerö kyrka. Sanct Olof årsbok för de Åländska församlingarna 1992-93. Mariehamn.
- Reuterswärd, Patrik, 1978. Jesu liv i konsten. Malmö.
- Ringbom, Sixten, 1988. Uudenkaupungin rauhasta 1700-luvun lopulle. ARS -Suomen taide, osa 2. Keuruu.
- Ringbom, Åsa ja Remmer, Christina, 1995. Ålands kyrkor, volym I, Hammarland och Eckerö. Mariehamn.
- Rinne, Juhani, 1911. Muutamia tietoja seinä- ja kattomaalauksista porvaris- ja talonpoikaistaloissamme. Suomen Museo - Finskt Museum XVIII. Helsinki.
- Rinne, Juhani, 1921. Lutherin uskonpuhdistus ja Suomen kirkko. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XVI. Helsinki.
- Rinne, Juhani, 1945. Ristintien muistoja keskiajan kirkoissamme. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XLVII. Helsinki.
- Riska, Tove, 1959. Suomen kirkot, osa 1. Turun arkkihiippakunta. Vehmaan rovastikunta. Helsinki.
- Riska, Tove, 1961. Suomen kirkot - Finlands kyrkor 2. Turun arkkihiippakunta II osa. Mynämäen rovastikunta. Helsinki.
- Riska, Tove, 1964. Suomen kirkot, osa 3. Turun arkkihiippakunta. Turun tuomiorovastikunta. Helsinki.
- Riska, Tove, 1966. Suomen kirkot, osa 4. Turun arkkihiippakunta. Perniön rovastikunta 2. Helsinki.
- Riska, Tove, 1968. Suomen kirkot, osa 5. Turunarkkihiippakunta. Perniön rovastikunta I. Helsinki.
- Riska, Tove, 1972. Suomen kirkot - Finlands kyrkor 6. Turun arkkihiippakunta, osa VI. Naantalalin rovastikunta. Kirj.Henrik Lilius, Sigrid Nikula ja Tove Riska. Helsinki.
- Riska, Tove, 1978. Alttari ja alttaritaulut. Suomen kirkot ja kirkkotaide, osa 1, toim. Markku Haapio. Lieto.
- Riska, Tove, 1979. Suomen kirkot - Finlands kyrkor 9. Turun arkkihiippakunta 7. Perniön rovastikunta I. Helsinki.

- Riska, Tove, 1980.** Suomen kirkot - Finlands kyrkor 10. Alastaron, Mellilän ja Metsämaan kirkot. Helsinki.
- Riska, Tove, 1982.** Suomen kirkot - Finlands kyrkor 11. Pöytyän ja Oripään kirkot. Helsinki.
- Riska, Tove, 1985.** Marttilan kirkot. Suomen kirkot - Finlands kyrkor 13. Turun arkkihiippakunta 10. Loimaan rovastikunta IV. Ekenäs.
- Rissanen, Santeri, 1927.** Iisalmen entisen pitäjän historia. Kuopio.
- Ruuth, Martti, 1915.** Jälkiä separatismiin ja herrnhutilaisuuden risteytymisestä Oulun ja Tornion puolella 1730- ja 1740-luvuilla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 12:1. Helsinki.
- Salminen, V., 1965.** Köyliön pitäjän historia. Rauma.
- Salomies, Ilmari, 1935.** Kirkko ja uskonnollinen elämä. Suomen kulttuurihistoria 3. Sääty-yhteiskunnan aika 2. Jyväskylä.
- Salomies, Ilmari, 1962.** Suomen kirkon historia III. Isonvihan kynnykseltä Ruotsin ajan loppuun. Helsinki.
- Sandström, Sven, 1953.** Floding, Per Gustaf. Svenskt konstnårslexikon. Andra bandet: Dahlbeck-Hagström. Malmö.
- Sandström, Sven, 1953.** Gillberg, Jacob. Svenskt konstnårslexikon. Andra bandet: Dahlbeck-Hagström. Malmö.
- Sandström, Sven, 1961.** Pasch, Lorentz (Lorens, Lorenz). Svensk konstnårslexikon. Fjärde bandet: Lundgren-Sallberg. Malmö.
- Saramo, E.V., 1936.** Kokemäen kirkko 1786-1936. Kokemäki 1936.
- Saukkonen, Jussi, 1959.** Käsityöläisammattikunnat. Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille, osat 5-6. Porvoo.
- Schiller, Gertrud, 1981.** Inkarnation-Kindheit-Taufe-Versuchung-Verklärung-Wirken. Ikonographie der christlichen Kunst. Band 1. Gutersloh.
- Schiller, Gertrud, 1986.** Die Auferstehung und Erhöhung Christi. Ikonographie der christlichen Kunst. Band 3. Gutersloh.
- Schiller, Gertrud, 1991.** Die Apokalypse des Johannes. Ikonographie der christlichen Kunst. Band 5. Gutersloh.
- Schmid, Alfred, 1970.** Himmelfahrt Christi. Lexikon der Christlichen ikonographie. Zweiter band. Breisgau.
- Schwerin, H., H. von., 1952.** Adelcrantz, Carl Fredrik. Svenskt konstnårslexikon. Första bandet: Abbe-Dahlbänder. Malmö.
- Seppänen, Unto, 1953.** Valkjärvi, pitäjä kohtaloitten kannaksella. Lahti.
- Siltanen, Tuija, 1993.** Käden jäljestä aatelismiehen unelmaksi-käsityöläismaalari ja tilaaja Jakkarilan kartanon maalausten syntyprosessissa. Taidehistoriallisia tutkimuksia-Konsthistoriska studier 13. Tammisaari.
- Silven-Garnert, Eva, Söderström, Göran, 1989.** Målare. Hantverk i Sverige. Om bagare, kopparslagare, vagnmakare och 286 andra hantverken. Stockholm.
- Sinisalo, Antero, 1970.** Kauneimmat kirkkomme. Suomalaista kirkkoarkkitehtuuria keskiajalta nykypäivään. Jyväskylä.
- Sinisalo, Soili, 1989.** Varhaista romantiikkaa. Kansainvälisen romantiikan perinne. ARS-Suomen taide, osa 3. Keuruu.
- Sjöros, Juho, 1887.** Muinaismuistoja Mynämäen kihlakunnasta. Helsinki.
- Speake, Jennifer, 1994.** The Dent Dictionary of Symbols in Christian Art. London.
- Stigell, Anna-Liisa, 1972.** Nagu kyrka. Åbo.
- Strandberg, Carl Henrik, 1832.** Åbo stifts herdaminne ifrån reformationens början till nuvarande tid. Första delen. Åbo.
- Suolahti, Gunnar, 1919.** Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla. Porvoo.

- Svärdström, Svante, 1949.** Dalmålningar och deras förlagor. En studie i folklig bildgestaltning 1770-1870. Nordiska Museets handlingar 33. Lund.
- Söderlund, Ernst, 1943.** Stockholms hantverkaklass 1720-1772. Sociala och ekonomiska förhållanden. Monografien utgivna av Stockholms kommunal förvaltning 3. Stockholm.
- Söderlund, Ernst, 1949.** Hantverkarna 2. Den svenska arbetarklassens historia 1-3, osa 3. Stockholm.
- Söderström, Rose-Marie, 1997.** Möbelkonsten. Signums svenska konsthistoria 7. Frihetstidens konst. Kristianstad.
- Söderström, Rose-Marie, 1998.** Möbelkonsten. Signums svenska konsthistoria 8. Den gustavianska konsten. Kristianstad.
- Telhammer, Ingrid, 1978.** Predikstolsmakare och predikstolskonst före 1977. Kungl. skytteanska samfundets handlingar no 20. Örnsköldsvik.
- Thieme, Ulrich, Becker, Felix, s.a.** Allgemeines lexikon der bildenden kunstler von der antike bis zur gegenwart. Gearbeitet und redigiert von h. Vollmer, B.C. Kreplin, L.Scheewe, H. Wolff, O. Kellner. Dreissigster band, Scheffel-Siemerding. Leipzig.
- Tudeer, Lauri O., 1930.** Lagus, Wilhelm Gabriel. Kansallinen elämäkerrasto, osa III. Porvoo.
- Ullén, Marian, 1998.** Pehr Hörberg - kyrkomålaren. Lund.
- Vainio-Korhonen, Kirsi, 1994.** Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyo ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 182. Vammala.
- Vallinheimo, J., 1954.** Seurakunta. Längelmäveden seudun historia II. Längelmäen historia II. Hämeenlinna.
- Vallinheimo, J., 1954.** Hengellinen elämä. Längelmäveden seudun historia II. Längelmäen historia II. Hämeenlinna.
- Vallinheimo, J., 1954.** Seurakunta. Längelmäveden seudun historia II. Kuhmalahden historia II. Hämeenlinna.
- Viiste, J.O., 1946.** Samuel Elmgren - tuntematon kirkkomaalari. Suomen kuvalehti 30/1946. Helsinki.
- Viikki, Raimo, 1973.** Suur-Huittisten historia II. Punkalaitumen eroamisesta kunnallisen itsehallinnon alkuun n. 1639-1860. Lauttakylä.
- Vistrand, Per Gustaf, 1900.** Conterfeijare och målare skråå, hvarefter the sig uhti alla städer i Sveriges rijke rätte och regulera följe. Meddelanden från nordiska museet. Stockholm.
- Wahlberg, Anna Greta, 1986.** Måleri 1792-1880. Svensk konsthistoria. Uddevalla.
- Wasastjerna, Oskar, 1879.** Ättar-taflor öfver den på Finlands riddarhus introducerade adeln. Första delen: A-K. Borgå.
- Wilhelm, Pia, 1970.** Geburt Christi. Lexikon der christlichen ikonographie. Zweiter band. Breisgau.
- Wuorinen, Aimo, 1959.** Turku kauppa-kaupunkina Ruotsin vallan loppukautena. Osa 1, kaupan edellytykset. Helsinki.
- Ångström, Inga Lena, 1992.** Altartavlor i Sverige under renässans och barock. Studier i deras ikonografi och stil 1527-1686. Acta Universitatis Stockholmiensis - Stockholm studies in History of Art 36. Stockholm.
- Åström, Lars Henrik, 1948.** Rokoko och nyantik. Stockholm. Tidens konsthistoria. Bildkonsten genom århundradena. Första delen. Huvudredaktör Nils Gösta Sandblad. Stockholm.
- Åström, Lars Erik, 1950.** Rokoko och nyantik i Norden. Tidens konsthistoria. Bildkonsten genom århundradena, osa 3. Huvudredaktör: Nils Gösta Sandblad. Stockholm.

	J. Bergman	G. Prychtén	G. Lucander	G. A. Lucander	G. Sweidel	S. Elmgren	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tilen
Taivaaseenas- tuminen+ Jeesuksen syn- tymä	Masku 1776 ²⁴ kko keskiaik.								
Taivaaseen- astuminen	Huompi 18 ²⁵ 1762m. kko 1770-1								
Ehtoollinen+ Taivaaseenas- tuminen+ Viimeinen tuo- mio	Valkjäryi 1798 ²⁶ kko 1790-1								
Viimeinen tuo- mio					Längelmäki 1784 lahj. kko 1770-1 Kokemäki 1786 kko 1780-1 Kaarina, Klausisto 1794 testam. kko 1790-1				
Ylösnousemus	Sottunga 1759 ²⁷ kko 1702								
Ehtoollinen+ Ylösnousemus+ Getsemane	Föglö, 28 1759 ²⁸ kko keskiaik.								
Ehtoollinen+ Ristinnäuhlit- tur Ylösnouse- mus	Perniö, Yliskyö 1750 lahj. kko 1750-1		Kemiö 1787 ³⁰ lahj. kko keskiaik. Pitkijä 1776 ³¹ lahj. kko 1750-1 Punkalajuden 1795 ³² kko 1770-1						

	J. Bergman	G. Prychtén	G. Lucander	G. A. Lucander	G. Sweidel	S. Elmgren	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tilen
Taivaaseenas- tunnin+ Jeesuksen syn- tymä	Masku 1776 ²⁴ kko keskiaik.								
Taivaaseen- astuminen	Hamppi 18 ²⁵ 1762m. kko 1770-1								
Ehtoollinen+ Taivaaseenas- tunnin+ Viimeinen tuo- mio	Valkjäyri 1798 ²⁶ kko 1790-1				Längelmäki 1784, lahj. kko 1770-1 Kokemäki 1786 kko 1780-1 Kaarina, Kuusisto 1794 testam. kko 1790-1				
Viimeinen tuo- mio									
Ylösnousemus	Sottijyvä 1759 ²⁷ kko 1702								
Ehtoollinen+ Ylösnousemus+ Getsemari	Fäglö 28 1759. kko keskiaik.								
Ehtoollinen+ Ristiinnaulit- tu+ Ylösnouse- mus	Perniö, Yliskylä 1750 lahj. kko 1750-1		Kemiö 1787 ³⁰ lahj. kko keskiaik. Pikkijä 1776. lahj. kko 1750-1 Punkalajidan 1795 ³² kko 1770-1						

	J. Bergman	G. Prychten	G. Lucander	G. A. Lucander	G. Sneiderl	S. Elmgren	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tilen
Kristuksen kärsimys-historia 1-4; Ehtoollinen- Ristiinnaulittut kaksi tuntematonta alhettä	Pyhäjärvi VPL 1748 kko 1760-1								
Lutherin muotokuva esikuvan mukaan (vanhan alttaritaulun korjaus)			Parainen 1799-#-m kko keskiaika						
Nuorukaista kantava enkeli	Kuru 1801?35 kko 1780-1								
Susanna kylvyssä	1804 m36								
Jaakob koski Raakelia	1804 m37								
Kaksi transpaarengia, joissa mieläluse	38			1808					
Ristiinnaulittu + Lain laattiminen Siinaille				Kulmalahdi 1795 kko 1780-1					
Ydempaisuus				Kakakerta 1810-luku? Lahj. m kko 1750-1					
Katuva Pietari				Teijo 1800- 1810-luku. m kko 1830-1					
Jeesuksen syntymä									
Jeesuksen kaste- Ehtoollinen							Parainen 1768. Korjaus39 kko keskiaik.		

	J. Bergman	G. Prychtén	G. Lucander	G. A. Lucander	G. Sweidel	S. Elmgren Joroinen 1802-04 kko 1790-1	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tilen
Agnus dei+ usko ja toivot torvea soittavat enkelit									
Ehtoollinen+ Getsemari+ Tai vaaseenas- tuntien; figuuritaulut: Meltsyt Maria ja lapsi+ Mooses+ Paavali+ Agnus dei	Kaukole 1779 ⁴⁰ kko 1770-1								
Kirkastus				Pernijö 1800 ⁴¹ kko keskiaik.					
Pasurina puhallettavat enkelit ja Agnus dei+ kolme figuuritaulua				Turku, kehrulahtune 1810 ⁴²					
Koira vahtii kuolleita jäniksä	Hatarpää 1763 m								
Koppeloita	Hatarpää 1763 m								
Teeriä	Hatarpää 1763 m								
Kolme kuollutta lintua	Hatarpää 1763 ⁴³ m								
Kolme haukea pöydällä	Hatarpää 1763 m								
Pöytä, jossa pulttoja, lasi ym.	Hatarpää 1763 m								
Purjelaiiva	Hatarpää 1763 m								

	J.Bergman	G.Prychtén	G.Lucander	G.A.Lucander	G.Sweidel	S.Elingren	M.Björckgren	A.Sjöblom	J.Tilén
Puistonaiema 1-3	Makampää m								
Pietari								Alastaro 44 m	
Paavali								Alastaro m	
Juudas Taddeus								Alastaro m	
Jaakob vanhempi								Alastaro m	

. = Samana vuonna tehtiin myös pinta- ja/tai koristemaalaus.

* = Samana vuonna tehtiin myös saarnatuolin figurimaalaus.

= Samana vuonna tehtiin myös lehterikaiteiden koristemaalaus.

m = Kyseessä on muu taulunmaalaus kuin alttaritaulu.

1.Aspelein 1942, 288.

2.Dahlström 1941, 65 (Luettelo-osa teoksessa Vägledning i Abo stads historiska museum (1937),63.

3.Dahlström 1941, 78 (A.Appelgrenin merkintä KM:n arkistossa); srk.

4.L.Gottmanin Ehtoollinen. Ringbom ja Renner 1995, 241; Renner 1992, 33 (merk); Dahlström 1941 (merk säilytetään Hammarlandin kirkossa).

5.Riska 1964, 30 (sign).

6.inv.MV 1932 (sign); inv.MVTOP 1901; Aspelein 1942, 288.

7.Mikula 1973, 219 (merk). Työ on hävinnyt tulipalossa 1880.

8.Riska 1964, 126 (arvio). Tehty Pyhän Jaakobin kappeliin.

9.Aspelein 1942, 290; srk (sign); SMY:n arkisto.

10Inv. MV TOP 1.7.1983 (vrt. Ilomantsi); Hanka 1997, 73.

11Björn 1991, 404; Hanka 1997, 72. Samana vuonna kattoon tehdyistä figurimaalauksista ks. esim. Björn 1991, 404.

12.Hanka 1997, 52, viite 3; Knapas 1997, 199 (arvio).

13.Hanka 1997, 389 (arvio).

14. Riska 1961, 114 (sign).
15. Riska 1959, 111 (sign).
16. Riska 1979, 33 (tileihin pohjautuva arvio).
17. Inv MVTOP 1934; SMYR 1892.
18. Hanka 1996, 157.
19. Leväinen 1993, 62. JYTHL.
20. Koukkula 1967, 363 (ptk. RUKA); inv. 1976 MVTOP (Hyvönen). Ostettu juupajoelle 1876.
21. Hanka 1998, 46-53.
22. Vuonna 1753 tehtyjen vanhojen taulujen kunnostus? Viikki 1973, 453 (tilitt).
23. Riska 1964, 135 (sign); Björck 1887, 40-41.
24. Riska 1961, 161 (arvio)
25. Tarkoitettu lehterille . Dahlström 1941, 67-68; MVTOP (sign).
26. Seppänen 1953, 175-176; Hanka 1997, 393 (arvio).
27. Dahlström 1941, 63 (SM-FM 1906, 11).
28. Inv. MV 1929 (tilitt).
29. Riska 1968, 75 (sign).
30. Mikula 1975, 116 (arvio).
31. Riska 1964, 104 (merk).
32. Heininen 1927, 20.
33. Neovius 1893, 98, 103 (arvio); SM-FM 1906, 11.
34. Mikula 1975, 51.
35. Hanka 1997, 393 (arvio).
36. Dahlström 1941, 77 (sign, ostettu Kansallismuseoon 1835).

37. sign. Sagalundin museossa (oma havainto); Hanke 1996, 140; Dahlström 1941, 74.
38. Dahlström 1941, 74.
39. Kyseessä on v. 1666 tehdyn alttaritaulun korjaus. Nikula 1975, 43.
40. Hanke 1997, 386 (arvio).
41. Heikki Hangan tiedonanto 6.4.1998. V. 1832 lahjoitettuun työhön on merkitty vuosiluku 1800.
42. Heikki Hangan tiedonanto 6.4.1998, arvio (vrt. Piikkiön figuritaulut).
43. Lundström 1988, 55-58.
44. Riska 1980, 25 (arvio).

	J. Bergman	G. Pychten	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tiilen	S. Elmgren
6 sukuvuakunaa			Nauvo 1772					
Aamos	Halikko 1753 ¹ kko keskiaik.		Punkalaidun 1795 ² Parainen 1771 ³	Lieto 1807 Kalanti 1805			Raisio 1772 ⁴ Keuruu 1786 ⁵	
Aaron	Lieto 1758 ⁶		Punkalaidun 1795 Nauvo 1772 ⁷ Parainen 1771 Nötö 1771 ⁸				Raisio 1772	
Aatami ja Eeva							Keuruu 1786	
Abraham			Nauvo 1772 Parainen 1771	Lieto 1807			Raisio 1772	
Andreas	Rauma 1767 ⁹ Kaarina 1760 Lieto 1758	Laitila 1774 ¹⁰	Parainen 1771 Nötö 1771 Kausisto 1796 ¹¹	Lieto 1807 Mynämäki 1789 ja 1795	Piikkiö 1765 ¹²		Keuruu 1786 Masku 1779 ¹³	
Apostoleja?							Alahärmä 1789 ¹⁴ kko 1750-1	
Barnabas	Palnio 1749 ¹⁵ Rauma 1767 Kaarina 1760							
Bartolomeus	Palnio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760	Laitila 1774	Parainen 1771 Kausisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795 Lieto 1807	Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	
Daavid	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771 Nötö 1771	Lieto 1807			Raisio 1772 Keuruu 1786	
Daniel	Rauma 1767 Halikko 1753		Punkalaidun 1795 Parainen 1771	Lieto 1807			Raisio 1772 Keuruu 1786	

	J. Bergman	G. Pychten	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tiilen	S. Elmgren
Ecce Homo				Kalanti 1805 (Myös Mynämäki 1789 ja 1795)				
Elia uhraamassa				Kalanti 1805				
Elia			Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Raisio 1772	
Elisa							Raisio 1772	
Enkelin ilmestyksen Aabrahamille				Kalanti 1805				
Enkelinpiitä	Lieto 1758				Piikkiö 1765			Ilomantsi 1832 ¹⁶
Esra							Keuruu 1786	
Filippus	Paimio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760	Laitila 1774	Parainen 1771 Kuusisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795 Lieto 1807	Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	
Gideon							Raisio 1772	
Häbäkuk	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Keuruu 1786	
Häggai	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Keuruu 1786	
Hautaan laskeminen		Laitila 1774		Kalanti 1805 (Myös Mynämäki 1789 ja 1795)				
Hesekiel			Punkalaidun 1795 Parainen 1771	Lieto 1807			Raisio 1772 Keuruu 1786	
Hoosea			Punkalaidun 1795	Lieto 1807 Kalanti 1805			Raisio 1772 Keuruu 1786	
Isak			Nauvo 1772 Parainen 1771	Lieto 1807				

	J. Bergman	G. Pychén	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tiitén	S. Elmgren
Jaakob	Painio 1749 Kaarina 1760		Nauvo 1772 Parainen 1771 Nökö 1771	Lieto 1807				
Jaakob vanhempi	Painio 1749 Rauna 1767 Kaarina 1760 Lieto 1758	Laitila 1774	Parainen 1771 Kuusisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795 Lieto 1807 Kalanti 1805	Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	
Jaakob Alfauksenpoika			Kuusisto 1796					
Jaakob nuorempi	Rauna 1767 Kaarina 1760 Lieto 1758	Laitila 1774	Parainen 1771	Mynämäki 1789 ja 1795 Lieto 1807	Piikkiö 1765		Keuruu 1786	
Jaakobin uni				Kalanti 1805				
Jeesuksen syntymä				Mynämäki 1789 ja 1795				
Jeesuksen vangitsemien				Mynämäki 1789 ja 1795				
Jeesuksen kaste				Mynämäki 1789 ja 1795				
Jeesus riisutaan		Laitila 1774		Mynämäki 1789 ja 1795				
Jeesusta ruoskiiaan		Laitila 1774		Mynämäki 1789 ja 1795				
Jeremia	Halikko 1753		Punkalaidun 1795	Lieto 1807			Raisio 1772 Keuruu 1786	
Jeesaja	Halikko 1753		Punkalaidun 1795	Lieto 1807			Raisio 1772 Keuruu 1786	
Job							Keuruu 1786	
Joel	Halikko 1753		Punkalaidun 1795 Parainen 1771	Lieto 1807			Raisio 1772 Keuruu 1786	

	J. Bergman	G. Pychén	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tiilen	S. Elmgren
Johannes	Paimio 1749 Rauma 1767 Halikko 1753 Kaarina 1760		Parainen 1771 Nötö 1771 Kuisisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795			Masku 1779	
Johannes Kastaja	Paimio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760		Parainen 1771	Mynämäki 1789 ja 1795	Pirkkio 1765			
Joona	Halikko 1753		Punkalaidun 1795 Parainen 1771	Lieto 1807			Keuruu 1786 Raisto 1772	
Joosia				Lieto 1807				
Joosua			Parainen 1771				Keuruu 1786 Raisto 1772	
Juudas Iskariot	Kaarina 1760						Masku 1779	
Juudas	Kaarina 1760		Kuisisto 1796					
Juudas Jakobi	Kaarina 1760						Keuruu 1786	
Juudas Taddeus	Paimio 1749 Rauma 1767 Lieto 1758	Laitila 1774	Parainen 1771		Pirkkio 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	
Kaatuminen ristin alla				Mynämäki 1789 ja 1795				
Kanaanin vaimo								Ilomantsi 1832
Neljä maismaa				Mynämäki 1789 ja 1795				
Karitsa lippuineen				Kalanti 1805				
Keihäänpistio				Mynämäki 1789 ja 1795				
Kristus Getsema- nessa				Kalanti 1805 Mynämäki 1789 ja 1795				

	J Bergman	G.Pychtén	G.Lucander	G.Sweidel	M.Björckgren	A.Sjöblom	J.Tilén	S.Elmgren
Kristus ristillä				Kalanti 1805 (Myös Mynämäki 1798 ja 1795)				
Kämmne ja vuosiluku		Laitila 1774						
Lasarus ja rikas mies				Mynämäki 1789 ja 1795				
Lesken ropo								Ilomantsi 1832
Laupias samaritalainen								Ilomantsi 1832
Luther							Masku 1779	
Luukas	Paimio 1749 Rauma 1767 Halikko 1753 Kaarina 1760		Parainen 1771					
Maailman luu- minen				Mynämäki 1789 ja 1795				
Malakia	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Keuruu 1786 Raisio 1772	
Marian ilmestyys				Mynämäki 1789 ja 1795				
Markus	Paimio 1749 Rauma 1767 Halikko 1753 Kaarina 1760		Parainen 1771					

	J. Bergman	G. Pyyhtén	G. Lucander	G. Swedel	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tiihén	S. Elmgren
Matteus	Paimio 1749 Rauma 1767 Halikko 1753 Kaarina 1760 Lieto 1758	Laitila 1774	Parainen 1771 Kuusisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795	Piikkiö 1765		Masku 1779	
Mattias	Paimio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760	Laitila 1774	Parainen 1771	Lieto 1807	Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	
Melkisedek							Keuruu 1786	
Mieshenkiö			Parainen 1771					
Milka	Halikko 1753		Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Keuruu 1786 Raisio 1772	
Mooses	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Nauvo 1772 Parainen 1771 Nökö 1771				Keuruu 1786 Raisio 1772	
Nahum	Halikko 1753 Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Keuruu 1786 Raisio 1772	
Natan	Lieto 1758						Raisio 1772	
Nehemia							Keuruu 1786	
Neitsyt Maria			Parainen 1771					
Nooa							Keuruu 1786	
Obadja	Halikko 1753		Punkalaidun 1795 Parainen 1771	Lieto 1807			Keuruu 1786 Raisio 1772	
Oriantappurakruunaus				Mynämäki 1789 ja 1795				
Paavali	Paimio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760	Laitila 1774	Parainen 1771		Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	

	J.Bergman	G.Prychén	G.Lucander	G.Sweidel	M.Björckgren	A.Sjöblom	J.Tilén	S.Elmgren
Pako paratiisista				Mynämäki 1789 ja 1795				
Pietä					Piikkiö 1765			
Pietari	Paimio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760 Lieto 1758	Laitila 1774	Parainen 1771 Nöötö 1771 Kausisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795 Kalanti 1			Keuruu 1786 Masku 1779	
Piinavalineita				Mynämäki 1789 ja 1795				
polvistunut mies (apostoli?)				Kalanti 1805				
Polvistuva mies ja kaksi enkeliä/ Aabrahamin näky				Kalanti 1805				
Raakel			Parainen 1771					
Rebekka			Parainen 1771	Lieto 1807				
Rikkaan miehen näky helvetissä				Mynämäki 1789 ja 1795				
Ristiinnaulitseminen		Laitila 1774		Mynämäki 1789 ja 1795				
Ristiinnaulittu		Laitila 1774		Mynämäki 1789 ja 1795				
Ristilähtö		Laitila 1774						
Ristilähtö				Mynämäki 1789 ja 1795				
Ristinlento				Mynämäki 1789 ja 1795				
Saara			Parainen 1771					
Sakarias/ Sakarja	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771	Lieto 1807			Keuruu 1786 Raisio 1772	

	J. Bergman	G. Pychtén	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	A. Sjöblom	J. Tilen	S. Elmgren
Salomo							Raisio 1772 Keuruu 1786	
Sammuel			Punkalaidun 1795				Keuruu 1786 Raisio 1772	
Sefanja Stefanja	Lieto 1758		Punkalaidun 1795 Parainen 1771				Keuruu 1786 Raisio 1772	
Seisova mies (apostoli?)				Kalanti 1805				
Simon	Rauna 1767 Kaarina 1760 Paimio 1749	Laitila 1774	Parainen 1771	Mynämäki 1789 ja 1795 Lieto 1807	Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	
Simon Selotes			Kuusisto 1796					
Simon Kyreneläi- nen				Mynämäki 1789 ja 1795				
Soitimia		Laitila 1774		Kalanti 1805				
Stefanus	Paimio 1749 Rauna 1767 Kaarina 1760							
Syntilankemus				Mynämäki 1789 ja 1795				
Taivaasenastu- minen				Kalanti 1805 (Myös Mynämäki 1789 ja 1795)				
Timoteus	Paimio 1749 Rauna 1767 Kaarina 1760							
Tuntematon aihe			Nakkila 1803 ¹⁷					
Tuomas	Paimio 1749 Rauna 1767 Kaarina 1760	Laitila 1774	Parainen 1771 Kuusisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795 Lieto 1807	Piikkiö 1765		Keuruu 1786 Masku 1779	

	J.Bergman	G.Prychten	G.Lucander	G.Sweidel	M.Björckgren	A.Sjöblom	J.Tilén	S.Ehmgren
Vapahtaja	Painio 1749 Rauma 1767 Kaarina 1760	Laitila 1774	Parainen 1771 Nöbö 1771 Kuusisto 1796	Mynämäki 1789 ja 1795	Piiikkiö 1765			
Vedenpaisumus				Mynämäki 1789 ja 1795				
Ylösousseus				Kalanti 1805 (Myös Mynämäki 1789 ja 1795)				

1. Riska 1966, 140-141 (arvio).
2. MV.inv. 6.5.1887; Heininen 1927, 20.
3. Nikula 1975, 45-46(merk./sign).
4. Riska 1972, 111-112.
5. Hanka 1998, 49.
6. Ks. alaluku Lieto 1807.
7. Nikula 1973, 145-146 (arvio, voi olla osittain jo tehtyjen kuvien päällemaalausta).
8. Nikula 1973, 200 (sign).
9. Hyvönen 1990, 67 (Rauman lehti 3.1.1880).
10. Ehrström 1998, 28-29. ÅAIK.
11. Riska 1964, 48 (mukana maisematausta).
12. Riska 1964, 105 (tillit).
13. Riska 1961, 153 (sign).

Claus Lang vanhemman perimettä jatkaneet turkulaiset ammattikuntamaalarit. Lehterikaiteet.

14. Kojonen 1993, 295.
15. Riska 1964, 137-138 (tillit).
16. Björn 1991, 404; Hanka 1997, 401
17. MV TOP, inv 1887; Aspelin 1942, 289 (seinäkirjoitus läjellä sakariston ovea). Kirkko purettiin 1887.

	J. Bergman	G. Lucander	G. Swedel	M. Björckgren	J. Tilen
Aaron					
Allegorioita: usko, toivo, rakkaus					Keuruu 1785
Allegorioita. Auringko ja metsänmaisema	Kaukola 1779 ⁹¹			Kalanti 1805	
Allegorioita	Pyhäjärvi 1748 ⁹²				
Andreas	Mietoinen 1751 ³ kko 1640-1				Raisio 1772 ⁴
Auringko + Jumalan nimi		Nökö 1763 ⁵			
Bartolomeus					Raisio 1772
Enkeleitä	Korppoo 1757 ⁶	Nökö 1763			
Enkelimpää- aiheet	Jurmo 1750 ⁷				
Filippus		Nökö 1763			
Jaakob	Mietoinen 1751		Angeliemi 1786 ⁷		
Jeesus Kristus	Lolma 1752 ⁸ Mietoinen 1751 Sotunga 1753 ⁹ Lieto 1757 ¹⁰	Nauvo ¹¹	Angeliemi 1786 ⁷		Keuruu 1785 ¹²

	J. Bergman	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	J. Tiien
Johannes	Teijo 1773 Fagervik 1757 ¹³ Loimaa 1752 Mietoinen 1751 Perniö 1773 ¹⁴ Sottunga 1753 Lieto 1757 Pyhäjärvi 1748? Kaukola 1779? Korppoo 1757	Nööt 1763 Nauvo Suomusjärvi 1807 ¹⁵	Angelniemi 1786? Kalanti 1805	Piikkiö 1765 ¹⁶	Keuruu 1785 Raisio 1772
Kellokorri	Kaukola 1779?				
Luukas	Teijo 1773 Fagervik 1757 Loimaa 1752 Mietoinen 1751 Perniö 1773 Sottunga 1753 Lieto 1757 Pyhäjärvi 1748? Kaukola 1779?	Nööt 1763 Nauvo	Angelniemi 1786? Kalanti 1805	Piikkiö 1765	Keuruu 1785
Markus	Teijo 1773 ¹⁷ Fagervik 1757 Loimaa 1752 Mietoinen 1751 Perniö 1773 Sottunga 1753 Lieto 1757 Korppoo 1757 Pyhäjärvi 1748? Jurno 1750 Kaukola 1779?	Nööt 1763 Nauvo	Angelniemi 1786 ?	Piikkiö 1765	Keuruu 1785

	J. Bergman	G. Lucander	G. Sweidel	M. Björckgren	J. Tilén
Mateus	Teijo 1773 Fagervik 1757 Loimaa 1752 Mietoinen 1751 Perniö 1773 Sottunga 1753 Lieto 1757 Pyhäjärvi 1748? Kaukola 1779?	Notó 1763 Nauvo	Angelniemi 1786? Kalanit 1805	Piikkiö 1765	Keuruu 1785 Raisio 1772
Merinaisema	Kaukola 1779?				
Mooses			Kalanit 1805		
Paavali	Loimaa 1752 Mietoinen 1751	Nauvo	Angelniemi 1786?		Raisio 1772
Palava uurna			Kalanit 1805		
Pietari	Mietoinen 1751 Sottunga 1753	Nauvo	Angelniemi 1786?		
Savuva astia maisemassa	Kaukola 1779?				
Tikapuut ja maisema	Kaukola 1779?				
Tuomas					Raisio 1772
Vanias-asetelma ja maisema	Kaukola 1779?				
Vapahäjä	Fagervik 1757 Pyhäjärvi 1748? Kaukola 1779?	Suomusjärvi 1807			Raisio 1772
Aiheet tunteamattomia (Raamatun henkilöitä?)		Punkkaladun 1795 ¹⁸			
3 tunteamattomia aiheita		Suomusjärvi 1807			

- 1.Hanka 1997, 385 (arvio).
- 2.Hanka 1997, 373 (arvio, vrt. Kankola).
- 3.Riska 1961, 78 (sign).
- 4.Riska 1972, 111.
- 5.Hanka 1997, 380 (arvio).
- 6.Riska 1973, 73.
- 7.Dahlström 1941, 78 ("tyylisiä päätellen").
- 8.Riska 1980, 20-24.
- 9.Dahlström 1941, 63 (tiit).
- 10.Riska 1964, 255.
- 11.Nikula 1973, 142(SMY:n reitikkunta, Nervanderin selonteko).
- 12.MV TOP inv.
- 13.Hanka 1997, 377 (arvio).
- 14.Riska 1968, 86 (sign).
- 15.Riska 1968, 149.
- 16.Riska 1964, 105 (tiit).
- 17.Riska 1968, 86 (sign).
- 18.Heininen 1927, 27 (arvio).

Liite 4.

Turkulaisten maalareiden pinta- ja figuurimaalauksia.

Jonas Bergman:

TURUN TUOMIOKIRKKO 1752: penkkien ja tuolien kultaus ja maalaus, kuorin ovien maalaus.

Dahlström 1941 (63; Lindman 1869, 16).

LOIMAA 1752. Kiinteä sisustus; saarnatuoli, alttari, kuoripalkki, ikkunat, ovet.

Riska 1980, 4, 15, 22, 25 (kirjoitus alttarin takaa löytyneessä taulussa).

SALO-USKELA 1753. Alttarikaide ja numerotaulu.

Riska 1968, 20, 24.

ECKERÖ 1755. Kirkon penkit ja kaksi kuoripenkkiä. Pintamaalaus.

Ringbom ja Bremer 1995, 239 (tilit).

SOTTUNGA 1755. Maalaus kappeliin. Dahlström 1941, 63-64 (SMY:n taid.hist. retkikunta 1871, inv. 1929).

FAGERVIK 1757. Draperia saarnatuolin takana.

Hanka 1997, 337 (arvio).

KEMIÖ 1758. Alttarilevy.

Riska 1975, 12 (arvio).

FÖGLÖ 1759. Naisten lehterin maalaus, saarnatuolin, himmelin, penkkien ja torninkärjen kultaus.

inv. 19.8.1929. FÖKA.

KAARINA 1760. Draperia saarnatuolin takana.

Hanka 1997, 379 (arvio).

TURKU, TUOMIOKIRKKO 1764 JA 1765. Urut ja lehterit.

Dahlström 1941, 72 (Lindman 1869, 16).

RYMÄTTYLÄ 1766. Lehterit (marmorointia) ja kuoriaidan pintamaalaus.

Dahlström 1941, 72 (SM-FM 1906, 11, MVTOP); Riska 1972, 174 (tilit).

RAUMA 1767. Numerotaulun maalaus ja kultaus.

Hyvönen 1990, 68 (tilit).

RUSKO 1768. Tuntilasi.

Riska 1961, 199 (tilit).

PIIKKIÖ 1769. Kasukan koristelu: aurinko, kirjaimet ja vuosiluku 1769.

Riska 1961, 110 (tilit).

ASKAINEN 1770. Kuoriaidan väritys (punainen marmorointi ja simpukkakuviot).

Riska 1961, 122-123 (tilit).

LOVIISA 1787. Rahalipas, kaupungin pursi ja muita veneitä.

Dahlström 1941, 76 (tilit).

VALKJÄRVI 1797-98. seinien ja penkkien pintamaalaus; alttarin, saarnatuolin ja parvien kultaus (kirkko paloi 1812).

Seppänen 1953, 175; Aspelin 1942, 288; Dahlström 1941, 76; Neovius 1893, 17.

Liite 5.

Turkulaisten maalareiden figuuri- ja pintamaalauksia.

Gustaf Lucander:

PUNKALOIDUN: Saarnatuolin pintamaalaus.
Heininen 1927.

PARAINEN 1771: Saarnatuolin ja kuoripalkin pintamaalaus.*
Riska 1975, 44-45 (tilit).

NAUVO 1771: Seinämaalauk: Ristiinnaulittu 1771.*
Nikula 1973, 199 (tilit).

PIIKKIÖ 1776: Sininen verho alttarin taustana.*
Riska 1976, 102 (tilit).

HUITTINEN 1798: Alttaritaulun renovointi, kuorin ja saarnatuolin
pintamaalaus.
Vakki 1973, 453.

INIÖ 1802: Seinä, ikkunanpielet ja poikki puut.
Nikula 1973, 214.

NAKKILA 1803: Holvien, seinien ja penkkien maalaus kirkon
korjauksen yhteydessä (kuorin aitaus poistettiin, alttaripöytä
korjattiin).
Aspelin 1942, 289; Lehtinen 1967, 644.

Liite 6.

Turkulaisten maalareiden pinta- ja figuurimaalauksia.

Johan Tilén:

RAISIO 1772. Seinämaalaukset: punainen ja sininen verhokuvio saarnatuolin takana.

Riska 1972, 107 (tilit).

RAISIO 1776. Saarnatuolin taustalla oleva auringon kultaus. Kuoriaidan, alttarikaiteen ja -pöydän ammatti- ja koristemaalaukset. (Tutkija Jaana Kallion kirje Ilkka Tarvaiselle 31.10.1998; tieto saatu kirkon tileistä ja kalustoluettelosta).

MAARIA 1777. Papinpenkin maalaus: Matteus, Markus, Luukas ja Johannes + Hyvä paimen penkin peileihin.

Heikki Hangan suullinen tiedonanto 6.4.1998.

Papinpenkin, saarnatuolin ja alttarikaiteen koristemaalaukset. Saarnatuolissa marmorointi.

Riska 1964, 76, 78; tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998 (tilit).

RANTAMÄKI 1778. kuori, alttari ja pappispenkit (pintamaalaus).

SRK HIST VIITTA.

RANTAMÄKI 1778. saarnatuolin pintamaalaus.

Aspelin 1942, 288-289.

MASKU 1779: seinämaalaukset: holviin pilviä ja serafinpäitä, enkeleitä, rintakuvia ja lentävä lintu. Vihreä verho kuori-ikkunan ympärillä ehkä myös Tilénin.

Riska 1961, 152, 153 (Taidehist. retkikunnan kertomus).

Alttarikaiteen koristemaalaukset. Mahd. saarnatuolin koristemaalaukset ja peilien figuurimaalauksien antisointi sekä draperia saarnatuolin taustalevyssä. Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998 (tutkijan oma arvio).

ORIVESI 1779. kirkon sisämaalaukset; sopimus alttaritaulun, saarnatuolin, lehterikaiteiden (2) ja kirkon holvikaton koriste- ja figuurimaalauksesta (kirkko paloi kesken työn 1779).

Vallinheimo 1954, 61; tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998 (tiedot pitkok.ptk)

VIRRAT 1780-L ALKU.

Muistotaulu.

Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998.

TAIVASSALO 1780. Sopimus lehterikaiteiden koriste- ja figuurimaalauksesta, kahden lehterikaiteiden maalausten entisöinnistä sekä saarnatuolin ja kuoripenkkien koristemaalauksesta. Maaherra keskeytti työt alkuvaiheessa. Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998. Suoritettu sininen marmorointipohjustus. Riska 1959, 78, 97.

ORIVESI 1780.

Muistotaulu kirkon rakentamisesta .

Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998.

RUOVESI 1780-82.

Draperia alttaritaulun ympärillä; saarnatuolin ja alttarilaitteen koristemaalaukset (tilit, kal.). Katon opaioreenkaan köynnöskoriste

(pitkok.ptk). Alttarikaitteen ja kuoripenkkiä koristemaalaukset (kal+Jaana Kallion omat päätelmät).
Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998.

RUOVESI n1781-82? Pekkalan tapettien maalaus.
Koukkula 1967; Kallio 1996, 10-12.

RUOVESI 1783.
 Muistotaulu (tilit).
Tutkija Jaana Kallion kirje II Tarvaiselle 31.10.1998.

KEURUU 1785. Katto- ja seinämaalaukset: rokokoofriisi, kerubeja, paholainen kahlittuna veneessä.
Raunio 1957, 142; MVTOP inv.1784 (sign.).
 Kuorissa pilviä, enkeleitä, kukka- ja rokokookoristeita, arkkienke-
 li Mikael ja kaksipäinen jalopeura, paholainen sidotaan 1000
 vuodeksi.
Heikki Hangan suullinen tiedonanto 6.4.1998 (arvio). Ks. myös Hanka
 1997, 46-53.

NURMO 1787? Saarnatuolin marmorointi+alttaritaulun maalaus+verhoko-
 ristelu.
Takala 1965, 32.

ALAHÄRMÄ 1788-89.
 Holvien koriste- ja figuurimaalaus: "useita kuvia", ilmeisesti
 pilvikatto. Draperia alttaritaulun ympärillä ja alttarilaitteen
 koristemaalaukset. Ikkunoiden ympärillä draperiamaalaukset (n. 10
 kpl). Penkkiä, ovien ja ikkunapuitteiden ammattimaalaus (tilit;
 kal.). Tutkija Jaana Kallion kirje I. Tarvaiselle 31.10.1998.

MUNSALA 1790-L -1800-L VAIHDE.
 Mahd. huonekalujen koristemaalaukset (kolme kaappia).
Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998
 (tieto pohjautuu tutkijan omiin päätelmiin).

MUNSALA 1792, 1798.
 Ovien ja uuden ikkunoiden pintamaalaus. Ikkunadraperioiden
 päällemaalaus, tilalle lehväkoristeet (pitkok.ptk.; tilit).
Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998.

MUNSALA 1801.
 Pappilan sisämaalaustöitä 1801 alkaen.
Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998.

ALAHÄRMÄ 1805.
 Ovien ja ikkunoiden ammattimaalaus. Ikkunadraperioiden päällemaa-
 laus, tilalle lehväkoristeet (ptk; tilit).
Tutkija Jaana Kallion kirje I.Tarvaiselle 31.10.1998.

NURMO n.1821-25.Draperiamaalaukset kirkon sisäviisteissä.
Seurakuntaesite "Nurmon seurakunta."
 Saarnatuolin ja alttarin pintamaalaus. Takala 1965, 32 (ptk).
 Rokoko-ornamentteja ja marmorointia. Heikki Hangan suullinen
 tiedonanto 6.4.1998 (ks. MV:n kuvakortiston neg. 149007).

Liite 7.

Sweidellin elinaikana Turun maalariammattikuntaan liittyneet maalarit.

Ammattimaalari **Emanuel Ahlgrenin** tuotannosta tunnetaan joitakin pintamaalauksia Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa. Hän maalasi Nauvon kirkon penkkien ulkosivut ja kuoripenkit harmaansiniseksi vuonna 1840.¹ Rauman pyhän ristin kirkon saarnatuolin maalauksen Ahlgren uudisti vuonna 1797. Samaan kirkkoon hän maalasi myös urkufasadin pinnan. Urkujen keskellä olevaan peiliin hän maalasi kuvan kuningas Daavidista soittamassa harppua.² Turun maalariammattikunnan vanhimpana Ahlgren toimi vuosina 1813-1816.³

Ahlgrenin oppilaista kisälliksi ylti myöhemmin akatemiassa opiskellut, Ruotsissa merkittävän taiteellisen uran muotokuva- ja historiamaalarina luonut **Gustaf Wilhelm Finnberg** (1784-1833). Hän kirjoittautui Ahlgrenin oppiin viideksi vuodeksi marraskuussa 1802, mutta hyväksyttiin kisälliksi jo elokuussa 1805.⁴ Ahlgrenille elokuussa 1807 viideksi vuodeksi oppipojaksi kirjoittautunut maalarin poika **Gustaf Österman** pääsi kisälliksi jo kolme vuotta myöhemmin.⁵

Ahlgrenin lisäksi Turun maalariammattikuntaan kuuluneista maalareista tiedetään hänen poikansa **Emanuel Ahlgren nuorempi** (1807-1853), joka pääsi kisälliksi isänsä luona vuonna 1823 ja oli perustamassa kisällien yhdistystä samana vuonna. Vuonna 1831 hänelle myönnettiin mestarioikeudet.⁶ Ahlgrenin opissa oli myöhemmin lyhyen aikaa myös Fredrik Ellménin työpajassa opetellut

¹Nikula 1975, 141, 147. Ahlgren on saattanut maalata myös samaan aikaan maalatut lehterit.

²Hyvönen 1990, 63. Tieto perustuu tileihin. Tummasävyinen punaruskealla, sinisellä, mustalla ja kullalla tehty maalaus on vielä näkyvissä.

³Elenius 1937, 13.

⁴Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

⁵Tukholman maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM. Ahlgrenin oppipojista kisälliksi pääsi myös nimirjoituksen epäselvyyden vuoksi selvittämättä jäänyt henkilö (Axel Wilhelm Soijvjell/Seejill/Seepill). Sisäänkirjoittautuminen tapahtui 25.9.1802, uloskirjoittautuminen 25.4.1805). Aspelin mainitsee maalarin nimeltä Gustaf Österberg (1790-1813, Aspelin 1942, 322; Lännetär. Uusi jakso I. 1908).

⁶Elenius 1937, 13-14.

Carl Gustav Söderstrand (1800-1862), joka myöhemmin perusti Suomen taide-elämään merkittävästi vaikuttaneen Turun piirustuskoulun vuonna 1830.⁷

Sweidellin aikana valmistuneista kisälleistä on syytä mainita vielä Gustaf Lucanderin poika **Gustaf Adolf Lucander** (1783-1812). Maalarin huhtikuussa 1792 kolmeksi vuodeksi sisäänkirjoittautunut 15-vuotias poika pääsi kisälliksi jo toukokuussa 1794.⁸ Oppiaikaa ehkä lyhensi lähisukulaisuus oppimestariin. Gustaf Adolf Lucanderilta tiedetään Turun kehruhuoneeseen maalattu ristiinnaulittua kuvaava alttaritaulun vuodelta 1803.⁹ Lang vanhemman ja nuoremman tavoin isä ja poika Lucanderin toimiminen samassa kaupungissa vaikeuttaa heidän tuotantonsa arviointia. Lucanderin luota kisälliksi kirjoittautui myös **Anders Gustaf Titz**. Helmikuussa 1785 15-vuotiaana sisäänkirjoittautuneen oppipojan oppiaika määrättiin kolmeksi vuodeksi koska hän oli jo opetellut ammattiinsa kahden vuoden ajan. Kisälliksi Titz pääsi helmikuussa 1788.¹⁰ Hernösandissa syntynyt maalari pääsi mestariksi Helsingissä vuonna 1790.¹¹ Taideakatemian maalaus- ja piirustusosastolla opiskelleen Titzin mestarinäyte oli pormestari Byströmin kilpa-ajoreen maalaaminen.¹² Hän toimi Helsingin kaupunginmaalarina vuoteen 1799, jolloin sanoi irti porvarioikeutensa.¹³

Lyhyen aikaa Turussa toimi myös syksyllä 1812 kaupunkiin muuttanut ja siellä saman vuoden marraskuussa kisällinäytteensä suorittanut, Vaasassa syntynyt **Carl Fredrik Blom** (1791-1855).¹⁴

⁷Hanka 1997, 79; Lempa 1976, 8. Söderstrandista tarkemmin ks. Lempa 1976, 5-8.

⁸Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

⁹Aspelin 1942, 13 (Muutamia kirkkomaalareita isonvihan jälkeen, Suomen Museo-Finskt Museum 1906, no 12).

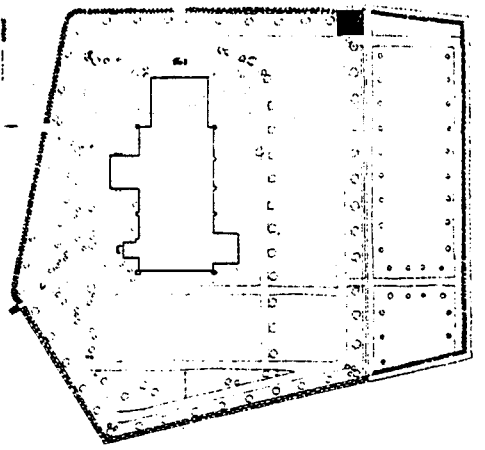
¹⁰Turun maalariammattikunnan sisään- ja uloskirjoittautumiskirja 1785-1867. TMM.

¹¹Elenius 1948, 9.

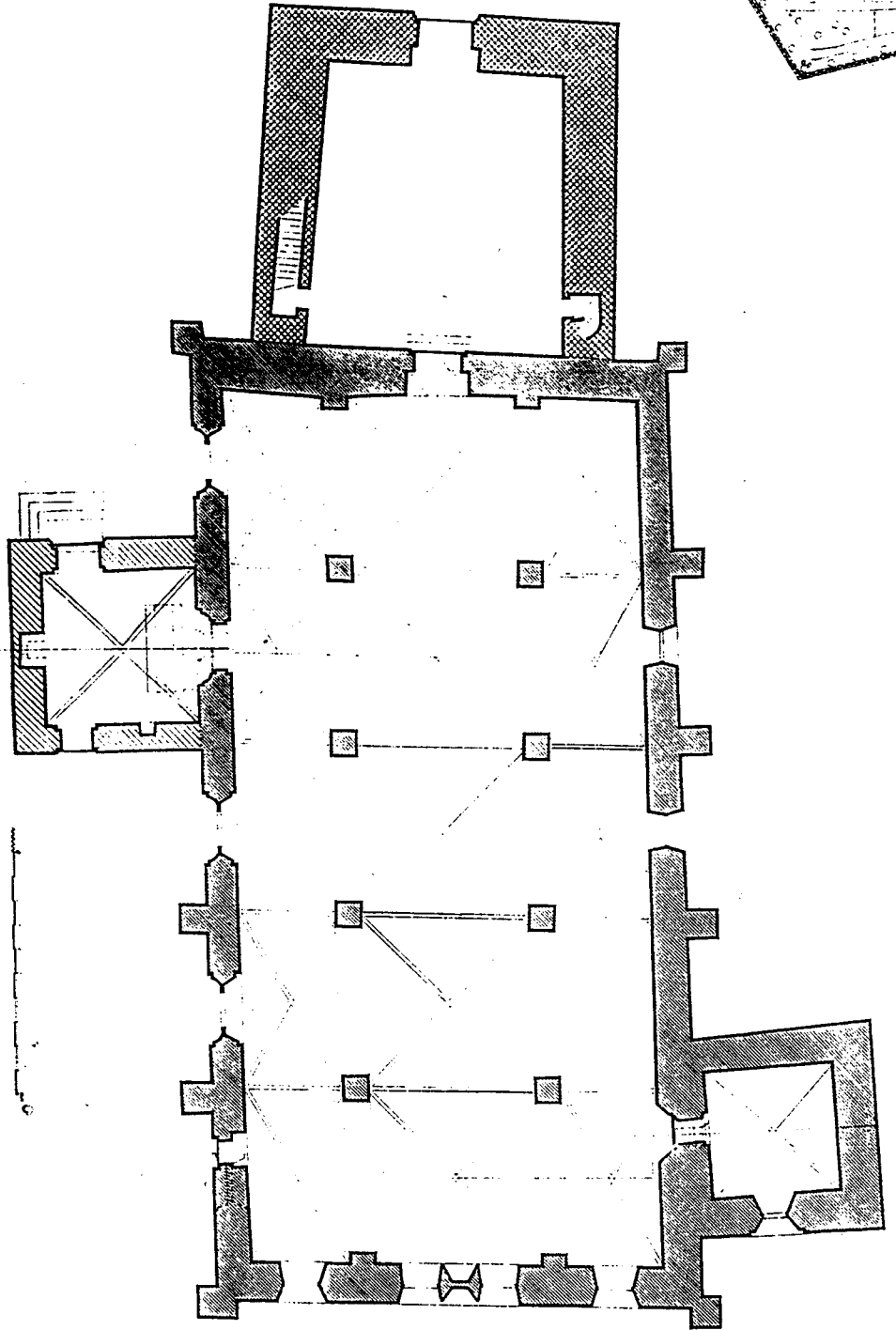
¹²Elenius 1948, 8-9.

¹³Elenius 1948, 10.

¹⁴Hanka 1997, 137. Alkuvuodesta 1813 Blom muutti takaisin Vaasaan.

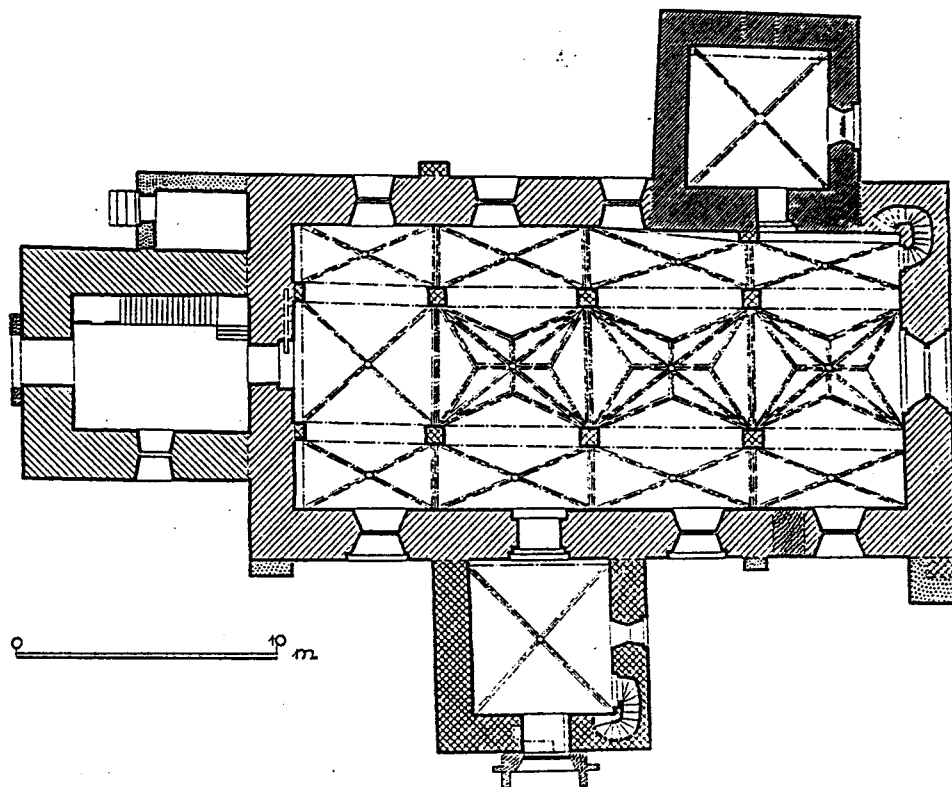

3. ASEMAPIIRROS, 1:2000.
 Situationsplan, 1:2000.

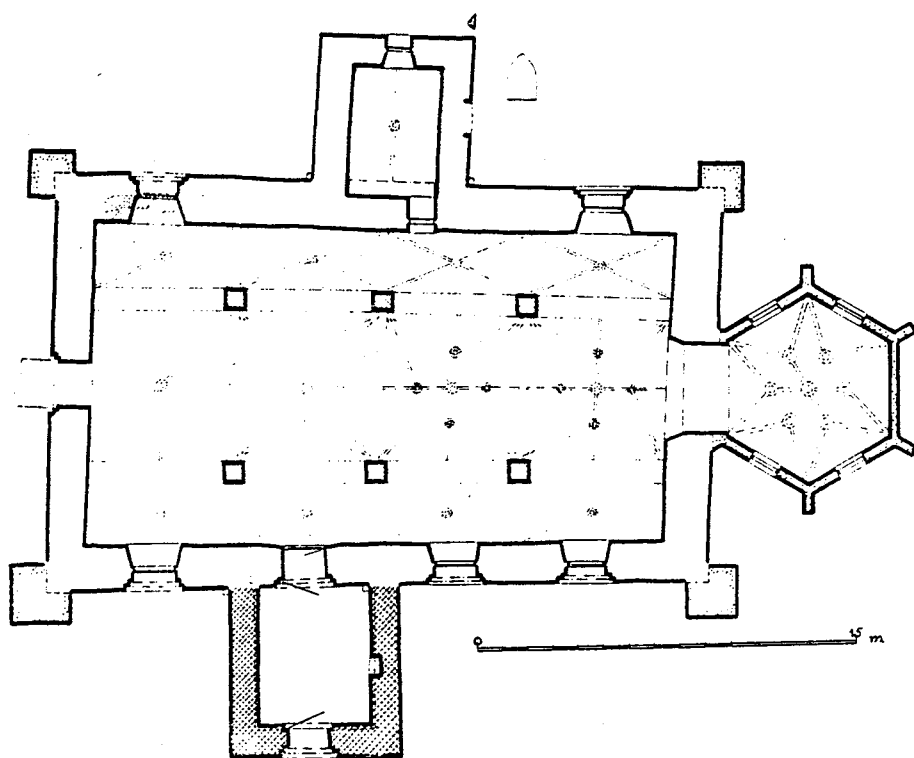
4. KIRKON POHJAPIIRROS, 1:300.
 Plan av kyrkan, 1:300.

MYNÄMÄKI,
 KIRKON POHJAPIIRROS

6. KIRKON POHJAKAAVA, 1 : 300.
Plan av kyrkan, 1 : 300.

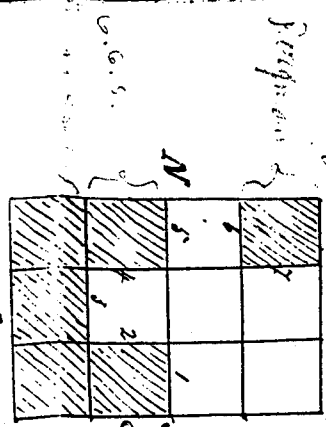
KALANTI, KIRKON POHJAPIIRROS

S. POHJAPIIRROS, 1: 300.
Plan av kyrkan, 1: 300.

LIETO, KIRKON POHJAPIIRROS

gubnit skinnormigt.

Skaplan upplästa de handskunn, som av
 utslagade teckning tynges, de de skapade
 S. kyrkans temer utmärkta skiktare. Skiftarna
 handarna sig till skaparnas skid och de
 teckningarna beskriver sig skiftarna
 skidat skilt. Detta skild skamställa de.

66.5. paromellid
 Bergman's Paris 2

ende figurer och tynges vara utskilda af samma
 omålar, som utskild många skiktare skänk i vara
 äldre kyrkor. Skiftarnas ordning är följande.

De skidans 1. Jacob, Elias, Abraham (alla vid skiftarna).

2. Jofua, Joel, Amos, Obedia, Jona, Micha.

3. Johanna, Paphitai, Petrus, Daniel, Jeremia, Jacobus
 muller och omier samt Mathias.

4. Simon, Judas dadas, Thomas, Bartholomaeus, Phi-
 lipus och Petrus.

5. Jermias, Oseas och Daniel.

BERGMAN 6. Naum, Abasus och Sebastian.

BERGMAN 7. Aggae, Sabarais, Malachias, Moyses, Amos, David
 och Nathan.